

1574
1577

HISTORIA NAVALIS ANTIQUA,

Libris quatuor.

Autore THO. RIVIO, *Regis*
in Anglia Aduocato.

*Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit
seculo semen nativitatis, lib. Sapient. cap. 14.
v. 6.*

LONDINI
Apud ROBERTVM BARKER,
Typographum Regium : Et
Hared. IO. BILLII.
Anno 1633.

А. П. О. Т. С. И. М.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

С. П. А. В. И.

SERENISSIMO

Potentissimoque Principi, Domino
nostro C A R O L O , Angliæ,
Scotiæ, Franciæ, & Hiber-
niæ Regi, &c.

Elebratur apud Pla-
tonem, Serenissime Prin-
cipum, Virorum optime,
Clementissime Domine
& Rex noster, Biantis, (hominis, vt
ferebatur, sapientissimi) elogium,
quo in mare nauigantes nec inter vi-
uos, nec inter mortuos habendos esse
dixit: quippe qui ita in vicinia mor-
tis semper agi-ent, vt nunquam ab
ea septem digitis remoucantur. Id
qua Minerua dixit Bias, viderit Pla-
to, viderint Philosophi: quibus il-

A 2

lud

EPISTOLA

Iud semper cum leuissimis poetarum
 commune fuit, in omni oratione ma-
 re naufragijs infame reddere. Ego
 certè horum hominum, semimor-
 tuorum scilicet, & nihil prout ab um-
 bris distantium, egregia in mari pa-
 trata facinora nunc scribere aggre-
 dior. Quanquam, vt mihi quidē vide-
 tur, ipsæ res à tā claris ducibus, tanto
 consilio, tanto animi robore & vir-
 tute gestæ, earum autores in plena vi-
 ta fuisse satis indicant. Nisi forte quis
 Themistoclem, Luctatium, Austria-
 cum, nostros denique homines, Dra-
 conem, & Candisium, neque vi-
 uos neque mortuos, sed somno op-
 pressos, res tantas egisse somniat.
 Nam ad mortis vicinitatem quod
 attinet, quis non videt, à salo & à so-
 lo tantundem ad mortem esse viæ?
 Calcauit non ita pridem Maiestas
 Vestra terram Hispanicam: transi-
 uit & Oceanum: dubium vtrum
maiore

DEDICATORIA.

maiore discrimine. Nos certè, de
vita fortunisque Vestris, vt par erat,
soliciti, maris sæuitiam minùs ex-
horruimus. Veruntamen si tanta
sint maris pericula, quanta à Phi-
losophis esse prædicantur, eo certè
digniores sunt Nautili isti, qui inter
viuos recenscantur: quandoquidem
per tam densa pericula patriæ suæ sa-
lutè, sibi verò ipsis gloriam quærere
non dubitarunt. Itaque non solùm
vixerunt præstantissimi olim Na-
uarchi, Gubernatores & Nautæ, ve-
rumetiam viuunt: &, si quid hæc
mea in scribendo tenuitas, Vestris
auspicijs adiuta, possit, memoriâ ho-
minum sempiternâ viuent: atque ita
viuent, vt præclarissimis omniũ tem-
porum ducibus, qui terrâ res gesse-
runt, nullo laudis & honoris genere
cessisse dignoscantur. Vestra modò
Sublimitas, cæptis hisce meis cle-
mentèr annuat, & Vigiliis has, quo

EPISTOLA, &c.

seruorum suorum studia solet, vultu placido suscipiat : totam olim & integram de Rebus ad mare spectantibus historiam, si vitam mihi Deus, si per Te otium dederit, denique si digna videbitur, accepturus. Deus Opt. Max. Maieitati Vestræ multos annos, & vel æternam sine bello pacem, vel perpetuam in bellis, siue terra siue mare gerundis, victoriam largiatur.

Humilimus Maiestatis Vestræ

seruus & Aduocatus

T. R I V I V S.

Ad Lectorem.

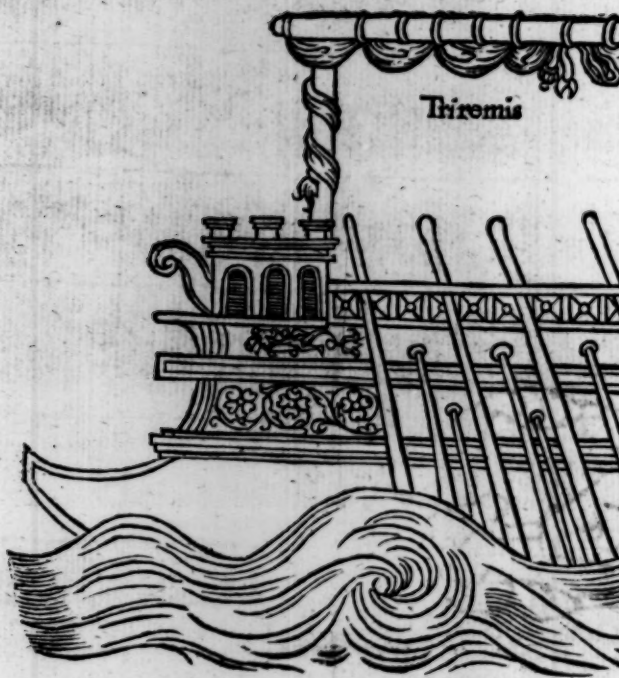

Quum frequens de eicosoris,
longisque nauibus, & triremibus,
& nauibus item tectis
& constratis, turritis etiam
& rostratis, ipsisque nauium rostris, in
presenti opere fiat mentio, operæ preti-
um me facturum esse existimabam, be-
neuole lector, si in ipso libri limine, ve-
ras viuasque earum effigies, (ut ex an-
tiquis marmoribus desumptæ extant,) hic
graphicè depictas conspectui tuo exhibe-
rem. Multis utique de causis, id nosse,
tibi non inutile inter legendum fuerit: in-
ter alias, illa, quod fabricæ ipsius, pris-
cis temporibus, & apparatus tenuitate
perspectâ, incredibilem alioqui nauigio-
rum tunc extructorum numerum minüs,
virtutem

Ad Lectorem.

virtutem verò militum magis demiraberè.
Nam ad ingentes illas, & incredibiles,
quæ ab Alexandri Magni tempore mari
incubuerunt nauigiorum moles quod atti-
net, nostri quidem nunc apparatus nauti-
ci, quantumvis amplissimi, si cum illis com-
parentur, nihil sunt, sed earum formas
nusquam descriptas reperi. Vale lector,
& inter legendum me ama.

THO. RIVIVS.

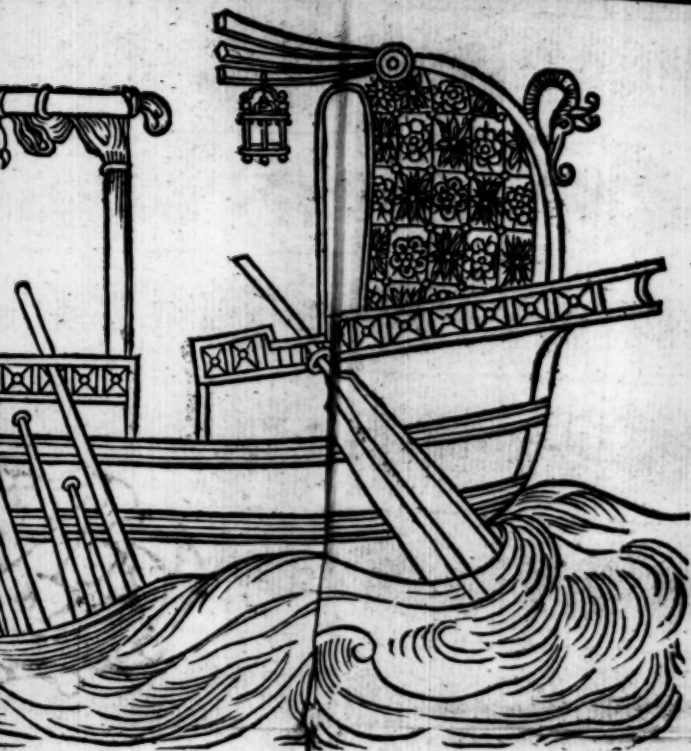

Thiromia

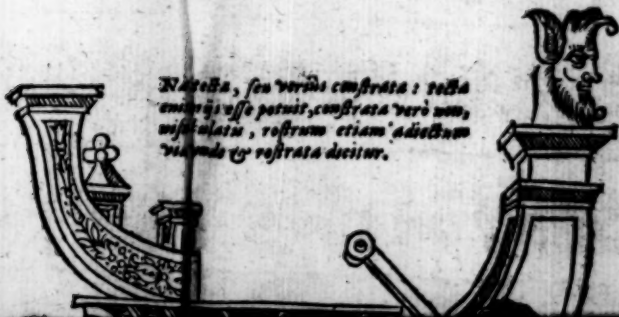

cinquante, sous vingt rames nées : que
 par nombre rames qu'on appelle, ou par
 nombre, disoit-on, et ainsi les autres
 nées, disoit.

*Naupelia, seu verius conftrata: tota
 enimq; esse potuit, conftrata verò non,
 uisitata, rostrum etiam adiectum
 videnda & rostrata dicitur.*

THO. RIVII
HISTORIÆ NAVALIS
LIBER PRIMVS.

Argumentum.

Reuem narrationem de Arca
Nohe: qualibus nauigijs, medijs
inter dilunium & bellum Tro-
janum temporibus, prisci ute-
bantur: De Iasone, quod pri-
mus navis longæ fabricandæ au-
tor fuit: De Minoe Cretense, quod primus maris
Dominus appellatus sit: De Thesei cum Mino-
tauro in mari conflictu: De Græcorum post Cre-
tenses in mari potentia: De classe Græcorum ad
Troiam missa: De varijs gentibus quæ post bel-
lum Troianum maris dominium ad Cyri tempora
tenuisse perhibentur: Primos omnium Græcorum
Corinthios classe valuisse: De Ionum in mari
potentia: De Phocæis qui tota Ionia à Persis pul-
si, sedes Marsylia in Gallia constituerunt: De
Polycrate eiusque in mari potentia: De Phæni-
cibus eorūq; navigationibus & Colonijs: De ex-
peditione Salamonica ad regionem Ophyr: De
bello à Dario Persarum Rege Ionibus illato, &
pugna nauali ad Ladam Insulā: De Xerxe Per-
sarum Rege, qui Græcis bellum intulit: De
Themistocle Atheniensi, & pugnis eius naualibus

B

ad

ad Artemysium, & demum omnium nobilissimâ
 ad Salaminem insulam: De pralio navali ad
 Mycalem: De classe Pœnorum in Sicilia à Ge-
 lone Syracusarum Rege deleta: De Cimone A-
 theniensi, eiusque rebus contra Persas in mari ge-
 stis: De expeditione Atheniensium in Aegyptum,
 & infalici eius post sextum annum exitu: De
 pugna navali ad Eurymedonta fluvium, à Cimo-
 ne contra Persas edita: De pralio navali, inter
 Cimonis defuncti classem & Phœnices patrato:
 De Pericle Atheniensi: De Sami expugnatione:
 belli Peloponiaci, quod totos 27. annos inter
 Spartanos & Athenienses durabat, à Corcyraïs
 initium factum, eiusque progressus; varias in eo
 pugnas navales: De expeditione Atheniensium in
 Siciliam, res eorum secundas, & demum clades:
 De Alcibiade rebusque eius gestis: de exilio &
 fuga eiusdem ad Persas: De Mindaro Spartanor-
 um Nauarcho: De Alcibiade ab exilio renocato:
 De pugna navali ad Hellespontum, in qua cæsus
 Mindarus ab Alcibiade: De Lysandro Spartanor-
 um Antiocho Alcibiadis legato, à Lysandro pu-
 gna navali ad Ephesum victo & occiso. De Cal-
 licratide in Lysandri locum successore: De Cono-
 ne Atheniensi: De pugna navali ad Arginusas
 inter Callicratidem & Protomachum Athenien-
 sem patrata: De crudeli Atheniensium in suos
 duces navales iudicio: De Lysandro iterum clas-
 si Spartana præfecto: De victoria navali ad Ae-
 gosspotamos à Lysandro parata & classe Atheni-
 ensium pœnitus deleta: Alias præterea res ad rui-
 nam Athenarum spectantes, liber primus con-
 tinet.

Præ-

Prefatio.

REs terra gestas multi olim scriptores multis literis prodiderunt, quæ verò mari contigerunt, paucis. Itaque nemo hactenus repertus, qui, res marinas ut hîc, illic, apud autores disiectim positæ reperiuntur, in vnum Historiæ cumulum coniectas legentium oculis subijcere curauit. Mihi verò res causâsq; nauales aliquot iam annos in suprema Curia Admiralitatis Angliæ tractâti, nescio quo pacto, sed ipse quodammodo naualis fit animus. Noctes certè & dies oculis meis obuersari solet humani ingenij cum horrendis pelagi tempestatibus conflictantis vis; pugnarum in mare commissarum cum numero coniuncta magnitudo; summorum Imperatorum & ducum in hoc genere laus; tota denique nauigandi ratio. Quapropter rem profecto ipsam dignam esse iudicavi, quæ sua & integra Historia in notitiam hominum aliquando perferretur, si indolem materiæ parem natura præbuisset. Nec ego ab hoc incepto forsitan deterrerer, nisi quam ingenij viribus, tam etiam à forensibus negotiis otio destituerer. Quoniam igitur integram non licet, ideo, quod licet, breuè hanc de rebus ad mare pertinentibus Historiam scribere institui. In qua, quæ gentes, quique viri, rei naualis gloria maxime claruerunt: quæ prælia, quibus artibus, quantis viribus, quo euentu, suis quæq; locis

B 2

& tem-

& temporibus in mare pugnata potissimum celebrantur; denique à quibus initijs, quibusque incrementis, Res nautica, rudis illa quondam & vel à littore formidanda, eam nunc sui fiduciam ceperit, ut ventos ipsos tempestatesque spernere videatur, ostensurum me esse non diffido; certam inde spem habiturus, si (quod oro) Deum Opt. Max. maris illum ventorumque arbitrum, me ab ultimæ antiquitatis littore soluentem ad præsentis huius sæculi spacium, tanquam ad votorum meorum portum, sui numinis Fauonio prosequentem sensero.

Cap. I.

Primus navium autor & inuentor erat Deus. Dei monitu & consilio, primam navem fabricabat Noah: mirandi quidem operis, & stupendæ magnitudinis, sed humano generi salutarem, & plenam mysterijs machinam. Hanc, quod tecta desuper esset; & ad aquas, quæ magno impetu de cælo ruituræ erant, arcendas undique communita, Arcam nominabant. Simplex enim erat illa navis fabrica: nec alio quam providentiæ diuinæ velo, remigio, gubernaculo regebatur; quibus demptis, quid aliud fere est, quod nos hodie navem appellamus, quam maiusculæ molis arca? Neque verò navem hanc in exemplum à posteris nauigandi causa tractam fuisse legimus; sed breuioris formæ ratibus omnes utebantur. Huius generis illa erat, qua Danaus ex Ægypto in Peloponesum, qua Cadmus è Phœnicia in Græciam, Perseus in Africam, Belerophon in Ciliciam, Triptolemus in Atticam, Phrixus cum sorore sua Helle in Asiam, & quicunque

cunq̃ue illi erant, qui Europam & Ganymedem, hunc è Phrygia, illam è Sidone rapuerunt, in terras illas tramisisse memorantur. Hæc enim omnia, res veræ, medijs ferè inter diluvium & bellum Troianum temporibus mari gestæ erant: sed quarum memoria, vetustate inducta, ad nos non aliter quam fabularum involucris tecta peruenit. Taurus enim, & Aquila, & Aries, & alati siue Equi, siue Serpentes, & si quæ alia his similia apud Poetas decantantur, nihil aliud erant quam expeditionum nauticarum reliquiæ, & ipsa nauium variorum animalium parafemis seu figuris, vt etiamnum mos est, vel in puppe, vel in prora, vel vtrobique insignitarum nomina; sed, vt dixi, breuioris, hæc omnes, & propter breuitatem, rotundæ quasi formæ naues erant. Post aliquot verò sæcula, nauem longam fabricabat Argos: ex quo nauis ipsa Argos dicta, & qui in ea nauigabant Argonautæ appellati. Horum princeps erat Iason, Thessalia oriundus: comites vero, Castor & Pollux, Hercules, Telamon, Orpheus & alia ex Græcia, clarorum virorum nomina. Hi primi mare nauibus tentasse perhibentur. Hi velleris aurei, quicquid illud erat, quod in Colchide seruari dicebatur, fama exciti, classem eo dirigebant. Et inde quidem Iason, Vellus aureum, sed cum eo, Medæam vxorem, hoc est, domus suæ incendiū & pestem retulit: vt isto veluti augurio portentum fuisse videatur, ex maris vsu magnas quidem opes, sed ingentia simul mala humano generi comparari.

Nauis longa.

Iason.

Scio quidem Diodorum Siculum, hunc, qui- Cap. 3.

Navis Ion-
pa.

cunque demum ille sit, in naue longa primum nauigandi titulum, Iasoni præreptum, Sesostris Ægyptiorum regi attribuire. Quippe quem cum quadringintarum longarum nauium classe mare Rubro egressum, non solum Arabiam omnem maritimam, verum etiam Indiæ vniuersam cis & vltra Gangem oram nauticis copijs expugnasse referat: Nec eo contentum, nauem quandam ex cedro, ducentorum octoginta cubitorum longitudine, auro exterius, intus verò argento celatam, Thebarum Deo consecrasse. Verum rem alioquin suspectam, temporum ratio in alterutram partem falsitatis arguit. Alij enim Scholiasten Apollonij in Argonauticis sequuti, Sesostrim Oro Isidis & Osiridis filio successisse tradunt: cuius regni initium, ad sexcentesium viceimum non amplius à diluvio annum referunt. Id si ita est, satis, vt quidem puto, constat hos tantos apparatus luxusque nauticos illorum temporum non fuisse. Alij verò eum per paucos ante bellum Trojanum annos regnasse malunt. Herodotus certè Protea Ægyptiorum Regem, Menelaum, dum conjugis suæ raptorem persequeretur, hospitio accepisse ait: ante quem Pheronem, ante illum verò hunc de quo loquimur Sesostrim, Ægyptiorum regnum proximè tenuisse narrat. Qui si non fallit calculus, aperta profecto res est, Sesostrim vsque adeo citra Iasonis tempora regnasse, vt in huius prærogatiuæ disceptationem cum eo venire non possit. Quæ si non essent, tamen quum ipsi in quibus illa a Diodoro traduntur libri, *De fabulosis Antiquorum gestis* inscribantur,

tur, quis non videt, nulla auctoris contumelia, rerum ipsarum fidem antiquari? Nos vero qui rerum navalium seriem tradere statuimus, veram historiam, quantum assequi possumus, scribendo sequi decreuimus. Ea autem hanc, siue laudem, siue fortunam Iasoni tribuit.

Iasone vero reuerso, non quieuit Hercules, sed noui huius inuenti fiducia fretus, cum classis illius parte Trojam appulit; Ibi Laomedonta Regem, notum perfidia & periurijs caput, ob legatos suos contra jus gentium violatos mactasse, urbem vero ipsam recens tum munitam, dirutis mœnibus euertisse dicitur.

Cap. 3.
Hercules.

Sed ut maris primum à se tentati decus Græci præceperunt, ita primam ejusdem dominio occupati gloriam Cretensibus reliquerunt. Horum Rex erat Minos, iustitiæ vnicum in terris illo tempore exemplar, quique apud Platonem, propter sapientiam, Iouis sceptro, hoc est, diuino quodam animi consilio Cretam rexisse perhibetur. Hic multum terra, mari omnia poterat: primus in mari classe depugnasse memoratur. Multas ille insulas in Ægæo mari, quod nunc *Archipelago* dicitur, occupauit. Multas etiam ciuitates in Græciæ & Asiæ continente positas suo imperio adjecit. Sed non alia re vlla tantum sibi nominis & gratiæ comparabat, quam quod mare suo tempore infestum piratis, pacatum reddidit, & liberam commercij viam ciuitatibus aperuit. Hinc illi maris imperium omnium consensu attributum: Hinc primus maris Dominus appellatus. Græci enim olim & ex Asia littorales nonnulli, quum nauigijs inter se

Cap. 4.
Regnum Cretense.

Minos.

post Iasonis tempora consuissent, ad piraticam conuersi, nihil primum tuti mercatoribus in mare reliquere; crescente inde audacia in terram egressi ciuitates & vrbes, si quas parum munitas & injuriæ opportunas reperissent, vi aggressi deprædabantur. Inde omnia præ se agentes & ferentes ad mare tanquam ad possessionem suam se recipiebant. Itaque Minos, fatis superque periculorum in mare esse arbitratus, prædones istos tanquam omni scopulo nocentiores è mare sustulit. Nec quisquam post tot sæcula, vno Pompeio Magno excepto, repertus, qui Minoa in illo laudis genere vel æquare potuit, vel æmulari concupiuit. His rebus elatus, & nihil non armis suis pronum esse ratus, Dædalum, quem capitalis fraudis accusatum carceri incluserat, custodia elapsus, & cum classis parte in Siciliam fugientem persequutus, graue bellum Siculis inferebat. Erat Dædalus genere Atheniensis, regia stirpe procreatus, sed qui ingenio, & multiplici manus artificio omnes illius seculi mortales anteiret. Is quum occiso Athenis fororis suæ filio, in Cretam ad Minoa profugisset, res ejus nauales multum ingenio suo promovebat. Etenim, quum ante illa tempora, rudes ad hæc opera homines, magni ponderis naves, sola remorum vi impellerent, hic vela, & malos, & antennis, & si quæ alia ad ea pertinebant, nauibus aptabat. Inde orta fabula Dædalum ceratis è Creta pennis in Siciliam aufugisse: Vbi à Rege Cocalo receptus, nec reposcenti Minoi deditus, longi-difficilisque belli, inter duos potentissimos tum Reges causam præbuit; in quo, cæso de-

demum Minoe, ingenti rursus classe (ut est apud Herodotum) Cretenses comparata, Regis sui mortem ulciscendi avidi, in Siciliam navigabant.

Cap. 5.

Hic miretur fortasse aliquis, qua ratione Cretenses primi omnium ad tam excelsum gloriæ naualis fastigium aspirauerint. Multis autem id rationibus fiebat. Imprimis Regis ipsius virtus, deinde subsidia illa ad nauigandum ab ingeniosissimo opifice comparata, postremo loci ipsius situs id postulabat: cujus ea erat oportunitas, ut ad maris imperium pœne natus fuisse videretur. Nam & toti mari vndique imminebat, & aberat inde brevis spatio, hinc Græciæ, illinc Asiæ littus: in quibus degebant populi, numero infiniti, viribus infirmi, suis legibus, suisque vrbibus vivere contenti, sed qui nihil in commune, aduersus communem hostem consulere didicerant: Ex quo facilem Minoi ad imperium maris obtinendum viam paruisse docet Philosophorum princeps Aristoteles. Denique laudem & disciplinam nauticam, Minos non à se ortam omnem, sed magna parte à maioribus propagatam & acceptam habuit. Nulla vnquam summorum tota Græcia virorum feracior, quam quæ Trojanum bellum proximè antecessit ætas fuit; ab hoc enim sæculo omnium deinceps scænarum argumenta petita reperiuntur. Alcides, Theseus, Ægeus, Æacus, Meleager, tota Argonautarum cohors, summi illi viri, & ad communem generis humani vtilitatem nati, haud paulò infra centesimum ante bellum Trojanum annum omnes claruerunt.

runt. Sed ut non multo antiquior, ita longe v-
 berior erat Cretæ Insulæ in hoc genere prouen-
 tus. Hæc Saturnum, omnium, vt volunt, De-
 orum vetustissimum, Regem habuit, ipsum ho-
 minis nomen latet; sed propter eximiam virtu-
 tem, Chronij & Saturni appellationem ei, ut
 Alcidi, postea noti alioqui hominis filio, Her-
 culis titulum, sacris ceremonijsque additis, &
 divinitatis opinione, veteres indiderunt. Hic
 cum multos vtriusque sexus liberos procreas-
 set, singulos verò ad diuersa studia erudij-
 set, sera demum senectute, siue regno sponte
 abdicato, siue à filio suo pulsus, classe compa-
 rata in Italiam abiit, Latiumque in ea regnum
 feliciter constituit. Cuius in Italiam cum clas-
 se appulsus, nummis deinceps nave signatis, ad
 posteros celebratus extitit. Hic quatuor susce-
 pit filios; è quibus qui natus maximus erat, pa-
 ternis vestigijs insistens, tot tamque illustria
 beneficia mortalibus vivus contulit, ut non mi-
 nores apud Græcos ille, quam apud Assyrios
 Belus, apud Ægyptos Osyris, honores, mortu-
 us sit consequutus, Zeusque, & deorum homi-
 numque fator, & regnator olympi appellatus.
 Neptunus vero rebus maritimis à patre olim
 præpositus, tam dextrè omnia administrabat,
 ut in regni paterni partitione maris imperium
 sortito obtinuisset existimatus fuerit. Alter vero
 Æolus magna ingenij subtilitate primus omni-
 um ventos notasse dicitur. Itaque cum classe
 haud contemnenda profectus Siciliæ partem
 & vicinas ei insulas, quas Æolias deinceps
 vocabant, occupavit: ad quas quum poste
 Vlisses₁

Vlisses appulisset, ventos vtre inclusos, hoc est, in membrana, sive charta marina descriptos ab eo in nauigationis vsum accepisse prædicatur: ut minime quidem mirum censi debeat, si ab his initijs, Minois demum tempore, Insula illa rei naualis & vsu & gloria cæteris præcelluerit.

Sed ut erat magna Cretensium in hoc genere Cap. 6. laus, ita haud quaquam perstitit diuturna. Etenim dum quasi facto agmine omnes procul à patria Siciliam nauigant, interim vacuam cultoribus patriam suam relinquunt, deinde, quum toto quinquennio, circa vnius vrbeculæ mænia hæssissent, re demum infecta, imposito navibus exercitu, abire contendunt: sed scædis in itinere tempestatibus jactati, quum nulla domum reditionis spes ostenderetur, in Italia non procul Tarento ejecti confederunt. Inde factum, ut Græci, qui Cretensium opes, jamdudum suspectas habuerant, quum jam insulam ipsam & agrorum bonitate, & situs opportunitate nobilem, non defensoribus modo, verum etiam incolis vacuam jacere comperissent, eò statim, migratione facta, populariter transmitterent. Ex illo tempore, Creta quæ prius à barbaris, qui eò cum Europa è Phœnicia migraverant, tenebatur, inter Græcas ciuitates haberi cæpta: & Creteses Menelao, non multò post Trojam proficiscenti, cum octoginta nauibus, ducibus Idomeneo & Merione, strenuam operam navasse ab Homero prædicantur.

Locus ipse monere videtur, ut aliquid hic de Cap. 7. ratione temporum disseramus. Quæ enim hætenus à me cōmemorata sunt omnia ante Trojani

jani belli tempora haud dubie contigerunt; illud
 interest, eodemne saeculo, an priore. Non me
 fugit, antiquissimum Historicum Herodotum,
 in Polymnia referre, res Trojanas tertia demum
 ætate post defunctum Minoa accidisse. Sed
 quum idem in Clio, fabulosa veris (ut in anti-
 quis ferè fit) miscendo, Iouem ex Europa duos
 filios, illum quem dixi Minoa, & Sarpedonem
 suscepisse tradat, jam illud extra controuersiam
 positum reperio, Sarpedonem Lyciæ Regem
 Minois huius fratrem, ad Trojam à Patroclo
 cæsum occubuisse. Cujus rei etiam Maro in sua
Ænæade non semel meminit. Nam & *Ænæam*,
 suam sortem miserantem inducit, quod non sibi,
 ut Sarpedoni sub Trojæ manibus oppetere licu-
 isset: & Iouem Herculem à Pallantis fato conso-
 lantem facit, quod non alius illum casus in Ita-
 lia mox oppressurus esset, quam qui prius Sar-
 pedonem, suam ipsius, ut ait, progeniem, ad
 Trojam oppresserat. Ex quo profecto apparet,
 Minoa, quem primam gloriæ navalis palmam
 occupasse diximus, non ita multos ante bellum
 Trojanum annos floruisse. Quid? quod nec ip-
 sum Herodotum huic sententiæ refragari com-
 perio. Res Trojanas tertia post Minoa ætate
 contigisse refert. Hoc si quis de tribus sæculis,
 hoc est, de tercentum annis interpretetur, errat.
 Tres enim ætates, nonaginta non amplius annos
 faciunt, ut ipse Herodotus testatur in *Euterpe*.
 Quapropter quum res Troicas tertia post Mi-
 noa ætate gestas fuisse narrat, hoc de annis cir-
 citer octoginta interpretari decet, idque rerum
 ipsarum veritati convenit. Idem de Iasone af-
 firmare

firmare licet : qui non multum ab ejus ætate abesse potuit. Telamonem enim & Herculem Iasoni comites fuisse superius diximus : porro Telamon Herculi aduersus Laomedonta proficiscenti comes ibat : Cujus filium Ajacem, primum inter Græcos virum ad Trojam fuisse quis ignorat ? Quæ in re, ne quem forte in nominibus errorē subesse suspicemur, poetæ hoc ipsum versibus explicantis verba apponemus. Vbi Ajax gloriatur se *Telamone creatum*, eo scilicet, *Mænia qui forti Trojana sub Hercule cepit*. Quid ? quod Priamum tum iuvenem, & fraudis aduersus legatos (quæ belli causa) vnice expertem, ab Hercule Laomedonti in regno suffectum fuisse traditur. Nam ad eos quod attinet, quæ Minoa centum fere annos ante Iasonem floruisse volunt, multum illi in doctrina temporum tradenda errant : nec advertunt, Medeam à Iasone expulsam Aegeo Atheniensi Theseos patri secundis nuptiis fuisse junctam. Thesea autem, quem novissimis ante bellum Trojanum temporibus vixisse nemo ambigit, ipsum fuisse, qui Taurum classis Minoianæ præfectum, (Mino-taurum scænis Græcorum dictum) Atticam vastantem interemit, ipsumque Minoa ad obsides reddendos, & pacem æquis conditionibus cum Atheniensibus faciendam compulit : cuius tanti beneficii memor populus, nauem eius prætoriam, qua vectus Taurum debellavit, ad quingentesimum & amplius annū veluti rem sacram in portu suo asservauit. Itaq; si cum bona Chronologicorum venia mihi meam hac in re sententiam effari liceat, ego Iasonem & Minoa eodem tempore

tempore floruisse, & è duobus Iasonem ætate maiorem fuisse affirmaverim. Quid enim dubitem? quum eundem Thesea iuvenem admodum illi in bello operam navasse, proveciorem vero annis, huic bellum intulisse exploratum habeam.

Cap. 8.

Ipsum autem bellum Trojanum in tempus Iephtæ, qui iudicavit Israel, hoc est, in millesimum circiter & ducentesimum à diluvio annum incidisse auctores habeo. Ex quo profecto constat, rei navalis studium totos mille & centum à diluvio annos jacuisse; nec vastum modò & apertum Oceanum, verum etiam mare illud conclusum, quod Mediterraneum appellatur, non ab hominibus, sed à belluis marinis fuisse occupatum.

Cap. 9.

Crevit à Iasone rerum nauticarum vsus & scientia: aliæque post alias gentes, quantum quæque poterat, & vsus ferebat, navium facultatem comparabat. Itaque, ut ad propositum revertar, Fractis in Sicilia Cretensium rebus, illicò rei navalis gloria in Græciam revolabat: Græciaque exinde summam habere capit laudis nauticæ opinionem; eò magis, quod non multo post tempore, quum ad vindictam injuriæ Menelao a Paride illatæ sumendam Græci nominis Principes ad Aulidem conjurassent, mille ducentarum navium classem ad id bellum armare valuissent. Ad hoc multum eos iuvabat locorum opportunitas. Erat enim Græciæ ora maritima omnis, terrarum lingulis & promontorijs incisa; quæ laterum objectu, non solum stationes & portus fidissimos faciebant, verum
etiam

etiam loca urbibus ædificandis commodissima ubique præbuerunt. Nam minimis muniti-
bus hostem terra mariq; arcebant, & sive merci-
monia, sive bella spectabant, mare ad omnes oc-
casiones in vicino liberum & apertū habuerunt.

Non abs re fuerit, hoc loco de navium harum *Cap. 10.*
forma & mensura paucis disseruisse. *Homerus*
in *Iliade*, dum numerum navium quæ ad bel-
lum Trojanum ex diuersis Græciæ partibus con-
venerant recenset, Bæotarum navibus singulis
centum & viginti viros attribuit; quas autem
Philoctetes adduxerat, quinquagenos. Hoc
modo, ut quidam *Thucididi* videtur, demonstra-
re volens, quæ fuit maximarum ex illis & mini-
marum navium quantitas & mensura. Ex maxi-
mis igitur & minimis, si de medijs coniecturam
facere velimus, circiter nonagenos in singulis
omnis generis viros fuisse constabit ratio. Ita-
que sunt qui toti huic exercitui Trojam trans-
ducto centum ferè mille virorum tribuunt. E-
rant autem hæ naues, sive longæ illæ, sive one-
rariæ, pro temporum illorum more, apertæ
omnes, hoc est nullis tabulatis desuper constrata,
sed in profundum alveo patentes. In his,
si res ex piratarum occurſu pugnam postulabat,
è prora tantummodo & puppe tanquam è vallo
pugnabatur: quod in medio spatij erat, id remi-
ges transtris suis insidentes occupabant.

Nihil ad Trojam memoratu dignum navibus *Cap. 11.*
gerebatur. Neque enim aut ipsæ Græcorum
naves ad pugnam erant utiles: nec ut fuerint
utilissimæ, eum hostem habuerunt, aduersus
quem navibus experiri opus esset. Itaque quum
pri-

primum terram cepissent, statim naves subductas vallo & fossa in littore muniebant: inde veluti e portu, partim in vicinas insulas frumentandi causa descendebant, partim mare prædis agendis, ad res exercitui in oppugnatione sedenti necessarias subvehendas, infestum tenuerunt. Bello deinde finito & classe reducta, sequutæ sunt illæ rerum in Græcia mutationes, quæ Græcos ipsos vel Trojanorum reliquijs miserandos reddere debuerunt. Nam ut Agamemnona, aliosque nonnullos duces taceam, qui statim reversi graviora à suis passi sunt, quam quæ ipsi hosti fecerant, quotus quisque illorum fuit, qui classe in terram alienam non delatus perijt? Diomedes, qui Danaûm fortissimus audiebat, in Italiam, eodem & Philoctetes, sed diuerso littore, appulisse dicitur. Alij alio casu absumpti; multi naufragio perierunt. Solus Vlisses, quasi geminam ab eo euerfæ Trojæ vindictam expetissent fata, & longos maris errores pertulit, & in Græciam reuectus, domi suæ a Telegono, quem ex Circe susceperat, interficitur. Vt mihi quidem ingens illa mille ducentarum navium classis non tam ad Trojæ excidium, quam ad Græciæ exitium comparata fuisse videatur.

Cap. 12.

A Troiæ excidio ad Cyri maioris regnum sexcenti circiter numerantur anni. Quo temporis cursu haud quaquam multa navibus gesta reperiuntur. Cujus ea ratio fuit, quod imperium Assyriorû, quamvis ingens per illa tempora erat, tamen ad occidentem & mare serò admodum pertingebat. Primus enim Assyriorum
(Medos

(Medos autem & Chaldaeos hoc nomine complector) Nebuchodonosor, dum Ægyptum armis peteret, Phœniciam in itinere occupauit, Tyrumque, urbem maritimam, & in ipso mari, ut Prophetæ verbis utar, corde positam, terrestri militia expugnauit. Neque enim ille navem vnquam de suo in illo mari vidit. Græci verò, post Trojani belli tempora, crebro & ipsi propter domesticas seditiones in alia loca transmigrarunt, nec certas ubi consisterent sedes tenuerunt: maris verò usum, tanquam rem olim infœliter tentatâ, toto animo aversebantur. Veruntamen ne quid in hac re memoriâ dignum præ festinatione prætermisisse videar, quid in quoque rerum marinarum genere illis temporibus euenerit, breuiter ostendam.

Iam primum Eusebius in suo Chronico multas gentes enumerat, quas à bello statim Trojano mare obtinuisse refert. Lydos, Pelasgos, Thracas, Rhodios, Phrygas, Cyprios, Phœnices, Caras, Lesbios. Hunc vero ordinem à Castore Rhodio, *Castor Rhodius*, qui, ut author est Suidas, *ὁ ἐκ τοῦ θανάτου καὶ ἀποθανόντων*, *dms.* hoc est, de gentibus & populis qui in mare olim aliquid posse videbantur, librum edidit, desumpsisse videtur Eusebius. Quem librum si in manibus nunc haberemus, supervacanea forsitan esset hæc nostra omnis in rebus navalibus describendis industria. Nunc autem præterquam quod librum ipsum Castoris non habemus, nihil planè in historia, quod Eusebio maris dominiū gentibus illis asserenti fidem faciat, inuenimus: nisi forte de Phœnicibus, quos ab ultima antiquitate, si non bellis navalibus, usu tamen ma-

C

ris

ris & longinquis, ut illa tempora ferebant, navigationibus multum valuisse ex historia tam sacra quàm profana constat. Nosque deinceps tam celebris populi res in mare gestas, quantum res & causa postulabit, silentio prætermisuri non sumus.

Cap. 13.

Post aliquot à bello Trojano ætates, Græcia stabilem pacem pactâ, usque adeo hominum multitudine abundare cœpit, ut de colonijs in terras alienas deducendis omni studio cogitent. Et primi quidem Athenienses genere Iones colonias in Asiam minorem & insulas eidem vicinas deduxerunt: Vbi brevi tempore regionem cœli solique amœnitate spectabilem occuparunt. Hanc à suo nomine Ioniam appellabant, & in ea duodecim florentissimas ciuitates condiderunt. Quæ quum futuris temporibus, propter sanguinis conjunctionē, in vnū reip. corpus coaluissent, copiis terrestribus navalibusque freti, cum potentissimis illorum temporum Regibus bellū gerere non formidabant. Paulò deinde post Peloponesij diversam viam ingressi, in Italiam, occidentem versus, colonias suas veluti examina emittebant. Hinc Crotona, hinc Tarentum, & aliæ magni nominis ciuitates; adeo quidem ut tota illa orientalis, & quæ ad meridiem vergit Italiæ plaga, Græcia maior veteribus diceretur. Nec dum enim Græci præliis navalibus assueverant; sed vel mercatura facienda opes, vel colonijs in vicinas regiones mittendis propaginem & potentiam quærebant.

Cap. 14.

Annis verò post Trojam captam quadringentis,

gentis, aut eò amplius, exactis, Corinthij omnium primū rem navalem impensius adornabant : classēque ad pugnam , cum cæteris rebus instructiorem, tum ipso genere navium , multo quàm prioribus sæculis receptum fuerat, validiorem comparabant. Genus autem navium triremes erant ; tunc primū ab Ameinocle Corinthio excogitata : quum antea non nisi tricoteris, vel penteconteris, id est triginta, vel ad summum, quinquaginta remorum navibus uterentur. Hæ postea, quòd unus in illis simplexq; remorum ordo esset, Moneres dictæ. Erat verò triremis navis quæ ternis remorum ordinibus agebatur, quorum qui infimos versabāt, Thalamitæ, qui summos, Thranitæ, qui medios, Zugitæ, seu Mesozugitæ dicebantur : nec nominibus modò, verum etiā stipendijs inter se remiges isti differebant : Thalamitæ enim, qui brevissimos & aquæ proximos remos tractabant, minima mercede merebant. Thranitæ, qui longissimos, amplissima stipendia capiebant : medijs medijs contenti ibant. Semel autem monstratā triremium ædificandarum viā, (ut erat facilè inventis addere) mirum est, in quantam mox amplitudinem excreuerit huius generis navium fabricandarum ratio: Statim enim quadriremes instituerunt Pœni: Nec ita multò post quinque-remes Salaminij, sex ordinum Syracusij: Alexander Magnus, ne quid humile spirare videretur, ad duodecim remorum versus, navem apparasse dicitur: Illum deinde supergressus Ptolomæus Sopater ad quindecim, porro Demetrius Antigoni filius ad viginti remorū or-

Corinthij.

Prima triremis.

*Triremis quid sit quo inven-
ta.*

*quadriremes
potius*

dines rem pertraxit : Ptolomæus Philadelphus ad triginta : Denique Philopator, Philadelphi successor, suo fretus ingenio, & omnes mortales luxu & diuitiarum ostentatione anteire cupiens, quadraginta, ne minus, remorum versibus vectari voluit. Nec iam naves, sed aggeres & moles erant. Cycadas antiqui (vt est apud Athenæum) & Ætnas, hoc est, insulas & montes appellabant; quinquaginta scilicet, aut eò amplius triremium materie, ad unius navis fabricam congestâ Vt interim illam ab Hierone Siculorum Rege extractam taceam, quæ cæteros omnes non solum amplitudine & sumptu, verumetiam artificio & usu longè superabat. Quibus de rebus quum ad ea tempora, per Dei gratiam venerimus, pluribus forsitan dicturi sumus. Sed ut eodem nunc, unde deflexi, redeam, hoc potissimum nâvigij genere confisi Corinthij, aduersus Corcyræos colonos suos, non illo primum tempore à se desciscientes, arma capiunt.

Cap 15.
Corcyra.

Erat Corcyra, insula, quæ nunc Corfou dicitur, Trojani belli tempore Phæacum patria : quorum præcipuum in re navali studium ab Homero in Odyssæide celebratur. Hos inde Corinthij secundo post sæculo expulerunt: Missaque coloniâ urbem ibi Corcyram condiderunt; à qua tota deinceps Insula eodem nomine appellata. Itaq; Corcyræi, & Phæacum, quorum sedes occupauerant, & Corinthiorum à quibus originem traxerant, ingenium sequuti, rei navalis studio animum omni tempore adjecerunt; cujus fiduciâ, aduersus conditores suos inæstis semper

semper animis, bella naualia fuscirabant. Sed eos hoc tempore Corinthij triremibus adorti, pugna nauali domuerunt. Pugna quidem ipsa, non cæsorū multitudi-^{Prima pug-}ne, non navium expug-^{na naualis.}natarum numero, non arte, non ducum fama aut celebritate, non alia denique re, nobili, eo vno tamen memorabili, quod omnium in mare commissarum prima, apud Thucididem in libro primo suæ historiæ fuisse prædicatur. Eam verò ducentesimo sexagesimo ante finem belli Peloponnesiaci (quo præfens volumen clauditur) anno pugnatum fuisse idem narrat Thucidides. Ex quo profecto constat, quam serò mortales ad acies in mare dirigendas accesserunt. Ter millesimus ducentessimus nonagesimus quintus, aut eo circiter, ab orbe condito annus agebatur, antequam ullū in mare, cuius quidem memoria extat, prælium commissum reperitur. Nam quod superius de Minoe Cretensium Regis, C. Plinium & alios sequuti, commemorauimus, eum primum navibus depugnasse, erant illæ prædonum & piratarum fugationes & poenæ, potius quàm conferta prælia.

Nec indigna quidem erat Corinthiorum ^{Corinthus,} urbs, quæ huius laudis prærogativâ potiretur. Etenim haud aliud per uniuersum terrarum orbem Emporium, cum illo temerè comparandum repereris. Quippe quod in Isthmo ad commercia commodissimo situm, mare ortum versus & occasum subiectum habuit. Ad Aquilonem vero & meridiem, hinc Peloponnesum inde reliquā Græciā ita attingebat, ut ab altera ad alterā, nisi per Corinthum ne cōmeari quidē posset.

Cap. 16.

*Iones.**Aegypti.**Necho.**Africa peri-
pous.*

Post Corinthios vero Iones, quos Athenis profectos in Asia Minore sedes fixisse diximus, plurimum ad bellū classe valuerunt. Quanquam & Aegyptiorum Reges eodem fermē tempore, ne sibi quidem maris studium negligendum esse existimabant. Ex illis verò Phraeo Necho, is qui Iosiam Regem Iudæ ad Megiddo fudit & occidit, huic studio potissimum incubuit. Nam quum utrumque mare, Mediterraneum & Arabicum, portuosum undique haberet, classes in utroque pro viribus instruxit. Mox hominem Phœnicem nactus, commeatu regaliter præbito, Lybiæ oram circumnavigare iussit. Is è sinu Arabico quum soluisset, extremo Lybiæ angulo (qui Bonæ Spei nunc dicitur) circumito, flexo deinde ad Septentriones itinere, ad Herculis tandem columnas peruenit. Vbi mare mediterraneum inuectus, tertio demum anno, eoque pœnè exacto, desperato à Rege reditu, ad Nili ostia incolumis applicuit. Ad regem quum venisset, multa ille stupenda retulit, quæque fidem illis sæculis non invenerunt. Eò usque se ad Austrum progressum, donec tandem Solem ad sinistram (quod, Cancris statim Tropicum & Equatorem, mox & brumale solstitium prætergresso necesse erat) habere cœperit. Veruntamen lætus ea re Necho, quum Lybiam non magno iugo Asiæ continenti iunctam, mare alioquin circumfluam esse comperisset, majus opus aggressus, ingentem ab altero ad alterum mare fossam iuxta radices Casij montis, qui Aegyptum à Syria determinat, perducere instituit: ut sic mediterraneo in Arabicum immisso, totam
mox

mox Africam à continente se junctam, insulam efficeret. Verùm mediam jam progressus viam, destitit: siue oraculo, ut volunt, siue operis difficultate, quæ spe maior experiundo apparuit, deterritus. Centum enim & viginti hominum millia in eo opere absumpserat. Videbatur tamen initio opus non difficile, nec aduersante natura aggressurus. Adeo enim inter duo illa maria terra non solum humilis & depressa, verùm etiam, stagnante ubique aqua salâ, putris & palustris erat, & tota æstuario similis, ut ea olim homines imbuerit opinio, mare mediterraneum, sicut os ex Atlantico ad fretum Gadicitanum habet, ita hoc loci exitum in mare orientale habuisse. Sed hæc omnia Regij potius luxus & ostentationis, quàm bellicæ laudis & virtutis erant.

Cap. 17.

Ionum in mari potestiam.

Iones verò, de quibus dicere institui, sua classe confisi, potentissimi tum in Asia Regis vires minasque contempserunt; illi præsertim, qui Insulani dicebantur. Etenim ex duodecim, quas dixi, Ionum civitatibus, duæ insulanæ erant, Samos & Chios: adversus quas cum Cræsus Lydorum Rex classem omnibus jam viribus adornaret, ferunt Biantem, eum quem inter septem Græciæ sapientes numeratum accepimus, quum eodem tempore Sardeis ad Regem venisset, interrogatum ab eo, ecquid novi è Græcia? Certè, respondisse. Insulani enim, inquit, decem millium æquitatu conducto, te confestim aggressuri ueniunt. Enimverò, inquit Rex, non aliam illis mentem à dijs dari velim, quàm ut Insulani quum sint in terram egressi, me copijs

Cræsus Lydorum Rex.

terrestribus oppugnatum veniant. At ille, Tu quidem rectè, ô Rex: sed quid aliud Insulanos optare putas, quàm ut te terrestribus hætenus prælijs assuetum, ipsi maris & rerum nauticarum peritissimi quum sint, in mare d:prehensum totis viribus aggrediantur? Vera audiebat: Itaq; viri prudentissimi consilium haud vtique spernendum esse ratus, rerum navalium studium abiecit, sed irrequieti animi impetum sequutus, arma adversus surgentem tum Cyri Persarum Regis gloriâ conuertit. Quo facto magnū quidem, ex oraculo, Regnum, sed suum, evertit, & mundanæ fragilitatis, ut lugubre, ita non inutile mortalibus exemplum reliquit. Hæc sunt ferè, quæ à bello Trojano ad Cyri Majoris imperium in mare gesta reperiuntur, pauca quidem numero, nec specie ampla, vera tamen, & rerum initijs convenientia.

Cap. 18.

Interim verò Iones, summam rei nauticæ opinionem nacti, maris illius dominium sine rivali obtinebant. Itaque qua ferociâ Cræsum contempserant, eâdem & Cyri, quanquam univrsam tum ferè Asiam imperio complexi, potentiam spernebant: Id autem eò licentiùs faciebant, quòd Persæ, ut qui primi tum ad mare descendissent, scalmum in eo non habebant. Verum non erat hæc Ionibus lætitia diuturna: Cyrus enim in Persidem, ad rerum novarum famam revocatus, bellum Ionicum ducibus suis delegabat. E quibus Harpagus, bellum ad singulas Ionum, quæ in continente erant, civitates circumferendo, brevi tempore omnes vel vi expugnauit, vel conditionibus recepit. Omnium verò

Cyrus.

verò primos Phocæos aggressus, eos relicta sua patria ad sedes externas quærendas adegit: Hi classe profecti, primi omnium Græcorum longinquam navigationem tentare ausi perhibentur. Græciæ enim oram prætervecti, Tyrhæniæ in Italia primum occupaverunt; cum Romanis, regnante tum Superbo, fœdere coierunt. Inde in Hispaniam profecti, in sinu Tartessiano militem suum exposuerunt. Denique Marsiliæ in Galliæ angulo, Italiæ pariter & Hispaniæ contermino, haud procul à Rhodani amnis ostio, sedes suas, quæ ad hunc usque diem perstant, secundissimis avibus constituerunt. Vnde quum latrocinij in mari grassarentur, utrosque simul, & Tyrhenos in Italia, qui nunc Florentini siue Thusci appellantur, & Carthaginenses in Africa, hostes sibi consciverunt. Hi junctis viribus centum viginti navium classem effecerunt: qua instructi, novis istis in mari illo advenis bellum inferunt, nec illi quanquam vix ultra dimidium ejus numeri navium haberent, pugnam detestabant. In mari Sardoo diriguntur classes; Fit atrox prælium; multa utrinque navigia depriuntur, multa capiuntur. Demum victoria, fufis hostibus, Phocæis remansit: non illa quidè victis quàm victoribus pro tempore lucuosior. Triginta enim fere hoc prælio amissis navibus, mari postea abstinuerunt, & se Græca disciplina adversus ferocissimas Galliæ gentes, tutati, Romanorum postea amicitia, urbem suam Galliæ totius longè potentissimam effecerunt.

*Phocæorum
ex Asia
fuga.*

*Pugna na-
val in ma-
ri Sardoo.*

Cyro deinde mortuo successit Cambyfes fi-
lius, Cap. 19.

lius, quo tempore floruit Polycrates, Samiorum idem & Corinthiorum tyrannus. Hic (quod haud scio an ipsi olim Agamemnoni contigerit) classē centum Penteconterorum, sive longarum navium, quas vulgato vocabulo Galeas nunc dicimus, præter triremes habuisse dicitur. Hic Lesbios graui navali prælio devicit: Suos rebellantes classe congressos debellavit. Cambyſi aduerſus Ægyptios, quod ultra temporum illorum fidem videri possit, quadraginta triremes auxilio misit. Denique tanta erat huius viri præsertim in rebus ad mare pertinentibus sceleritas, ut quum suam ipse fortunam reueritus, ne nihil incommodi in vita sensisse videretur, heri gemmam in mare projecisset, postridie eandem in pisce receperit. Ipse vero Cambyſes, ut nihil memoratu dignum re nauticā effecit, ita illud egit, ex quo ingens in posterum vis Persarum Regibus ad res Græciæ turbandas accessit. Dum enim aduersus Ægyptios proficiscitur, in itinere Phœnices sibi adiunxit. Hos Herodotus, multis retrò à bello Trojano ætatibus, à mari Rubro profectos, in ea parte Syriæ, quam postea à suo nomine Phœniciam appellabant, consedisſe refert: Rubri vero maris nomine Persicumnè an Arabicum sinum intelligat, plane nescio. Nam & utrumque mare, Rubrum æquè appellatum, reperio, & de ipsa Phœnicum origine apud authores dubitari video. Alij enim eos ex Ægypto, (quæ mari Rubro ad orientē alluitur) cum Agenore, quo tempore Moſes populum Israeliticū per hoc ipsum mare Rubrum, Deo viam non monstrante sed faciente,

*Phœnices
Persis adiuncti.*

faciente, in Arabiam trāsduxit, in has partes venisse tradunt, Alij Sidonem & Tyrum vrbes olim in sinu Persico floruisse scribunt. Inde Phœnices oriundos, ijsdem postea nominibus, duas ciuitates ad maris Mediterranei oram condidisse ferunt. Quibus de rebus ut nihil ego in præsentī pro comperto affirmatum velim, ita illud dubio caret, Phœnices iam inde ab initio, ut literarum in Græciam advectarum laude, ita rerum navalium studio imprimis claruisse. Primi stellam Polo citimam, quam Vrsam minorem dicunt, breuissimo cœli spatio circumagi notarunt: notatam primi ad nocturnas navigationes (quo nihil ante vim polarem in magnete deprehensam, solertiùs ab homine inventum extitit) adhibuerunt. Qua notitiâ subnixi, vel sedes vel opes exteras, antiquissimis temporibus navigando quæsiuerunt. Nam vt Cadmum ejus, quem dixi, Agenoris filium, qui è Phœnicia soluens, Thebas, validissimam in Bæotia urbem condidisse dicitur, omittam, ipso certè belli Trojani tempore, Dido Regina, Tyro, quæ primaria Phœnicia vrbs erat, profuga, & in Africam classe delata, Carthaginem ibi, notissimi nominis urbem, & Romani olim imperij æmulam futuram, condidit. Post belli deinde Trojani tempus, quum Salomon Rex Israel, in mari Rubro, sive Idumæo, classem apparasset, Hyramus Tyriorum Rex classiarios ei subministrabat: sine quibus frustra ille classem ad tam longinquam navigationem mari immisisset. Etenim ad Ophyr vsquē, auri & divitiarum petendarum causâ navigandum erat. *Ophyr.*

Verè

Cap. 20.

*Expedi-
tio
Salomonis
ad au-
ream Cher-
sonesum.*

Verè autem hanc longinquam navigationem fuisse dixerim, utpote quæ triennij ne minùs spatio confici potuerit. Sed ubi terrarum sita erat Ophyr, apud homines harum rerum curioso, præter investigationis spem dubitari video: Quorum aliqui, quum nullum hujus nominis vestigium à sinu Arabico ad orientem reperiant, hinc est, quòd eam occidentem uersus, in America requirant. Præter itineris longinquitatem, indicio insuper, ut sibi quidè videntur, non fallacissimo subnixi, quòd quum patrum ferè nostrorū memoria Castellani eò, Colūbo duce penetrassent, ibi Circumcisionis ritum apud nonnullos regionis illius incolas vsu receptum reppererunt; sed frustra: nec min s illi, qui Taprobanem insulam quamvis auri argentique fœcundissimam, in medium aff-runt. Nam, si alia re nulla, itineris certè breuitate refelluntur. Etenim ab Esiongabar (is portus erat in sinu Arabico, vbi classis illa parabatur) ad Taprobanem (sive Zeilan eam esse volunt, sive Sumatrā) haud certè multorū dierū prosperè navigantibus iter erat. Miror magis locum tam celebrè, & nec antiquissimis tēporibus in sacra Historia cōmemoratum, adeo nunc è notitia hominū excidisse, ut nulla, quæ ad eum ferat, via quærentibus ostendatur. Non enim Salomon aut semel aut solus, verum & alij sæpe post eum Reges Iudæ ab eodem illo portu classes suas Ophyr dirigebant. Binas Iehoshaphat ipso illo in loco, eademq; de causa instruxisse, in Regum & Chronicorū libris memoratur: Quarum prima divino iudicio, immissis ventorum tempestatumque furijs, vix
portu

portu egressa perijt. De altera quid fiebat, ignoratur. Statim enim postquam soluisset classis, Iehoshaphat in fata concessit. A cuius filio Ioram tota mox Idumæa defecit. Qua amissa, nullum deinceps Iudæ Reges, in toto mari portum, ad quem classes suæ ab Ophyr reversæ turò appellerent, in potestate habuerunt. Crediderim ultra Gangem, etsi nomina non respondeant, positam fuisse Ophyr; eâ ductus ratione, quòd quum eò loci, Ptolomæus Auream Regionem & Chersonesum collocet, Iosephus nauticas istas Salomonis expeditiones referens, eas auri, eboris, & gemmarum quærendarum causa, ad Auream Regionem factas fuisse narret. Aureæ scilicet Regionis nomine eum locum designans, qui in sacris literis Ophyr appellatur. Sed de re ista quilibet ut voluit: Illud ut dixi, certè constat, Phœnices ab antiquis uelque temporibus haud vulgariter ex maris usu famam obtinuisse. Qua de causa Cambyfes Amasin (qui cæso nuper Aprie regnum Ægypti cum occupauerat) bello petiturus, horum præcipuè socetatem sollicitè ambiebat. Nec illi tanti Regis amicitiam ultrò oblatam temerè repudiandam esse existimabant. Primum ne tam graue bellum ab Ægyptijs in se auerterent: Deinde, quòd recentes sibi cum Ægyptijs inimicitia & bellum intercesserant. Narat enim Herodotus, regnante nuper Aprie, inter duas gentes non procul Tyro, pugna navali bis fuisse dimicatum.

Cambyfes, devicto Amasi, ab Ægypto Carthaginem usque arma proferre statuit. Verum quum id negotij Phœnicibus demandaret, illi se Cartha-

Carthaginienſium , hoc eſt, liberorum ſuorum ſanguine ſemet polluturos eſſe pernegabant. Erant enim Carthaginienſes Phœnicum ſoboles, perinde atque Trojanorum Romani. Nec Carthago modo, verum etiam vetus Byzantium, aliæque complures urbes & civitates, tam extra columnas Herculis, quàm intra à Phœnicibus veluti propagine prouenerunt, ut ex veterum ſententia recenſet Strabo : ut mirum non ſit, Perſarum deinceps Reges hujus gentis fiducia, uniuerſa mox Græciæ bellum navibus intuliſſe.

Cap. 21.

Hujus vero belli cauſa & origo, erant Athenienſes, qui illo primùm tempore nauibus ad bellum fidere cœperunt. Erat enim quidam nomine Ariſtagoras, Mileti in Ionia tyrannus ; Is à Perſis tyrannide depulſus, Spartam venit. Cleonem, qui tum Spartæ regnabat, adit : Mileſiam, reliquamque Ioniam Græcorum coloniam, ab hoſte barbaro occupari queritur : Græcorum virtutem per ſe magnam, verbis majorem facit, Perſarum verò vires oratione deprimit : facile fore Græcis, & quod plus eſt Spartanis, hoſtem, armorum nec uſu nec genere comparandum, Aſiâ pellere. Sed major erat Regis conſtantia, maior prudentia, quàm ut exulis verbis ad bellum tam non neceſſarium, quàm periculi plenum capeſſendum incitari poſſet. Itaque Athenas, ſuis eas infortunijs implicaturus abit ; ibi in concionem populi productus verba facit : Ioniam cum cæteris Græcis, tum præcipue Athenienſibus, à quibus originem trahat, curæ eſſe oportere docet : cætera, ut apud Spartanos. Vix finitâ oratione, ſit decretum : Bellum

hum Persis non indicitur, sed infertur. Viginti
navium classis in Ioniam, tanquam regnum Per-
farum omni Asia pulsura, mittitur. Sed hæc
classis ingentium malorum Græcis initium fuit.
Etenim Athenienses, quum Ioniam appulissent,
Sardes, Lydiæ caput, Cræsi olim Regiam, non
procul à mare sitam, expugnarunt: cujus rei
nuncius, quum ad Darium Susis tunc agentem,
venisset, adeò rem indignè simul & dolentèr
tulit, ut Iouem extemplo de vindicta adversus
Athenienses comprecaretur. Deinde ex famu-
lis suis uni juxta stanti mandasse dicitur, ut quo-
ties sibi cœna apponeretur, ter ei inclamaret,
Here, memento Atheniensium. Haud irritè cecid-
dèreminæ: statim enim Phœnicum classe ad-
iuncta, Lesbos, Chion, aliasque in mare illo in-
sulas, tanquam in itinere occupavit. Quæ quum
denuò (ut solent recens victi) rebellassent, se-
quuta est illa Persarum contra Insulanos ad La-
dam pugna, omnium ab orbe condito ad illum
usque diem in mari commissarum maxima. E-
rat Lada, parva quædam insula, urbi Milesiorum
ex adverso jacens: ubi quum occurrissent, con-
festim classes in cornua diducunt. Erant Ioni-
bus triremes trecentæ tres: Duplex ejus nume-
ri Persis: accuebat hos vincendi gloria, illos li-
bertatis tuendæ studium, & quod acerrimum
rebellantibus telum est, ex offensâ veniæ despe-
ratio. Itaque ingentibus statim animis concur-
runt: nec suus Persis profuisset numerus, nisi
Samij, qui dextrum tenebant cornu, statim ini-
to certamine, incertum quo consilio, sublatis
velis pugna excessissent: & jam media acies eo
latere

*Prima exi-
peditio A-
theniensium
in Asiam.*

*Pugna ad
Ladam in-
sulam.*

latere nudata, hostium incurfibus patebat. Itaque pauciores à pluribus circumventi, quum se à suis desertos cernerent, acriter tamen resistebant: nec quod agerent habebant reliqui, nisi ut turpiter proditi honestè morentur. Hujus pugnae fortunam sequuta est Milesiorum urbis, in cujus conspectu edita fuit, direptio, Sami desolatio, Chiorum internecio, & insularum illius tractus omnium, quàm facilis, tam fæda depopulatio.

Cap. 22.

Darius

Perfarum

Rex.

Iamque Darius Athenis, totique adeo Græciæ imminerebat ferox. Quare proximo statim ineunte vere, Mardonium generum nuper ascitum, ad Græciam perdomandam mittit. Is quum ad mare descendisset, Cilicibus, Cyprijs, Ægyptijs, & quibus maxime fidebat, Phœnicibus naves sociosq; navales imperat, partem exercitus pedestri itinere profectam, sibi ad ipsius Pontios & angustias, quâ brevissimus ex Asia in Europam traiectus, occurrere iubet: ipse cum reliquis, nave statim conscendens eodem properat: ubi recepto exercitu & in Europam traiecto, dum circa Athon montem Thraciæ littus radit, subito coorta ventorum vis fædum in modum classem afflixit: trecentæ triremes omni apparatu bellico instructæ, & in his viginti hominum millia perierunt: pars fluctibus oppressi, pars à belluis marinis, quibus mare illud nondum classibus subactum, abundabat, hausti: pars scopulis allisi. Mardonius, naufragio elapsus paulò post, tanquam dux bello parum utilis, à Dario revocatur, & in ejus locum suscepti, Datys genere Medus & Artaphernes

*Perfarum
naufragiū
ad Athon
promonto-
rium.*

phernes Darij ex fratre nepos.

Hi, magnis exercitibus in supplementum conscriptis, ad mare veniunt. Ibi naves cum aliis, tum novi nominis, Hippagogas, hoc est, equis ferendis aptas, quas Darius anno superiore tributarijs suis imperauerat, accipiunt. Hoc modo instructi cum sexcentis expeditis triremibus, sine maris aut ventorum injuriâ, tuto in Thraciam appulerunt: ubi milite exposito, sexcentorum millium exercitum trahentes Athenas ire pergunt. Sed illis in Atticæ finibus, ad campos Marathonios occurrit cum delecta militum manu Atheniensium Dux Miltiades. Vbi ex aduerso constiterunt acies, rem oculis æstimanti haud quaquam par congressus futurus videbatur. Vndecim enim non amplius millium exercitum habuit Miltiades, sed illum animorum & irarum plenum. Hi, signo dato, non gradu vadunt, sed turbinis instar in prælium ruunt: quæ res primo statim impetu hostem avertit. Fusi fugatique Persæ, ad mare, quod lævorsum in propinquo habuerunt, fugiunt: hæret fugientium cervicibus Miltiades: Persæ nauibus conscensis altum petere conantur. Athenienses in ipsas naues pugnant; harum alias expugnant, alias incendunt; nec jam pugna in littore sed strages erat. Erat in illo prælio quidam genere Atheniensis, nomine Cynegirus: qui cum hostes navem quandam multâ vi à terramolientes conspexisset, accurrit; dextram gubernaculo pro remora injecit: eâ bipenni abscissâ, idem & læva tentasse dicitur: quâ etiam ablata, ad postremum, dentibus rem aggressus esse

*Hippagoga
naues equis
primum ex-
tructa.*

Cynegirus.

D

esse

esse memoratur; planè ut quod vis virtutisque efficere non posset, saltem rabies pro patria ausa fuisse videretur.

Cap. 23.

Xerxes Persarum Rex.

Re terra marique malè gestâ, Datys & Artaphernes Persarum duces terrore perculsi, in Asiam refugerunt. Vbi vero hujus pugnae fama ad Darium pervenisset, novos statim exercitus, novas classes parari jubet; sed his rebus occupatum mors oppressit. Ei verò Xerxes filius in regno quum successisset, sive contumeliae acceptae insolentia, sive Graeciae perdomandae cupiditate motus, toto statim animo ad Graeciam invadendam exarsit. Sed quum Aegyptij eodem tempore rebellassent, hoc imprimis incendium restringendum esse censuit. Itaque Aegyptios terrestribus simul navalibusque copiis aggressus, primo regni sui anno profligavit: profligatos, durioribus quam prius conditionibus, ne de facili postea se commovere possent, oneravit. Rebus deinde in Aegypto constitutis, ad bellum Graecis inferendum sese convertit; sed priusquam illud aggredere, totum triennium apparatibus faciendis insumpsit. Ita quinto demum regni sui anno, Susis cum exercitu, omnium qui unquam fando auditi fuerant maximo, proficiscitur. Praecipua tamen eum apparatus nauticorum cura tenuit. Classem enim omnis generis navium quatuor mille & ducentarum habuit: ex illis mille & ducentae triremes, reliquae à triginta ad quinquaginta remorum naves erant: quarum quae maximae erant, ducentos & triginta, quae minimae, circiter octogenos aut eo amplius, quae milites, quae remiges fere-

ferebant; totus vero exercitus circiter quin-
quies centenis & octoginta millibus hominum
constabat. Hæc tanta tamque immensa classis
in montem Athon primum impetum effudit.
Erat Athos, & nunc est, editissimum & notissi-
mi nominis in mare procurrēs promontorium;
inter Ponti os, & Hellespontum ad Europæ latus
in Thracia positum, Isthmo, veluti iugo quo-
dam, milliare vnum cum triente lato continen-
ti junctum.

Hunc Isthmum Xerxes, ne promontorium
ipsum, quæ Mardonij classem nuper contractam
fuisse diximus, circuire cogeretur, depressâ in
immensam altitudinem fossâ, perfodere cupie-
bat. Fit fossa tantæ latitudinis, ut binæ illac
triremes, immisso jam mari, pariter & laxè
transire possent. Magna olim mortales cupido
incessit ex peninsulis insulas faciendi: sed illi
omnes munitionis ferè & tutelæ suæ causa talia
excogitabant. Hic stulta quadam gloria, & im-
portunâ potentia suæ ostentandæ cupiditate, a-
lienissimo ad id loco, & adversante natura, opus
perfecit, cuius ne vestigia quidem, paulò post
tempore, coeuntibus rursus inter se montibus,
apparuerunt. Isthmo perfosso, & novo hoc iti-
nere classe transmissâ, Hellespontum quem nunc
S. Georgij brachium appellamus, quæ mare est
rapidissimum, navibus iungere festinat. Verùm
primum eius conatum frustrata est ingens orta
in mare tempestas. Quo audito, ira percitus,
& veluti ne quid simile in futurum tentarent
maria, exemplo cauturus, tercentum Hellespon-
to verbera infligi iussit. Deinde, quum pontus

Cap. 24.

*Isthmum à
Xerxe per-
fossus.*

veluti fessum mutando latus, adhuc vehēmentius se commoveret, compedes. iniecit: verberibus & compedibus adjecit verba, quæ hominem vesanum & ad suum exitium ex propinquo tendentem faciliè ostenderent, & pro uno, duos in le pontes mari instruxit: quorum altero exercitum, altero iumenta & impedimenta reliqua in Europam transduceret. Transducto exercitu nihil antiquius habuit, quam ut classem lustraret: itaque è curru in nauem transcendit, residensque sub aureo veluti cœlo, & prætervectus navium proras, omnia oculis perlustrabat: Demaratum Spartanum spectatissimi ingenij virum, apud se eo tempore exulantem subinde interrogans, Ecquem se beatiorē crederet?

Cip. 25.
Themistocles.

Erat eo tempore Athenis summâ nobilitate vir Themistocles, nuper inter primores civitatis receptus. Is magnam de se virtutis & consilij opinionem, ab ineunte ætate in animis civium concitaverat. Juvenis adhuc, ut Æginetis, quod nulla cogente necessitate Persis se dedidissent, bellum indicere author fuerat: Quo bello Æginetæ, gravi prælio navali ab Atheniensibus superati, omniæ deinceps potentia in mare potiundæ spem amiserunt. Quoniam verò jam tum bellum Græciæ à Persis imminere prævidebat, ideo populo suasit, ut eas tunc naves contra Æginetas ædificatas vellent, quæ contra Persas usui aliquando esse possent. Egit insuper privatim publicæque cum civibus suis, ut rebus nauticis, plus cæteris, studerent: & in copijs navalibus præcipuam & potentia & salutis spem collocarent.

locarent. His prudentissimiviri monitis Athenienses post pugnam Marathoniam, ducentas triremes fabricauerant: cumque advenâte jam Xerxe, consulto oraculo, responsum tulissent, ut salutem suam ligneis mœnibus tuerentur, Themistocles, ut erat præsentissimo ad talia ingenio, per lignea mœnia, navium, quibus tum plurimum abundabant, præsidium oraculo significari docuit; persuadet deinde, patriam non mœnia sed cives esse: Athenas ibi esse ubi ipsi essent, non ædificia; melius denique eos salutem classi, quàm urbi, ad obsidionem & vim tolerandam non utique firmissimæ, credituros. Probato consilio, conjuges liberosque cum rebus pretiosissimis, ad insulas quasdam remotas deferunt. Ipsi, Duce Themistocle, pro patria pugnaturi naves conscendunt. Iamque Xerxiana classis, Pelion montem, non procul ab Attico littore, pervenerat; ubi quum totam noctem ad anchoras stitisset, sub ipsum diluculum, atrocissima tempestas ab Aquilone ingruit; quadringentæ naves, æque instructissimæ, paucis horis unâ cum supplementis & defensoribus illâ maris rabie desideratæ. Huc accessit incredibilis onerariorum, alio unque minorum navigiorum, multitudo: adeo quidem, ut tertiam totius classis partem, antequam in conspectum hostium venissent, amissam fuisse constet.

Interim Themistocles, quum tacitas inter se Græcorum iras rebus commnibus obstare, & saluti publicæ periculum afferre, animadvertisset, offensas mutuo condonandi, & lites componendi author fuit: Æginetas, cum quibus

grave nuper bellum Atheniensibus fuerat, ad belli societatem pro salute Græciæ, cuius ipsi pars erant, ineundam pertraxit: legatos ad Gelonem, Siculorum tyrannum, societatem & auxilia petiturum, de communi Græciæ consilio mittit.

Gelon Syracusarum Rex.

Erat Gelon temporum illorum Rex terrarumq; potentissimus: navibus verò plus quam universa Græcia poterat. Cum Carthaginensibus bellum grave & diuturnum, feliciter gesserat: multasque de illis victoriarum palmas prælijs navalibus reportaverat. Hic, percepta Themistoclis & Atheniensium legatione, mentionem de societate non gravatè audiit: milites, frumentum, pecuniam, sed ante omnia ducenas triremes apparatissimas missurum, vel etiam se cum illis venturum respondit; sed ea lege, ut ipse, ad hoc bellum, Græcorum Imperator renuncietur: id ni fiat, se, nec ipsum venturum, nec pereunti Græciæ suppetias laturum dixit. Quod quum audivissent legati, enimvero indignum esse rati, si Athenienses, quibus maris tutela consentientibus Græciæ studijs commissa fuerat, homini Siculo imperio cederent, re infectâ redeunt.

Cap. 6.

Pugna navalis ad Artemesium.

Græci igitur, quum nullum jam externorum auxiliorum spem haberent, privatis opibus adnitendum rati, contractis in unum centum octoginta triremibus, ad Artemesium, non procul à Pelio, unde vi tempestatis Persas dejectos fuisse diximus, conveniunt. Erat autem Artemesium in faucibus Eurypi, qui est inter Atticam & Eubæam, positum; infesta planè classi statio: nam
& ven-

& venti ab utriusque terræ, Eubææ, & Bœotiæ præaltis montibus subiti ac procellosi decidunt, & fretum ipsum Eurypi, non septies in die, sicut fama antiquitus ferebat, temporibus statis reciprocatur, sed temerè in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti devolutus torrens rapitur, ut nec nocte nec die quies navibus ferè detur. Veruntamen hunc locum multis rationibus prælio navali deligendum censuit Themistocles: primum, quod introitus esset ex Hellesponto navigantibus in Græciam, deinde quod si eò loci cum hoste conflagrare oporteret, propter angustias, hostis satis ad universam classem suam explicandam spatij habiturus non esset; sed pari secum numero concurrere cogeretur. Nec hostem latuit, istud à prudentissimo duce consilium strui. Itaque ducentas ex omni numero delectas triremes diversa parte insulæ circumvectas, à tergo se Atheniensibus ostendere iubent, dum reliqua classis à fronte incurrit, ut sic undique conclusos adoriri possent. Ad hoc exequendum noctem proximam sumunt. Verum medium jam cursum tenentibus sævissima tempestas, ventus, imber, tonitru, fulgur increbuit; quibus factum est, ut ex toto illo numero nulla navis effugeret, sed ad unum omnes cum nautis & propugnatoribus oppressæ interierint.

Erat hoc alterum classi Xerxiæ calamitatis inflicturn vulnus: quod quum Persæ ignorarent, postero die, ex statione cum tota classe provecti, Atheniensibus se ostendunt; id modò expectantes, ut ducentæ triremes, quas vespere

missas diximus, sublato clamore hostes à tergo aggredierentur. Athenienses, quum nec ipsi quid illa nocte Persis acciderat, cognitū haberent, ad Eurypi fauces, ut constituerant, classem instrunt; fit prælum non longum, nec incruentum tamen: nox prælio finem fecit. Postridie, quum neutram partem fortunæ suæ pœniteret, stationibus egressi iterum belli aleam tentant. Hic funestum & dirum Persis spectaculum occurrit; dum enim ad pugnam se cōparant, cadavera suorum, ventis eo delata, navium proras, & remorum palmulas præpediebant. Fit tamen pugna priori & ratione & eventu non dissimilis: Tertiò demum die Græcis auxilio quinquaginta tres triremes Athenis missæ supervênere: simulque nuncius, Barbaros, qui Eubæam circumvehebantur, omnes naufragio perijsse. Vtraque res Atheniensium animos, à duobus præliis utique non secundissimis faucios, reficiebat. Persarum vero duces, tum indignè ferentes se à tantulâ classe tam graviter vexari, tum à Xerxe, si per Eurypum in Græciam non pervasisse, supplicium timentes, tertiò jam eductâ classe pugnandi Græcis potestatem faciunt; qui quum paululum extra fauces progressi, ibi immoti starent, Persæ, lunatâ, quod nunquam ante usurpatum legimus, classe procedentes, hostium naves circumveniunt; tum vero Græci ne deterius stantibus contingeret, naves in adversum concitant. Nunquam Græci tantis animis, tantis viribus concurrerunt: sed quantum ipsi virtute & rerum maritimarum usu, tantum hostes navium multitudine & velocitate præstabant;

bant ; Itaque post longum & difficile certamen, multis utrinque vulneribus acceptis, multis captis & demersis navibus, æquo Marte discesserunt ; victoria tamen Barbaris remansit. Mane enim proximo, Græci retrocedentes, liberum hostibus in Græciam transitum reliquerunt. Accidit autem ut eodem tempore, & nauticus Persarum exercitus per Eurypum, & pedestris per Thermopylas, cæso Leonida Spartanorum Rege, viam in Græciam aperirent.

*Victoria
Xerxis ad
art. mesia.*

Cap. 27.

Xerxes voti compos quum in terram Atticam discendisset, totam regionem agendo ferendo depopulatus, ipsas Athenas, cum testis, templa, sædum in modum concremavit. Vbi paucos dies, victoriæ fruendæ causâ, commoratus, quum Athenienses Eubæa digressos ad Salaminem Insulam nova subsidia præstolantes substituisse ex transfugis comperisset, ad mare descendit, de Concilij nautici sententiâ, res quæ ad mare pertinerent, administraturus. Deliberatio erat, prælio navali, iterum cum Græcis decertari oporteret, necnè. Vbi consedisent, Sidonis & Tyri Reges honoris causâ primi sententiam interrogati, prælio decertandum, haud ambiguis suffragijs, esse censuerunt. Erat in ea classe, quædam nomine Artemesia Halicarnassæorum Regina, quæ cum quinque triremibus Regem ad hoc bellum non officij magis, quam auxiliij causâ prosequuta fuerat. Multa illa, ad Artemesium, multa alijs in prælijs belli facinora ediderat; ut quidem Græci magna præmia proposuerint, si quis ejus vel vivæ vel mortuæ caput retulisset. Hæc sententiam dicere jussa,

Artemesia.

jussa, de sua operâ Regi hæcenus navatâ paucis præloquuta, multis vivisque rationibus contendebat, ut subductis navibus Rex deinceps mari abstineret: illa præcipuè, quod si, omisso mare, rectâ inde Peloponesum cum exercitu contenderet, momento fieret, ut Græci jamdudum malè inter se coherentes, re communi neglecta, ad sua quique tuenda dilaberentur. Omnium sententijs auditis, Xerxes Artemesiam consilium tanquam summa ratione subnixum collaudavit: sed satis Persas ad Salaminem trahentibus, majori sententiarum numero stari jussit. Iamque ad Salaminem Græci, cum trecentum & octoginta triremibus, præter minora navigia, hostium aduentum præstolantes constiterant, quum subito, nullo certo auctore allatus de Xerxe Peloponesum versus cum pedestri exercitu profecto nuncius, omnium, præterquam Atheniensium, animos à pugnae navalis cogitatione avertit. Id veritus Themistocles, singulos circuire, prensare, rogare, præcipuè vero Eurybiadem Spartanorum ducem, totius classis præfectum, monere, & precari cœpit, ne pravo consilio Græciam perditum jam iret; ne lignea mœnia, quibus ex oraculo fidere oporteret, suis nunc manibus distrahere & convellere properaret: si ad Salaminem perstarent, opes, gloriam, victoriam in manibus esse: si inde digrederentur, exitium Græciæ & interitum portendi. Vera dicebantur; sed autorem leviolem faciebat, quod Themistocles patria sua extorris, alienam in mari periclitari facilè passurus videbatur; scilicet, inquit, Equum est, nos de regione

gione captivâ, deque Athenjjs, quæ jam nullæ sunt, prælio navali decernere, dum Sparta & Argos, & tota Peløpis insula defensoribus nuda, infesto hosti pro præda objiçatur.

Themistocles, quum nihil jam præter contumelias & convitia audiret, Concilio egressus, anceps & audax consilium capit, quodque ex eventu famam habiturum apparebat. Fidum ad Barbarorum duces nuntium mittit, qui Themistoclis nomine salute dictâ, denunciabat, Græcos metu perculsos, fugam in crastinum adornare; posse omnes uno loco constrictos uno prælio deleri; caverent sibi Persæ ne hostem è manibus elabi paterentur; nevè præsentem rei benè gerendæ occasionem amitterent, quam nequicquam postea requisituri viderentur. Non fallaciùs consultum, quàm stultè creditum. Mediâ statim nocte Persæ, ne quid summo mane agendum restaret, classem instruunt; totam Salaminem, copijs freti, tanquam indagine circumdant; ipse Rex in montis verticem procurrit, ut inde, & prælij spectaculo frueretur, & suis pugnantibus, ad rem strenuè gerendam incitamento esset. Græci, quum iam hostem sibi undique circumfusum cernerent, ex necessitate virtute factâ, & ipsi in pugnam alacres pro Græciæ salute pugnaturi procedunt. Aduersus Phœnices, qui summam ex adversâ parte rei nauticæ opinionem obtinebant, consistunt Athenienses. Spartani ut qui rebus navalibus exercitatissimi non essent, Ionas deposcunt. Fama tenet Persas illo die comatu & virtute seipsos longe supergressos: eo magis, quod in conspectu

Cap. 28.

Pugna navalis ad Salaminem insulam.

pectu Xerxis, atque exercitus, res gerebatur, ut nullum paulò fortius ignaviusvè factum, latere posset. Omnes enim colles & loca superiora, unde erat propinquus despectus in mare, à Xerxe & exercitu tenebantur; sed insuperabilis erat Græcorum vis. Pugna igitur commissâ, ingens illa Xerxianarum navium multitudo, ut erat ab initio non inscite explicata, ita primo statim congressu, ordines non tenuit, sed aliæ alijs implicitæ hærebant; in quas, ut erant impeditæ, servatis ordinibus cum impetu incurrun Athenienses, & rem arte Themistodes adjuvabat; non enim ante rostra suarum navium hostili classi obvertit, quàm stata hora advenit, quæ singulis diebus ventum validum præfretum, quod inter Salaminem & Heracleum interiacet, immittere solebat; qui quum à puppe flaret, Græcis navibus utpote leuioribus incursum, vim addebat; idem vero barbaras, quibus aduersus spirabat, non solum in cursu, quum incitarentur, impediabat, verum etiam rostra earum auertit, & obliquas vulneribus objiciebat. In hoc prælio primo ferè congressu cecidit Ariamenes classis regię præfectus; vir strenuus, & inter Xerxis fratres longè præstantissimus; cuius corpus quum in mare decidisset ab Artemesia Regina inter naufragia agnitum, Xerxi ad sepulturam tradebatur; sero vespere multis suorum myriadibus amissis, in fugam Persæ convertuntur.

In hac pugna, ex parte Persarum, Artemesię Reginæ emicuit virtus; adeo quidem ut ipse Rex, fœminas sibi in illo prælio, viros, viros
autem

autem scēminas fuisse diceret. Quo dicto suos quidem omnes, maximè tamen Tyrios & Sydonios perstrinxit. Ab his enim, quum gloria à maioribus accepta primarij semper in mare belatores haberentur, fugæ initium factum viderat. Itaque quos eorum primos fugam capeffentes oculis notaverat, ad se vocatos in vestigio interfici mandavit. Inter Græcos quum in communi concilio de singulorum virtute quæreretur, Lacedæmonij, quandoquidem nullum de suo corpore nomen profiteri possent, ne tamen, rei gestæ palma Atheniensibus (quorum inter omnes conspicua erat illo die virtus) deferretur, malis artibus tenuerunt, ut ita per præconem pronunciaretur; *Ex civitatibus, Aeginam, ex viris Amyniam in pugna ad Salaminem optimè mervisse.* De Ægina præ lata nulla planè cōstabat ratio. De Amynia hoc tantum, quod ex præfectis triremium primus in Prætoriam Persarum navem incurrisset; eaque perfractâ, ducem ipsum Ariamenem Darij, ut diximus, fratrem sua manu occidisset. Quod quamvis per se ingens ad gloriam decus erat, quantulum tamen fuit Themistocli comparatum? Viro ad Græciæ tutelam & salutem nato. Qui quum in omni genere, Græciæ decus haberetur, tum rebus nauticis ita omnibus præcelluit, ut solus ad hanc diem repertus fuerit, qui cognomento *Naumachus*, hoc est, bellator navalis diceretur. *Naumachus.* Iamque securus à Miltiadis trophæis dormire potuit, majorem quàm ille, & in præsentī, & ad posteros rebus gestis consequutus gloriam. Postero à pugna ad Salaminem die, Græci Cap. 29. Persas

Perfas hesternò praelio fusos magis quàm fugatos fuisse præsumentes, velut iterum pugnaturi in apertum mare provehantur. Quum verò classem hostilē inde nocte profectam comperissent, rati Asiam fugā terribos repetisse, Andron usq; insulam insequuti pervenerunt. Sed quum toto itinere nullum hostis vestigium oculis notassent, duces inter se, quid deinceps agendum, deliberabant. Themistoclis sententia erat, ut rectā inde Hellespontum contenderent, pontibusque quos Xerxes iunxerat solutis, viam regi intercluderent. Quæ sententia si tenuisset, classis Xerxianæ reliquias nullo negotio delevisset. Nam ad pontes quod attinet, iam ante illi vi tempestatis dissipati fuerant; quod quum Xerxes non ignoraret, suos qui cladi supererant, eò properè navigare iussit, ut sibi eò loci transmisso adessent. Diverfus Eurybiadis Spartani, summi classis perfecti, sensus erat. Non claudendam esse Xerxi, ex acie in Asiam fugientiviam, nec tantam pestem in Græciæ visceribus, eniti cum possis, comprimendam. Sunt qui diversa omnia referant, & Eurybiadis sententiam Themistocli, Themistoclis Eurybiadi ascribant. Plutarchus de pontibus non soluendis consilium, utrique negatum, Aristidi tribuit. Xerxes direptis incensisque Athenis in Thessaliam cum universo terrestri exercitu concessit: ubi relicto Mardonio cum copijs, ipse cum sexaginta tantum militibus magnis difficultatibus eluctatus ad os Strimonis fluvij supra Hellespontum, quadragesimis castris pervenit: ibi navigium nactus in Asiam properè transmisit; exercitus

eius verò classi impositus ad Hellespontum traiecit. Iamque hyems instabat, & classis Persica Cumam in *Æolide* infra Troadem in hyberna concesserat. Themistocles verò contempto hyberno mari, insulas quæ in hoc bello Persis favisse dicebantur, sedulo obibat, & ingentes pecuniarum aceruos privatim corrasit, defectionis & prodiæ Græciæ crimen, si quæ reculassent, intentans.

Cap. 30.
 Primo vere ex hybernis omni parte movetur; Prior Mardonius è *Bæotia* movet, ut in *Peloponnesum* per *Isthmum Corinthiorum* irrumperet. Id metuens *Pausanias Lacedæmoniorum Rex* & Imperator cum Græcorum exercitu se ei ad *Platæas* in *Thessalia* opposuit. Græcorum verò classis ducibus *Leotychide Spartano*, & *Xanthippo Atheniensi* multis tandem *Samiorum*, ceterorumque *Ionum* ultro manus tendentium legationibus & precibus fatigata, *Delon* usque (media fere inter Græciam & Asiam jacet *Insula*, *Apollinis olim templo* & *navali quæ Crysa* dicebatur, *clara*) pertrahitur. E diverso Persæ contractâ trecentarum navium classe, *Cuma*, ubi hyemaverant, digressi, *Sami* stativa, ad *Ionas* in officio continendos habuerunt. Tanta vero erat, ut author est *Herodotus*, rei nauticæ illâ ipsâ ætate utrobique simplicitas & infantia, ut nec Persæ ab *Asiæ littore occidentem* versus ultra *Samum*, nec Græci ab *Europa* ad orientem longius quàm *Delon* vllis cōditionibus navigare auderent. Priores tamen Græci occupant *Samum* ire. Qua re cognitâ, Persæ, praesidio *Sami* relicto, ad *Mycalem* in *Asia promontorium*

torium; quod sex septemvè milliaribus inde distat, refugerunt. Græci Samum quum venissent, ejecto inde præsidio Persico, & urbe & insula potiuntur: rebusque ibi constitutis prope: Mycalem contendunt. Quibus conspectis, Persæ in terram trepidantes se effuderunt; navibusque subductis cum terrestribus copiis quæ septuaginta fere peditum equitumque milibus constabat, se conjungunt. Quo viso, & ipsi Græci in terram descendunt, & hostem in littore ad descensum prohibendum occurrentem; magno prælio vincunt. Inde ad mare reversi classem hostium universam incendunt. Res præclare per se gesta, non fama solum, verum etiam miraculo celebratur. Pausanias cum Mardonio ad Plataas in Thessalia manè ejusdem diei pugnam terrestrem conseruërat; cæsoque duce cum exercitu, ingentem de Persis victoriâ reportaverat. Quumq; statim à meridie Græci ad Mycalem applicuissent, & propter virium suarum tenuitatem incerti adhuc, Persas invaderent necne, starent, fama per tot maris spatia adlapsa totâ classe nullo autore percrebuit, Egregiè pugnatum ad Plataas esse & Mardonium cum exercitu occisione cæsos interiisse. Inde factum ferunt vt velut numine afflati, relictis navibus hostem in ipso littore aggressi debellarent.

Dum hæc in Græcia geruntur, grave interea bellum Siculis Pœni inferunt. Etenim Xerxes, quo primum tempore Græciam opprimendi consilium inibat, legatos Carthaginem vsque, ad societatem & fœdus cum Pœnis contra Græ-

cos

cos ineundum, miserat. Communicatis consilijs, ita res composita, ut quo tempore Xerxes in Græciam transmitteret, eodem Pœni in Siciliam trajicerent. Quod eorum consilium, adeo clam omnibus & secretò habitum servatumque est, ut ne levissima quidem famæ aura eâ de re ad Sicularum aures perlaberetur. Legatis dimissis, Pœni, magnâ pecuniarum vi confiatâ, mercenarios ex Italia & Liguria, Gallia etiam & Hispania conducunt. E Numidia præterea & Carthagine ipsâ, delectu severissimè habito, militem conscribunt. Deniq; toto triennio in apparatibus faciundis consumpto, trecentorum millium exercitum, quinque millium navigiorum classem conficiunt, e quibus duo millia longarum erant, cæteræ ad commeatum, & forum ferendum onerariæ. Huic tanto exercitui classique Amilcarem præficiunt. Iamque de Xerxis in Græciam adventu fama Carthaginem pervenerat, & Amilcar imperio accepto, inde solvès, Siciliâ versus vela faciebat. Ceterû in trajectu, ingēs classē tēpestas adorta, navigia quibus equi impedimētaq; ferebantur, dimerisit omnia. Amilcar tēpestate elapsus, cū reliqua classe, Himeram in Sicilia appulit: ibi milite exposito, bina locis opportunis castra, altera naualibus, altera terrestribus copijs accipiendis occupavit; tū quicquid longarum navium erat, in castra nautica subducit; ea profundissima fossâ & muro ligneo præalto munit, moxque Himerenses ad opera impedienda vrbe temerè egressos, fundit fugatque. Quibus rebus territi Himerenses legatos properè ad Gelonem Syracusarum tyrannum

*Pœnorum
cum Persis
confusa de
110.*

E

num

num opem & auxilium petitum, mittunt. Hic est ille Gelon à quo Græcos communi consilio adversus Xerxem societatem & auxilium frustra petisse superius dixi. Sed quod Græcis per amulationem non concessit, id Himerensibus, & vicinis, & ultimo periculo, ni subveniatur, succubituris, identidē negandum non esse statuit. Veterem ducem rebusque assuetum movit, quod nulla tum Pæno cum Himerensibus, non magis quam cū ipsis Syracusanis belli causa intercedebat. Apparebat occasionem pro causa capi; totius profecto Siciliæ dominatum à populo externo armis peti: ad id gradum per Himerensium oppugnationem & cædem fieri. Minimè tamen omnium, id quod erat, suspicari potuit, Persis cum Pœnis interposito fœdere conversisse, ut eodem temporis momento, alteri Græciam, alteri Siciliam occuparent. Quicquid autem erat, tam vicinum incendium sibi haud quaquam negligendum esse statuit. Itaque nullā morā interpositā cum expedito quinquaginta quinque millium exercitu Himeram contendit. Ibi Pœnos per agros palantes opportunè nactus, magnum eorum numerum cecidit. Decem mille cepit, reliquos trepidantes in castra cōpulit. Postero die dum edito in colle stans castra hostium navalia oculis subjecta contueretur, subibat animum ejus cogitatio, si quo modo classē hostilem incendio delere posset. Cogitanti fortuna adfuit; speculatores ad itinera servanda missi, tabellarium à Selynuntijs, quos Pænus nuper in societatem pertraxerat, ad Amilcarem cum literis missum capiunt; in illis literis perscriptum erat;

Sc-

Selynuntios equestres copias die ab Amilcare præstitutâ ex fœdere missuros. Dies erat ,qua sacrificiũ Neptuno instauraturus Pœnus erat. Nocte igitur diem illam præcedente, Gelon suos equites emittit: simul mandat ut mōtes proximos circumvecti, incerta adhuc luce, via à Selynunte Himerâ ferente se ostenderent, & ad navalia hostium castra, ubi ipse Amilcar tum agebat, tanquã Selynuntiorũ equites, cursu tenderent. Interim speculatores in colle castris imminente disponit, iussos, quamprimũ equitum turmas intra præsidia receptas viderint, signum tollere. Ipse instructa acie, occasionebus intentus, signum à speculatoribus expectat. Iamque equites ad castra hostium aduentantes intra præsidia, lætis Pœnorum animis, utpote fraudis & insidiarum ignaris, veluti commilitones recipiuntur, marisque injuria sociorum fide magna parte levata videbatur: Cum strictis repente gladijs, impetum in Amilcarem milites Geloniani faciunt, ipsum ad aram, sicut erat, stantem, & sacrificijs intentum mactant, simul socios obtruncant, & naves subjectis ignibus passim incendunt. Et jam signo à speculatoribus, ut constitutum erat, accepto, cum universis copijs aderat Gelon; sed ei ex campestribus castris, quũ quid in navalibus ageretur ignorarent, magna vi occurrunt Pœnorum duces. Maior ibi quàm pro tempore cædes utrinque edebatur. Sed flamma repente è navibus surgente, simul nuncio de Amilcaris nece allato, Pœni abjectis armis, quã quisque poterat, fugâ saluti consulunt. Gelo, ne cui viro parceretur, edixit: missis autem qui

*Pœnorum
in Sculæ
strages*

*Clasles Pe-
mo h. m.*

fugientes ad eandem persequerentur, ipse ad navalia hostium castra se vertit: Ibi cæsum Amilcarem, ferrumque & flammam omnia occupantem cernit, vix ut tuta victoribus statio intra castrorum septa relinqueretur. Ita bina navium longarum millia, præter onerarias, cum ipso duce & flore exercitus, cum remigibus sociisque navalibus horæ momento in cineres reducta. Ex navibus tamen viginti (quas pridie Amilcar ad usus necessarios forte deduxerat) altum tenentes, evaserunt: sed & hæ in reditu omnes naufragio perierunt; pauci modò milites scaphis excepti, infaustæ expeditionis nuntium Carthaginem retulerunt. Gelon, rebus ad votum in Sicilia compositis, quum hanc tantam belli molem non ab ipsis Pœnis, sed à Persis originem traxisse ex captivis rescivisset, ultrò jam offerendum ratus quod prius petentibus negasset, cum quingentarum navium classe, Græciæ laboranti contra Xerxem opem ferre statuit. Navigaturo mercatores Corintho advekti nunciant, Græcos ad Salaminem egregiè vicisse: Xerxem copiis exutum trepidè in Asiam refugisse. Compertum postea est, eodem die Gelonem castra navalia Pœnorum expugnasse, & Leonidam Spartanorum Regem ad Thermopylas contra Xerxem fortiter pugnantem, occubuisse. Gesta sunt hæc omnia anno ab urbe Romana condita ducentesimo septuagesimo tertio, Cæsone Fabio, & Spu. Furio Coss. à mundi exordio anno ter millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. Annum ideo signare volui, quod non alium in historia temere

merè reperieris, in quo tot tantæque res terra marique, tam diversis orbis partibus gestæ referantur.

Sed ut è Sicilia Athenas redeamus, erat illo tempore Athenis quidam, nomine Cimon, Miltiadis eius, qui ad Marathonem de Persis victoriam reportavit, filius: is ab adolescentia ingenio ad Musicam & Rhetoricam, ceterasquæ artes Atticas rudior erat: sed ad res gerendas unice à natura comparatus. Hic quum in omni genere bellicæ laudis conspicuus esset, rerum tamen navalium palmam omnibus antè se natis, ipsique adeò Themistocli præripuit: cuius quidem indolis specimen, ineunte statim ætate dedisse, & factò ad posteros memorabili tyrocinium posuisse dicitur. Nam quo tempore Themistocles, Persis ingruentibus, populo suadebat, ut urbe, & regione Attica relicta, mari se fortunæque suas crederent, multitudine ad novitatem consilij stupente, hic repentè adolescens, inspectante populo, hilari vultu in arcem ascendit, frænum equo detractum manu ferens; ipsumque Minervæ arcis præsidi consecrauit: illa veluti tessera, dijs hominibusque testari volens, non iam equestri robore, sed navali præsidio, iuxta Themistoclis sententiam, remp. indigere. Quo factò, votisque Minervæ ritè nuncupatis, ad mare descendit: rebusque fortiter ad Salaminem gestis ingentem favorem apud cives pariter & socios comparavit: multique ad eum accedentes enixè hortabantur ut rempub. maturè capefferet, & jam nunc patre Miltiade & Marathone digna cogitaret. Quum igitur non

Cap. 31.

Cimon.

ita multò post amicorum hortatibus ad remp. se contulisset, magna statim civium gratia exceptus est; qui senescente iam Themistodis gloria, ad summos illum magistratus & honores vocabant. Itaque Medis è Græcia fugatis, missus ille copiarum navalium Dux (quum nondum penes Athenienses rerum summa esset, sed sub Pausaniæ Spartanorù Regis imperio omnes militarent) suum munus privatim obeundo, omnium in se oculos convertit. Milites enim ordine militari intentos, corpore vigètes, animo alacres & ad subita imperia paratos semper habuit; quumq; demum Pausaniam, ad Regis Persarum partes propendentem, multaue adversus cives & socios crudeliter audentem cerneret, & ipse privatus quamvis esset, Ephoros Spartanos harum rerum per literas certiores fecit, & Pausaniam iam apertè grassantem intra Byzantiæ mœnia obsedit: quo inde elapso, quum aliud quod in præsentia gereret non haberet, mare Ægeum prædonibus purgavit: quod factum maximam ei, non solum Athenis, verum etiam tota Græcia & gratiam & gloriam conciliavit. Auxit deinde viri opinionem, consilium prudentissimum ab eo initum, quo Athenienses, iam ante potentes, postea maris planè Dominos effecit. Quum enim socij tributa quidem ex præscripto haud inviti penderent, naves autem & milites non pari fide & promptitudine præberent; (quippe qui Medorum formidine jam soluti, tantum belli sumptum non libenter facerent) ceteri quidem Atheniensium duces, eos ad singula ex formula præstanda adigebant: aut si satis non fecissent,

cissent delinquentes in jus trahendo, invisos se & imperium suum socijs effecerunt. Cimon vero diversam planè viam ingressus, nemini ex hac causa molestus esse; sed si quos militiæ pige-
bat, ab ijs pecuniam in stipendium non gravatè accipere; inde Athenienses alios, & subinde alios atque alios, eosque solos in classem conscribere, usum maris edocere, ad nauscam ferendam adfuetiores reddere, denique sociorum, quorum stipendijs alebantur, dum illi domi desidebant, brevi tempore dominos efficere.

Cap. 31.

Eodem tempore, Athenienses ab Amyrtæo Ægyptiorum Rege sollicitati, cum sua & sociorum classe Ægyptum occupant. Grave hoc erat bellum, & per totum sexennium varia fortuna gestum. Rex Persarum quum ipsum Atheniensium nomen jam horreret, mittit illicò Lacedæmona Megabazum pecunijs affatim instructum, si forte Spartanis persuadere posset, ut cum exercitu in Atticam irrumperent, eoque facto Athenienses à bello Ægyptiaco ad sua tuenda revocarent. Sed quum Lacedæmonij, quamvis nascentem tum Atheniensium potentiam suspectam, & ex suspicione iuviam haberent, fœderum tamen reverentia, & religione obstricti, nihil temerè movendum esse statuissent, re infectâ abijt Megabazus. Rex autem pecunias, quas corrupendis Lacedæmonijs destinaverat, ad expugnandos in Ægypto Athenienses convertit, belli cura alteri Megabazo Zopyri filio, Principi militiæ, demandata. Hic profectus cum exercitu, unico prælio fufis Ægyptijs, tota Memphide Græcos expulit: & in insula quadam,

Atheniensium expeditionis in Ægyptum.

Protopitide condusos, per annum & sex menses arctissima obsidione cinxit. Lubrica res est aqua, & incertum ferè præbet obsessis munimentum. Exiccatis alveis, & aqua aliò derivata, efficit tandem Megabazus, ut naves Atheniensium in sicco destitutæ inutiles redderentur. Quo viso confestim exercitū pedibus transduxit, insulāq; pulsus inde Atheniēsis, recepit: quo factū est, ut Atheniensium res post sextum demum annū, ad nihilū in Ægypto reciderent; pauciq; de multis peragrata Lybia tandē Cyrenē incolumes delati, inde alij post alio, tanquam è naufragio, Athenas redierunt. Sed ut aliud ferè malum ex alio incidit, quum eodem tempore Athenienses quinquaginta triremes suis auxilio misissent, hij eorū quæ accidissent penitus ignari, ad Protopitidem, quam etiamnum à suis teneri putabant, tæmerè appellant. Qui in terram descenderant, hos Megabazus nec opinantes oppressit: classē verò Phœnices subito adorti dissiparunt. Qui cladi sup̄rerant, Athenas reuerti tristem malè gestæ in Ægypto rei nuntium retulerunt. Hunc exitum habuit ingens illa (sic enim apud Thucididem audit) in Ægyptum Atheniensium & sociorum expeditio: quo veluti documento si Athenienses moniti sapuissent, & sua tueri contenti, res alienas & præsertim longinquas appetere desisissent, quamvis tristem, attamen utilem infortunij sui fructum ex Ægypto reportassent: sed non statuendo fortunæ suæ modum, & ultra urbē suæ vires, imperium affectando, florentissimam rempub. non multos post annos funditus everterunt.

Verum

Atheniensium in Ægypto clades.

Verum ut ad Cimonem redeam, nemo unquam perinde atque ille, feroces Persarum spiritus retudit: sublato enim Pausania, quum maris imperium sua virtute Atheniensibus confirmasset, classe profectus maritima Asiæ loca latè vastavit: quasdam etiam civitates ad defectionem sollicitatas, recepit: receptas summa fide cohibuit: adeo quidem, ut universam, ab Ionia Pamphyliam vsque, Asiæ regionem, quæ mare spectat a Persarum tyrannide liberaret: quumque paulò post Persarum Duces magno cum exercitu multaque classe stationem ad Eurymedontis fluvij ostium tenere accepisset, ipse eò, cum ducentis triremibus occurrit. Erant hæ & ad pugnam & ad celeritatem optime olim à Themistocle comparatæ, sed tum Cimon, eas & latiores effecit, & tabulata, supra thranitas, tota navium longitudine extendit, ut multo pluribus quàm antè instructæ classiarijs, majorem in pugnando vim, haberent; nam si Plutarcho credimus, in pugna Salaminia triremes Atticæ, vltra octo & decem milites classiarios singulæ non habebant. Quum igitur hostibus nil tale sperantibus, manè supervenisset, Persæ nulla memorabili pugna edita, relictis navibus in terram profugerunt, ut pedestribus copijs, quæ tum instructæ in litore stabant, se conjungerent. Erant Persarum sexcentæ triremes; ex illis ducentæ captæ; reliquæ, maxima parte vel submersæ, vel debilitatæ, paucæ fuga elapsæ sunt. Cimon milites suos navali prælio adhuc calentes verbis porro & victoriæ spe, sed multo magis exemplo suo ad rem terra gerendam inflammavit: ultro igitur sublato

*Pugna ad
Eurymedontis
fluvium.*

sublato clamore, in terram se eijciunt, hostemque in littore invadunt. Acris ibi pugna oritur: ex Atheniensibus fortissimus quisque, & inter illos non pauci magna dignitate in urbe præditi ceciderunt: sed fufis demùm magno prælio Barbaris, atrox cædes in fugientes editur.

*Clades
Phœnicibus
a Cimone
illata.*

Re terra marique eodem die bene gestâ, aliud quasi auctarium suis victorijs quærere insistit. octoginta naves Phœnicias, quæ matutinæ cladi non interfuerant, ad portum vicinum eadem hora appulisse quum accepisset, celeritèr eò cum classe navigavit. Nihil illi de gemina suorum clade inaudiverant. Veruntamen cùm cruenta hostium arma, ferocesque & truces, ut ex recenti victoria, vultus conspexissent, id quod erat suspicati, arma simul & animos demittunt. Itaque nullo negotio superati, fugati, cæsi, se, classemque suam hostium arbitrio permiserunt. Id factum Regis animum usque adeò debilitabat, ut nobilem illam pacis conditionem, sibi à Cimone irrogatam, accipere non dubitaret: *Vt à mari Greco, quantum spatij equus uno die curriculo percurrere possit, hoc est, quadringentis stadijs abstineret: nevé intra Chelidomias insulas, Græciam versus nave longa navigaret.* Inde reversus Cimon, Persas quosdam, exercitus Mardoniani reliquias, Cherronesum, quæ est supra Byzantium, occupasse comperit; eò quatuor cum triremibus quum adnavigasset, Persæ adjunctis sibi Thracibus adventum ejus operiri non dubitabant. Sed facto in eos impetu, Cimon tredecim naves cepit: ejectisque Persis & superatis Thracibus totam Cherronesum Atheniensium

um ditioni restituit. Inde Thracas, qui ab Atheniensibus desciverant, pugna navali vicit, captisque tribus & triginta illorum navibus, ipsam urbem clade territam mari aggressus expugnauit. Vnde Athenas revocatus, quum civilium dissentionum æstu aliquandiu jactatus, animadvertisset populum Atheniensem bellum civile contra Spartanos, instigante Pericle, meditari, eos inde ad externa potius bella abducendos esse statuit; itaque ducentas triremes instruxit; ex his sexaginta Ægypti littora servare jussis, ipse cum reliquis Cyprum navigavit, ubi classem Regiam magno prælio superavit: insulamque circumvectus, urbes in ora maritima sitas, vel resistentes vi cepit, vel se dedentes in fidē accepit; rebusque Ægyptiacis animū advertit. Nihil enim mediocre jam, sed totius rei Persicæ subversionem & excidium animo agitabat: quippe quum bellum Atheniensium populo omnino placere cerneret, multò id adversus Barbaros, quum contra Græcos, & honestius, & facilius geri posse existimabat. Accendebat insuper viri animum, quod Themistodem patria sua profugum, & à Rege Persarum honorificè susceptum in magna ibi esse dignitate & gloria acceperat. Carum eum Regi fecerat, quòd se Persis bellum contrà Græciā molientibus ducē, nec se ducē, dubiam victoriam fore in se receperat. Sed quum eximiam Cimonis virtutē cum perpetua felicitàte conjunctam, idque in re præcipuè navali, qua ipse suo tempore præcellerat, secum animo reputaret, seu fortunæ suæ, seu virtutis, quæ utraq; incanescere jam cæperant, diffusus,

*Themisto-
cl & Ci-
monis am-
icorum mors.*

fusus, ipse sibi spiritum taurino, ut fertur, sanguine epoto interclusit. Paulo post & ipse Cimon, dum classem ad Cyprum in Ægyptum transmissurus teneret, moritur: Quo duorum virorum fato, Rex Persarum, tam quem timeret, quam cui fideret, habere desijt.

Cap. 34.

Quanquam vel mortuus erat Cimon Persarum nomini formidandus. Nam quum deficientibus jam venis, vitæ finem adesse sensit, amicis suis assidentibus, vicemque suam simul & illius flentibus mandabat, ut corpus suum Athenas tumultandum reportarent. Id dum exequuntur, in itinere validissimæ Persarum classis occurrunt. Persæ, sive Cimonem defunctum ignorabant, sive facile de classe nauarcho suo destitutâ victoriam sibi promittebant, arma expediunt, naves ad pugnam instruunt. E diverso Athenienses, alij alios cum toties victis rem esse admonentes, seq; tristem hunc suum & lugubrem in patriam reditum, victoria clarum & omnino memorabilem reddituros, cruentosque ex illo prælio gladios, & rorantia sanguine hostili spolia Athenas duci suo inferias laturos memorantes, magna vi hostem invadunt. Saxum prælium variante fortunâ fuit. Persæ & Phœnices militari ordine rem agebant. Athenienses, vetus miles, & prælijs navalibus assuetus, sine ullius imperio omnia militiæ munera, non secus, quam si Cimon ipse vivus vidensq; hortator adfuisset, exequiebantur: diuersisq; partibus classem hostilem carpendo, universam averterunt. Cæduntur Phœnices toto mari dissipati fuga: quos Athenienses sic dispersos longius

*Pugna navalis non
procul Cy-
pro commissa.*

gius insequi non ausi, ne Prætoriam, in qua Cimonis corpus ferebatur, ex oculis amitterent, receptui invicem cecinerunt; & Athenas reuersi, ingentem eo luctum, gaudio tamen ex victoria mistum, retulerunt.

Dum ista à Cimone contra Barbaros geruntur, intereà Pericles dissidiorum inter cives suos & Lacedæmonios causas serit. Quæ res utique *Pericles.* difficilis factu non erat, utpote inter populos à Medici vsque belli tempore malè inter se coherentes. Vrebat Lacedæmonios gloria Atheniensium, ad Artemesium, ad Salaminem, ad Eurymedonta fluvium parta; qua elati, singulos carpendo, demum omnes in Ægeο pariter & Græco mari inter Peloponesum & Cariam insulas, multas etiam ad utrumque Ponti & Hellesponti littus urbes, Seston, Abydon, Potidæam, Perynthum, Chalcedona, ipsum denique Byzantium, quæ Constantinopolis nunc est, imperio suo subjugaverant, summamque in Græcia potentiam nacti, non obscuris gradibus ad universæ tyrannidem surgere videbantur. Athenienses (ut sunt fermè diuturna gentium inter se & populorum odia) veteris injuriæ stimulabat dolor. Quum enim Xerxe Græciam invasuro, ita communi Græciæ consilio constitutum fuisset, ut sicuti Lacedæmonij copijs terrestribus præessent, sic rei navalis curatio & imperium Atheniensibus permetteretur, re demum in ultimum discrimen adductâ, Lacedæmonij vel utrobique præesse, vel nihil in commune agere voluerunt. Sed ea tum erat Themistoclis & populi Atheniensis, ex præsen-
tis

tis periculi sensu, animi moderatio, ut nihil recusarent. Veruntamen, turbatis postea in Græcia rebus, cupidius semper quam par erat belli ansam arripiebant, præsertim postquam æmulus Cimonis Pericles ad reip. gubernaculum accessit: multæque cædes, per occasionem iuvandi socios, alijsque quasitis hinc inde coloribus, ab alteris in alteros edebantur. Semel etiam Lacedæmonij cum non contemnendo navium Atheniensium numero fortuito occursum congressi, victoriam retulerunt; quam cladem, aucta paulo post classe, Athenienses cumulatam Spartanis reddiderunt, nec ante tricesimum & sextum à pugna ad Salaminem editâ annum certa inter duos populos cõstabat pax. Hoc demum anno, triginta annorum fœdus (quod Euboicum dicebatur) inter duos populos ictum est, captaque loca invicem restituta.

Cap. 36.

*Bellum Atheniensium
contra Sa-
mos.*

Aspasia.

Sexto deinde anno post, bellum inter Athenienses & Samios ex alienis simultatibus ortum est. Victi à Samijs Milesij Athenas veniunt, gravemque contra eos querelam apud populum deponunt, minimè ad rem tantam, ut fama erat, valituram, nisi Aspasia ad Periclem banditiæ & preces eodem accessissent. Fuit Aspasia illâ tempestate Athenis scortum nobile, formosum, procax, ingenio insuper & eloquentia, non muliebri, sed quæ summos in illa rep. viros non dedeceret, prædita: Socrati quidem ipsi propter summas alioquin animi dotes non incognita; Pericli verò corporis etiam consuetudine conjunctissima. Extat porro Platonis dialogus qui Menexenus

nexus inscribitur, in quo Socrates, ioculari quodam modo Periclem Aspasiæ discipulum, orationem quandam funebrem multiplici rerum notitia plenam ab ea acceptam, pro sua, ad populum recitasse narrat. Hujus igitur intercessione & precibus adjuti Milesij, tantum apud Periclem valuerunt, ut bellum Samijs indiceretur. Commisso acri prælio, Pericles quadraginta quatuor navibus suis hostium naves septuaginta superavit, ac egregiam de Samijs victoriam reportavit. Victor etiam hostem insequutus, simul portum occupavit, & urbem obsedit. Alia deinde classis Athenis missa quum advenisset, devisa bifariam classe & parte ad urbem obsidendam relicta, ipse cum triremibus sexaginta mare petit, ut Phœnicum classî Samijs auxilio venienti occurreret, & quàm posset longissimè ab Samo cum ea trāsigeret. Pericle igitur cum tantâ classis suæ parte aucto, Samiorum Prætor, sive navium relictarum paucitate, sive ducû ipsorû imperitia motus, suis persuasit, ut Athenienses summa vi aggredierentur. Facto prælio, Samij victoria potiti sunt, multis hostium navibus captis, multis perfractis demersisque. Simul castra, quæ nullo vallo munita reliquerat Pericles, adoriuntur, eaque nemine prohibente incendunt, totoq; circa ea loca mari dies quatuordecim potiuntur, quæ volebât interim importâtes & exportantes. Ceterum Pericle cum classe sua victrice reverso, rursû circûsessi & cõclusi sunt. Adveniunt non multò post ab Athearû urbe subsidio aliz quadraginta naves, à Chio verò & Lesbo triginta; Cum hac tanta classe, Samij

Pugna ad Samum.

Samiorum de Atheniensibus victoria.

*Periclis de
Samis
victoria.*

Samij virtutis suæ magis quam virium memores, concurrere non veriti, gravi prælio superati, non à cæpta obsidione mente expugnati, se dedunt, obsidibusque datis, moenia ipsi sua dirunt, naves tradunt, & magnam pecuniarum vim, poscenti Pericli belli in sumptum pendunt.

Diximus superitis triginta annorum foedus inter Athenienses & Lacedemonios fuisse pactum. Sed tam longum otium inimicitiae non tulerunt. Itaque alij alios, nunc terra, nunc mari, hostilem in morem de prædabantur, nec ad apertum jam bellum quicquam præter nomen deerat. Ista autem omnia Cimone in exilio agente contigerunt: is reversus res composuit. Quamvis enim nulla illi tanta ostracismi sui causa fuerat, quam quod Spartanorum causa plus æquo in disceptationibus ad populum favere videbatur, tamen ut erat vir bonus & patriæ amans, & singulari in rebus agendis constantia notus, ubi primum Athenas redijt, renitente licet Principe tum civitatis Pericle, amicitiam cum Spartanis suavit, quæ vivo eo, summa cum fide & religione utrinque colebatur, mortuo vero, ad intestina bella ab oratoribus novis, stultis, adolescentulis pertracti, & inter se commissi, validissimas Græciæ vires mutuis cædibus attenuabant, & gladios, toties Persarum & Medorum sanguine cruentatos, in suis ipsorum & communis Græciæ visceribus condiderunt.

Cap. 37.

Huius mali origo fuit à Corinthijs & Corcyraeis; ijs quos omnium mortalium primos classibus inter se concurrisse diximus. Causa erat, quod cum Corcyraei Epidamnum civitatem,

tem, quæ postea Dirrachium, nunc Durazzo dicitur, Coloniam suam à se desciscientem ulcisci vellent, Corinthij non verbis sed armis interceserant. Octoginta erant Coreyræorum triremes, Corinthiorum septuaginta quinque. Hæ quum ad Actium, quod est Epiri in Græcia promontorium, infestis animis occurrissent, graue inter se prælium conseruerunt. In quo victi Corinthij quindecim triremes amiserunt. Magna ut in tenui fortuna, clades: pugna tamen ipsa non tam clade notabilis, quam vel loco vel eventu: Loco, quod ibi commissæ sit, ubi post aliqua deinde sæcula, Cæsar Augustus ingenti prælio Antonium & Cleopatram debellavit, pacemque terrarum orbi victoriâ restituit: Eventu verò, quod longi illius difficilisque belli, quod inter Lacædemonios & Athenienses gestum à Thucydide celebratur, causam præbuit. Etenim quum Corinthij ad Actiû, ut diximus, superati, vindictæ cupidine incensi maiorem quam antea classem cõpararent, veriti Coreyræi, ne tantis apparatibus per se pares non essent, socios sibi adsciscunt Athenienses: è diverso Corinthij Lacædæmonios adiungunt: quorum illi navalibus, hi terrestribus copijs reliquos Græciæ populos longè antebant. Iamdudum Athenienses Periclis orationibus impulsæ, rerum novarum causas circumspiciebant. Nec Lacædemonij, quum jam Cimone defuncto neminẽ Athenis pacis cupidum restare cernerent, à belli studijs abhorrebant. Sed (quæ dixi) fœdera obstabant, quo minùs aperte in mutuam perniciem & bellum ruerent. Ea enim quum in triginta annos pacta essent, deci-

Corinthiorum & Coreyræorum pugna ad Actium.

Belli Peloponniaci origo.

mum quartum à tempore pactionis annum non exceſſerant. Fœdere autem cavebatur, *ne Lacedæmoni & Athenienſes alteri alteris, utrorum-ve ſocijs bellum inferrent. Qui autem illo fœdere non continebantur, eos alterutra parti novos ſocios aſſumere liceret*, Iam Corcyræi nec horum nec illorum ſocij erant, ſed quales nos hodie neutros ſeu neutrales appellamus. Hos igitur ſocios aſſumere, & pro iure ſocietatis aſſumptos defendere, ſalvo fœdere, ut videbatur, potuerūt Atheniēſes. Id verò ita de jure fieri poſſe dicebant Corinthij, niſi ipſi prius cū illis bellū cōtraxiſſent: rupto autem contra Corinthios fœdere, quin eadem opera contra Lacedæmonios rumperetur, haud ambigui juris erat, quandoquidem illi fœdere cum Spartanis comprehenſi erant. Re Athenis per legatos biduò ſermonibus & ad populum in concione agitata, ita diſcedunt Corinthij, quaſi rem in incerto pro tempore reliquiſſent. Itaq; cum inſtructa centū quinquaginta triremium claſſe Corcyram verſus vela faciunt. Nec Corcyræi, cum in conſpectum veniſſent moram pugnæ faciebant.

Cap. 38.

*Pugna na-
va ſub inter
Corinthios
& Corcy-
ræos.*

Stabant vtrinque claſſes triplici ordine veluti in pedestri acie inſtructæ: quū ſubitò ſe oſtendunt in dextro Corcyræorum cornu decem triremes Athenienſium, duce Lacedæmonio, (id erat nomen) Cimonis nuper defuncti filio; quos quū conſpexiſſent Corinthij, tanquam Deos maris horrentes, remos primò inhibuerunt: mox à Spartanis volonibus qui aderant confirmati, quicquid erat in claſſe roboris in ſiniſtrum cornu ſuum transferentes, Athenienſibus

ensibus opponunt. Dato utrinquè signo, infestas proras dirigunt : atrox pugna committitur ; non arte Rhodia , quâ postea cœpit gaudere Græcia, sed Marte & virtute, eratque illa pugna campestri & statario prælio similis : nam quum inter se concurrissent , non facile jam explicare se , vel recipere, vel procurrerè, nedùm remos detergere, aut alteri alteros remigio eludere valuerunt, sed milites in tabulatis & turribus, corbitisque navium collocati, mutuis se inde vulneribus in vestigio hærentes conficiebant ; sæpè etiam alteri in alterorum naves gradu invadebant ; & aduersis se invicem umbonibus urgebant ; ubique magnus tumultus & confusa demicatio erat : interim naves Atticæ sicubi Corcyæros, novos socios, laborantes conspicerent, auxilio aderant ; terrorem quidem hosti sui præsentia incutientes, sed à pugna tamen abstinabant se : id enim in mandatis, domo profecti, à populo acceperant. Iamque Corcyæri, in lævo cornu Megarenses Corinthiorum socios in fugam verterant, sparsimque disiectas viginti eorum naves in terram vsque prosequuti fuerant ; quo animadverso, Corinthiorum Duces mediam statim hostium aciem, ea parte nudatam, multitudine superantes, circumveniunt. Athenienses, quum Corcyæros suos ultra vires jam premi cernerent, missis ambagibus, apertè opem laborantibus ferunt ; ante tamen cavebant, ne ipsi priores aliquem aggredierentur : at postquam palam fuga Corcyærorum facta est, & Corinthij fugientibus instabant, nec se dedentes vivos caperent, sed ad stragem conversi, quoscunque

cunque ceperant, more barbaro, obtruncarent, tum verò & illi venisse tempus rati, Corinthios hostiliter invadunt, victoriamque frementibus multo cum sanguine eripuerunt. Erat hæc pugna, non quidem prælijs ad Salaminem & Eury-medonta fluvium, contra Barbaros editis, par aut similis: sed quæ inter Græcos ipsos ante illum diem commissæ fuerant, sive hominum, sive navium, vel multitudinem vel stragem spectes, longè omnibus præferenda. Septuaginta, ne minus, naves ex Corcyrensisibus, vel captae, vel depressæ; ex Corinthijs, triginta desideratæ, magna vis hominum vtrunque caesa: nox prælio finem fecit, victoriam in incerto reliquit. Postero die, Corcyraei, classe rursus in altumeducta, hostibus pugnandi copiam faciunt. Id eâ fiducia faciebant, quòd post hesternâ pugnam, sera nocte viginti triremes Athenis missæ, auxilio advenissent: quo comperto, Corinthij stationibus se tenuerunt: certi non pugnare, nisi coacti: nuntium tamen, sine caduceo, ne ut hostes interpellare viderentur, mittunt; qui celocè advectus, Athenienses injuriarum & violati fœderis lenitèr arguebat: illi pro se haud ferocitèr respondent: se nec injuriarum, nec adversus Corinthios temerati fœderis reos esse: venisse jam, non Corinthios oppugnandi, sed Corcyræos novos socios defendendi causa: si aliò quàm Corcyram navigare, si alios quàm Corcyræos oppugnare velint, quò minus id faciant, Athenienses non intercedere, Hac accepta cōditione, Corinthij mox sublatis velis ante ora Corcyrensiū transeuntes, & Atheniensibus

sibus in transitu militariter salutatis, domum redeunt. Reversi, omnia statim Græciæ conciliabula, præsertim verò Lacedæmoniorum conventus, questibus & clamoribus adversus Athenienses implent: Nec longæ apud Lacedæmonios disceptationis res erat. Rupta fœdera, bellum Atheniensibus inferendum esse decreto statuunt: nec mora, inferunt.

Cujus tantæ tamque insolitæ, ut inter Spartanos, lentum & cunctatorium in consilijs expediendis genus, præcipitationis ratio fuit, non (quod vulgò ferebatur) Corinthiorum injuria, sed quòd Athenienses ad intolerabilem iam in mare potentiam crevisse viderentur. Nam ut vetera omittantur, modò duobus prælijs navalibus devictâ Samo, quantum eorum gloriæ? quantum viribus accesserat? Tanti nimirum momenti res videbatur, ut major Samo subacta Periclis, quàm exciso olim Illo Agamemnonis gloria fuisse vulgò jactaretur. Quid igitur, si ad Samum Corcyra nunc, mox ad Corcyram Corinthus adjiceretur? quid restare, nisi ut oppressâ Græciæ libertate, pro Persis domini Athenienses recipiantur? nec Spartanos latuit, quantoperè illo potissimum tempore Athenienses navali studio incumberent. Nempe si quis in commissum fortè incidisset, non temerè aliam delinquenti pœnam, quàm triremem unam pluresvè, pro personæ aut facti qualitate ædificandam, mulctam irrogabant, pro coronide habituri, si Corcyram, quæ post Corinthios aliquid in mare posse videbatur, rebus suis adjunxissent. Id scilicet Pericles, & popu-

*De Peloponnesiaco
belli institutis.*

lus Atheniensis æquali studio, sed diuerso consilio ambiebant. Stultus populus, si Corcyra occupassent, Carthagini & Sicilia, & Italia, à qua non totum unius diei iter distabat, Corcyra, imperium animis præcipiebant. Pericles verò insulam illam & navali potentia, & loci situ, ad bellum Peloponnesiacum, (quod toto animo agitabat opportunam, si non subditam, attamen beneficijs & societatis jure adstrictam habere expetebat. Quibus rationibus inducti Lacedæmonij occupant bellum facere. Anno igitur à bello Medico, ut vult Thucydides, quinquagesimo, à fœdere Euboico, quod in triginta annos pactum fuisse diximus, decimo quarto, ruptis inter Spartanos & Athenienses pacis legibus, bello Peloponnesiaco uniuersa Græcia conflagrare coepit. Primi Lacedæmonij magno cum exercitu per Corinthum in Atticam irruerunt, fœdamque & deformem ei vastitatem intulerunt; neque prædam potius quam pugnam expetisse viderentur, hostem munimentis se tenentem ad pugnam provocant. Id verò indignè pati Athenienses, & pugnam poscere. Instantibus obstabat Pericles; scilicet ultionem in tempus vindictæ opportunum differendam esse monuit. Pauci inde diebus, hoste adhuc Attica vastanda occupato, centum quinquaginta nauium classem silentio profectam, in Peloponnesum mittit. Hæc totam illam regionem, quæ ad mare vergit, circumvecti, navalia incendunt, urbes diripiunt, longius etiam in continentem progressi, agrolatè depopulantur: non aris, non focis, non sexui, non ætati parcunt; id modò solliciti, non minorem

minorem quàm accepissent, cladem reddidisse viderentur: magna deinde strage utrinquè edita ita utrique domum redeunt, ut melius non exiisse fuerit. Altero deinde anno similem incurSIONEM in Atticam faciunt Spartani, tantò atrociorē, quantò magis iam ex cladum acceptarum sensu exacerbati fuerant. Pericles verò, in eadem semper sententia perstare, hosti in acie non occurrere: sed tamen ne quod mouisset bellum, non & gessisse videretur, non iam alios mittere, sed ipse cum centum triginta triremibus, præter Hippagogas, quibus tricenos equos transmissurus erat, in Laconicam proficisci statuit: quo quum pervenisset, ingentem vicissim stragem dedit; prorsus ut in contemplatione damnorum longè major ultio fuerit quàm iniuria; quasi vero illud esset vincere, non sua tueri, sed minimo suo commodo maximā hostem calamitate afficere; Paulò inde post moritur Pericles; suscitato incendio, quod non civium Atheniensium sanguine, sed ipsarum Athenarum ruinā restringendum erat.

De quo viro subit animum meum cogitatio, quæ in illo intuentes bona, veterum nonnulli, tam amplis eum laudibus & præconijs extulerint. Nam & Thucydides, eum civibus suis, & dum viveret, gratissimum, & post fata desideratum fuisse, scribit; & Plutarchus in suis Parallelis Fabio Max. (ingens ad laudem comparatio) æqualem facit. Equidem ingenium & artem quandam tractandi homines, civiumque suorum animos, vel sedandi, vel, si oporteret, concitandi non mediocrem in eo vim & facultatem

Cap. 39.
*De Pericle
considera-
ss.*

fuisse non negaverim ; (quanquam & his ipsis, sive naturæ, sive disciplinæ dotibus, ad Cimonis, Thucididis, & aliorum præstantiū virorum fraudem & exitium quotidie abutebatur) sed quæcunque tandem erant, erant illa oratoris magis quā Principis boni argumenta. Fabio verò Max. quid habuit comparandum ? constantiam credo & cunctationē. Fabius statim Consul factus, cum exercitu profectus, simul ac castra castris conjunxisset, nunquam vestigium ab hoste abcessit ; commeatu eum interclusit ; sociorum agros populationibus prohibuit : Hannibalem ipsum cum ratione insultantem tulit ; temere se inferentem, virilitè repressit, victoriamque illi sæpe de manibus extorsit ; utque fortunæ, toties à Romanis infelicitè tentatæ, rem committere noluit, ita leuibus subinde certaminibus ex occasione, & cum ratione contractis, Trebiæ, Ticini, Thrasimeni, ipsarum denique Cannarum, suis dolorē & oblivionem, hosti lætitiā & memoriam dempsit. Pericles verò, quum se hostis in Atticam sæpius effudisset, non castrorum vallo, sed urbis mœnibus se continebat ; ibi tanquam in vivario, dux prudens, & cautus delituit ; hostem verò in Attica, atque adeo sub ipsis Athenarum mœnibus æque liberè licenterque vagari passus est, ac si omnis civitas Atheniensium iterum navibus imposita ex oraculo emigrasset : Scilicet, militem Atheniensem classe imprimis bonum, Spartano in acie parem non esse cogitabat. Non enim Miltiadem, non Aristidem, sed Periclem ducem habuerunt. Illis enim ducibus, non minùs ad Marathonem & Pla-

Platæas, quàm ad Salaminem, & Eurymedonta fluvium emicuit Atheniensium virtus; Pericle imperante Pericle Athenienses, non ordines servare, non pedem inferre, non hostem ferire, acie vincere non valuerunt. Nam quod ad res ab eo mari gestas attinet, Samum captam si exceperis, opprobrium est commemorasse. Et isto quidem modo Gallorum olim Reges cum nostris illorum temporum Normanniæ ducibus belligerabant: sed adeo ad extremum Principes utrorumque socios, huius rei depuduit, poenituitque, ut Regibus ipsis coram dicere non vererentur, se tam inhonesto militiæ genere amplius implicari nolle. Itaque vel domi suspensis armis desidebant, vel ad terram sanctam sanctiore ibi titulo militaturi, properabant. Ut quid autem Pericles Lacedæmonios ruptis fœderibus ad bellum invitos & reluctantes traxit, si non contra hostem armatum de Græciæ principatu armis contendere, sed satis, pecoribusque, & inermi multitudini, tanquam infautum aliquod fidus pestem inferre cogitabat? melius Lacedæmonij; qui quum hostem in agris non invenirent, in mari quærendum censuerunt.

Cap. 40.

Itaque ut ad institutum redeam, quum Spartani, nullâ suâ agrorum vastatione hostem in aciem perlicere possent, virtute confisi, maris fortunam tentare statuunt. Centum, quâ suis, quâ sociorum navibus in mare deductis, Zacynthum, quæ nunc Zant est, insulam nobilem, divitem, opportunam, classe aggressi Atheniensibus eripiunt. Mox cum quadraginta navibus solvantes, viginti Atheniensium triremibus occur-

p. 112. v. 10

*Pugna na-
valis inter
Athenienses
& Spartia-
nos.*

occurrunt. Fit pugna, qualis inter milites & paganos fieri consuevit. Lacedæmonij rerum navalium tractandarum adhuc rudes (quod in pedestri certamine, numero pauciores, & in desperatissimo rerum periculo constituti interdum faciunt) in orbem pugnant: Athenienses tantam hostium imperitiam videntes, classem suam hostium classi circumfundunt: hostesque introrsus cedentes magis magisque in arctum cogunt; propè semper instantes, & speciem præbentes, quasi iam iamque omni momento incursum essent. Dux erat Phormio, quem si fata diutius esse voluissent, Themistocli forsitan aut Cimoni parem Athenæ ad hoc bellum ducem habuissent; hic suis præceperat, ut parati intentique essent, neu prius pugnam inirent, quam à se sinum accepissent. Ipse omnia attentissimâ animi curâ speculatus, repetito Themistoclis ad Salaminem ingenio, ventum, qui tempore matutino ex sinu illo flare solebat, expectabat; Quem ut coortum sensit, tum suis signum dat: ibi Athenienses toto impetu congressi unam ex prætorijs hostium nauibus demergunt; inde quacunque impressionem facerent, veluti in pecudes, nemine resistente, sæviebant. Etenim propter magnitudinem tumultus (tantus autem erat, ut nec mandata gubernatorum percipi, nec imperia navarchorum exaudiri, nec remi in loco arcto & procelloso moveri possent) nemo se ex adverso ad pugnam comparabat, sed effusâ fugâ, quâ quisque poterat, diffugiebant: & antennarum cornua alia alijs implicata, ipsam fugam impediabant. Naves Phormio consequutus

Phormio

sequutus duodecim occupavit, milites magna parte cecidit. Ex navibus unam eamque maximam & præstantissimam, Neptuno sacram esse iussit.

Nec tamen Lacedæmonij hujus cladis nuncio territi, animis frangebantur, sed novum confestim militem, novam classem; novos duces in supplementum mittunt. Imperatori verò suo mandant, jubentque, ut se ad aliam pugnam navalem confestim comparet, neu se è mari à tam paucis, cum Spartani nominis dedecore, & flagitio suo, pelli patiatur. Videbatur enim ijs, utpote rei navalis imperitis, res inusitata accidisse; nec in animos demiserant ducum suorum (quod necesse erat) imperitiam & classiariorum in novo genere belli tyrocinium damni causam dedisse; nec conferebant Atheniensium longi temporis usum, cum recenti suâ paucorum mensium exercitatione. Tantos igitur apparatus quum fieri vidisset Phormio, nuncium statim misit, qui recentem, simul suam de Spartanis victoriam, & novum hunc copiarum hostilium apparatus Atheniensibus significaret: hortatur ut majorem vim navium mittant; iterum enim & cum majoribus hostium copijs sibi è vestigio esse dimicandum. Dum hæc aguntur, classes hostiles in conspectum veniunt: sex tamen septemvè dies à pugna temperant. Phormio, quod novum indies supplementum ab Athenis expectaret; Lacedæmonij, quod rem audaciz quàm virtuti propiorem putabant, si ipsi priores contra Athenienses Præna in mare cecinissent: uterque tamen dux suos ad prælium adhor-

Cap. 41.

*Pugna alia
navalis in-
ter Atheni-
enses &
Spartanos.
Phormio.*

Cæm.

adhortatur : Cnemus (Id erat Spartanorum Imperatori nomen) suos ut admirerentur paulò, rogavit; turpe esse plures à paucioribus; turpius Spartanos ab Atheniensibus superari: maris profectò possessionem à doctis istis & eruditis hominibus Spartana duritie & virtute esse eripiendam: si semel haud incruenti è mari abiissent, quieturos: denique vim arte, virtutem peritia potiore esse dixit. Phormio, plures à paucioribus fiducia & arte sæpe superatos fuisse monuit: maris imperium quod à patribus acceperant, posteris non relinqui temporum illorum probrum & dedecus futurum esse prædicabat: denique duo illa, in omni pugna navali præcipue servanda esse docuit, *Ordinem & silentium*: satis superque in mari turbarum esse inquiens, ex ventorum, remorum & procellarum fonitu, sine convitio nautarum & clamore militum. A verbis ad manus quum ventum esset, tandem rudes illi peritos istos multitudine sua circumveniunt; & ex viginti (tot enim erant Atheniensium naues) novem intercipiunt; reliquæ ægrè elapsæ, in altum se proripuerunt. Quas viginti Lacedæmoniorum naues consequutæ, dum pugnam incatiùs ineunt, plures à paucioribus, victores à victis vicissim superantur: ex triremibus aliquot submerguntur: sex in potestatem hostium veniunt: reliquæ vadis & brevibus allis: postremò jam novem naves prius captæ, ab Atheniensibus recipiuntur. Inde geminata victoria Phormio Athenas cum summa omnium læticia & laude sua rediit.

La-

Lacedæmonijs tamen animi in majus cresce-
re, quod non nihil sibi in mare contra Atheni-
enses egisse viderentur ; itaque summa celerita-
te usi, magnam rursus navium copiam compa-
rant : has milite complent, & Pyræum, hoc est,
portum Atheniensem, ipsamque Athenarum ur-
bem, milite destitutam (id enim a speculatori-
bus compererant) occupare, funestoque huic
bello, momento temporis finem ponere cōsti-
tuunt ; & fecissent, si venti addixissent. Venti,
quum silentissima classe portui appropinqua-
rent, ex adverso coorti alio classem disjecerunt.
Id temporis Athenienses ad colligendos ani-
mos, & portum præsidij firmandum sumpse-
runt. Nec tamen nihil hoc incæpto actum La-
cedæmonij credere : contemptum sui hostibus
dempserant : mox & opinionem de se auxe-
runt : nam & Ioniæ civitatibus, nihil minus,
quam classem Lacedæmoniorum, salvis rebus
Atheniensium, in illa ora expectantibus, eisdem
navibus profecti metum incusserunt : & inde re-
versi Corcyram, belli causam petierunt : quo-
rum classe superata, excensionem in terram
faciunt, agros vastant, & ipsi Corcyræorum ur-
bi instare videbantur. Quod quum Atheni-
enses accepissent, eò confestim sexaginta trire-
mes mittunt : haud dubiè omnem Lacedæmo-
nijs rerum a se gestarum lætitiā erepturas, si
quà in eos incidissent : incidissent autem, nisi
novi isti in mare milites, consiliū nunquā antea
tentatum iniissent : quo non solum salutem in
præsens, verum etiam summæ in rebus nauticis
solertiz opinionem ad posteros comparabant.

Erat,

Erat, & nunc est, (Isthmus enim aliquando factus, vi ventorum arenas eodem congerentes, rursus continenti, ut ante, coniunctus est) e regione Corcyra promontorium, quod à rupium albedine, Leucadium appellatur; hoc breviusgo continenti coniungitur; ad alterum huius Isthmi latus, quæ urbs Leucas sita erat, jam apulerant Athenienses; ad alterum stabant in salo præda Corcyreæ partiundæ intenti, Lacedæmonij: quibus sub noctem, sublati ignibus, significatum est, hostium triremes à Leucate, circumito promontorio, accurrere. Dum promontorium circummetunt hostes, Lacedæmonij navibus incredibili labore, celeritate & arte per Isthmum transductis, in mare alterum evadunt: eoque loci deveniunt, unde Athenienses eodem vespere decesserant: omnesque incolumes, eluso hoste, Spartam redierunt: cuiusmodi rem, Annibali postea apud Tarentinos in Italia ingentem ex ingenio admirationem fecisse testatur Livius. Lacedæmonijs certè hoc commentum navale tantam ubique opinionem conciliabat, ut jam non solum urbes in continenti posita, verum etiam Insula ipsa, quæ ad regnum Atheniensium, suo quasi iure, propter rerum nauticarum potentiam, spectare videbantur, illos quàm hos, seu socios seu dominos malle caperint.

Cap. 43.

Insulanorum ab Atheniensibus defectio.

Harum prima erat Scione, ad Thraciæ litus supra Hellespontum posita. Id verò agrè adeo & indigne ferre Athenienses, ut actum protinus de suo imperio existimarent, nisi gravi exemplo istam Insulanorum insolentiam compescuissent. Itaque sexaginta navium classem, e-

mittunt

mittunt; insulam invadunt; urbem obsidione cingunt; tertio demum anno capiunt; omnes puberes interficiunt: impuberes & mulieres sub corona vendunt; isto quasi documento Insulanis omnibus, quid sibi fortunæ & fati subeundum esset denunciante, si unquam ad Lacedæmonios respicere comperirentur. Nec multos post annos Meliōs simile facinus aggressos pari supplicio affecerunt. Interea verò crescentem in mari Lacedæmoniorum gloriam, si extinguere non possent, saltem modis omnibus minuisse quærebant: nec cæptis fortuna defuit. Post varias excursiones in Peloponesum factas, ne prædari semper, non etiam belligerare viderentur, tandem Pylum, urbem Nestoris olim senio nobilem, vi occupant; hanc valido præsidio & opere munitam, tanquam jugum Lacedæmoniorum cervicibus imponunt. Quam quum Lacedæmonij frustra à terra aliquoties oppugnassent, magna sua, magna sociorum classe contracta, à mari aggredi cæperunt.

Quod simul ac Athenienses accepissent, læti occasione, cū validissima & ipsi classe profecti hostes in portu improvise opprimunt. Erat quædam insula nomine Sphaacteria, sive Sphagia, à eade Heraclidarum, priscis temporibus, ut fertur, id nominis sortita, portui ad Pylum, veluti vestis, tota sui longitudine objecta; in qua Lacedæmonij, quadringentos & amplius præcipue nobilitatis viros insulæ præsidio futuros collocaverant. Classe autem jam in portu oppressâ, desperata illico erat virorum illorum salus: utpote quibus, in deserta quadam insula depre-

*Insula
Sphaacteria
ab Arhemi-
ensibus op-
pugnatio.*

hensis,

hensis, & à continente interclusis, miserè esset & ad libidinem hostium vel fame vel ferro moriendum. Hic casus maseulos illos Spartano- rum animos adeo fregit & afflixit, ut inducias sibi dari postularent; interim ut legatos Athenas de pace mittere liceret, petunt. Dux Atheniensis Demosthènes, vir summa fortitudine, & belli artibus nemini secundus, id non aliud concedendum censuit, quam si Lacedæmonij naves suas omnes ex omni Laconica contractas pignori tradidissent. Traditis navibus legati Athenas eunt: inde re infecta redeunt. Verum Athenienses, quum classẽ hostium in sua semel potestate haberent, ut eam redderent, non juris, non religionis, non deorum, non hominum reverentiã unquam induci potuerunt: nec committendum putabant, ut Insulani deinceps, ullum sibi à Lacedæmonijs in mari præsidium sperandum esse existimarent; inde ad insulam obsidendam redeunt. Maior erat, quàm ut ulla navium multitudine circumvallari posset; itaque diurno tempore, binis semper navibus diverso itinere profectis, & sibi semper occurrentibus, speculandi causa, insulam obibant; noctu verò quã continentem spectabat, cum tota classe in excubijs erant, ne quis à terra transcendendo falleret; sed quã ad mare patebat Insula, nulla diligentia præstari potuit, quin navigia appellerent; præsertim ventis, ut sit, nocte ingruentibus; horum enim metu naves Atheniensium altum subinde petere cogebantur, ne vadis colluctatæ, ad littora & scopulos affligerentur: contra verò Lacedæmoniorum schediæ, laxatis hostium

hostium stationibus, facile ex alto ad littus appellebantur. Etenim Lacedæmonij, quum nullam de suo classem reliquam haberent, edixerant ut quicumque vellent ex tota Græcia in insulam frumentum molitum, vinum, caseum, & si quid aliud cibamenti ad tolerandam obsidionem idonei esset, pro viribus importarent; operæ pretium servis libertatem, liberis pecuniam statuerunt. Itaque ex Peloponeso solvebant, undecunque poterant; & de nocte in altum navigabant, è regione insulæ observantes ventum; quo vehementius spirante, proni ad insulam deferebantur. Difficile quippe erat Atticis navibus, vento coorto, insulam obire: Illis vero securus erat undique ad insulam appulsus; non enim portum quærebant sed littus; nec lignis, parcebant; sed precio jam antè æstimatas, Lacedæmoniorum periculo, naves ad terram frangere non dubitabant.

Adnabant etiam à terra merguli quidem, quos urinatores vocant: Varro natatores appellare maluit; eos autem intelligit, qui se maris profundo immergentes, res seu casu seu consilio demersas extrahunt; horum alij, ora, ne fluctus intrent, communiunt: alij spiritum diutissime comprimunt, dum ima maris vada & scopulorum anfractus perscrutantur. Horum præstantissimi erant ex Delo Insula; inde, veteri diverbio, si quid abstrusioris disciplinæ, & inventu difficile occurrisset, ad eam rem Delio natatore opus esse dicere solebant. Sed ex omnibus qui in hoc genere valuerunt, præcipuus fuisse traditur, homo quidam Siculus, cui nomen Co-

Urinatorum.

G

lan:

Colan.

lan : singulari ille fato genitus , quique plus in aquis quam terra degere solebat. Is complures sæpe dies inter belluas marinas (tanquam Proteus alter) intrepidè versabatur , & convivebat illæsus , haud secus quam si ex earum numero fuisset ; idem maris intimos recessus sæpenumero penetrabat : inde reversus nautas de futuris tempestatibus præmoniebat. Nando autem tantum valuisse dicitur , ut maxima pelagi intervalla spatiaque immensa Delphino velocior peragraret ; donec festo annuo solemnique die , in portu Messanæ , (quæ Siciliæ urbs erat) dum pateram auream munus natantibus tunc à rege propositum , effusa omni ad spectaculum multitudine , imo mare eruere conatur , seu vorticibus ad scopulos allisus , seu à belluis voratus , nusquam postea comparuisse memoratur. Ferunt etiam Caroli quinti tempore , in Zericzana Belgicæ civitate natatorem quendam , ipso inspectante Imperatore , multa stupenda in hoc genere perpetrasse ; nec desunt qui hoc genus hominum in bellis navalibus multum posse existimarunt.

Cap. 44.

Verùm ut ad institutum redeam , quum natatores illi ad Pylum in profundum se dedissent , siue vadendo , siue natando ad Insulæ lirtus perveniebant , trahentes secum semen papaveris melle conditum , & semen lini tritum , & si quid aliud vectura facile usui obsessis esse posset. Id primo clam excubitoribus fiebat ; sed tam vigilem hostem diu latere non potuit ; ita utrique artes excogitabant : illi ut cibos in insulam immitterent ; hi ut importantes interciperent , illi ut rem

in

in hyemem extraherent, hi ut ne extraheretur, contendebant: Athenas verò quum nuntiatum esset obsessis in insula commeatus inferri, animis angi ceperunt, metuentes ne hyems dèum oppugnantes opprimeret. Quare prudentissimo consilio usi, alterum contestum exercitum cò mittunt, ut duplicatis viribus de tempore deciderent. Auctis igitur copijs, in Insulam egressi Athenienses, viros fortissimos multitudi-
ne sua obruunt; partem occidunt, partem capiunt, & cum captivis insignem de Lacedæmonijs victoriam Athenas reportarunt. Qua elati Athenienses, & omnia armis navalibus inferiora reputantes, primùm Corinthios, qui funesti huius belli origo fuerant, duce Nicia depopulantur. Corcyram verò, insulam quidem suam, sed in qua optimates à populo dissidebant, classe invadunt. Ibi fædam & in ultima barbarie inauditam perfidiam cum crudelitate & sanguine conjunctam in optimates, studio partium, exercuerunt. Chios, novum murum, quem defensionis suæ causâ nuper extruxerant, tanquam rebus novis studentes demoliri jusserunt: & ad renovationem fæderum petendam adegerunt. Cythera, Insulam è regione terræ Laconicæ sitam, quam Lacedæmonij magno suo sumptu tuebantur, missâ eò classe occupabant, pulsisque Lacedæmonijs, validum in ea præsidium collocabant. Verùm fracti adeo erant ad Pylum Lacedæmoniorum animi, ut nusquam illis cum exercitu occurrerent: sed distributis per regiones copijs, oppida munita præsidijs tuerentur. Quanquam & ex istis quædam, vastationis & excidij

Pax Nicæa

excidij metu Atheniensibus se dediderunt. Itaque deflorere jam Lacedæmoniorum fama, & eorum imperium a finitimis contemni. Quod ne in deterius, rebus retrò fluentibus, vergeret metuentes, pacem petunt. Athenienses pacem dare gravati, inducias in annum dant; quibus finitis, pax in annos quinquaginta data; quæ quoniam suafore Nicia, qui tum principatum Athenis obtinebat, facta est, pax Nicæa appellata. Conditionibus additum, ut olim in fædere cum Dario coito, *ne cui Spartano, nave longa navigare liceret, sed oneraria tantum, eaque parva*; quo nihil unquam a Republica Spartana flagitiosius admissum reperitur.

Cap. 45.

Verùm pax ista in quinquaginta annos pacta, sex tantum annos sancta fuit; si tamen sancta dici debuit, quam quum suo nomine condixerant, ex sociorum persona quotidie violabant; quippe quasi minus periurij contraherent, si ferentes socijs auxilia, quam si suo nomine indicto bello dimicassent. Cæterùm major erat jam Atheniensium fortuna quam ut eam moderatè ferre possent; non enim absolutum tantummodo in mare imperium, concedentibus Spartanis, obtinebant, sed cò etiam ingentem apud omnes populos gloriam comparaverant, quod viris inter ferrum & arma natis arma è manibus virtute sua extorsissent. Quippe reputabant animis, cæsos quidè olim ad Thermopylas à Persis Lacedæmonios, sed quibus arma traderent, seque dederent, & à quibus tam flagitiosas pacis conditiones acciperent, solos inter mortales repositos esse Athenienses memorabant. Constat etiam

am Italiam usque & Carthaginem harum rerum famam, & Atheniensium terror ē pervasisse : nec ipsi Athenienses se magnum quid occidentem versus agitare animis distimulabant ; sed Siciliam insulam armis virisque, præcipue vero classibus potentem imperio suo prius ad iungere, è re esse iudicabant. Id jam inde a bello Medico concupiverant ; sed quâ bello, quâ pace cum finitimis infida, præpediti, arma in regionem tam longinquam (sic enim tum Sicilia videbatur) proferre non audebant. Vacuis deinde pace Nicææ, & Siculæ dominationis avidis, preces Egestanorum in Sicilia, quorum agros Selinuntij, & Syracusani vastaverant , causam belli quærentibus præbuerunt.

Erant illa tempestate Athenis duo viri ingenio varij, & moribus inter se longè dissimilij ; Nicias & Alcibiades ; ille ætate maturus, rerum usu fretus, cōsilio providus, & qui florentes tum Athenarum res, sed non firmissimè constitutas prava dominandi libidine movendas non esse censuit : illud subinde, tanquam è tripodè, bellorum non necessariorum flebiles semper exitus esse vaticinando. Hic annis iunior, ingenio fervidus & ferox, quique ad cæteras naturæ dotes, Socratis insuper disciplinam hauserat, & facundia summis illorum temporum oratoribus par habebatur, opes, potentiam, imperium, & quæ alia vulgi studia accendere & proritare solent, proponendo, bellum Siculis inferre suasit ; extat utriusque apud Thucydidem oratio ; sed Sicilia perdomandæ ardor , Alcibiadis insuper oratione inflammatus, prudens & salutare Nicia

*Nicias &
Alcibiades.*

*Classis A-
th mensi-
um in Si-
ciliam pro-
fectura ap-
paratus.*

consilium, non animis non auribus admittere si-
nebat. Fit igitur decretum: Duces designan-
tur tres; insausi hujus belli suator Alcibiades;
ejusdem dissuasor Nicias, & Lamachus, primi
ordinis civis, sed qui ad studia Alcibiadis animo
magis propenderet. His classis parandæ, & de-
lectuum habendorum cura à populo delegatur.
Adparatur igitur centum & quadraginta trire-
mium Atticarum classis; tanta magnificentia,
tantoque sumptu & luxu publico simul & pri-
vato, planè ut eos, non ad pugnam sed ad pom-
pā proficisci diceres. Non enim armâdis sed or-
nandis navibus studebatur. Nec difficile erat de-
lectus habendi ratio: certatim omnes & per am-
bitionem juvenes simul & emeritæ militiæ viri
nomina dederunt.

Cap. 46.

Talem vero rerum simul & animorum habi-
tum seniores civitatis quàm intuerentur, benè
verterent dii precabantur, sed tamen tacito
quodam animi augurio, (ut in talibus ferè solet)
movebantur, & rei exitum præsumebant ani-
mis; ante omnes Alcibiadem dâris devovebant,
quòd is privatæ suæ vitæ luxuriam & ambitio-
nem, tanquam venenum aliquod in reipub. cor-
pus, exemptum primùm, deinde & oratione sua in-
fundisset. Reliquis verò Græcis, qui ex omni-
bus socijs civitatibus, visendi studio, incredibi-
li multitudine eodem confluerant, magis osten-
tatio quædam potentiae, & opum, quam mili-
taris adversus hostem apparatus res esse videba-
tur. Media iam æstate, quàm naves milite com-
pletæ essent, priusquam a terra solverent, silen-
tio per tubicinem factò, ibi tum solemnia vota
precesque

precesque, non quidem per singulas naves tanquam de Deorum auxilio solliciti, sed universi simul ad præconis vocem pro more perfecerunt. Iungebant vota & preces suas etiam reliqua in littore multitudo, civium pariter & sociorum. Quumque jam Pæana Apollini cecinissent: (mos enim erat, ut sicut è prælio cum victoria reversi Marti canebant, ita ad bellum profecturi Apollini Pæana canerent) à terra provehebantur; & classe primum in cornua, veluti ad presentem pugnam diducta, Corcyram unius diei iter à Sicilia distantem navigabant. Ibi classem socialem apparatissimam inveniunt. Ducentæ erant & eò amplius sociorum naves; & inter illas duæ Rhodiæ.

Parvæ tum erant, vtpote nascentes, Rhodiorum in mari vires; quæ postea sic auctæ sunt ut summis imperijs, magna quâcunque inclinaverant, accessio haberentur. Multas etiam res ipsi suis auspicijs gerebant: nomenque suum, non solum armis, verum etiam legibus ad res marinas spectantibus nobilitabant; quarum legum corpus, Lex Rhodia dicebatur; Hanc Antoninus olim Romanorû Imperator maris Dominam dicere non dubitavit: tanta certè justitia, æquitate & prudentia conscripta fuit, ut ne tam longi quidem temporis usus eum in hunc usque diem refutaverit: sed quantum quisque à lege Rhodia in iudicando recedit, tantum à juris & æquitatis fonte discedere videatur.

Rhody.

Lex Rhodia

Interea tantæ classis & expeditionis nauticæ fama Siciliam pervaserat: ibi alij rem ridiculam, & ab optimatibus ad terribilissima scilicet populo

pulo facienda inventam esse dicere; alij rem nec omnino inverisimilem, & quoniam vera esse posset, non contemnendam affirmare. Hermocrates genere Syracusanus, & inter suos præcipuæ virtutis & nobilitatis vir, quum per certissimos exploratores perspectissimum haberet, haud vanam esse de Atheniensium classe famam, eamque ad Corcyram jam stare, concilio populi indicto, rem aperit. Monet primum, ne privatas similtates salute publica potiores esse velint: Deinde, nec magnam istam classem, magni faciendam esse docet: paucissimas enim magnas classes procul patria profectas prosperos successus habuisse, rationibus simul & exemplis in rem prolatis confirmat. Denique præter domesticas opes, Carthaginienses, Corinthios, & Lacedæmonios, hos veteres Atheniensium hostes, illos adolescente indies eorum potentia & gloria anxios & suspensos, legationibus ad opem ferendam sollicitandos esse censet.

Classis Atheniensium in Italiam appulsa.

Dum hæc aguntur, classis Atheniensis Corcyra profecta sinum Ionium trajiciebat, & cum universo apparatu, nemine prohibente, Tarentum in Italia appulerat; inde quātocyus Messaniam in Sicilia transmissura. Sed Tarentini eos neque intra muros receperunt, nec commeatum petentibus præbebant, nec communi foro, rerum mercandarum causâ, uti permittebant; pro magno beneficio imputantes, quod aquatione & portu non prohibuissent. Idem & aliz in illo tractu urbes, quanquam omnes origine Græcæ, faciebant. Si in animo haberent Siciliam invadere, id illis per se integrum fore aiebant;

bant; se neutris auxilio futuros; nec sine communi Italorum consilio, quicquam moturos esse dicere. Hac spe depulsi Athenienses, capita conferre, & de rei summa deliberare incipiunt: illud imprimis cogitantes, quomodo, aut ex qua parte Siciliam commodissime invaderent; simul navium, quas ad Corcyram stantes, Egestam miserant, adventum expectabant; scire cupientes de pecunia, utrum ea in parato esset ad stipendia militum.

Etenim Egestanorum legati, quum Athenis, ut superius commemoravimus, auxilia adversus Selinuntios & Syracusanos peterent, auri nescio quos & argenti montes, & divitiarum omnis generis penes se assatim esse affirmaverant. Cujus rei certiores quam primum fieri, ut par erat, cupientes Athenienses, eo statim legatos miserant; jussos ante omnia, ea res ita esset, necne, diligentissime explorare. Hos ut fallerent Egestani, legatos subinde ad convivia privatim invitabant: ibi pocula aliaque vasa per totam Egestam collecta, & quæ ex vicinis oppidis utenda accipere potuerunt, partim aurea, partim argentea, gemmisque distincta, afferebant in convivium, tanquam sua: quumque omnes iisdem acciperentur, & ubique multa conspicerent, ea opinione imbuti redeunt legati, ut Egestanorum profecto verba divitijs suis longe minora esse, populo confirmarent. Hæc erat illa Venus, Medæ illa, illa Circe, quæ stultum populum Atheniensem ad bellum Siculis inferendum perpulit.

*Arbenian-
um avari-
tia ab Ege-
stani elusa.*

Quum igitur legati quos à Corcyra Egestam missos

missos diximus, ad classem, quæ Tarenti adhuc stabat, reversi nihil se pecuniarum, ac ne quidem unde pecunia confici posset, aut in publico aut in privato reperisse renunciassent, ingens statim metus, & ex metu consternatio omnium animos occupavit. Re inter duces communicata, Niciæ sententia erat, ut cum toto exercitu navigarent Selinuntem, contra quam ab Egestanis in Siciliam evocati fuerant: Si Egestani toti exercitui stipendium, quod convenerat, præberent, consilium ex re capiendum: si fallerent, saltem ut sexaginta navibus, quas sibi auxilio mitti flagitaverant, commeatus præberetur, peterent: si nihil obtinerent, satius esse elusos jam, quam demum perditos de reditu cogitare. Contra Alcibiades, cum tanto exercitu domo profectos, re infecta, ac ne quidem tentata, redire, rem flagitij plenam, & nomini Atheniensi, magis quam fando explicari posset, dedecorosa esse dicere. Solicitandos profecto esse Siculorum animos; amicos, si non inveniunt, faciendos; urbem aliquam munitam, ubi consistent, ubi portum ad naues subducendas habeant, si portæ non pateant, vel vi vel dolo occupandam; ibi sedem belli habituros; inde tanquam ex specula, res Siciliæ, qui amici, qui adversi essent, prospecturos. Tertio loco Lamachus, Syracusas, belli caput, extemplo, dum recentes vigentesque essent militum vires, petendas esse dixit; multa initio torpentibus adhuc hostium animis fieri posse, quæ postea nequicquam expectaveris; si ista videantur, bene esse; Cuius, se Alcibiadis quam Niciæ sententia

tentiz accedere ; omnino enim nihil agi, non placere.

Placuit igitur legationibus tentandos esse Siculorum animos ; ipse Alcibiades, qui consilium dederat, operam etiam in eam rem pollicetur, nec pollicetur modo. Messanam petit ; concilium ei extra urbem datur. ipse intra muros non recipitur : verba facit : virtutem gloriamque populi Atheniensis & magnitudinem imperij, præsertim in mari, apud marinam civitatem, verbis ad id exquisitissimis extollit. Sed nihil ei hospitalitèr responsum. Inde digrediens, alias in illa ora civitates adit : eadem in illis fere dicta, auditaque : nec benignè quicquam pacativè prius acceptum, quam Catanam pervenit. Erat Catana urbs maritima Siciliæ, Græciæ Cap. 47.

obversa, non longe à Syracusis posita : eò cum parte classis quum appulisset Alcibiades, Catanenses exercitum navale sive socios intra mœnia recipere recusabant : si quid ipse ad populum vellet, haud abnuere. Castris extra mœnia positis, ipse cum modico comitatu urbem ingreditur. Longa ibi oratione populum fatigat : à cuius ore (erat enim res per se magna & dicentis facundia iuvabatur) dum universi pendent, interea focij navales, portulam quandam in aversa urbis parte malè custoditam conspicati vi effringunt ; urbem agmine ingressi, opportunissima quæque loca armis occupant : occupata præsidij firmant : quo facto Catanenses in Atheniensium potestatem, seu inviti, seu volentes concesserunt, & liberè inde abire permissis, si qui Syracusanorum partes sequi mallerent, hunc Catana.

navibus

navibus portium, hanc belli sedem Atheniensibus præbuerunt.

Rebus ad Catanam constitutis, sub fine æstatis, Athenienses de Syracusis invadendis consilium capiunt: Syracusani itidem ad Athenienses Catana, totaque adeo Sicilia pellendos animum advertunt. Facile intellectum est, Lamachi consilium, si obtinuisset, ad summam belli plurimum fuisse profuturum. Postquam enim non statim, territis adhuc animis, eos adorti sunt Athenienses, cœperunt indies Syracusani, magis magisque non solum confirmari, verum etiã ferociores fieri. Petunt igitur à ducibus suis, quandoquidem Athenienses Syracusas venire non audeant, ut ipsi, juvantibus bene Dijs, Catanam ducerent: se ignavissimum hostem, vel Catanz mœnibus præcipites acturos, vel urbis ruinis obruturos esse spondent. Equites etiam Syracusani, urbis mœnibus obequitantes, eos convitijs & opprobrijs incessere non dubitabant. Erat enim hoc Syracusanorum proprium, ut quæcunque essent eorum res, aliquid semper commode & facetè dicerent. Itaque mœnibus, ut dixi, obequitantes, eos subinde interrogabant; ad quid tandem in Siciliam venissent? ecquid ut uxores ibi quærerent? an quod malos vicinos in Artica pertæsi, secum nunc in Cyclopum terra habitare mallent? Sensit vetus dux quæ res sui contemptum apud hostem genuisset, eundem igitur studiosè nunc alere, & metum simulando potiundæ urbis spem hostibus facere cupiebat: ut si posset totam vel saltem majorem exercitus Syracusani partem Catanam attraheret. Quum igitur

igitur quicquid esset in exercitu roboris, id omne, relictis Syracusis, Catanam jam tendere ex speculatoribus comperisset, ipse, milite navibus imposito, cum silentissima classe, Syracusas contendit. Ibi nemine præpediente copias in litore ante urbem exponit; castris metandis locum opportunum capit: fidam, deniq; navibus, seu reficiendis, seu ex prælio, si opus esset, recipiendis stationem parat: quorum nihil, si præsens hostium exercitus fuisset, sine pugna, forsitan & clade, perfici potuisset. Missi igitur exemplo nunciij, qui exercitum ex itinere Syracusas revocarent. Eodem tempore, & qui ad Catanam erant, quum classem Atheniensem inde solvisse comperissent, urbi timentes citatissimo cursu Syracusas, alteri alteris pavorem incutientes referuntur. Castris vallo fossaque munitis, postero die Nicias productis copijs pugnandi copiam hosti facit: nec Syracusanis animi ad pugnandum defuerunt. Sed quod omni populo à longa pace desidi languentique contingit, ut ad signa frequentes non conveniant, ut ducum imperia non accipiant, ut ordines militariter non servant, hoc illo tempore Syracusanis contigit. Itaque facile & nullo negotio à peritis imperiti, plures à paucioribus, tirones à veteranis funduntur fuganturque, & trepidi in urbem, multis suorum amissis compelluntur.

Hac poritus victoria Nicias, & notitia locorum accepta, quia hyems jam instabat, & ipse ad hybernæ oppugnationem necessaria ad manum non habebat, classe, qua venerat, Catanam redijt: Ibi fructum victoriæ, defectionem popu-
lorum

lorum & urbium, expectaturus, Nec cum sua
 fefellit spes; multæ enim civitates, quæ prius
 neutris se auxilia missuros pollicite fuerant, hac
 Atheniensium fortuna & felicitate inclinatæ,
 Niciæ se conjunxerunt. Interim Syracusani quæ
 se & viribus & ingenio, sed magis ingenio, &
 rei militaris usu superari animadvertissent, mul-
 ta animis agitabant: ante omnia Corinthios ut
 classem, Lacedæmonios ut ducem sibi aliquem
 ex suis mitterent, sollicitabant. Etiam Siciliæ
 populos, legatis missis honoratissimis quibusque
 suæ civitatis, monebant pariter & rogabant, ne
 communem patriam prava finitimos ulciscendi
 cupidine peregrinis & exteris in servitutem tra-
 dere festinarent.

Cap. 48.

Vere ineunte, qui erat annus decimus octa-
 vus belli Peloponesiaci, Nicias cum classe Syra-
 cusas redit. Duo erant Syracusarum portus:
 quorum alter Thapsus, alter portus magnus di-
 cebatur. Thapsum classe occupat; locum castris
 muniendis pugnando capit; multa prælia secun-
 da facit: quibus territi Syracusani, quum nul-
 lus è Sparta Dux adveniret, rebus suis diffisi,
 de pace cum Niciæ agere coeperunt. Nicias
 non pacis sed deditiois rem esse dicere: &
 jam frequentes hinc inde legati commcabant.
 Rem deinde, sive ad pacem sive ad deditio-
 nem inclinatam restituit repens primò fama,
 deinde certus nuntius de Gylippi ducis Spartani
 ad Tarentum in Italia appulsi, inde sine mora in
 Siciliam & Syracusas ipsas trajecturi. Nulla cum
 eo auxilia miserant Lacedæmonij: neq; enim id
 per fœdera inter ipsos & Athenienses inita lice-
 bat:

*Gylippum
 Spartani.*

bat : sed is vir erat Gylippus , ut in eo omnium auxiliorum instar esse videretur. Itaque quum nullum secum exercitum adduxisset , nescio tamen , qua sui opinione , ad quatuor millia hominum brevi tempore ad se attraxerat. His comitatus Syracusas tendit ; quâ intermissa erant munimenta , stationes hostium nocte aggressus , facile perumpit , & Syracusis cum incredibili omni lætitia , recipitur. Postero die accepto impetio , copias educit : dies noctesque in ipsa munimenta hostium pugnat , vallos revellit , fossas complet , muros diruit , tantaque paucis diebus facta est rerum ad Syracusas conversio , ut qui prius de pace egerant , omnem nunc , præterquam in armis , salutis spem turpem & flagitiosam esse ducerent. Denique Nicias ipse abjectâ urbis terrestribus copijs potiundæ spe , ad mare se convertit : classem armat , apparatque , & Thapso prouectus , magnum portum , quem adhuc tenebant , Syracusanis eripere contendit. Gylippus ne navali quidem gloria Atheniensibus cedendum esse ratus , classem & ipse parari jubet : quo nihil Niciæ , ut inexpectatius , ita formidabilius evenire potuit. Etenim naves suas alterum jam annum , continuis in solo stationibus fatiscere , & rimosiores fieri comperiebat ; socios vero navales tam longi temporis spatio , aëre insuper haud quaquam salubri , non solum morbis debilitatos , verum etiam magna parte extinctos esse vidit ; qui vero in defunctorum locum ascripti fuerant classarios , utpote mancipia & servos , totam disciplinam navalem corrupisse querebatur.

Interea

*Hermocra-
tes.*

Interea Hermocrates Syracusanæ classis præfectus suos ad pugnam navalem ineundam acerrime hortabatur. Quippe ipsos Athenienses maris peritos non natos sed factos esse: non illos maris & insularum regnum a patribus relictum accepisse, sed paucos ante annos, quum terra contra Medos consistere non possent, ad naves compulsos, agendo, audendo, bene consulendo, virtute denique & viribus imperium maris obtinuisse, posse & Syracusanos, si ad nativum animi robur rerum nauticarum usum & disciplinam adjiciant, istam, qua nunc tantopere exultant Athenienses, navalem gloriam illorum capiti detractam suo imponere, & rem Syracusanam multo quam a patribus acceperant, auctiorem posteris relinquere. Nicias igitur quum præter spem suam Syracusanos, totos jam in navibus deducendis, armandis, instruendis esse cerneret, pugna abstinuit. Interim literas legatosque Athenas mittit: quas quantasque clades à Gylippi adventu acceperat, edisserit: vel alium exercitum & classem priori parem mittendam, vel quæ jam erat, salvis adhuc rebus, revocandam esse docet. Re ad populum relato, novum statim exercitum conscribi, & classem adornari jubent. Quoniam vero Gylippum civem Lacedæmonium, unicam ad Syracusas malorum suorum causam esse intellexerant, ideo rupta palam fœdera cum Spartanis esse clamitantes, & ipsi, missa classe, terram Læconicam, non ut antea prædabundi, sed hostiliter invadunt.

Hanc fœderis solvendi occasionem cupidissi-
me

me arripuerunt Lacedæmonij. Memores enim,
 priore scdere præter jus & fas à se soluto
 tristes plerumque præliorum eventus, & in-
 faustum belli totius exitum fuisse, ad eundem lapi-
 dem iterum impingere perhorrebant. Itaque si
 quando Athenienses præda: è Laconica egissent,
 non propterea fædera rupta esse interpre aban-
 tur, sed præconio publico edicebant, ut, si quis
 ex suis veller, Atheniensium res ex Attica vi-
 cissim deprædaretur: quo primùm exemplo, jus *Represalia.*
 Repræfaliarum quali nunc utimur, hoc est, non
 legitimo, sed quo, manente pacis titulo, omnia
 hostiliter æque atque bello per fæciales indicto,
 perpetrantur, proditum fuisse existimaverim.
 Quum igitur bellum sibi consilio publico ab A-
 theniensibus inferri cognovissent, validissimo
 & ipsi conscripto exercitu in Atticam irrup-
 runt. Id eo audentiùs faciebant, quod hostes
 eodem tempore & longinquo & difficili bello
 implicari intelligebant. Venisse igitur jam tem-
 pus rati, quo veterum injuriarum pænas ab A-
 theniensibus expeterent, præter exercitum
 quem in Atticam immiserant, classin etiam
 quantamcunque poterant. Ex universa Pelopo-
 neso contractam Syracusas mittunt; Tanta autè
 Athenienses ceperat illo tēpore dominandi rabi-
 es, ut quum ab Athenarū mænibus fremitū ferē
 castrorū Laconicorum exaudirent, & regionem
 Atticam, non ut antea vastari, & incendi, sed ab
 hostibus, qui jam Decelæam, non totis quatuor
 milliariis ab urbe distantē muniuerāt, possideri
 oculis ipsi suis contuerētur, alienatis tamen à tan-
 torum periculorum sensu animis, omnes vires
 H suas

suas navales terrestresque Syracusas converterent.

Cap. 49.

Pugna navalis ad Syracusam.

Auctis igitur vtrique ad Syracusas in mari viribus, ad pugnam navalem se parant, ante fauces magni portus concurrunt classes: sexaginta Atheniensium triremes erant, Syracusanorum octoginta. Initio statim pugnae superiores erant Syracusani. Nam & triremes aliquot Atheniensium primo congressu depresserant, & reliquas se inferentes multa vi repellebant; sed dum in repulsas nullo ordine irruunt, victoriam quam in manibus habebant, hosti tradunt: undecim Syracusanorum navibus demersis, multis mortalibus interfectis, captis etiam & abductis aliquot triremibus, & qui in illis erant militibus in servitutem abreptis trophaeum in littore, ut mos erat, statuerunt Athenienses. Nec tamen Hermocrates Syracusanos suos propter adversam pugnam inertiae accusandos, aut alia verborum acerbitate castigandos esse censuit, sed leniter consolandos; non quidem nihil hoc praelio actum esse dicere, quod rudes adhuc & imperiti cum maris periculosis non magna clade dimicassent; ex quo si nihil aliud, attamen illud certe commodi reportassent, quod in quibus peccatum esset, compertum jam & cognitum haberent: jam primum eo peccasse, quod extra fauces progressi, aperto mari potius quam in ipso portu concurrissent. Navium agilitate, & circumcursando, ubi spatium detur, plurimum valere Athenienses: se stabili genere pugnae & rostris incurrendo plus valituros. Ab hac oratione, navium suarum rostra, quae quod prominentiora

tiora erant eò facilius inter concurrendū prefrin-
gebantur, ad breuiorem mensuram præcidi ius-
sit; littora vero intra portus angustias vallis su-
dibusq; prægrandibus & acutis, quarum magna
pars aquis tegebatur, munivit; vt si ad eas naves
hostiles temerè applicuissent, non aliter quam
ad scopulos frangerentur. Edicit deinde maris
fortunam iterum esse experiundam, nec se pri-
us quieturum confirmat, quam maris istos, si
dijs placet, dominos toto mari præcipites egis-
set. Interim verò triremes decem, duce Aga-
tharcho, ad Italiæ littora, ne quid inde subsidij
Atheniensibus veniret, seruanda mittit. Intel-
lexerat enim naves quasdam pecunijs alioque
commeatu, & materia onustas ad Niciam inde
navigare: quibus quum Agatharchus occurris-
set, maiorem earum partem aggressus cepit, a-
lias, quæ stetiminibus, cæteraque materie ad
classem reficiendam idonea replebantur, incen-
dit, multaue cum laude Syracusas redijt. Leue
deinde prælium circa palos, quos Hermocratem
in littore ad belli occasiones fixisse diximus,
commissum est. Etenim Athenienses eximia
magnitudinis navem (quam a magnitudine My-
riamphorā, vtpote decem mille non minus am-
phorarum capacem, appellabant) turribus ligneis
instructam, rectamque & egregie munitam in
portum immiserant, quam quoniam remis
propter magnitudinem versare non possent re-
mulco trahebant, paloſque ad eam religatos,
multa vi retrahentes evellebant. Addebant &
vrinatores, qui sub aquis adnatantes, vallos,
qui aquis non extabant, & à quibus præcipue
H 2 peri-

periculū erat, excidebant. Adversus hos Syracusani è navibus missilibus certabant; & Athenienses ex Myriamphora sua tanquam ex præcella aliqua turre omni telorum genere propugnabant

Cap. 50.

Dum ista in portu magno vario eventu geruntur, septuaginta trium navium classis Athenis missa, levi prælio in trasitu cum Corinthijs commisso, ad minorem portum, quem Thapsium appellari diximus, applicuit, duce Demosthene, eo, cujus res ad Pylum, & Sphagiam gestas superius memoravimus. Quæ res ut animos Atheniensium non mediocriter refecit, ita Syracusanos ad majora audenda excitabat. Iamque proris navium, juxta Hermocratis præceptum, ad breviorē mensuram præcisis, ligna insuper, mediæ crassitudinis, ipsi suopte ingenio addiderant, eaque geniculis ad proras navium hinc inde impactis fumabant; ut in naues hostium sive à latere sive à fronte incurrentibus non præfringerentur rostra, sed certiora gravioraque adversis vulnera inferrent: & ipsi se intra portus sui claustra tenebant; pugnandi vel non pugnandi occasionem in sua semper manu habituri. Demosthenes, quum paucis ad hostem pariter sumumque militem cognoscendum diebus sumptis, illos validos vigentesque & spe plenos, suos corpore simul & animo languentes comperisset, magnopere suadere ut rebus adhuc, si non salvis, attamen non planè perditis, exercitus navibus impositus Athenas reduceretur; satis superque hostium in Attica jam esse, rupto cum Lacedæmonijs nuper scedere; nunc præterquam quod

quòd in Attica & Sicilia duos simul exercitus ararium alere non posset, periculi quantum adeatur quis non videt. Quid si (quod dii omen advertant) dum nos hic, inquit, Syracusas oppugnant sedemus, Lacedæmonij, qui jam Decelæam muniverunt, ipsas Athenas milite vacuas, oppugnatū nunc eant? credo nos & exercitū hunc à Syracusarum mœnibus, hoc est, ab ultimis maris & terræ finibus accersent. Nam si nobis hic adversi quid terra marivè accideret, cuiquamnè mortalium dubium sit, quin hi ipsi Syracusani, hoc ipso Gylippo duce, qui tantas hic tragœdias excitavit, cum classe victrice avolabunt, junctisque cum Lacedæmonijs copijs urbem ipsam & Pyræum, sicut nos Syracusas, omni genere militiæ excindere nitentur? Hæc & similia his, veluti animi sui præfagia, in consilio militari fundebat Demosthenes: nec ex toto cōfessu quisquam erat, qui vera ea esse non sentiret; solus Nicias, ista sive de reditu sive de fuga consilia tanquam nomine Atheniensium parum digna repudiabat; præsertim verò ea in concilio castrensi agitari, quæ si palàm fiant, hosti animos addere possint, suis minuere, è repub. non esse contendebat. Privatim tamen Demostheni, suam & illius, de rerum summa, & totius belli ratione, eandem sententiam esse, lacrymans fatebatur: sed scire se populi Atheniensis qui morès essent, quæ ingenia: si deportato nunc exercitu ad suos revertissent, infame sibi corruptelæ & proditiæ reipub. iudicium haud dubie subeundum: è duobus, malle se belli, quam iudicij aleam subire, & infestis potius

hostium telis quàm civium iratorum suffragiis caput objecturum, & cum dicto, Eurymedonta classi præfectum naves expedire iussit.

*Alia pugna
navalis in
qua casus
Eurymedon
Atheniensis.*

Eurymedon, accepto quod roboris in classe erat, cum sexaginta triremibus portum magnum invehitur: Syracusani cum octoginta navibus ex adverso, paratissimis ad dimicandum animis, procedunt. Naves Atticæ multa vi se inferentes, adversis hostium rostris, veluti scopulis excipiuntur: hinc cladis initium: inde strages erat. Toto æquore vincuntur Athenienses. Depressis fractisvè nauibus, si qui forte ad terram enataverant, eos Gylippus in littore egressos trucidabat. Ipse Eurymedon dum Syracusanorum alam circumvehitur, trireme sua ad vada allisa, capitur, & occiditur. Sensit viri casum vtraque statim classis. Itaque præcipiti fuga ablati Athenienses, Thapsum tendunt; fugientibus instat Hermocrates; naves alias capit, alias vulnerat & demergit: pauca fuga elapsa intra præsidia pavidæ se receperunt, victoriam de se Syracusanis, qualem nulli vnquam ad illum diem genti, in mari relinquentes.

Hermocrates, quamvis victoria latus, tamen ne vincere magis, quam victoria vti scire videretur, quum naves hostiles intra præsidia compulisset, majori statim rei animum advertit; illustrem planè apud omnes gentes rem, & tum suo tum Syracusanorum nomini gloriosam fore ratus, si funesto huic bello geminata in mari victoria finem imposuisset; simul veritus, ne si hostes inde elaberentur, aliam belli sedem in Sicilia quærerent, & Syracusanis bellum, auctis viribus,

viribus, pro libito renovarent. Paucis igitur datis ad militem reficiendum horis, ad opus revocatos, quid paret, edocet. Illi nihil ad summam industriâ reliqui facientes, & promptissimo studio imperia obeuntes, Thapsios triremibus, alijsque navigijs & lembis ratibusque piscatorijs vndecunque contractis, & transversim collocatis, ancoris eas primum ab vtraque ripa stabilientes, deinde & funibus ancorarijs inter se colligantes, tanquam septo clauferunt, angustissimo in medio spatio relicto, quod classe obiecta muniebant: vt Athenienses eo jam, quasi vivario inclusi, vsquam elabi aut effugere non possent. Quibus rebus sic constitutis, Hermocrates, cum Athenienses eruptionem omnino tentaturos esse prævideret, omnia rursus ad prælium navale necessaria summa cura comparabat. Athenienses portu erepto omnem simul com meatus petendi facultatem sibi eripi intelligebant. Itaque de summorum ducum sententia, adhibitis etiam in consilium ordinum ductoribus, & navarchis, statuit Nicias iterum prælio navali decernere, & si quâ posset, viam in mare pugnando aperire. Statim igitur editioribus castrorum munitionibus relictis, prope naves locum occupat, naturâ & situ quam potuit munitissimum; non spatio amplum, sed qui impedimentis & ægrotis tutandis sufficeret. Illum præsidij & excubij firmat: reliquo pediatu naves, quæ vel ad cursum vel ad pugnam idoneæ videbantur, implet. Classi duces Demosthenem, Menandrum, & Endemum præficit. Hi junctis inter se navibus, quasi vno

*Ingens pug-
na navalis
ad Syracu-
as*

corpore ad perrumpendas claustrorum fauces properant. Sed Syracusani prius egressi cum ingenti navium bellicarum multitudine in statione ante portum aderant. Duces erant, Sicanus & Agatharchus; hi utrumque cornu tenebant: mediam aciem Corinthij tuebantur. Ipse Hermocrates toti classi præerat, & cum delecto navium numero, si qua suos laborantes videret, accurrebat. Athenienses primo impetu Corinthios pepulerunt; & jam summa vi perrumpere conabantur: sed in vectis in eos undique Syracusanis, mox retro cedere, & intorsus se recipere cogeantur. Nec jam amplius ad septi fauces, sed toto portu pugna ciebatur: in qua magna erat nautarum utrinque animi vis & fortitudo: & miles cum milite, navarchus cum navarcho, dux cum duce, virtute & omnibus belli artibus certabat.

Itaque tot inter se tam arcto spatio commissis navibus, quum propter loci angustias, excursionis navium in nullam partem fierent, adversis se invicem rostris vulnerabant, & milites in tabulatis collocati, jaculis sagittisque se mutuis impetebant: mox alij in aliorum naves transiliebant: multaque & egregia belli facinora ubique edebantur. Interea clamore & strepitu omnia personabant. Athenienses à litore suis in clamabant, ut vi perrumperent, & pro salute patriæ, si unquam aliàs, illo potissimum tempore strenuè dimicarent. Syracusani suis, ut bello huic finem illo die imponere non dubitarent. Duces autem, si quem ex suis loco cedentem conspexissent, verbis increpabant.

bant. Athenienses suos interrogabant numquid plus in mari libero quam in terra hostili periculi esse existimarent? Syracusani, an non pueret ab i. lis fugari, qui nihil aliud pugnando quam fugam quærent? donec ad extremum cruentissima utrobique pugna edita, Syracusani hostem longa pugna fatigatum, quum ipsi numero prævalerent, paulatim primum in fugam coniecerunt: fugatos cum terribili clamore persequendo præcipites ad terram perpulerunt. Tunc navales Atheniensium copiarum, quibus septuaginta & amplius annis steterant, sædam naufragij speciem dederunt; quotquot autem pugna elabi potuerunt, ipsi in castra, fracti animis, confecti vulneribus, & toto corpore debilitati receperunt. Hoc prælio funditus interijt Athenarum gloria: navibus enim amissis, triduo post deletæ sunt etiam terrestres copiarum, una cum ducibus, Nicia & Demosthene: qui quum vivi in hostium potestatem venissent, paulo post in vinculis sunt interfecti.

Atheniensium ad Syracusas terra marisque strages.

Athenas quum fama adlatum fuisset, exercitum cum ducibus occisione cæsos, classem omnem in hostium venisse potestatem, pavor primo & silentium omnia occupabat; navis deinde una è pugna elapsa, quum certiora omnia de clade reddidisset, universam civitatem ad luctum & lachrymas convertit: nec suæ quisque domus calamitatem magis quam in Reipub. fortunam deplorabat. Nam quid prius conquererentur? classem amissam? quasi vero eam, si salvam haberent, aut milite aut remige implere possent. An vero exercitum in Sicilia deletum?

Cap. 51.

cui

cu, si integer maneret, in Sicilia tamen omnino senescendum foret; quandoquidem nec classis, qua inde reportaretur in parato erat, nec in aulario pecunia, qua in locum amissæ nova comparari posset. Iam insulas omnes & ciuitates socias, subditasque, sui imperij pertasas quasi communi consilio continuo descituras esse providebant animis. Quid autem si ad illum calamitatum, & miseriarum cumulum, illud jam accederet, ut Gylippus cum exercitu & classe Syracusana, à recente victoria ardens advolaret? Quod ut nè fieret, nullo humano consilio provideri, nullo ingenio sperari potuit. Itaq; impar ceneri sim, si præsentem florentissimæ nuper civitatis fortunâ, & ex fortuna habitum, verbis describere & enarrare aggrediar. Sed hac tantarum adversarum mole oppressæ civitati, saluti fuit, quod cum hostem habuerunt qui ut in prælijs supra humanas vires fortis & ferox, ita in consilijs capiendis timidus semper & cunctabundus erat, præsertim in rebus quæ ad mare & naves pertinebant. Quare nulla unquam gens rei bene gerendæ occasiones sæpius sibi effugere passa reperitur. Ex quo profecto illud est, quod Thucydides Lacedæmonios omnium cominodissimos Atheniensibus hostes fuisse dixit: nimirum hi res præcipitando suam sæpe occasionem hosti dabant; illi oblatam non semper arripiebant; nec is hostis erat, in quo negligentia & errori locus interdum non esset.

Itaque Gylippus quum sub Autumno victoriam obtinuisset, non inde statim, quod oportuit, Athenas cum victore exercitu navigabat; nec

nec ex Spartana disciplina, sed vel voluptatibus, vel pecunijs, (quarum avidissimum fuisse constat) ex præda corrogandis totam inde hyemem Syracusis insumpsit. Ipsi etiam Lacedæmonij, more suo, tantæ victoriæ nuntio contenti, eâ in præsens frui, quam vti maluerunt. Ne tamen nihil egisse viderentur, viginti quinque naves illa hyeme ædificandas locant; majorem aliquantò numerum socijs imperant: proxima æstate vel in Asiam vel in Hellespontum & Thraciam, aut maris Ægei insulas, ad civitates, quæ se dederent, per otium recipiendas profecturi: quum si statim à victoriæ nuntio, vel viginti triremibus armatis instructisque rectâ in Pyraum navigando perrexissent, & portum, & urbem ipsam Athenarum, non defensoribus & armis, magis, quam consilio & animis destitutam pro arbitrio suo occupare potuissent.

Interea Athenienses, quum hostem pro ingenio suo agere, nec quicquam vel à Syracusis, vel Lacedæmone moveri comperissent, animos recipere, consulere, alij alios cohortari, in armis spem ponere, denique in tam afflictis suis rebus, de re tamen publica non desperare audent. Mos erat antiquis, sacrum quendam The-
saurum ad extremos Reip. casus, repositum habere: gravi addita pœna, si quis eum temerè movisse convinceretur. Mille talentorum thesaurum hæc conditione reconditum habebant Athenienses, Hunc quum Respub. jam sua ultimo discrimine laboraret, lege prius de multa abrogata, movent; & ex eo à vicinis civitatibus,

Cap. 52.

Thesaurus publicus.

bus, vel naves, vel materiam ad naves extruendas cœmunt; celeriterque confecta triginta vel circiter navium classe, & in mare deducta, satis signi hostibus pariter focijsque dant, se non adeo ex recenti in Sicilia vulnere animis cœcidisse, ut non de antiqua sua in mare gloria obtinenda cogitarent. Forte accidit, ut statim cum classe egressi, in parem Laconicarum navium numerum inciderent: eas fundunt fugantque: nonnullas etiam capiunt, & victores ad urbem redeunt. Quæ res, vt lapsos militum animos non mediocriter restituit, ita non multum ad auctoritatem apud ciuitates siue socias siue subditas recuperandam valuit. Quoniam verò omnes vndique in hac rerum inclinatione ciuitates & insulas, sollicitantibus Lacedæmonijs, non solum ab imperio suo deficere, verum etiam contra se arma capere videbant; nec vniversas in potestate continēdi aut spes aut ratio ostendebatur, ideo ex omni numero duas potissimum in fide retinendas deligebant, Eubœam & Samon: illam, quòd vr̃ is Athenarum horreum esset, è qua plura quotidianæ vitæ subsidia quàm ex ipsa Attica percipiebant; hanc, quod post ipsas Athenas inde ab antiquo plurimum mari poterat. Itaque si maritimæ huius urbis vires ad Lacedæmonios accessissent, actum plane de Re-pub. sua fore intelligebant. Missis igitur ex templo copijs vtrumque locum firmissimis præfidijs occuparunt.

Cap. 53.

Falsi spe sua de Samo Lacedæmonij, aliò se convertunt; & legatos in Asiam ad Tissaphernem Lydiæ præfectum, Sardeis eo tempore a-

gentem,

gentem, mittunt. Rogant pro vetere sua cum Regibus Persarum amicitia, ut se æstate proxima adversus Athenienses classe regia adjutos vellet; interim, ut ex fœdere, frumentum & stipendium in classem Laconicam, quæ jam instruebatur, cum cura & fide mitteret: fore propediem pollicentes, ut urbs illa, quæ tot olim turbas regibus Persarum concivisset, meritis scelerum & injuriarum penas lueret. Lætis auribus hunc nuncium accepit Tissaphernes; & utramque rem Regi Persarum & sibi curæ fore spondens, legatos dimittit: classem centum & quadraginta triremium Phœnissarum armat ornatque: nec ulli mortalium dubium erat, quin hæ tantæ vires Laconicis adjunctæ, rem Atheniensem sua mole obrutaræ essent.

Diximus superius Alcibiadem, unum ex tribus ducibus fuisse, qui ad bellum Siculum mittebantur, eumque belli sedem Catanam in Sicilia occupasse. Sed eum stadium ingentium rerum gerendarum ingressum, furor populi levibus rumusculorum & suspitionum ventis agitatæ, ad causam capitis dicendam, Athenas revocavit. Quod quum ægerrime ferret Alcibiades, custodes fallens in Peloponesum ex itinere divertit. Inde Spartam misit, qui veniam sibi homini Atheniensi, & impunitatem paciscerentur; pollicitus plus se commodi Spartanorum rebus brevi allaturum, quàm prius incommodi attulisset. Fide publica accepta Spartam proficiscitur: ubi lætis omnium animis & oculis accipitur: fit publici consilij particeps: sententiam dicere jussus, quum disseruisset, sensit statim Spartana

res

res quantum virum hostibus ademissent. Quicquid enim postea, vel Gylippi operâ in Sicilia, vel Regis Agidis ad Decelæam in Attica, vel alibi usquam adversus Athenienses patratum fuerat, id omne virtuti & ingenio Alcibiadis, communi populi iudicio, acceptum ferebatur.

Cap 54.

Sed dum Rex Decelæam in Attica munit, interim Alcibiades Regis uxorem Lacedæmone expugnat. Id adeo apertè & impudenter ferebatur, ut nec ipsa mulier, sibi à lætitia ex facinore satis temperaverit, & Alcibiades, per ludibrium, non se libidinis causa id stupri Regina intulisse diceret, sed ad genus faciendum, utque ex se potissimum procreati Lacedæmone deinceps imperarent. Hæc quum non vanis auctoribus ad Agidem deferrentur, tum habita temporis ratione, ea ut ita esse crederet, maximè movebatur; totis enim decem & amplius mensibus ante pueri partum, se cum uxore consuetudinem non habuisse ad animum revocabat. Quare & Leotychidem, (id infanti nomen erat) ut spurium abjecit, & eadem Alcibiadis percussoribus mandabat. Quo comperto, ad Tissaphernem in Asiam profugit Alcibiades; cui se celeriter officij comitate & morum obsequio conciliavit. In consilium adhibitus persuadet Tissapherni, ne tanta stipendia classi Laconicæ instruendæ præberet: quippe memorem esse debere, alienam se victoriam non suam instruere; nec ultra hoc bellum sustinendum esse, quam ut ne inopia deferatur. Regem Persarum dissentientibus Græcis, semper arbitrum belli & pacis fore: bello finito, statim ei esse cum victoribus dimicandum.

dimicandum. Grata erat hæc oratio Tissapher-
ni: quare commeatus malignè præbere, classem
non mittere; si quam misisset, ex causa subinde
revocare, Lacedæmonios frustrari: omnia pro
Alcibiadis arbitrio agere. Lacedæmonij, quum
se à Tissapherne ludi falliq; cerneret, suis viribus
bellū gerere instituunt. Novo exemplo, summū
rei nauticæ imperiū certis legibus circumscrip-
tum vni præfecto deferunt. Vnde maris deinde
præfecturam, quam nos Amiralitatem dici-
mus, ad cæteras gentes manasse reor. Is Astyo-
chus nomine dicebatur: qui multa nequicquam
in mari agitabat: sed seu consilio, seu fortuna
destitutus, nullum vnquam memorabile cum
Atheniensibus prælium conseruit.

*Primum ma-
ris Amiri-
ta: in Asty-
ochum.*

Ei postea successit pari potestate Mindarus:
vir acer & in rebus mari gerendis impiger,
quique non frustra præfecturam illam sortitus
videretur. Primum omnium Eubœam, quam
Athenarum horreum & penum fuisse diximus,
missa eò quadraginta duarum navium classe, du-
ce Hamaxandrida Spartano occupare constituit.
Qua re cognita Athenienses Timocharem du-
cem cum triginta navibus insulæ præsidio mit-
tunt. Has Hamaxandridas improvisò adortus,
ex illis viginti duas cepit, reliquas vel demersit,
vel toto æquore disjecit; insulam verò ipsam,
victoriæ præmium, promptissimis incolarum
studijs, Lacedæmoniorum imperio sociavit. A-
thenis postquam allatum eò est de clade ad Eu-
bœam accepta, tantum repente consternationis
& pavoris fuit, quantum antea nunquam: ac ne-
tum quidem, quum de adversa in Sicilia pugna
nuncius

Mindarus.

*Eubœa A-
theniensibus
erpta.*

nuncius afferebatur. Illo enim casu imperij vires graviter afflictæ; isto, si quæ forte reliquæ supererant, omnes sublata & extinctæ esse videbantur. Quid enim, si Hamaxandridas, quod quilibet dux prudens faceret, & ipse, loci aspectu præsens facere admonebatur, cum tota statim classe, adjunctis Eubceensibus Pyraeum appulisset? ibi scilicet nec remigem nec remum ex adverso reperisset. Omnis enim cum classe exercitus ad Samum aberat: & ipsa præterea urbs intestinis tum maximè seditionibus laborabat. Sed Hamaxandridas (credo ne dux Gylippo melior videretur) victorialætus, ad Mindarum, lætum nuncium apportaturus abiit. Quo metu liberati Athenienses, quum quò se verterent non haberent, decretum protinus de Alcibiade ab exilio revocando faciunt, fore sperantes, ut patriæ, quamvis ingrata, attamen suæ, & ad ultimam rerum desperationem adductæ misertus, pro ea qua apud Tissaphernem valebat gratia, Persarum vires Lacedæmonijs avulsas, ad Athenarum reliquias conseruandas adduceret.

Cap. 55.

*Alci'iades
a' exilio re-
vocatus &
classi præ-
sicitur.*

Accepto decreto Alcibiades, statim ex Asia Samum ad exercitum contendit: vbi se copiarum omnium terrestrium simul & maritimarum præfectum à populo constitutum intellexit. Accepto imperio, omnia summa animi moderatione, & prudentissimo consilio administrabat. Tumultum militare authoritate sua præsens repressit, sed ante omnia, quum Mindarum, Archithalassum Spartanum, Byzantium, cum valentissima classe profectum accepisset, nulla mo-

ra interposita Thrasybulum eò & Thrasyllum, viros militia claros, cum octoginta sex navibus misit; quibus Mindarus cum sexaginta & octo expeditissimarum navium classe occurrit. Fit atrox & cruentum in angustissimo freto prælium primo congressu pulsi aliquantulum sunt Athenienses. Id conspicatus Thrasybulus in cornu, qua Mindarus ipse pugnabat, totis viribus incurrit: & qua confertissimæ erant hostium naves veluti fulmen penetrando, classent hostilem, metu territam, in fugam vertit. Naves aliquot occupavit: plures occupaturus, nisi freti angustia tutum fugientibus è propinquo receptum in terra præbuisset. In hoc prælio, major pars exercitus & omnes ferè hostium duces cæsi: naves octoginta captæ. Posito igitur in littore tropæo, confestim Thrasybulus triremem cum cum victoriæ nuncio Athenas misit, quæ quum appulisset, & legatus ad id missus rei gestæ feriem & victoriæ modum populo exposuisset, alios statim singulorum vultus, alium vrbi ipsius habitum aspiceres. Hactenus enim cladibus, in Sicilia primum, deinde ad Eubœam, veluti vulneribus super vulnera acceptis territi, nomen ipsum Spartanum, veluti infautum & suæ vrbi fatale futurum perhorrebant: nunc vero alij alios lætioribus oculis intueri, non in totum Dijs immortalibus rem Atheniensem invisam esse dicere: habere & Lacedæmonios suas, ut victoriarum ita cladium vicissitudines. Denique de dominio maris repotiundo partim cogitare, partim etiam, Dijs bene juvantibus, sperare occipiunt. Anxios tamen & sollicitos habuit,

*Pugna navalis in qua
vincunt
Athenienses*

quod Mindarus, collectis ex fuga navibus, alijsque insuper Lacedæmone in locis amissarum accersitis, Pharnabazo etiam Persarum satrapa, qui illa Asiæ littora tenebat, adjuncto, liberè ut antè & impunè per omnes maris oras volitabat. Quanquam & ipsum Mindarum malè habuit, quod eodem tempore Hermocrates Syracusanorum dux cum sua classe (viginti autem navibus constabat) ad Pœnorum vim propulsandam in Siciliam revocatus abcefferat.

Cap. 56.

Quibus rebus intellectis Alcibiades, rebusque ad Samum & in Ionia vbique constitutis, cum centum viginti triremibus, omni apparatu nautico instructissimis, Hellespontum, cum Mindaro quacunque occurisset pugnaturus contendit. Id modò curæ erat, ne Mindarus totam classem advenisse, vel se omnino in classe esse persentisceret: quare reliquis intervallo subsequi jussis, ipse cum quadraginta triremibus hosti in conspectum venit. Eas Mindarus conspiciens, veluti ad prædam occupandam accurrit. Dum pugnam trahit Alcibiades, tota classis advenit: & ipse Alcibiades cum suo cornu mediæ hostis aciem pertrumpit; jamque in frontem simul & in terga Mindari pugnabatur, nec vlla ad fugam via patuit. Raro vlla cruentior in mari pugna commissa. Pharnabazus paucis navigijs comitatus inter tumultum evasit. Ipse Mindarus, ne tantæ classi sua auspicia sequutæ superesset, ut se & nomine Spartano dignum erat, fortissimè pugnans occiditur: redditaque est æqua pugna Syracusanæ clades. Nam & in terram egressus Alcibiades, Cyzicum & Perynthus validissimas

Pugna naval ad Hellespontum qua cecidit Mindarus.

validissimas vrbes occupavit; & Pharnabazum vniversa illa Asiæ ora detedere coegit. Rebus terra sceleriter gestis, ad classem redijt. Lacedæmonios toto mari pepulit, & maris dominium clade Sicula amissum, memorabili ad Hellespontum prælio Atheniensibus restituit. Inde omnes ex vtraque Hellesponti ripa civitates, omnes Ægei maris insulas recepit; nec vlla res jam perinde atque Alcibiadis nomen in mari formidabile esse videbatur.

Lacedæmonij, quum cæso Mindaro, res suas retrò fluere, & Alcibiadis seu virtuti seu fortunæ cedere animadvertent, & circumspicerent vndique quem potissimum ducem Alcibiadi parem a hoc bellum mitterent, Lyfandrum haud dub è illum esse occurrebat; notæ fortitudinis, & prudentiæ virum, summo loco natum, & pecunia inexpugnabilem. Hunc igitur classis præfectum loco Mindari substituunt. Qui quum nihil ad summam diligentiam in classe comparanda reliqui fecisset, cum ingenti omnium spe, ac prope certa victoriæ fiducia profectus, Ephesum in Ionia appulit: eam verò quum præcæteris ad bellum Atheniensibus inferendum opportunam sedem esse animadvertisset, castra ibi metatus, edixit, vt si quibus se convento opus esset, omnes eodem ad se venirent; triremes insuper & actuaras eò loci fabricandas locabat: quo facto, brevi temporis spatio, Ephesi civitatis, portum mercatoribus, forum opificibus, domos opibus & divitijs replevit: vt ab eo primum tempore, ab ignoti serè nominis porticulo, ad eam postea pulchritudinem &

Cap. 57.

*Lyfander
classis Spar-
tana præfi-
citur.*

*Vrbs Ephe-
si incremen-
ta.*

magnificentiam excreuerit, qua summas & antiquissimas Asiæ ciuitates superauit.

Dum omnia Ephesi loca classibus parandis, armandis, ornandis feruent, vacuum tempus nactus Lyfander, quum Tissaphernem ad causam capitis dicendam Susas à Rege Dario evocatum, Cyrum verò Regis filium cognomento Iuniorem Lydiæ præfectum Sardeis venisse accepisset, eò ascendit, colloquij cum Cyro, & Tissaphernis ad eum accusandi gratia. Causa erat quod classè Regiam ex fœdere non misisset; quòd stipendium in nautas integrum non præbuisset: denique quòd ex Alcibiadis sententia contra rem Spartanam omnia administrasset. Grata res Cyro erat Tissaphernem accusari, hominem improbum & sibi privatim inimicum. Ob hanc, & reliquam in convivendo comitatem, qua præcipuè adolescentem demerebatur, Cyri gratiam nactus, ad bellum eum cohortatus est contra Athenienses ex fœdere exequendum. Quumque Cyrus discessurum convivio excepisset, & cum multis verbis rogasset, vt securus repulsæ peteret quod vellet, Lyfander, quandoquidem ita vis, inquit, oro te Cyre atque obtestor, vt stipendio nautico, quod trium hastæ obolorum fuit, quartum adjicias. Viri ingenium miratus adolescens, quòd nihil sibi privatim, publicè verò stipendium militi petijisset, decem millia Daricorum dono dari iussit. Hac de pecunia Lyfander, obolum nautis viritum distribuit: qua sua liberalitate, parvo tempore classè Atheniensem remige focijque navibus spoliauit: dum classarij vel ad plus numerantem

merantem transfugiunt, vel si manebant, stipendij tenuitatem ducibus suis exprobrando, eorum imperia cunctantèr obeunt. Nec tamen prælium navale conferere audebat, Alcibiadem metuens, virum ærem, belli artibus clarum, consilio prudentem, & perpetua ad illam vsque diem foelicitate in bellis vsum.

Cap. 58.

Fortè accidit, vt Alcibiades, quum Lysandri virtutem Cyri opibus adjutam, non contemnendam esse duceret, Cariam pecuniæ in stipendium militum parandæ causa nauigaret. Discedens curam classis Antiocho familiari suo delegavit, denunciauitque, ne loco se moueret, neuè se absente cum hoste confligeret. Antiochus, vt erat homo nauticæ quidem rei non ignarus, nec instrenuus, cætera verò temerarius, & Lysandro congressus haud quam par, juvenilitèr elatus, cum vna aut altera triremi, Ephesum, quæ non longè aberat, navigabat. Ibi multa jocularitèr dicendo faciendoque, hostium proras, vt ad ancoras stabant, prætervehitur. Lysander rei indignitatem non ferens, paucis navibus emissis, hostem longiùs summoveri jubet; deinde vt fit, reliqua classe Atheniensium subsidio Antiocho veniente, & ipse Lysander suam educit: cæsoque Antiocho, quindecim etiam triremibus vel captis vel deprexis, victoriam, titulo magis classis Alcibiadæ devictæ, quàm morte Antiochi, nobilem reportavit. Reuersus Alcibiades rem, ut cognovit, ægerrimè tulit; sed Antiocho fati subtracto, quem culpæ argueret, præter se, habebat neminem. Tota deinde classe pro-

Pugna navalis ad Ephesum in qua Antiochus cæsus.

fectus, Lyfandrum ad pugnam elicere tentabat; sed is parta de Antiocho victoria contentus intra præsidia se continebat.

At ex inimicis Alcibiadis qui in castris Atheniensium erant non pauci, & inter eos Thrasybulus, summæ apud plebem gratiæ & auctoritatis vir, locum hunc criminandi nacti, varijs sermonibus contra Alcibiadem populum concitabant; illum vnicum cladis acceptæ authorem prædicantes; illum, quum clavis hostium stationem in proximo haberet, imperium, non viro alicui gravi, & militia claro, sed Antiocho, juveni, compotatorum & ganeonum suorum vni, tradidisse: scilicet ut ipse interea temporis Myoparone circumvectus, pecunias corraderet, luxuriæque & ebrietati & meretricibus vacaret. Nihil est populari concilio inconsultius. Imperium Alcibiadi indicta causa abrogant. Quo audito, ipse in voluntarium exilium abit.

*Alcibiadi
imperium
abrogatum.*

Cap. 59.

*Lyfander
de munere
vocatur.*

*Callicratidis
classi
Laconica
præficatur.*

Eodem tempore & ipsi Lacedæmonij Lyfandrum, pravis de eo suspicionibus imbuti, revocant: eique Callicratidem successorem mittunt: virum certe fortem, & animo sat magno præditum, sed quem Lyfandro mutatum nolle. Ad classem quum venisset, sensit illic non Lyfandri magis in se invidiam, quam totius exercitus stomachum & contemptum. Lyfander usque eò simultatum processit, ut quod supererat Daricorum, Cyro decedens reddere, quam successor tradere maluerit. Classem verò Ephesi quum ex more traderet. Hanc, inquit, classem ego Lyfander pugna nuper navali victor, & maris domini tibi crado. Cui Callicratidas, Quin tu, inquit,

inquit, si re non verbo maris dominiū acquisi-
sti, abi, & Samum, vbi nunc statua hostis habet,
cum classe hac prætervectus, eam mihi Miletī
tradito. Quod quum Lylander facere detrecta-
ret, satis expressam iactantiæ confessionem ra-
tus, hominem dimisit, seque ad res pro impe-
rio gerendas convertit. Ante omnia, contra-
ctis ex Chio, Rhodo, alijsque fœderatis ciuita-
tibus quinquaginta nauibus, classem auxit, vt
cum Conone, Decemviro (decem enim vi-
ros populus in locum Alcibiadis suffecerat) Prin-
cipe confligeret. Cæterum quum se in omnibus
circulis, atque adeo commensationibus & con-
uiujs tanquam rerum maritimarum ignarum,
& inutilem bello ducem carpi intelligeret, con-
cione aduocata, ita differuit, vt munus illud
sibi à patria injectum, non a se per ambitum
quæsitum fuisse diceret, optare se, vt vel Ly-
landrum, vel alium quem ducem se potio-
rem habeant; sibi verò, quum imperium à patria de-
mandatum acceperit, adnitendum esse, vt illud
pro virili sua exequatur. Vos modo, inquit, in
præsentī rogo, vt palam dicere velitis, manen-
dumne hic mihi, an domum redeundum esse
censeatis, vt quis hic rerum status sit, de sen-
tentia vestra magistratibus exponam. Quum
silentio d. fixa tota concio aliquandiu stetisset,
obmurmuratum tandem est, facienda sibi esse
quæ Imperator iusserit: Imperatori modò vi-
dendum, vt quæ ex vsu sint imperet. Ità di-
missa concione ad Lesbō Insulam, & Methy-
nam in ea urbem expugnandam nauigat. Ur-
be expugnata prædam omnem militi concessit.

Ἰππὸ τοῦ Πύρρου
τοῦ Μελισσοῦ
τῶν Σουλῶντος.
Χρον. βιβλ. α.
Εἰς α.

Qua quum delinitos paululum militum animos sensisset, exemplo Cononi denuntiat, effecturum se brevi ne is vltra mare constupraret. Quo diuerbio, quid sibi veller homo Laconicus non intelligo, nisi forte, propter crebros in mare successus, ipsum Conon sibi desponsasse apud suos ferebatur. Nec vana ei, quicquid erat, verba ceciderunt: luce enim proxima cum in aperto mari nactus, cum magna hominum naviumque strage profligauit, & in Mytilenem (altera illa erat ejusdem insulae ciuitas) compulsus cum classe obsedit: Diomedonta vero subsidio Cononi cum duodecim navibus venientem ad ortus, decem ex eo numero triremes cepit. Quibus rebus vehementius commoti Athenienses, statuunt in summae rei discrimen descendere. Itaque infra triginta dierum spatium centum quinquaginta navium classem instruunt, militeque nulla vel ordinis vel ætatis excusatione, complent.

Cap 60.

Pugna navalis ad Arginusas.

Erat autem hæc classis qualis nulla vnquam à clade Sicula Athenis visa fuerat. E portu cum soluissent, primus illis appulsus ad Samum, proximus ad Arginusas (locus erat in continente Asiae à regione Lesbi insulae positus) descensus fuit. Callicratidas cum tantam hostium classē aduentare à speculatoribus comperisset, naves quinquaginta in Mytilenes obsidione reliquit, eisque Eteonicum præesse iussit; ipse cum reliquis, quæ centum & viginti numero erant, hostem quærere instituit; Sub vesperam profectus media ferè nocte totum ad Arginusas littus ignibus collucere vidit. Quos ut Atheniensium esse

esse cognovit, rectà in eos navigare statuit, vt nec opinantes nocturno impetu opprimeret; sed tanta subito ingruit ventorum fulgurumque vis, vt nec remi iam nec gubernacula amplius tractari possent. Sole surgente ceciderunt venti, vtque navigandi facta potestas est, Arginusas versus remis contendit. Venienti occurrunt Athenienses, classe per cohortes instructa Læuum cornu, singuli cum quindecim triremibus, duxerunt Aristocrates & Diomedon: dextrum Protomachus & Thrasyllus, cum pari cohortium & navium numero tenuerunt: mediam aciem Samij, Hippeo duce, tuebantur: quæ omnes alijs rursus cohortibus à tergo dispositis, & post illas alijs, triplici ordine firmabantur, ne de facili perrumpendi facultas hostibus præberetur: enitebaturque hoc tempore Athenienses, contrà quam olim facere consueuerant vt confertis maximè ordinibus cum hoste confligerent. Cuius mutationis ratio ea erat, quòd post tot acceptas in mare clades, nauibus iam non pro arbitrio suo ædificatis, nec ad circumcursandum habilibus, sed pro facultate factis, vterentur. E diverso Spartani aciem suam, nulla parte subsidij firmabant; cornua modò longissimè extendebant, planè vt appareret nihil aliud quæri, quàm vt hostem indagine cinctum circumvenirent: frustra inclamantibus trierar-chis, nihil introrsus roboris esse. Hermius verò prætoris gubernator, multis sæpe prælijs navalibus spectatæ fortitudinis & virtutis vir, quum sic instructam classem cerneret, ipsum Callicratidam subinde monere non destitit, ne

rem

rem perditam foveret. At ille, me verò, inquit, moriente, salva tamen, deorum beneficio, Spartanorum res erit: de me autem, si fugero, quid fiet? simul triremem suam, in confertissimos hostium dirigi iussit. Summa vi & virtute utrinque gerebatur res: nec Athenienses ita ordines servare valuerunt, ut Spartani se, hic, illic, non insinuarent; & iam utraque classis sanguine redundabat, ancepsq; ubique pugna fuit; donec Callicratidas puppe excussus in mare decidit, & extinctus est. Nec tamen ab illa parte incepit victoria; sed Spartani amisso quamvis duce, vim tamen hostium magno animo subsistebant. At Protomachus, quem sinistrum Atheniensium cornu tenuisse diximus, dexterum hostium latus incurfando, resistentes magna vi in fugam vertit. Inde pavor universam hostium classem peruasit, & Spartani diversos portus fuga ablati petierunt. In hoc prælio Athenienses naves viginti quinque cum supplementis, Spartani septuaginta cum duce etiam suo amiserunt. Sub finem pugnae rursus coorta tempestas est: Athenienses victores Arginusas redeunt. Ibi duæ simul res, in deliberationem quum venissent, constitutæ sunt: altera, ut naufragi sine mora tollerentur, altera ut Eteonicum qui Mytelenen urbem, & in ea Conona ducem obsessum tenebat, nec opinantem opprimerent naufragorum cura Therameni & Thrasybulo cum quadraginta sex navibus demandata fuit. Reliqui ad Conona obsidione liberandum ire parant. Quorum alterutrum ne fieret, tempestatis vis impendebat. Ita naufragi, qui tranquillo
cælo

cœlo seruari potuissent, propter præsentem maris intractabilitatem omnes misereperierunt. Eteonicum vero celox vna, medijs fluctibus penetrare ausa, eorum quæ ad Arginusas acciderant, certiozem fecit. Is uuntium rem omnem silentio premere iubet: mandatque vt vultu ad hilaritatem & lætitiâ composito in publicum prodiret. Ille vt iussus est, rem præclare ad Arginusas gestam, vicisse Callicratidam, Athenienses funditus interijisse memorat; modum etiam rerum gestarum refert: hic se Callieratidas, illic Protomachus inferebat. Ipse Eteonicus coronatus ad aras stans ingentes dijs gratias agebat, multaque lætitiâ, maxime vt ab Atheniensibus conspicerentur diem celebrabat. Interim vero ministris suis secreto in mandatis dat, vt quæcunque possent in naves comportarent. Primis vero tenebris cum classe & exercitu profiscitur: verebatur enim ne vel Athenienses, si tarderent, cum victrice classe ad se opprimendum venirent, vel Conon, si rem persensisset, inabuentes eruptionem faceret. Postero die, cum portum navibus vacuum, castra vero Laconica deserta, excubitores è speculis vidissent, extemplo rem ad Cononam perferunt. Ille deductis prope è navibus vela facit, incertus tamen quam potissimum regionem peteret: naviganti occurrit Atheniensium classis, ab ijs quid ad Arginusas contigerat intellexit, & ipse vicissim, quid de Eteonico actum esset, exponit, mutuaque sequuta est rerum vtrinque benè gestarum congratulatio.

Magna erat hæc & per omnem Græciam cla- Cap. 61.

ra

Crudele iudicium populi Atheniensis in suos duces.

ra victoria, magnamque inde gloriam Athenienses percepissent, nisi ipsi eam turpi & crudeli iudicio deformassent. Octo statim ex ducibus qui praelio intererant reos capitis accersunt. Crimen erat, quod naufragos post praelium non sustulissent: accusator Theramenes, vnus & ipse ex ducibus, & cui cum Thrasymbulo curatio illa à cæteris delegata fuerat. Rei, quod res erat, tempestatem causabantur; si quis tamen peccasset, ipsum Theramenem esse, qui rem suæ fidei concreditam non perimpletset; non ipsos, quibus ad Conona obsidione liberandum, de consilij sententia, navigandum erat. Denique diem ex lege ad causam dicendam sibi dari petunt. Haud facile dixeris iustiorne defensio eorum an petitio fuerit: neutra tamen accepta fuit, latumque extemplo ad populum est, & perlatum, vt certo inde die de tot ciuium præclarissimorum vita suffragia inirentur. Incitato per se populo aculei insuper addebantur: projit enim in concionem homulus quidam, spontene sua an subornatus dubium, qui se in vase farinaceo incolumen enataffe dixit; mandasse autem sibi eos qui periissent, & è medijs fluctibus orasse, vt si quidam fato aliquo saluus euaderet, populum suo nomine edoceret, quos qualesque cives præclari isti Decemviri in ultimo discrimine destituissent. Ista verò vox incensum jamdudum populum, furoribus impleuit; nec tamen deerant, qui huic tam injusto decreto intercederent, autoremque ejus reum legibus postulerent. Id verò plebs indignum esse dicere, hujusque sententiæ participes non minùs quàm ipsos

ipſos duces reos agendos vociferari : qua voce audita, cæteri omnes conticuerunt, veriti ſcilicet, ne & ipſi eodem iudicij incendio haurirentur. Solus Socrates, enimuerò nunquam ſe conſenſurum eſſe dixit, vt de vita ciuis contra legem anquireretur. Itaque fortiffimi innocentiſſimique ciues, quique de patria ſua optimè in illo prælio meruerant, publicatis bonis, nefando iudicio perierunt. Sed huius tamen facti ipſos mox pœnituit autores. At Spartani, propè vt læti ducis ſui caſu viderentur, legatis properè Lacedæmona miſſis petierunt, vt Lyſander claſſi ſecundò præficeretur : haud ambigue præ ſe ferentes illo ſe potiſſimum duce fidere. Uſque adeò dux duci præſtat, & viros fortes ſub idoneo imperatore de vita & ſanguine periditari iuuat. Eadem & Cyrus per ſuos petijt. Quippe eorum votis lex obſtabat ; lege non ita pridem de maris præfectura, ſeu Ammiralitate Spartæ lata, additum in ea fuerat, *ne quis maris præfecturam iterum gereret*. Itaque Lacedæmonij, quum nec ſuam ipſi legem violare, nec ſociorum, & præcipue Cyri ſtudijs aduerſari velent, eò demum decurrunt, vt ignobili cuidam homini nomine Araco nomen & titulum præfecti maris deferrent, ei verò Lyſandrum, verbo legatum, re ipſa ſummæ rei præfectum darent.

Cap. 62.

Lyſander accepta claſſe, quum neque pug-
næ, copijs naualibus impar, rem committere
anderet, neque militem ſimul & remigem, po-
tando & ſcortando in naualibus corrumpi vel-
let, Epheso proſectus, inſulas nonnullas in ſu-
am redegit poteſtatem ; Quumque Hellespon-
tum

tum desertum ab Atheniensibus inuenisset, Lampſacum copijs maritimis expugnauit. Quod quum Athenienses accepissent, confestim cum centum octaginta triremibus, Seston in ipso Helleſponti ore ad sinistram sitam, & Leandri olim seu amore seu fato claram, appulerunt: vnde comineatu ad paucos dies sumpto, ad Ægospotamos, fatalem huic bello locum, & in desertissimo littore iacentem, nauigabant: hostium classis adhuc e regione ad Lampſacum stationa habente. Duces erant Atheniensium, inter alios, Conon & Philocles: quorum Philocles pridem populo persuaſerat, ut quotquot illo bello ex hostibus caperentur, ij dextræ manus pollex prædaretur; ut eo supplicij genere mulctati hastam non ferre, remum sat commodè tractare possent. Quum ex aduerso constitissent classes, primo die vtrunque cessatum à pugna est; sequente, suspensos omnium animos prælij expectatione cerneret. At Lysander, quum classim hostium in loco deserto & importuoso, sine præsidio, sine vigilijs nocturnas stationes habere ex tranſugis comperisset, majus aliud consilium animo struebat.

Alcibiades.

Ferunt Alcibiadem, cum in illis locis sedem exilio delegisset, fama classis Atheniensis ad Ægospotamos stantis excitum, ciues nuper suos salutandi causa, ad mare descendisse. Quumque locum alioqui intutum, nullis insuper operibus munitum, & nec stationes nec excubias more militari habitas, Lysandrum vero hostem classem non contemnendam in vicino tenere comperisset, eos publicè privatimque quanto in periculo

riculo versaretur admonuisse; Verum quum probra ei vndique ingererentur, & inter cætera, vocem exulis inter ciues audiendam non esse, succlamatum esset, tristem abiisse: illud modò præfatum, aut se belli hoc genus, hostem hunc, & Lyfandrum ducem ignorare, aut nobiliores breui clade Atheniensium Ægospotamos futuros, quam pridem Syracusæ fuerant.

Itaque Lyfander nautis simul & nauarchis, Cap. 63. tanquam prima luce pugnaturus, edixit, vt summo mane, firmatis cibo corporibus, naues omnes conscenderent: ibique ordine & silentio seruato, in armis ad subita imperia intenti starent. Postero die, Atheniensibus pro more adnauigantibus, & ad pugnam cum conuicio & clamore prouocantibus, Lyfander missis vndique lembis, quales ad obeunda in mari ministeria haberi solent, seuerissimè suis denuntiat, ne quis statione excedere, aut contra hostem in iussus pugnare auderet. Sub vespere fessi stando quum recessissent Athenienses, Lyfander non prius suos è nauibus dimisit, quàm binæ ternæue naues, quas speculandi causa mittere solebat, hostem nauibus suis egressum esse renuntiassent. Idem postridiè, tertio etiam, & quarto die factitabat, nec quicquam prætermisit, quo sui contemptum, & vltimi metus opinionem hostibus confirmaret.

Quinta demùm luce, quum post varia ignauix & timoris já tata probra Athenienses se recepissent, Lyfander speculatorijs nauibus pro more emissis mandauit, ut quum certò perspexissent hostes nauibus suis penitus egressos, quàm possent

possent velocissimè ad se reuherentur; & ne quid temporis in reditu, totum trajectum conficiendo, perderetur, quum in medium peruenissent, signum tollerent. Ipse interim nauarchos & triremium præfectos, nauigio circumuectus, monet, hortatur, vt signum intenti expectarent. Dato signo, vt summa vi hostem inuaderent; adesse tempus, quo tot tantasque Atheniensium injurias vlciscantur, & viginti septem annorum bello manum vltimam imponant. Nec dum finem loquendi fecerat, quum è nauibus speculatorijs signum quod conuenerat sublatum conspexit: quo viso, è naue prætorii signa canere iussit. Extemplò ruunt omnes è portu & citatissimo cursu, quantum remis lacertisq; contendere valebant, transmissio freto, classem hostilem vel in salo stantem, vel ad terram subductâ, sed nullo prorsus præsidio munitâ inuadunt. Primus à terra, hostilem classem aduentare sensit Conon: is quantum potuit socios ad classem reuocabat; sed frustra. Statim enim nauibus egressi, per agros commeatum quærendo palati fuerant; ipse cum octo nauigijs, medijs hostibus elapsus, Cyprum ad Regem Euagoram profugit, seque ad meliora patriæ suæ tempora reseruauit. Reliquam classem adortus Lysander cepit: viros partim in præsentem trucidabat, partim postredie trucidandos asseruabat: inter cæteros Philoclem; prius tamen interrogatum, quam pœnam meritum existimaret, qui tam diri decreti (cujusmodi illud erat, superius memorauimus) author fuerat: cui ille, non te, inquit, O Lysander judicem sed victorem agnosco.

*Cononi
fuga.*

*Pugna nauis ad
Argosiorum
Peloponnesi.
acta ab ea
finis.*

nosco: & ne fortiùs loquutus quàm fecisse videretur, ceruicem præbuit. Lyfander, cæsis cum Philocle tribus millibus Atheniensium, direptisque terra marique castris, ad tibix cantum Lampfacum reuertit: quùm rem maximam minimo labore, & longissimum bellum, vnica hora confecisset. Inde Athenas vela facit: muros diruit. Quùm in concilio sociorum, *de-
lendamè essent Athena*, quæreretur, nec deessent qui vrbs solum in pascua vertendum esse dicerent, negabant Spartani se, è duobus Græciæ oculis, alterum eruturos.

Incidit hæc pugna & Athenarum ab ea excidium, in annum decimum nonum ante captam à Gallis Brenno duce Romam, vt vult Polybius: decimo item nono, eodemque vltimo Darij cognomento Nothi Persarum Regis: à Trojæ excidio, septingentesimo septuagesimo nono: ab orbe verò condito, ter millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, si Philippi Melancthonis iudicium sequamur. Cujus calculi quoniam parùm mihi constat ratio, ideo auctorem pro re posui: haud ignarus, quantum Scaligerus, Petauius, Gualterus Raleighius nostras, fœlicioris ingenij quam fortunæ vir, alijque Chronographi, & ab illo, & inter se, hac de re discrepent.

Libri primi finis.

Sit laus Deo.

K

Cap. 64.

LIBRI SECVNDI

Argumentum.

Agesilaus classe ad Aulidem con-
venire iussa, contra Persas exer-
citum in Asiam transmittit.
Dercylides nauarchus Sparta-
nus mare infestum Persis facit:
quo reuocato, classis imperium
Agésilao defertur; Conon Atheniensis classem Per-
sice nauarchus constituitur: ejus pugna navalis
ad Gnidum, in quo Pisander Spartanus interfici-
tur. De Dionysio Syracusarum tyranno, eius-
que apparatus nautico & in mari potentia; pug-
na aliquot navales varia fortuna inter Pænos &
Siculos commissa; classis Dionysiana à Ataga-
ne panè deleta; Pænorum à Dionysio nocturno
diurno pralio continuato penitus extincta. Hi-
spanorum constantia & virtus; variae res aduer-
sus Spartanos à Conone in mari gesta. Calum-
nijs oppressus, à Pharnabazo satrapa in vincula
conjicitur, & incerto demùm fato extinguitur.
Atheniensium & Spartanorum de Rhodo insula
& ciuitate certamina navalia; Felentius Age-
silai frater, nauarchus constituitur; victoria ejus
navalis aduersus Athenienses ad Gnidum, &
memorable ejus indeuictos factum. De Thra-
sybulo Atheniensi, & portorio primum ad Byzan-
tium fretum constituto Byzantij situs, & opportuni-
tas: maris Baltici & Euxini comparatio. Iphicra-
tes nauarchus Atheniensis; Eteonicus nauarchus
Spartanus. Aeginetorum ab Atheniensibus de-
fectio.

fectio. De Hierace nauarcho Spartano, & ejus legato Gorgopa. Pugnarum navalium quarundam exitus. Pax inter Persas & Græcos, procuratibus eam Spartanis facta; quâ Græci in Asiâ ciuitates Persis omnes deduntur. De Timasitheo Lipara insula Regulo & pio ejus erga Deos facto. Dionysij in mari clades: Rhegi in Italia expugnatio. De freto Siculo, Scyllaque, & Charibde; pugna navalis memorabilis inter Persas & Cyprios ad Cysium; alia pugna navalis ad Paron insulam inter Spartanos & Athenienses. Expeditio Persarum in Aegyptum. De septem ostijs Nili; Iphicratis nauarchi Atheniensis res in ea militia præclare gesta: Thebani maris imperium suadente Epaminonda affectant, Philippus Alexandri pater, Piraticam exercet; prælium nauale ad Syracusas, in qua Philistum Dionysij junioris nauarchus occiditur; aliud prælium nauale inter eosdem, in quo funditur item Nipsius Dionysij nauarchus. Bellum sociale in Græcia; ingentes apparatus Persarum nautici. De Timoleonte ejusque in Siciliam expeditione; Iphicratis vel potius populi Atheniensis sacrilegium in mare commissum: alias præterea res ad mare pertinentes liber secundus continet.

THO.

THO. RIVII
HISTORIÆ NAVALIS
LIBER SECVNDVS.

Quantæ olim fuerunt nauales Atheniensium res, si alia re nulla, ea tamen vna æstimari possit, quod ad eas opprimendas Europæ Asiæque vires concurrerant; Quanquam ne sic oppressi quidem penitus jacuerunt, sed ad omnem prosperioris fortunæ vultum attollebant se, donec ad extremum, communem Græciæ ruinam sequuti, Macedonici Imperij fastigio se submiserunt. Afflictis verò ad Ægospotamos Atheniensium rebus, moritur paulò post Darius Persarum Rex; eique in regno successit Artaxerxes cognomento Mnemon. Subversis deinde Athenis, quod sexto demum post cladem acceptam mense contigit, fatis etiam cessit Lacedæmoniorum Rex Agis. Cui, deiecto Leotyche, siue Agidis illo, siue Alcibiadis filio, Lylandri opera successit Agesilaus.

Cap. 1.

Hic vniversam Græciam, quod nulli vnquam à Trojano sæculo contigerat, imperio complexus, bellum Persis inferre statuit. Et fortè accidit, vt eodem tempore quidam ex Asia venientes recunciarent, Regem Persarum ingenti comparata classe totum in eo esse, vt Lacedæmonios è toto mari pelleret. Id verum falsumne nihil moratus, sed vtendum occasione ratus Agesilaus, tulit ad populum, *vellent, iuberent*, (ca enim erat Spartani populi potestas) *Persarum Regi bellum inferri necne*; populus Regis impe-

Agesilaus.

K 3

tum

tum sequutus bellum inferre iussit. Itaque classe confestim Aulidem (portum classe olim Agamemnonia & mille carinis Trojam inde profectis celebrem) circummissa, eodem ipse pedestri itinere contendit; Ibi dum ventum expectat, nocte quadam gravi somno oppressus, vocem (sive daemoris illud ludibrium erat, sive fraus humana intercessit) sed vocem audiit. *Intellegis o Rex neminem unquam prater Agamemnonem & nunc te uniuersa Gracia Imperatorem fuisse constitutum; Itaque quum & eisdem, quibus ille tunc imperabat, tu nunc imperas, & eosdem bello peras, eodem etiam ex portu profecturus es, diu quoque eidem, eadem in qua ille fecit, sacra facere par est.* Excusso somno venit ei illico in mentem Agamemnonem olim, quum inde Trojam peteret iussu aruspicum filiam ibi suam Dianæ (cuius Templum Aulide religiosissime colebatur) pro victima immolasse; Inde nihil animo turbatus surrexit, reque ad amicos exposita, se verò Deam ijs sacris, quibus Deam eandemque Virginem gaudere posset, honoraturum esse dixit. Stultitiam vero Agamemnonis imitari nolle. Itaque ceruam coronatam aris admoventi insit. Quo sacrificio rite peracto, & placato mari, Ephesum trajecit. Inde verò in interiora Asiæ progressus multa & egregia belli facinora terrestri exercitu edidisse memoratur. Nec minores fere strages classis Spartana toto littore Asiatico dedit: classem certe Regiam quacunque deprehensam magnis cladibus, nec dubio unquam Marte, afflixit. Nanarchus verò erat Dercyllides, Agide adhuc

adhuc regnante, illi muneri præpositus. Is in hanc militiam utcumque delectus, quum videret aduersus duos Persarum satrapas, Pharnabazum & Tissaphernem maximarum gentium viribus succinctos esse dimicandum, cum altero pacificandum esse censuit. Aptior visus Tissaphernes, qui ut armis virisque instructior, ita ingenio apertior simpliciorque erat. Quæ res Tissapherni vertit in exitium. Illicò enim eum Pharnabazus ad Regem criminatur, quòd Lacedæmonios Asiam ingressos non repulisset armis, sed Regijs impensis aluisset. Indignum esse ait cauponari bella non geri, argento hostem, non ferro summoueri. Quibus vocibus Regem à Tissapherno alienatum hortatur, ut in locum eius sufficiat Cononem Athenientem. Quippe Atheniensibus, quamvis fractæ sint opes, manere tamen rei navalis vsum, manere & virtutem; nec si eligendus sit ex omnibus nauarchus, alium Conone toto orbe reperiri posse meliorem.

Hic est ille Conon, quem cum octo navibus ad Egospotamos elapsum Cyprum ad Regem Euagoram profugisse, & ad meliora patriæ suæ tempora se reservasse diximus. Hunc Rex virtute clarum, & aduersus Spartanum hostem certissimæ fidei virum Persarum classi nauarchum dedit. Qua ille accepta, ita confestim impigrè, solertèr, strenuè omnia procurabat, nullum ut Lacedæmonijs toto mari consistendi locum relinqueret. Quibus rebus cognitis Lacedæmonij a Rege Egypti, ad nauale quod instabat prælium subsidia petunt. Ille centum

*Conon Per-
sarum na-
uarchus.*

triremes & sexcenta millia modium frumenti
 misit, à cæteris quoque socijs ingentia auxilia
 contrahunt. Sed tantæ classi & contra tantum
 ducem non placet at Imperator Dercylides. Ita-
 que quum eodem tempore Agesilaus incredibili
 felicitate hostes terra profligaret, missa ad eum
 Icytala, maris etiam præfecturam (qui hono-
 nulli vnquam Spartanorum Regi ad illam diem
 conceditus) detulerunt. Nec facillè jam dixe-
 ris, quod aliud par ducum tam bene commis-
 sum fuerit. Matura vtrique rebus gerendis ætas,
 par armorum vsus, multis sæpe prælijs æquali-
 ter spectata virtus. Fama vtrique vna, nisi quod
 terrestribus hic, ille navalibus prælijs clarior
 habebatur. Magni igitur amborum apparatus,
 magna quò fortuna inclinaret hominum expe-
 ctatio erat. Sed Cononem in ipso rerum geren-
 darum ingressu seditio militum excepit. Causa
 erat, quod ministri Regis eos stipendio fraudaba-
 nt. Itaque Conon diu Rege per epistolas
 frustra fatigato, ad postremum subductis navi-
 bus (quid enim otiosæ in salo starent?) ipse ad
 eum Stasis tunc agentem magnis itineribus con-
 tendit. Queritur maximi & ditissimi omnium
 regis bella penuriâ dilabi, quique exercitum &
 & classem parem hostibus habeat, pecunia vin-
 ci. Pecuniam nervum belli esse monet. Nec il-
 lud se iam contendere, vt sibi pecuniæ regis
 concedantur. Belli modò impensam, & vni-
 cum eius ministrum sibi dari postulat: quippe
 pluribus id muneris mandari perniciosum esse.
 Dato stipendio ad classem redit. Retuersus nul-
 lam rebus gerendis moram facit. Quinimo ve-
 luti

luti tempestas quædam latè omnia prostermit.
Nec iam amplius de littore Asiatico sollicitus,
vltro incendium & vastitatem terræ Laconicæ
inferre parat: in quam hic, illic, omni parte e-
gressus agros vicosque nullo resistente depo-
patur.

Quibus rebus territi Lacedæmonij, ad patriæ Cap.4.
tutelam properè ex Asia Agesilaum reuocant.
Itaque fremdens fremensque redit Agesilaus;
tacitus tamen iram coquit, satis persuasus se
hærentem jam in possessione Asiæ non tam pa-
triæ necessitate vlla, quàm maleuolorum inuidia Pisander.
& fraude inde diuelli. Discedens Pisandrum
vxoꝝis suæ fratrem, virum nec ætate, nec re-
rum v su, cum alijs plurimis comparandum, ne-
dum Cononi parem, in curatione classis vica-
rium reliquit. Quo primùm facto, & existi-
mationi suæ, & reipublicæ Laconicæ securim
influxit. Quasi verò populus classis præfectu-
ram fortunæ non virtuti, aut auspicijs ejus po-
tius quàm consilij tribuisset. Conon, quum
Agesilam Spartam reuocatum, curam verò
classis Pisandro mandatam comperisset, omnes
statim pugnandi occasiones sedulò quærebat,
nec Pisander se minus quàm illum pugnandi cu-
pidum vidèri voluit. Itaque belli aleam tenta-
urus magna cura classem instruit, contendebat-
que ne Agesilai de se iudicio indignus videret-
ur; neue per tot secula tot prælijs & bellis
quæsitum imperium brevis momenti culpa sub-
uer ret. Conon tum primùm cum exercitu
hostili iusta classe concursurus, summa arte &
industria ordinat suos. Non enim tam Persis
quàm

*Pugna na-
uali ad
Cnidum.*

quam patriæ suæ studebat : & quoniam author inter alios amissæ ad Egospotamos dominatio- nis fuerat , volebat idem redditæ haberi , patri- amque quam victus amiserat , parta ab hostibus , si fors tulisset , victoria recipere. Instructis classibus ad Cnidum , (Asiæ minoris vrbs erat , & nunc est , in promontorio , quod Doris olim vocabatur , sita) ingentibus animis , concurritur : modus pugne à nemine , ac ne ab ipso quidem Xenophonte , diligentissimo alicui scriptore traditur : prælium tamen inter pauca memora- bile , & vel pugnantium virtute , vel cæsorum numero inligne fuisse conuenit. Itaque quò majus prælium , eò clarior Cononis victoria fuit : victi Lacedæmonij in terram se ejiciunt , & fuga Cnidum petant. Pisander inter confertis- simos dimicans interficitur. Constat ex Xeno- phonte Pharnabazum cum nauibus Phœnissis huic prælio affuisse , sed omnis gloria vertit in Cononem. Hic Atheniensibus resumendæ po- tentiæ initium , Lacedæmonijs habendæ finis fuit. Conon enim profligata vbique hostium classe , Athenas suas pergit ; inde præsidia Spar- tanorum dejecit. Triginta tyrannos (sic enim optimates à Lyfandro institutos per inuidiam appellabant) vel vrbe ejecit , vel è medio sustu- lit ; leges & magistratus , hoc est , statum popu- larem restituit , urbem mœnibus , sumptum Pharnabazo ministrante , cinxit , nec minorem cæsis modo ad Cnidum nauali prælio Spartanjs , quàm Themistocles olim profligatis ad Salami- nem Persarum copijs gloriam ferè , certè apud ciues suos gratiam reportauit.

Per

Per eosdem frē dies varij Siciliam motus exceperunt. Hermocrates, quem domum ad res Siculas contra Pœnum tuendas reuocat. in diximus, quum multa & egregia belli facinora contra patriæ suæ hostes, diuersis in locis omnimilitie genere perpetrasset, domestico populi Syracusani vitio, efferta jam ætate in exilium agitur. Filia huic erat adolescentula, quam Dionysio ejusdem gentis & ciuitatis viro desponsauerat: viro omnibus belli artibus, multisque insuper animi dotibus insigni, nisi tam splendidas virtutes scediora vitia, perfidia, scutitia, & immodica dominandi libido deformassent. Hic firmata Syraculis tyrannide, veteres Siciliae hostes Carthaginenses, face ferroque sequi statuit; confectam igitur fabros, & omnis generis artifices conquirat, quibus in ergastula conclusis, immentem armorum vim breui tempore conflauit; sed ante omnia naues, triremes & quinqueremes fabricandas curauit. Refert Diodorus Siculus Dionysium hunc quinqueremes primum instituisse; rationem affert, quod quum triremes Corinthi nuper ædificatas accepisset, exemplari inde sumpto, quinqueremes in Sicilia ad maiorem hostium terrorem extruendi impetus eum ceperat. Quasi vero Ameinocles illis ipsis diebus vixisset, & non trecentis circiter ante annis triremem Corinthi ædificasset: aut quasi ingens illa inter Persas & Græcos ad Salaminem pugna trirēibus suis caruisset. Quinqueremis inuentio non Dionysio, non Syracusanis, non Siculorum genti, sed Salaminijjs frequentiore scribentium calenlo tribuitur; quam

Dionysium.

Quinqueremes.
r. m. l.

quam in rem anxie magis inquirerem, nisi quam
 difficilis tā & inutilis esset hac de re disceptatio;
 nisi cum noticia rerum ipsarum vsus euannisset.
 Denique si quid triremis, quid quinqueremis
 esset, inter horum temporum Philologos con-
 veniret. A ternis quinisque remorum versibus
 triremes & quinqueremes dictas fuisse, vno
 omnes ore prædicant. Sed quo ordine versus il-
 li dispositi, vtrum in porrectū, vt sentit Baysius,
 an in altū, vt Scaligerus, lis est, cui hoc tempore
 me immiscere nolim. Itaque vt ad Dionysium
 redeam, quū jam totus in bello contra Pœnos
 adparando esset, & materiam nauibus ex Italia
 affatim præbitam haberet, vno statim tempore
 ducentas naues nouas instituit, centum quinquagen-
 ta ex veteribus refecit, centum & decem,
 quæ in naualibus condebantur, nouis ad bellum
 apparatus instruxit: facile vt appareret, eum,
 cum quo hoste sibi res futura esset, altè in ani-
 mum dimisisse. Nec naues fabricasse sat erat;
 sed quia bellum illud cum bellicoso & potente
 populo non vnius diei fore prouidebat animo,
 domus insuper nauales, singulas binarum trire-
 mium vel quinqueremium capaces toto portus
 Syracusani ambitu ædificandas curauit, in quas
 à bello fessæ subducerentur naues; ne vel in sale
 perstando computrescerent, vel ad Solem ex-
 positæ rimosiores fierent, & ab æstu torridæ
 corrumperentur. Cuiusmodi est illud jam Ve-
 netijs ædificium, quod Arsenalè vocant: opus,
 vt perhibent, si totum sumas, cum antiquis illis
 Egypti operibus, hoc est, cum mundi miraculis
 comparandum. Postquam igitur nauium ap-
 paratuur.

*Arsenalè
 Venetum.*

paratumque (dies enim noctesque intentus, ea sola quæ ad id bellum spectabant, animo cogitabat,) nauticorum curationem absoluisset, ad comparandas ilicò remigum sociorumque naualium copias conuertit animum: non enim consultum existimabat, hos longo ante tempore conduci, ne parum necessaria sumptuum mole ararium oneraret.

Quibus sic, ut erat, instructus, legatione ex templo missa, edicit Carthaginensibus, ut è Græcis, quotquot erant in Sicilia, ciuitatibus præsidia deducerent; liberalesque esse & suis legibus viuere paterentur: ni faxint, bellum indicit. Legatis re infecta reuersis, cum septingentarum nauium classe profectus, pedestribus copijs subsequi iussis, Motyam Punicæ ditionis urbem terra marique obsidet. Iacebat hæc urbs in insula, non procul à Pachyni promontorio, quâ Africam Sicilia spectat, sex stadijs à continente distita, mari circumflua, nisi quod tenui aggere continenti iungebatur. Eum Motyani quantotius præcidunt, immissoque mare effecerunt, ne quis illac pedestri exercitui accessus ad urbem præberetur. Dionysius situm urbis paulisper contemplatus aggerem, quâ prius erat, ab aduerso littore ad urbem ducere instituit. Longisque nauibus in ipso urbis portu subductis, onerarias in littore, juxta aggerem, anchoris firmat. Simul ut agger ipse objectu nauium facilius restitueretur, aut si ea res non succederet, per ipsas tamen naues transitus exercitui è Sicilia ad urbem, ut olim Xerxi ad Hellepótum, pararetur. Quibus sic peractis, rei naualis summæ

Cap. 6.

Motya urbs.

Leptinem

Himilco.

Leptinem fratrem præficit. Ipse cum pedestribus equestribusque copijs ad reliquas ciuitates recipiendas proficiscitur. Intererea Himilco Carthaginiensium dux contractis copijs nauarchum quendam cum decem triremium classe in Siciliam mittit, iussu ut cursu Syracusas tenderet: & noctu portum ingressus, quasunque ibi offendisset naues, cum quo maxime possent tumultu incenderet. Id hoc consilio agebat, ut navales hostium vires distraheret, & Dionysius partem nauium, quibus obsessam Motyam arctissime tenebat, ad tuendas Syracusas mittere cogeretur; Nauarchus iussa impigre exequitur; portum Syracusanum silente nocte ingressus non exiguum nauigiorum numerum immisso incendio momento temporis absumit, omniaque tumultu & clamore implet. Consurgit tota ciuitas, præsidia per muros disponunt: vitæ timent. Nauarchus, quum ad quod venerat, fatis executus videretur, summo mane iter Carthaginem reflexit, vix ut Syracusanis constaret à quo hoste tantum illa nocte incommodi accipissent.

Cap 7.

Mot a vrbis obsidio.

Dionysius peruastatis Carthagenensium agris & hostibus vbique intra moenia conclusis ad Motyam obsidendam exercitum reducit. Repente igitur maiore vi operi incumbens (non enim is erat Dionysius qui si quid fieri mandasset statim factum putabat, sed ipse præsens omni tempore operantibus instabat) aggerem à litore ad vrbis moenia perducit: machinasque in aggere ad hostem moenibus sub mouendum disponit. Eodem tempore Himilco certior per
explo-

exploratores factus de navibus Dionysianis in portum Motyanum subductis centum triremes armat: fore ratus, vt improuiso adortus illam, saltē classis hostilis partem facile opprimeret. Itaque Carthagine soluens in Siciliam navigat, & nemine hostium presentiente summo mane ad portus Motyāni fauces accessit. Naves extra portum in salo stantes primo incurſu opprimit. Inde portum ipsum subit, vbi naves suas ita instruxit vt Dionysianas in portum subductas omnino invasurus videretur. Dionysius repentina re turbatus, peditēs ad portus fauces ducit: sed cum eas ab hostibus jam inſeſſas animaduertisset, frustra se eruptionem ea parte tentaturum ratus, naues suas omnes, militum copia fretus, aversa ab hoste parte trans aggerem tractas in apertum mare deduxit, easque cum reliqua classe coniungere properabat, vt circumita insula hostem in portu hærentem a tergo aggredere-
deretur. Qua re animaduerſa, Himilco pro-
perè e portu soluit: mox parum consulto se
facturum ratus si viribus inferior, cum instru-
ctissima hostium classe mare libero, & iusta acie
concurreret, Motyanos frustratus, retro Car-
thaginem nauigauit.

*Himilco
Panorum
nauarchus.*

Motyani à Pœnorum duce deserti, in rabiem Cap. 8.
ex desperatione versi, feroceſq; & ultra vires hu-
manas fortes hostē a mœnibus propulſabant. Et
quoniam Dionysius turribus admotis omnem
murorum altitudinem superabat, illi vicissim
defixos in mœnibus vrbis malos tabulatis iun-
gant, vt turres hostium altitudine æquarent.
Inde omnem telorum vim in hostem ingerunt,
& stu-

& stuppam pice illitam incensamq; in machina
conijciunt. Materia igitur celeritè à flammis
correpta, ortoq; diuersis simul partibus incendio,
Dionysius repente cum electa militum manu
ad opem ferendam accurrit. Horum operam
restituto incendio; & muro, defensoribus mu-
dato, frequentes arietes adducit, quorum im-
pulsu magna pars muri strata iacuit. iamque co-
piæ pedestres per aggerem transductæ patentem
ruinis urbem inuadunt, & suam ubique stra-
gem edunt. Non illi sexui, non ætati pepercerunt.
Sed nec inter Motyanos quisquam repertus, qui
vitam ab hoste sibi dari peteret: quin omnes in
vulnera & mortē, audis & auersis ab imminenti
mali sēsu animis ruebant. Tandem desperata mu-
rorū defensione, angiportibus obstructis, extre-
mas sub ipsis mœnibus domos veluti murum ad
id ipsum extructum occupant. Inde in subeuntes
omne telorum genus effundunt; vt qui capti
mœnibus urbem se cepisse existimabāt, in maxi-
mo iam periculo se versari cernerent; sed tur-
res ædibus properè admotæ, inde etiam magna
cum strage Motyanos deiciebant. Denique cum
complures pariter dies à mane ad vesperam sic
intra urbem pugnatum esset, tandem copiæ e-
tiam nauales, cum nulla ampliùs urbem ea parte
virium oppugnandi causa esset, relictis nauibus,
copijs terrestribus se adiungunt. Iamque om-
nia urbis loca occupauerant, & hostilem virtu-
tem pertinacia & cædis auuiditate æquantēs, mul-
titudine sua obruebant. Fessi igitur pugnando
Motyani, quum ferrum ultra tractare non possēt,
iugulum ferientibus intrepidè præbuerunt. Di-
onysius

Dionysius quum tantam hostium virtutem & constantiam edito loco stans intueretur, receptum signum suis dedit, edixitque ut à cædibus temperaretur. Sed surdis omnia auribus canebantur. Siculi vindictæ in Pœnos audi, ferociôres in cædem ruunt. Infantes, senes, mares, fœminas, puberes, impuberes, omnes immuni animi crudelitate n. a. tant. Dionysius igitur tantæ Motyanorum calamitatis misertus, quum milites aliter à cæde auertere non posset, præcones misit, qui voce Motyanis denuntiarent ut ad religiosa Græcorum loca confugerent. Ea vox remisit à certamine animos: & à cædibus passim temperari cæptum. Inde ad deripiendam urbem discursum. Dionysius prædam militi in strenuè nauatæ operæ præmium concessit: milites, quorum maxime eminuit in hac pugna virtus, amplissimè donauit. Motyanos captiuos sub corona vendidit, Græcos, quod Barbaris se adiunxissent, in crucem egit. Inde præsidio ad urbis custodiam relicto Syracusas triumphans redijt.

Interim Himilico ingenti exercitu comparato cum quadringentis longis nauibus, sexcentis onerarijs; iter in Siciliam adornabat: profecturus, singularium nauium gubernatoribus ob signatas literas tradit. Quas ne prius resignarent, quàm in apertum mare peruenissent, edixit. Id propterea commentus fuerat, ne quid de suo in Siciliam traiectu in vulgus emanaret, neuè ad quem potissimum Siciliae portum appellere statuerat, speculatoribus ad Dionysium perferendi facultas esset. Quod Himilconis

L

com-

commentum multò mihi consultius videtur, quàm quod hodiè à nostris ferè vsurpatur. Literas obsignatas Admirallo dant, vetant ne eas priusquàm ad certam altitudinem peruenerit, resignet; Interim oborta sæpe tempestas classem disjicit. Ita maior pars classis quo tendant ignari, diuersa petunt, aut ipse fortasse dux, antequam tempus refringendis literis adueniat, bene gerendæ rei occasionem amittit. Scriptum autem erat, vt Panormum in Sicilia omnes tenderent. Sed in traiectu onerariæ tempestate diuulsæ à longis nauibus, diuersum iter tenuerunt: in quas Leptines classis Siculæ præfectus cum triginta nauium classe à Dionysio missus impetum facit, & ex illis quinquaginta deprimit: reliquæ omnes Himilconi ad Panormum incolumes occurrunt. Quoniam verò Dionysius cum exercitu diuersam Siciliæ partem illo tempore tenebat, ideo Himilco, Motyam recentibus, sicut erat, ruinis deformatam, nec quâ par erat, curâ ab expugnatione, munitam, eiecto inde præsidio Siculo recepit. Inde Messanam vi occupat. Multas præterea ciuitates vel meti vel consilio se dedentes adiungit, postremò belli caput Syracusas petit. Inde Magonem classis præfectum Catanam petere iubet. Dionysius autem veritus ne, si tantis naualibus simul pedestribusque copijs Syracusæ obsiderentur, impar tanto oneri ferendo esset, Leptini in mandatis dat, vt classem hostilem littus legentem omnibus viribus inuaderet. Monet tamen ne ubi ordines laxaret, sed densissima quàm posset acie hostem aggrediretur. Leptines simul ac in

Mago.

con-

conspēctum hostium venisset, mandatorum oblitus, cum expeditis triginta triremibus, procurrit: quumque ad primas hostium naues peruenisset, eas non instrenuē adortus, partim vulnerat, partim auertit. Sed quum tota Pœnorum classis circumfusa vnam cohortem premeret, facile, id quod necesse erat, pauciores à pluribus vincebantur. Leptines cum sua triremi fortissimè dimicans, viâ sibi inter confertas hostium naues factâ, erupit. Reliquæ omnes vel captæ, vel depressæ. Inde ad reliquam quæ interuallo sequebatur classem conuersus Mago, eam fundit fugatque omnem. Centum & amplius ex classe Sicula hoc prælio naues desideratæ, supra viginti hominum millia amissa.

Pugna naualis ad Catanam aduersa Dionysio.

Cap. 10.

Qua victoria ferocior iam factus Himilco, cum victrice classe in magnum portum, veluti Motyanorum umbris Syracusarum excidio parentaturus inuehitur. Erat hic terribilis Syracusanis aspectus. Quanto ille terribilior, quum eodem temporis momento trecenta armatorum millia vrbs mœnibus à terra circumfusa conspicerentur? Himilco hostes subinde ad pugnam naualem prouocat; vbi neminem ex aduerso prodire sensit, ad urbem obsidendam se vertit. Et terrestria quidem castra eodem loco pariter & euentu muniuit, quo ante illum Atheniensium Dux Nicias fecerat. E classe verò centum præstantissimas naues ad reliquos Syracusarum portus tentandos mittit. Dionysius amissa classe, socijs orbatus (omnes enim post nauale ad Catanam prælium ab eo defecerant) se intra urbem tenuit simul occasionibus intentus, simul

Syracusa à Pœnis obsessa.

I. 2

mili-

militum animis à recenti clade faucijs mederi
 cupiens. Ante omnia ex amicis fidissimos ad
 auxilia è Græcia magno stipendio conducenda
 mittit. Interim leuibus velitationibus fortu-
 nam tentat; quæ quoniam secundæ pleræque
 erant, animos militum non mediocriter refici-
 ebant; interim castra Punica non vno mali ge-
 nere laborare. Iamque religio incessit animos;
 & fremebant vulgò milites ducem Himilconem,
 siue rerum successu tumidum, siue ingenita super-
 bia inflatum, tentorium suum in templo Iouis,
 quod extra urbem erat, fixisse. Scilicet, omni
 hoste cum Dijs immortalibus bellum geri, &
 quoniam vrbs primo impetu capi non posset,
 sacratum Iouis sanum per scelus occupari. Inde
 panici terrores castra Punica nocturnis sæpe
 horis inuadebant, sonitusque armorum inter-
 diu, hoste nusquam se mouente, iudiebantur: tu-
 multuatimque in castris, & ad arma concursum,
 ac si hostis vallo aut portis improviso incidisset:
 mox etiam pestis ex aëris intemperie orta tota
 castra cum infanda militum strage, peruasit. In-
 de languor Pœnorum non corpora magis quàm
 ipsos animos occupabat. Dum hæc aguntur,
 triginta naues è Græcia duce Pharacide Lace-
 dæmonio adueniunt. Fortè accidit, vt Diony-
 sio cum parte classis ad rem frumentariam facien-
 dam profecto, Syracusani sibi redditi nauem ho-
 stium onerariam fauces portus subeuntem con-
 spicati, in eandem cum quinque nauibus suis
 impetum facerent, captamque ad urbem trahe-
 rent. In quos dum quadraginta cum nauibus
 tendunt Carthaginenses, totam mox ex aduerso
 classem

classẽm instruunt Syracusani, & prælio commissio Prætoriam hostium nauẽ capiunt, alias viginti quatuor injecto igne inflammant, totam denique hostium classẽm persequuti, quum intra naualia compulissent, à faucibus statim in altum se receperunt, & relicto ad aciem instruendam spatio, hostem rursus ad prælium nauale conferendum prouocant. Cæterum quum Pœni insperata re territi, se intra præsidia continerent, Syracusani Pœana canentes ad urbem redeunt.

Reuersus Dionysius milites laudat, monetque vt sic semper fortes & patriæ amantes esse velint. Paucis inde diebus interjectis, Pharaclidæ & Leptini mandat, vt cum octoginta nauibus in classẽm Punicam impressionem facerent; ipse noctis concubio, circumductis tacitè copijs, quarta demum vigilia ad locum, qui Cyanes sanum dicebatur, vbi castra hostium erant, ducit. Dum totus Pœnorum exercitus ad hostem illa parte arcendum accurrit, classis ad castellum in littore munitum ex condito appellit; tum ingens metus Barbaros incescit, ancipiti enim periculo perculsi, cui potissimum parti succurrerent alternis dubitabant. Diuisis tandem operibus! hostem vtroque irruentem propellere contendunt; sed tanta erat Dionysianorum in mare celeritas, vt dum Pœni naues conscendebant, illi in imparatos rostris incurrebant, quasque obliquas percusserant, vno sæpe ictu ita vulnerabant, vt inutiles pugnae deinceps redderentur, ruptaque nauium latera horrendum fragorem mistum morientium gemitibus dederunt; orta verò luce, totum vndique litus

Cap. 11

Pugna navalis fuit inter Pœnos.

ex nocturna cæde cadaueribus stratum cernebatur. Quo conspecto, Syracusani usque eò jam hostem contemnere cæperunt, ut in hostium naues ultro se saltu darent; indeque eos precipites in mare seu viuos seu mortuos deturbarent. Dum toto jam portu feruet naualis pugna, Dionysius cum pedestri exercitu naues alias hostium, partim in littus subductas, partim ad littus religatas, & à pugna immunes summa vi inuadit. Erant præterea quadraginta longæ naues, præter onerarias & triremes alias, quæ non procul inde in salo stabant: in has ignem omni parte immittit, qui subito diffusus, omnes momento temporis corripuit; & quia validus tum ventus flabat, incendium ab hijs ortum ad triremes & onerarias in statione hærentes voluebatur, quarum rudentibus ancoralibusque igne subito depastis, ipsæ vi ventorum temerè actæ & inter se collisæ, vno omnes incendio perierunt: jamque tam emeritæ militiæ senes, quàm nondum bello per ætatem idonei pueri, & imbellis multitudo scaphas nacti ad pugnam & prædam ex vrbe properabant; totaque illa dies Pœnorum cædi, & classium incendio data est: sub noctem signum Dionysius receptui classarijs dedit; ne quid tamen temporis hosti ad colligendum se daretur, castra sua eadem nocte Pœnorum castris jungit.

Cap. I 2.

Pœni terra marique pariter pressi, & ad ultimam rerum suarum desperationem adducti, per legatos flebili oratione à Dionysio priuatum petunt, ut victoria, qua nulla vnquam gloriosior homini Siculo aduersus Pœnos contigisset, conten-

contentus, vltra odijs ne tenderet, sed exercitus reliquias in Africam abire sineret, neuè tantum munus gratis ab hoste petere viderentur, trecenta ei auri talenta, quæ sola supererant, clam se missuros pollicentur. Dionysius, id verò integrum sibi fore negabat, vt omnibus simul fuga abeundi potestatem faceret: ciuibus tamen Carthaginensibus, si fugam occulere & silentio proripere se possent, noctu abeundi facultatem non grauati concessurum ait. Nocte inde quarta ad eam rem constituta, Dionysius, veluti per occasionem, exercitum in urbem reducit; tum Himilco trecenta talenta Dionysij ministris, qui harum rerum curationem habebant, clam Siculis, ex pacto tradit. Vbi tempus fugæ ^{Pænotum} statutum aduenisset, quadraginta naues ex omni numero capacissimas Pæno milite implet, abitumque suos magis quàm hostem fallens parat. Corinthij, qui illa fortè nocte in statione erant, abeuntes senserant: fit clamor, rem ad Dionysium deferunt. Ille fidem excubitorum laudare, præmia polliceri, nocturnas insidias timere, milites conuocare, consulere, perplexis mandatis, alijs alia impredientibus, tempus ducere; vt interim Himilco, via arrepta, ante lucis exortum quàm longissimè à terra auferretur. Fuga ablati Carthaginensibus, Dionysius tanquam vnus omnia de Pænorum abitu ignorasset, summo mane ad castra hostium ducit. At Siculi, qui in castris Punicis militabant, quum ducis sui, & quod roboris in exercitu erat, fugam persensissent, clam Barbaris, in suas & ipsi quique ciuitates maturè dilapsi, sibi consuluerunt.

*Hispano-
rum virtus.*

runt. Barbari verò plerique (etenim ex omni
ferè gente Himilco sub signis illa militia habue-
rat) quum simul à duce, simul à socijs se deferi
prodique animaduertissent, abjectis cum armis
animis, è castris se ejecerunt. Sed hij omnes
dispositis prius à Dionysio per vias stationibus,
in potestatem hostium deueniunt. Soli Hispani
retentis armis, in orbem collecti, non solum de
vita, verumetiam de societate ineunda, missio ca-
duceatore, pacisci ausi: nec Dionysius tam fortium
viro- rum societatem aspernatur, fortique & fide-
li eorum opera, in multis magnisque rebus postea
utebatur. Naues omnes à clade hesternæ, & fuga
nocturna reliquæ, in portu, veluti in cauea in-
clusæ, Dionysio deduntur, præda omnis militi
concessa, captiui venum dati. Insigne, si quod
aliud, rerum humanarum spectaculum in vtram-
vis partem, Himilco erat. Quippe tam ingentibus
copijs terrestribus maritimisque modo fretus,
tot victorijs clarus, quique extra Syracusarum
mœnia, omnia Siciliæ loca suæ ditionis fecerat,
in Deos suos superbus & impius, nemine prout
impellente, corruit. Non enim Iouis, in cujus
templo tentorium fixerat, non Cereris & Pro-
serpinæ, Diuorumque aut Diuarum aliarum,
quorum ædes violauerat, virtus, quæ nulla pla-
nè est, tantam ei cladem irrogauit: sed vt in li-
bro Sapientiæ diuinissimè scriptum reperitur,
*peccantis pena super injusti prauaricationem
perambulabat.* Contra Dionysius, solo Hi-
milcone sceleribus minor, de rebus suis non de-
sperando, non solum pristinam fortunam rece-
pit, verumetiam ampliorem eam, auctioremque
multo

multò quàm priùs erat breui tempore effecit.

Verùm vt ad Cononem reuertar, partâ ille ad Cnidum de Spartanis victoriâ, cum victrice statim classe Lacedæmoniorum socios inuasit. Primo statim appulsu, Chios, Coos, Cyclade, omnes maris Græci insulæ, omnes in Ionia & toto littore Asiatico ciuitates, & inter illas Ephesus, partim excusso Lacedæmoniorum iugo libertatem ipsæ suam repetebant, partim rerum nouarum studio Atheniensium imperio aduersus Spartanorum vim & superbiam fauere occipiunt. Quibus rebus sic in Asia terra marique constitutis, Conon belli incendium propiù Spartam ad mouere properans, Cithera Insulam, Spartanorum coloniam conditionibus recepit. Deditos ex pacto Lacedæmonia transmisit. Inde Corinthum nauigat: eam Atheniensibus facilè adiungit. Quibus viri successibus territi Lacedæmonij, Antalcidam virum linguâ promptum, manu non instrenuum ad Teribazum copiarum Regiarum in Asia præfectum legatum cum amplissima potestate mittunt. Corâ quum venisset, adesse se dixit, vt à Rege pacem Reipub. Spartanorum peteret, non conditionibus perplexâ, sed qualem Rex ipse cuperet. Nolle Lacedæmonios de Græci nominis in Asia ciuitatibus cum Rege ampliùs contendere: illud modo orare, vt insulis, reliquisque extra Asiæ continentem ciuitatibus, legibus suis vti per Regem liceat. Athenienses, quum legatos Sparta ad Teribazum missos accepissent, legatos & ipsi nobilissimos quosque suæ ciuitatis viros, & inter illos Cononem ad eum mittunt. Verùm Antalcidas quum

*Antalcidas
legatus ad
Persas mis-
sus.*

quum legationem suam publicè, vt moris est
 exposuisset, Teribazum remotis arbitris monere
 non destitit, cononem esse, qui Regis commo-
 dis vnice obstarèt: illum victoriæ de Lacedæ-
 monijs ad Cnidum, Persarum, quod nemo da-
 bitauerit opibus partæ gloriam, totam à Persis
 ad se auertisse: illum urbem Athenarum, Regi-
 bus semper infestam, & toto orbe notissimam
 aduersus Persas propugnaculum, non solum æ-
 dificijs nunc, verum etiam mœnibus instaurasse.
 At enim fecit Conon, quod quilibet vir bonus
 in patriæ suæ causa faceret; Illud quid? Quod
 insulas, quod vrbes, quod gentes totas Athe-
 niensium imperio quotidie adiungat? quod clas-
 sem instruat? quod copias paret? Hæc in-
 rerum nouarum? hæc in Græciam affectatæ
 hæc in ipsam mox Asiam exercendæ tyrannidi
 indicia non esse & argumenta? Teribazus &
 publicam legationem, & priuatam Cononis cri-
 minationem facile ad aures admittebat. Mini-
 mumque abfuit, quin pacis leges, verba Antal-
 cida præeunte, confestim scriberentur. Moram
 attulit, quod cum acerrimis & antiquis admodum
 Persici nominis hostibus inconsulto Regis
 amicitiam & fœdus iungere non audebat. Ita-
 que mediam viam ingressus, Antalcidæ pecuni-
 am ad classem instaurandam clam dabat; eo con-
 silio, vt maritimis eorum copijs conspectis A-
 thenienses eorumque socij pacem oblatam lu-
 bentioribus deinceps animis amplecterentur.
 Cononem vero, tanquam veri criminis com-
 pertum in vincula coniecit. De quo viro quid
 postea factum sit non inuenio; credo vt Alci-
 biaden

est aden à Pharnabazo, sic hunc à Teribazo fuisse interemptum.

Hijis gestis Teribazus ad Regem de rerum Cap.14.

summa consulturus proficiscitur. Pacem ab Antalcida quibus conditionibus petitam narrat. Reaudita Artaxerxes mirificè, vt par erat, adlatrans, Teribazo apud se retento, & in honore habito, Strutham ad exercitum in Ionia accipiendum mittit. Struthas, siue inuidia Teribazi, siue alia qua re motus, statim vt venisset Atheniensium rebus impensè fauere cæpit: Quo animaduerso, Lacedæmonij, nihil cunctati, misso in Asiam Thimbrone duce, bellum aduersus Persas renouant; In quo Thimbrom cum exercitu primo congressu à Strutha occiditur. Eodem tempore nobiles quidam Rhodij, à plebis factione pulsi, Spartam veniunt. Se à plebe sua Atheniensium auxilio subnixa opprimi queruntur; indignum esse, aiunt, Rhodum insulam ab Atheniensibus, sua dudum tueri non valentibus, occupari. Lacedæmonij facillè intelligentes Rhodum vniuersam in Atheniensium breui concessuram potestatem, si summâ rerum populus potiretur, octo naues instruunt: quibus Ecdicum præficiunt. Ecdicus quum ad Cnidum peruenisset, ex transfugis cognoscit plebem Rhodiensem, pulsas optimatibus, rerum arbitrium paucos ante dies obtinuisse; propterea, vt qui perditis iam rebus superuenisset, inde se mouere non ausus, quo in statu res essent Ephoros per literas certiores fecit. Illi siue viri ignauiam pertæsi, siue gratia Agefilai moti, abrogato statim Ecdico imperio, Teleutiam fratrem Regis vteri-

*Ecdicus
MA ARCHUS.*

*Teleutias
MANARCHUS.*

Cap. 15.

uterinum cō properè nauigare iubent.

Teletias, contracta viginti septem natium bellicarum classe, Cnidum appellit. Ecdicū Spartam remittit. Ipse, ne sub nouo duce bellum senescere videretur, Rhodum versùs nauigat. Eodem forte tempore accidit, vt Artaxerxes Euagoram Cypriorum Regem magnis viribus oppugnaret. Athenienses quamuis Regis amicitiam etiānū colerent, vim tamen & exitium Euagoræ, Cononis sui olim post eadem ad Ægospotamos acceptam hospitii, & perpetuo vrbis Athenarum amico inferri, parū æquis oculis aspiciebant. Itaque duce Philocrate, cum decē nauigiorum classe, opem ei submittebant. In has, dum Cnidum præteruehantur, impetum fecit Teletias, & prælio victos ad vnum omnes interfecit. Exemplo, vt Xenophōti quidem videtur. nouo & memorabili; Etenim quum Athenienses Persarum amicitiam perē colerent, contrā Lacedæmonij bellum cum eisdem ex professio gererent, eos tamen Teletias, qui ad inferendum communi hosti bellum nauigabant, tanquam iustos populi Spartani hostes aggressus, interemit. Ego nihil in hac re noui exempli reperio; primū enim via quā tum insisteabant Athenienses Rhodum, quod caput tum belli erat, æquē ac ad Cyprum insulam ferebat. Quis autem Teletiam cogeret, vt hosti de se diuersa affirmanti crederet? Deinde, si non ambages illæ pro tempore confictæ, sed res veræ erant, attamen quantò satius erat Spartanorum Reipub. Euagoram, potentem & clarum tum Regem, tanto beneficio Atheniensibus

Clades navalis Atheniensium.

bus non deuinciri, quā tam exigua virium accessione, Persarum Regem, esto, hostem oppugnari? Denique ad bellum cum hoste gerendum non ad priuata officia missum se esse, Teleutias, ut puto, cogitabat. Quod si domum reuersus amissus ē manibus hostis insimulatus ad Ephoros fuisset, quis non videt, vel stultæ credulitatis, vel proditæ forsan patriæ iudicium, illud cum famæ, istud cum vitæ discrimine ei fuisse subeundum? Teleutias, hoc patrato facinore, Cnidum redit; vbi præda diuendita, & inter milites diuisa, Rhodum, quod instituerat, ire pergit. Eò quum venisset, leui certamine vrbs & insulæ imperium plebi ereptum optimatibus restituit.

Athenienses quum Lacedæmonios vires in mare paulatim recipere comperissent, Thrasylbulum cum quadraginta triremibus, ommissa Cipro, rectā Rhodum nauigare iubent. Ille, classe accepta, à Rhodiensi etiam expeditione abstinuit. Quid enim quadraginta nauium classis, contra urbem & situ & opere munitam, præsidio insuper validissimo à summo duce defensam, posset? Itaq; verso ad Hellespontū itinere, quū hostem ibi non reperisset, primū loci illius Regulos & Dynastas mutuis bellis se atterētes, & inter se, & cum populo Atheniensi, amicitia coniungit. Inde Byzantium angustissimo freto positum contendit, ac decumam ē Ponto in Hellespontum, & vicissim ab Hellesponto, & mare Mediterraneo in Pontum nauigantibus, portorij nomine indictam publicanis locat: quo commento & urbem ipsam firmissimo necessitudinis vinculo Atheniensibus astrinxit, & amplissimum repen-

Cap.16.

*Decuma
freto ad By-
zantium
imposita.*

re vectigal ad omnia belli onera Reipub. sue comparabat. Id quo jure quauē injuria fecerit Thraſybulus, hoc loco dicere nihil attinet : illud certē conſtat, hujusce generis exemplum, ante hoc tempus in omni hiſtoria editum non reperiri. Nam quod de Alcibiade ad Chryſopolim, vrbe in eodē freto ſed interiūs paulò, & aduerſo littore poſitam narrat Xenophon, ſatis quidem apparet, id eum tentaſſe potiùs quam perfeſſiſſe. Neque verò ea ad Chryſopolim, aut alibi tota freti illius longitudine, loci opportunitas conſtabat quæ ad Byzantium. Sita enim erat in ipſo exitu freti verſus Propontidem, vbi nunc Conſtantinopolis extructa cernitur. Huic ex aduerſo in Aſiæ littore reſpondit, vrbs non incelebris, nomine Chalcedon, cætera quidem Byzantio par, in confinio Aſiæ Europæque poſita, ab altera manu Pontum, ab altera mare Mediterraneum omne habens : ſed diſpar aquarum curſus diſparem & diſſimilem urbium duarum fortunam fecit.

*Byzantiũ
vrbs ſitua
& opportu-
nitas.*

Pontus enim per fretum centum viginti ſtadiorum longum in Propontidem, quæ nunc Mar de Marmôre dicitur, erupturus, primo ſtatim freti ingreſſu, ſeruidiùs quidem & concitatiùs, ſed tamen propter curſus rectitudinem, æquabiliter fluit ; medio verò ſpatio, quâ coeuntibus inter ſe rupibus anguſtiſſimum fretum eſt, acceptus, ingenti cum ſonitu ſiniſtrorſum in Aſiæ littus fertur ; vbi ab obſtantibus cautibus repercuſſus, rurfus ad dextrum & Europæ littus voluitur, vnde iterum repulſus, Chalcedonem verſus rapitur : ſed aperientibus ſe eò loci freti fauci-

faucibus, medio spatio languescens vnda, torrentis in modum, nullo tamen nauigantium periculo, Byzantium decurrit; vix vt inde vlla remorum ventorumuè vi, in aduersam ripam, quâ sita est Chalcedon, enauigari possit. Eadem nauigandi ratio est, si quis ab Hellesponto Byzantium aut Chalcedonem nauigare velit: facile enim & veluti æstu deferente, per Europæ litus Constantinopolim peruenitur; Chalcedonem verò aduersis vbique fluctibus adnauigatur. Quo quidè sit, vt inuitis Byzantinis nulla temerè nauicula fretum illud vel intrare vel exire possit; vt non sine summo præstantissimi imperatoris consilio locus ille postea delectus fuerit, in quo imperij sedem Roma translatam figeret; nam præterquam quòd in conterminio Europæ Asiæque sita est vrbs, maris etiam vtriusque Pontici & mediterranei, & gemini veluti orbis opum & diuitiarum sequestram arbitramque agit. Id verò ita fiet manifestum, si quæ merces ex Borealibus Euxini partibus in maris Mediterranei oras, hoc est, in terrarum orbis theatrum, incredibili copia assiduè perferantur animis consideremus. Ad necessarios vitæ vsus eoriorum omnis generis ingentem vim, mel, insuper & salsamenta, & picem: vt diuites interim auri argentique venas, calybtique fodinas, quibus Colchorum regio in extremo Ponti termino ad Orientem posita, omni tempore abundauit, omittam: tabulas verò, malos, spartum, omnem reliquam ad tot tantasque vel fabricandas vel instruendas classes materiem, vnde (quæso) nunc magnus Turcarum dominus, nisi

nisi ex mare Euxino comparat? quas quidem diuitias tanti æstimare dicitur, vt neminem Christiani generis hominem eò navigare aut pedem inferre facilè patiat. Nimirum, vt rem amplam breui oratione complectar, ea omnia Pontus Mediterranei maris accolis præstat, quæ nobis mare Balticum pleno, quod aiunt, cornu subministrat. Vtque omnia ex hoc mare, per fretum Danicum ad nos perferuntur, ita ex illo per fretum Constantinopolitanum in Græciam & omnem maris illius conclusi tractum, pari rerum copia importantur. Hiji enim duobus veluti ostijs & exitibus, omnes vastæ illius regionis, quam Russiam nunc & Moscouiam vocant, opes & diuitiæ, quas nequicquam alioqui natura procreasse existimari posset, cum nostri huius mundi mercibus, facili mercatorum opera permutantur. Denique ne hæ duæ regiones cætera pares in re præsentī non conuenire censeantur, vt ad Constantinopolim Turca, ita illustrissimus Daniæ Rex, ad Elsinoram, pari loci opportunitate fretus, portorium, prisca loci consuetudine nauibus mercatorijs indictum percipit: ibi enim Zelandia & Scauia, prominentibus vtrinque promontorijs ita propè coeunt, vix vt vnus miliaris Italici intervallo distent; ad hunc locum omnes naues cursum hinc orientem versus & mare Balticum instituentes feruntur: eodem ab intimo vsque sinu Liuonico, qui non multorum dierum iter à Ponto abest, ad nos redeuntis pari itineris ratione appellūt; locū Sundā, hoc est, fretū vocant, in ipso maris Baltici ore positum, & firmissimis arcibus hinc inde ad portum

portorium exigendum comparatis permunitum.

Thrasylbulus, rebus ad Byzantium constitutis, pecunijsque affatim instructus, Rhodum urbem tandem iter adornabat, in itinere ad Aspendum in Asia, malis auibus descendit: ibi quum milites nonnulli remigibus admisti, castrensi licentia, loci incolis injuriam & vim intulissent, incolæ injuriam non ferentes impetum in tentorium Thrasylbuli noctu faciunt; ibi summum virum, siue gnari quis esset, siue ignari, in tumultu obtruncant. Mœsta viri casu ciuitas Iphicratem magnæ tum spei adolescentem ad Helleponti oram obtinendam mittunt è diuerso Lacedæmonij, cognito quantam rem Thrasylbulus ad Byzantium peregisset, Anaxibium du-
Iphicrates
cem cum classe aduersus eum mittunt; inter quem & Iphicratem multa belli facinora edebantur; sed Anaxibio demum in Antandro insula insidijs accepto & oppresso, Iphicrates omnes nunc vires ad Rhodum Lacedæmonijs eripiendam conuertit. Quo cognito Ephori Teleutiam reuocant, eique Hierraca successorem dant. Redit ergo Teleutias, omnium imperatorum militi gratissimus: argumento fuerit, quod quum discessurus ad mare descenderet, nemo omniû esset, qui non deduceret; qui dextram lachrimans non prehenderet; alius ferto, alius insula abeuntem coronabat; quod si quibus præ turba hominem adeundi facultas non esset, corollas illi in mare dejiciebant, multa ei fausta que votis omnibus comprecati: ea nempe erat viri comitas, ea in stipendijs tum comparandis cura, tum soluendis fides, & in omni vi-

M

tæ

tæ ratione virtus, vt quâuis res magnas per fortunam nunquam gesserit, parem tamen laudem & gratiam cum summis imperatoribus apud omnes reportaret; vulgatumque erat de matre ejus per Græciam elogium, fælicem eam esse, & præ omnibus mulieribus fortunatam, quæ Agefilaum & Teleutiam, alterum terra, alterum mari, summos duces procreasset.

Cap. 17.

Hierax narchus.

Hierax accepto maris imperio aduersus Iphicratem Rhodum nauigat, duodecim triremibus ad Æginam insulam sub Gorgopa legato relictis. Ægina poetarum fabulis aliàs celebrata multis nominibus inter nobilissimas maris Mediterranei insulas à Strabone recensetur; & nos in primo hujus operis libro eam cum Atheniensibus de maris imperio olim certasse memorauimus. Opera Themistoclis Atheniensibus tandem sociati ad hæc tempora maiestatem populi illius comitèr conseruauerant. Hos nunc ab illis diuellere summa ope Lacedæmonij nitebantur. Tandem subdolis Eteonici legati sui suasionibus effecerunt, vt ruptis tam diurni temporis fœderibus rebus nouis studere malent, & Atticam ingressi hostilitèr eam deprædarentur. Agrestes fuga in urbem delati, quum Æginetas hostilia ausos exposuissent, illicò Athenienses Pamphilum ducem cum classe & exercitu ad Æginam terra marique expugnandam mittunt; sed Gorgopæ virtute & industria breui tempore effectum est, vt Athenienses magis ipsi obsideri quàm hostem obsidione premere viderentur. Qua re intellecta Athenienses, abjecta pro tempore Æginæ potiundæ spe, & de exercitu

exercitu suo ad eam sedente solliciti, eum inde reducendum curant. Gorgopas de Ægina jam securus, victricem classem circumferendo, crebris incurfionibus Atticam vexabat; longius deinde progressus, nihil vsquam vel in mare vel in littore maris Atheniensibus eorumuè socijs & fœderatis pacati relinquebat. Itaque aduersus eum tredecim naues armant Athenienses, ijsque cum imperio præficiunt Eunomum. In hunc Gorgopas, dum ex Epheso Æginam reuertitur, forte fortuna incidit; quoniam verò viribus inferior videbatur, omisâ pugnâ, fuga abripitur, portumque Æginæ ante Solis occasum tuus subit. Ibi iussis properè cœnare militibus vnice sollicitus, ne illius dici fugæ prius quàm vindictæ nuntius ad Hierraca perueniret, Eunomi discessum tacitus expectat. Eunomus, frustra prouocatis ad pugnam hostibus, sero vespere naue prætoria lumen ferens, ad quod reliqua classis cursum dirigeret, retrò ad Atticam omni cura solutus nauigabat; Gorgopas extinctis luminibus ponè sequebatur: neuè gubernatores celestima, vt mos est, canendo, silentio noctis, rem proderent, lapillorum percussu, remos vel incitandi, vel inhibendi taciti signum vt darent, monebantur. Postquam Eunomiani successu læti, & nihil de Gorgopa suspicantes, ad Zostera in Attica applicuissent, jamque pars in terram exposita, pars terram capiendo, vt fit, tumultuaretur, Gorgopas à tergo signa canere iussit, simul in auersos territofque impetum fecit; & jam luna recens orta sublustrem noctem fecerat; quod vt vim à tergo inferentibus fatis commo-

M 2

dè

dè euenit, ita hostibus confusis & territis non incommodè ad fugam arripiendam accidebat. Itaque qui nauibus egressi non erant, cursum ad Pyræum, qui juxta erat, dirigunt. Quatuor tamen triremes Gorgopas captas & ad suas reli-gatas Æginam traxit. Ipse verò Hierax paulò post à Chabria Atheniensium duce, ad eandem Æginam insidijs exceptus, periit.

Cap. 18.

In eius vero locum iterum susceptus Teleu-tias, quum ad classem venisset, ingenti militum sociorumq; naualium fauore exceptus est. Con-cione aduocata, pecunias quidem se nullas in sti-pendium afferre dixit; eam esse domi ærarij inopiam: veruntamen bono eos animo esse iussit; breui enim effecturum, vt omnium rerum copia classis repleatur, parati modò, & ad impe-ria accipienda intenti essent. Cognito deinde per exploratores, Atheniensium classem in Py-ræo, loci fiducia, sine vigilijs sine stationibus a-gere, edoctis militibus quid parabat, sera nocte Ægina soluit, & nascente jam luce, Pyræum ingenti cum clamore inuehitur; ibi naues ple-rasque remige vacuas occupat: si qui erant, se-mis omnes obtruncat, onerarias abducit, trire-mes, quotquot assequi potuit, incendit; jam-que clamor & trepidatio in portu orta ad vr-bem peruaferat; ibi pars arma capere, pars quid rei esset, obuios sciscitari: demum cum hostem in Pyræo, atque adeò ad portas esse cognouissent, omnes ad præsidia per muros disponenda curre-re. Ceterum Teleutias, peracto ad quod venerat negotio, & amplissima præda ad stipendium mi-liti numerandum parta, Æginam redit. Illud certè

certè apud omnes constabat, Teleutiam, si parem virtuti classẽm habuisset, luctuosam illam, si non extremam, Atheniensibus noctem facturum fuisse.

Interim Antalcidas præfectus maris cum maioribus copijs constitutus Hellespontũ omnem Atheniensibus eripuit, & portorium Byzantini- Cap. 19.
s à Thrasybulo locatũ magno totius Græciæ & consensu & applausu dissoluit. E diuerso Athenienses ad maris imperium propè jam amissum, recuperandum omnibus viribus se comparabant.

Sed hæc tantarum rerum molimina, quæ totam Græciam expectatione suspensam tenebant, celerem & facilem exitum habuerunt: jam enim Teribazus, literis ab Artaxerxe receptis, indicto Græciæ concilio, pacem esse iusserat.

Quæ quoniam Antalcida eam conciliante facta *Pax Antalcida.*
erat, pax Antalcidæ vocabatur. Literæ hac

formula perscriptæ apud Xenophontem libro historiæ suæ quinto recitantur.

Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia sita omnes, unâ cum insulis Clazomenijs & Cypro sibi pareant; cætera Græci nominis ciuitates, magnæ, parue, sui juris sunt. Lemnus, Imbrus, Scyrus excipiuntur: quas ut olim ita nunc etiam Athenienses obtinento.

Hanc pacem quicumque rejecerint ijs eorumque socijs & fautoribus bellum inferam.

Hæc cum ciuitatum legati audijissent, singuli ad suos referebant, omnes exceptis Thebanis ratam habuerunt. Ita omnis Ionia, omnes Græci nominis in Asia ciuitates, de quarum libertate, populo Atheniense autore, à Darij Hy-

staspis vsque temporibus, tot Græcorum tot

Perfarū fufis cēfifq; exercitibus tanta cum gloria certatū fuerat, flagitiofo fœdere, autoribus Spartanis, ſub jugum Perfarū redierunt; vindicē mox libertatis ſuæ Alexandrum Magnum habituræ. Incidit autem hæc pax in annum quo capta eſt à Gallis Brenno duce vrbs Roma: decimo nono poſt cladem Athenienſium ad Ægoſpotamos acceptam anno, qui vndeuigeſimus, regni Artaxerxis ochiannus erat.

Cap. 20.

Timasitheus.

Sub hoc tempus, quum Camilli virtute recepta à Gallis Roma eſſet, Romani ex decimis prædæ à Gallis captæ, craterem aureum Delphos Apollini dono mittunt. Id qui perferebant legati, dum oram Siculam legebant, in piratas Liparenſes inciderunt, capti à prædonibus Liparam deportantur. Ibi Timasitheus inſularum illarum Regulus, vir haud intacti religione animi, de itineris cauſa certior factus, non modò legatos cum donario illæſos dimiſit, verū etiam neſimilia deinceps infeſto tum piratis mare, in itinere paterentur, claſſem ſuam præſidio miſit, Delphosque incolumes perduxit. Reuerſi legati, cum de Timasitheï beneficio populū edociuiſſent, grato adeò animo rem accepit populus, vt non ſolū in præſenti hoſpitiū cum eo, miſſa legatione, jungeret, verum etiam quum poſt annos centum triginta ſeptem Liparam Carthaginienſibus eripuifſent, Timasitheï poſteros inquiſitos a tributis immunes & omni tempore liberos eſſe iuberet.

Cap. 21.

Hoc ſtatu rerum in Oriente, Dionyſius, quum vniuerſam jam Siciliam, pulſis inde Pœnis imperio obtineret, arma in Italiam proferre ſtatuit;

tuit; commodum visum à Rheginensibus incipere. Hij ad fretum quod Italiam & Siciliam intercurrit positi, virisque & opibus præter cæteros abundantes, Italiæ propugnaculum illa ætate habebantur. Sub signis tum habebat Dionysius peditum viginti millia, equites mille, naues centum viginti. In fines igitur Locridis non procul à Rheginensium agro distantes exercitum transmittit. Inde per Mediterranea pacato agmine iter faciens, quum in Rheginensium fines peruenisset, omnia ferro & igne peruastabat. Interea classis lecto littore Rhegium appellit; ita omnibus simul copijs terrestribus naualibusque ab externo hoste potentissima Italiæ vrbs oppugnatur. Itali de Dionysij aduersus Rheginenses transitu edocti, veriti nè incendium ab illis ortum rerum successu ad se breui volueretur, communicato consilio sexaginta statim naues, vt ferebant illa tempora & loca, instructissimas subsidio mittunt: in quas, vt Rhegio iam appropinquabant, Dionysius cum quinquaginta expeditis triremibus euehitur: quo conspecto fugiunt illicò Itali; fugientes persequitur Dionysius; illi naues in terram ejiciunt, Dionysiani injectis funibus, eas à terra conuellere conantur. Iamque propè erat, vt tota classis in hostium potestatem veniret, quum vniuersa Rheginensium multitudo ad auxilium ferendum effusa, missilibus hostem à littore propellunt. Summotum horrida statim ventorum vis & tempestas inuasit; qua tota classis disiecta, septemque naues cum militibus mille & quingentis amissæ; multi etiam cum ad terram enataissent

viri in Rheginensium manus venerunt. Tyrannus ipse in quinqueremi fugiens, quum identidem haud multum abesset, quin fluctibus hauriretur, vix tandem sera nocte ad Messanam in Sicilia expulsus, rerum nouarum metu properè Syracusas redijt; eodè exercitum ex Italia reuocabat. Anno verò sequente cum maioribus copijs in Italiam redijt, vbi terrestri prælio aduersus Italos victor, cæsis cum duce decem millibus hostium, cum trecentarum quadraginta triremium classe ad Rhegium iteratò obsidentem venit.

Cap. 22.

Rheginenses recenti Italoꝝ clade territi, pacem orant; Dionysius, quum urbem per se validam classem etiam non contemnendam in parato habere non ignoraret, ita pacem se daturum respondit, si naues traderent: nihil recusatum; traduntur naues; & pax à Dionysio per quicquid Deorum erat, sanctissimè confirmatur. Iam verò ab ineunte tyrannide inexplibili aduersus Rheginenses odio flagrabat Dionysius; causa etiam odij ejusmodi fuit, vt mite alioquin & moderatum ingenium vindictæ cupidine accendere posset. Etenim quum ille olim rerum suarum incrementa captans, amicitia cum Rheginensibus jungendæ causâ, vxorem illis, ciuium suarum aliquam desponsari per legatos petijisset, illi carnificis sui filiam, perpulchram sanè puellam, & tali, vt aiebant, marito dignam ducendi potestatem faciunt. Itaque non prius Italia excedere statuit quàm Rheginensium & rompub. & urbem sustulisset. Nauibus verò jam ademptis, & auxilijs à mari inter-

clusis,

clusis facilem de vrbe victoriam sibi promittebat. Itaque moras in Italia nectens, nunc mare, nunc ventos, postremò, vt cœtera prospera essent, aduersam valitudinem causabatur; omnibus demùm consumptis morandi excusationibus, ad fretum quasi trajecturus descendit; ibi cœteris ad nauigationem comparatis commeatum deesse querebatur; eum à Rheginensibus sibi, nouo hospiti & amico ministrari petit: quicquid scilicet accepisset, propediem cumulatè redditurus; id hoc consilio fecit, vt si nihil darent, iustam vrbis oppugnandæ & excindendæ causam habuisse videretur: sin promptè largirentur, post exhaustam annonam, fame dômotos faciliùs expugnaret. Rheginenses nihil suspicati, cibaria primò liberalitè exhibebant: consilij deinde intellectis, clausis portis & dispositis per mœnia præsidij commeatum castris ampliùs inferri vetant. Id verò perindignè ferre Dionysius: nam quo suo merito jus hospitij recentè contracti à Rheginensibus violari? quam se amicitiam absentem sperare posse, quùm ad victum alimēta præsentì denegentur? iq; fœdera planè rupta esse queritur; neue ipse præter jus & fas agere videretur, obsides remittit, & exercitu vrbi circumfuso nunc à terra nunc à mari, omni armorum & operum genere oppugnat: sed frustra erat omnis operibus oppugnatio: Fame, quam vltrà naturam humanam, vltrà fidem tollerauerant, tandem edomiti in potestatem tyranni concesserunt; ibi omnia crudelitatis exempla in captiuos edita: sed inter omnes conspicua erat Phytonis Rheginensium

Phyo.

sium ducis mors. Hic filium vnicum adolescentem habuit : cum tyrannus in mare dejici & demergi jusserat ; quo nuncio postridiè accepto, Phyto, enimuerò filiū vno die patre scèliciozem esse prædicans, mortem intrepidus expectabat: verum eam non sine tormentis inferri tyranno placuit. Itaque flagris & omni tormentorum genere publicè laceratum quum jam propè esset, vt ab ipsis militibus suppliciorum immanitate ad humanitatem & misericordiam motis è carnificis manibus eximeretur, ad mare deferri, & eodem quo filius perierat, fati genere extinguendi mandat ; vrbs ipsa in veteris contumeliæ vindictâ incendio data; qui cædi supererāt, nullo ætatis aut sexus discrimine in seruitutē abrepti.

Cap. 23.

*Rhegium
ciuitas.*

Hic Rhegij pro tempore fuit exitus. Vrbis antiquæ, nobilis, diuitis, & omnium per Italiam ciuitatum longè florentissimæ : non enim Tarentum, non Metapontus, non Crotona, omnes maritimæ, cum Rhegio comparandæ erant. Nam ad Romam quod attinet, præterquā quod ex recenti tum Gallorū incendio adhuc fumabat, nondum illa vel ædificiorū splendore vel vrbis amplitudine parem huic vel ad reliquas Italiæ ciuitates, vel ad exterarum gentes, dignitatem & famam obtinuerat. Sita nempe erat in ipso Italiæ angulo, qua Siciliam breuissimo freto interiecto spectat. Loco ad commercia longè commodissimo. Est autem fretū ipsum adeo angustū, vt fama tenuerit, Siciliā Italiæ illo in loco olim coherentem. Posteris temporibus vel vndarum impetu, vel terrarū motu abruptam, Rhegij nomen huic loco, & vrbi ibidem condita indidisse.

disse. Erat nempe hæc præcorum temporum opinio, multas terras olim conjunctas simili fato à se inuicem diuulsas fuisse; sic Hispaniam ab Africa immisso freto ad Gades antiquitus determinatam, sic Europam ab Asia ad Hælespontum & Bosphorum Thracium, sic Angliam à Gallia ad portum Iccium, ab Anglia Hiberniam ad Sacrum promontorium disruptam fuisse prauis rerum opinionibus imbuti fabulantur. Ad Rhegium verò quod attinet, quæ nunc Rhezo dicitur, non eam à rupta illo in loco terrarum compage Rhegium, sed ab urbis nobilitate, totius Italiæ Regiam præcis vocatam fuisse narrat autor imprimis bonus Strabo: locum tamen ipsum naufragijs infamem fecerunt veteres: Charibdes nescio quas & Scyllas & canum latratus in illo littore memorando; Est autem Charibdis vastum quoddam non procul à Rhegio, propius tamen Siciliæ latus ad Messanam profundum; ubi concurrentibus inter se maris Tyrreni & Adriatici aquis, montium instar sæpe (ad leuem quemuis ventorum motum) & planè inexuperabiles præsertim illorum temporum nauigijs fluctus ciebantur; quorum vorticibus hausta subito naues paulò post in littus Tauromenitanum, quod ad Orientale insulæ latus jacet, ejiciebantur. Hinc Charibdis, monstrum scilicet marinum, & perpetua fame rabidum, *nunc sorbere rates, nunc reddere* & euomere, apud poetam prædicatur. Par horrore & vanitate fabula de Scylla ferebatur: erat enim Scylla aliquantulum excurrent in mare non procul Rhegio promontorium; cujus collum, quæ conti-

continenti iungitur, Anaxibius Rheginensium olim tyrannus operibus muniuit, simul ut Thuscis, alijsque maris inferi accolis per ea loca nauigantibus statio tuta pararetur, & præsidio ibi collocato prædonibus per fretum illud iter intercluderetur. Fluctus vero magna vi ad scopulos allisi horrendos sæpe sonitus agrestibus edebant. Eos veteres illi Græcorum fabulas sequuti Scylacas, hoc est, catulorum latratus interpretabantur. Nam quod nullum tantum ibi fuerit periculum, præsertim vel tranquillo, vel mediocriter turbato cælo, ex eo constat, quod hinc Rhegium in Italia, illinc Messanam in Sicilia, celebres omni tempore mercaturis vrbes habuit, noctesque ac dies transitus illac patuit, & etiamnum patet.

Cap. 24.

Diximus superius flagrante inter Athenienses & Spartanos bello Artaxerxem Euagoræ Cypriorum Regi bellum intulisse. Nempe ad eum opprimendum Teribazum cum trecentarum triremium classe miserat; Quibus rebus territus Euagoras, Acorim Ægyptiorum Regem, graues cum Persis illo tempore inimicitias exercentem patronum asciuit. Tyrus etiam vrbs eandem rerum inclinationem sequuta à Rege Persarum ad Euagoram defecit. Multi præterea in Asia continente Reguli & ciuitates vel militem, vel in stipendium pecuniam dabant. Quibus copijs instructus Euagoras magno animo ad bellum cum Persarum rege gerendum se comparabat. Principio cum myoparonibus, quarum sat multas ad manum habuit, onerarias hostium commeatum portantes aggressus, alias cepit

cepit, alias in fugam vertit; ex quo effectum est, ut quum mercatores in Cyprum ad Persarum exercitum frumentum comportare propter magnitudinem periculi non auderent, summæ statim annonæ angustia in illis castris sint consecuta. Quæ res atrocissimæ seditioni mox causam præbuit. Multique tribuni à mercenarijs, propter non exolutum ad diem stipendium in castris obtruncati. Itaque ad leniendos militum animos, Teribazi legatus nomine Gaus non iam amplius mercatoribus ad com meatum subuehendum fidere, sed ipse cum vniuersa classe profectus, magnam repente annonæ vilitatem fecit. Euagoras classis Persicæ magnitudine conspecta suam & ipse classem auxit. Sexaginta naues naualibus extractas de suo adjecit. Ab Acori Ægyptiorum Rege quinquaginta alias accersit, ut triremes in vniuersum ducentas, præter myoparonas, classe complecteretur. Has magnificè & diligentèr ad prælium instructas, crebris velitationibus veluti præludijs exercens ad prælium nauale, si qua fors cõcurrendi daretur, erudiebat. Accidit forte ut classis Persica Citium (ea Cypri Insulæ vrbs erat) nauigaret; eam Euagoras longè venientem conspicatus, è portu Salaminæ properè soluit, & promontorium superantem veluti ex insidijs aggressus, primo statim impetu turbabat: multasq; triremes, ut erant in compositæ, & ad iter magis quàm ad prælium comparatæ, vel demersit vel in fugam vertit. Id videns Gaus, ipse cum sua triremi in primam aciem prouolabat. Quo facto, & hostium impetum compressit, & suis

*Prælium
nauale ad
Citium.*

suis ex maximo timore colligendi se, & ordine restituendi spatium dabat: inde recruduit omni parte pugna. Euagoras magna voce, partam iam victoriam è manibus eripi indignum esse suis inclamabat. Gaus, non si primo statim impetu turbata paulisper fuit acies animum statim & victoriam despondendam esse censuit. Itaque cum omni virium suarum mole incumbens, hostem à latere, à fronte pressit. Nec vim Persarum ultra iam Euagoras sustinere valuit: quare fuga abreptus Salaminam redijt. Gaus, quò intenderat, Citium peruenit. Huius pugne fortunam sequuta est Salaminæ expugnatio, totiusque insulæ, & ipsius Euagoræ, cum omni classe deditio. Qua ex re faciliior & expeditior Persis ad Ægyptum expugnandam via parabatur.

Cap. 25.

Pace verò inter Persas & Græcos, confirmata, subortæ sunt non ita multò post nouæ inter ipsos Græcos inimicitiarum & bellorum causæ; iamdiu inueterato & inexplebili aduersus Thebanos odio flagrabat Agesilaus; sed eo iam ardentiore studio in eorum pestem & ruinam incubuit, quòd pacem à Lacedæmonijs per Antalcidam à Persis procuratam, non solum vt inutilem non admiserant, verumetiam, vt dedecus & flagitium, propter proditas eo fœdere Græci nominis in Asia ciuitates detestari se non dissimularent. Itaque Thebanorum arcem per Phebidam ducem improniso occupat. Vnde quum opera Atheniensium è vestigio expellerentur Spartani, bello neutiquàm denunciato, Sphodriades, Cleombronti (is alter Spartanorum

Rex

Rex erat) iussu, cum decem millibus armatorum Pyraeum Athenarum inuasit. Sed rem præfenserant Athenienses. Itaque Sphodriadem vrbis mœnia scandentem, multo Spartanorum sanguine repulerunt; pacemque prius initam, palam nunc ruptam esse interpretantes, magnam Græciæ partem ad belli contra Spartanos societatem pertrahunt. Ita rursus in duas partes tota Græcia discessum; multaque & funesta prælia inter Græcos commissa; inter alia grauis pugna naualis, Naxon inter & Paron (duæ illæ in mari Ægæo insulæ erant, marmoribus hæc, illa Bacchi fano nobilis) edita memoratur: Lacedæmoniorum nauarchus erat Pollis, Atheniensium Chabrias, multis sæpe prælijs spectatæ fortitudinis & consilij vir: Pollis quum magnam frumenti copiâ Athenas deferri ex speculatoribus cognouisset, tectus promontorio, in aduentum classis frumentariæ intentus stabat, vt in transeuntes impetum ex improviso faceret. Quade re certior factus Atheniensium populus classem armatam præsidio onerarijs misit: eaque opera onerarias omnes cum suo onere incolumes recepit. Chabrias frumento in vrbe perducto, confestim classe ad pugnam instructa Naxon petit. Ibi Pollis cum sexaginta nauium classe reperit. Chabrias in classe octoginta tres naues habuit, triremes omnes: Simul in conspectum venerunt, vterque dux suos ad pugnam instruit: pugna inita, Pollis dextrum cornu tenens, primus in oppositos sibi in sinistro cornu Athenienses cum quanto maximè potuit impetu incurrit, & forte accidit, vt Codonem, qui sinistro Atheniensium cornui

Pugna naualis ad Paron insulam.

cornui præerat, depressa triremi interficeret. inde ad alios conuersus magnum vbique terrorem & stragem intulit. Quo animaduerso Chabrias nauium suarum aliquot quas in dextro cornu habuit missis, cladem illam correxit, & Pollidis impetum viriliter repressit. Ipse cum expedita classis cohorte circumuolitans, & animose vbique dimicans aduersas triremes omnes vel vulnerauit vel fugauit, vel denique cepit. Sed quas fugauerat insequi non audebat pugnae scilicet ad Arginusas & feralis aduersus duces ob non seruatos ciues iudicij memor. Itaque omisso hoste milites hic illic natantes tollit, & seruatis quotquot spirantes reperit, defunctos ad terram delatos more patrio tumulabat. Quæ si illum cum non tenuisset, classem hostilem funditus delere potuisset. In hoc conflictu naues Atheniensium decem & octo perierunt; ex Lacedæmonij viginti tres submersæ sunt; duodecim cum remigibus & defensoribus integrè in potestatem hostium venerunt; qua tanta victoria insignis Chabrias cum incredibili ciuium lætitia, effusa omni ad spectaculum multitudine, Athenas reuehitur. Erat enim prima hæc à bello Peloponnesiaco pugna naualis iustis classibus inter duos potentissimos Græciæ populos commissa; ad Cnidum enim non suis opibus decertauerunt. Cuius modò suis alienæ classi præfectus victoriam ab hostibus ad urbis suæ utilitatem reportauerat.

Cap. 26.

Sub idem tempus Artaxerxes bellum Acori Ægyptiorum regi illaturus, quoniam Græco milite in eam rem uti plurimum desiderabat, iterum dirimendis in Græcia litibus animum intendit;

tendit. Quam pacis conciliandæ occasionem reliqui omnes Græciæ populi non inuitti amplectebantur. Soli Thebani, vt pacem Antalcidæ prius respuerant, ita secundis nuper bellorum successibus inflati, & ducum insuper suorum fiducia freti, pacis mentionem non animis, non auribus accipiebant. Duces erant Pelopidas, Gorgias, & Epaminondas; è quibus Epaminondas, omnes ante se Græcorum Imperatores quæ belli quæ pacis artibus antecelluisse communi omnium voce prædicatur: Pax autem inter reliquos Græcos hijs conditionibus conuenit, *Vt omnes deinceps Græcia ciuitates suis legibus uiuerent, nequæ cui urbi præsidia externa imponerentur.* Publico igitur consilio extemplo missi, qui præsidia ex urbibus & castellis tota Græcia deducerent. Thebani modò totam Bæotiam, bello à se nuper occupatam, præsidijs tenere voluerunt: cui tam peruersæ dominandi libidini, quàm cæteri omnes, tum maximè Athenienses (quibus Thebani in omni suo discrimine fidelissimis socijs & amicis vsi fuerant) & Lacedæmonij acerrimè resistebant. Postquam enim Lacedæmonij & Athenienses semper hætenus de Græciæ principatu dimicare soliti, ea nunc & sua inuicem confessione, & aliorum existimatione ab armis discesserant, vt alteri terra, alteri mari quasi iure quodam hæreditario à maioribus transmissio plus posse censerentur, indignum esse aiebant, si Thebani, ijsdem qua reliqui Græciæ ordines conditionibus bellum finire recusarent. Artaxerxes verò pacatâ utcunq; Græciâ, & viginti armatorum millibus inde con-

N

scriptis

Iphicrates.

Nectanabus.

Nili septem ostia.

scriptis, ducem Iphicratem, cuius celebris tum erat fama, ab Atheniensibus sibi dari petijt. Mittitur i taq; Iphicrates, cum quo Pharnabazus militiæ princeps ad Acon Syriæ urbem, non procul Ægypti finibus descendit. Vbi lustrato exercitu, ducenta millia Barbarorum sub Pharnabazi signis, sub Iphicratis imperio viginti Græcorum millia in numeros relata censebantur. Classis verò numerus, triremes trecentæ, penteconteri ducenti erant, præter onerarias quæ duplum eius numeri continebant. Sub æstatis initium cum pedestribus naualibusque copijs ab Acon digressi Ægyptum petunt. Ægypti Rex illo tempore, mortuo nuper Acore, Nectanabus erat. Qui quum tantis vndique copijs se peti cerneret, regionem natura egregie munitam operibus insuper munitiorem effecerat. Septem olim erant Nili ostia, quorum quod primum, Ægyptum à Syria & Palestina ab oriente intrantibus occurrit, Pelusium priscis dictum. Quod verò Lybiam & Africam ad occidentem attingit, Canobiticum appellatur. Media erant quinque, Sebenniticum, Saiticum, Mendesium, Bolbitinum, & Bucolicum. E quibus Bolbitinum & Bucolicum effosa erant; reliqua natiua. Hijs autem septem, ut vocabantur, ostijs, miraculum illud naturæ Nilus in mare Mediterraneum effundebatur. Ad quorum singula vrbs valida extruebatur; & ab urbibus ostia ipsa nomina sua acceperunt. Hodie quatuor tantummodo à Cosmographis recensentur. Pelusiacum, ad quod sita est Damietta, bellis olim Christianos inter & Saracenos nobilitata,

bilitata, & Canobiticum seu Heracleoticum,
 cui vicina ab Alexandro postea, quum Ægyptum
 victricibus armis peragraret, extructa est
 vrbs Alexandria. Hæc duo longissimo tractu
 aduerso flumine, vsq; ad caput Delta, & Mem-
 phim urbem; Indeque ad Catadupas vsque
 grradia admodum nauigia ferunt. Alia duo portum
 tantummodò ad mare singula efficiunt: cætera
 limo & aggere oppleta, ipsa portuum cum vsu
 nomina amiserunt. Nectanabus quamuis omnes
 Ægypti à mare introitus haud segnitèr com-
 muniuerat, Pelusium tamen, quod vrbs illa
 primum hostium impetum sensura videbatur,
 impensius curandum esse existimabat. Vijs igitur,
 per quas terrâ aditus erat, magnam aqua-
 rum vim ingenti fossarum molimine induxerat.
 Quà verò nauibus introitus patebat, aggeribus
 & mœnibus per profundum ductis vias obstru-
 xerat. Quo factum, vt nec equitatui pedestribusue
 copijs à terra, nec classibus à mari aditus pate-
 ret. Itaque quum Pharnabazus & Iphicrates ad
 os Pelusij cum classe appulissent, omnia ibi tam
 firmis præsidijs occupata, tam ingentibus ope-
 ribus munita reppererunt, vt nihil ibi sine multo
 suo sanguine, & militum strage tentari posse
 appareret. Quare nihil temerè aggrediendum
 rati, retròque in altum è conspectu reuecti,
 Mendesium (quod alterum Nili ostium fuisse
 diximus) cum classe appellunt: vbi virtute mi-
 litum castellum super ostio fluminis extructum,
 & valido trium millium præsidio occupatum,
 aggrediuntur. Quamuis igitur & altitudo loci,
 & munimenta, quæ nulla parte adiri, nisi arduo

*Piræioam
ex. rces.*

& difficili ascensu possent, defenderent, & hostes superiore loco stantes, in aduersum nitentes multa vi deturbarent, vicit tamen omnia pertinax militum virtus; & plures subinde è nauibus subsidio veniebant; Itaque expugnato demùm castello, magna cæde superantur. *Ægyptij*, qui cædi supererant, è castello in vicinum oppidum refugerunt. Eos *Iphicrates* cum *Græcis* suis persequutus, simul cum fugentibus in portam incidit, urbem ipsam magna ciuium edita strage expugnat, & portum, quò *Persæ* in *Ægyptum* tuto libereque appellerent, magna apud omnes gloria occupauit.

Cap. 27.

Inter hæc *Iphicrates* à captiuis *Memphim*, quæ totius *Ægypti* regia & caput erat, præsidio carere comperit. Hanc igitur urbem quantumuis longè a mare positam, quia tamen præcipui ad regnum ipsum occupandum momenti esse videbatur, priusquam *Ægyptij* se ex metu colligere possent, classe fluuiatili *Iphicrates* occupandam esse censuit; contra *Pharnabazus*, siue consilium non probabat, siue auctori inuidebat, reliquas copias expectandas esse dixit. Tum *Iphicrates*, se, si ita videretur, cum suis *Græcis* rem sine Regis dispendio confecturum esse pollicetur; vnde fiduciam pariter & fortunam viri suspectam habens *Pharnabazus*, veritus etiam ne si is suo Marte *Ægyptum* occuparet, maior inde *Græcis*, quam *Persarum* genti gloria accresceret, rem ancipitem & periculi plenam tentari vetuit. Itaque *Iphicrates* tantæ rei gerendæ occasione amissa dolens, præfatus modò, si hanc nunc occasionem sibi è manibus

Pharna-

Pharnabazus elabi sineret, frustra eam postea requisitum, se continuit. Paulò deinde post Nilus toti regioni, vt statò anni tempore solet, superfus nullum tanto exercitui locum ubi consisteret, tota Ægypto reliquit. Tum verò Persæ, ne naturæ repugnare viderentur, fugam inde maturabant. In Asiam cum redijssent, Pharnabazo cum Iphicrate odia recruduerunt; ex quo timens sibi Iphicrates, clam nauigio cõparato, Athenas redit. Eum verò, missis illico legatis Pharnabazus tanquam rerum in Ægypto male gestarum reum, ad populum accusabat; Responsum est à populo, se de reo iuxta leges anquisturos: si fontem reperirent, impunè non laturum. Quod autem populi de eo fuerit iudicium inde apparet, quòd quum contra Lacedæmonios dux breui deligendus esset, omnium statim oculi in Iphicratem conjiciebantur.

Dum enim ista in Ægypto gerebantur, Lacedæmonij ruptis palam fœderibus populo Atheniensi bellum intulerant: simul potentiæ in mare quærendæ auidi, Corcyram cum sexaginta quinque nauium classe duce Mnasiippo inuasērunt. Corcyræi missis extemplo legatis auxilium ab Atheniensibus petierunt; hij vetere instituto, promptissimis studijs auxilia Corcyræis decernunt; & pro tempore Stesiclem cum paucis triremibus & sexcentis militibus auxilio mittūt, majores copias sub clariore duce paulò post missuri. Aliud deinde fit decretum, vt sexaginta triremes ad hoc bellum instruerentur, quarum Timotheus Cononis clarissimi patris filius non inglorius, imperator designatur. Is verò ac-

Cap. 28.

Lacedæmonij Corcyram oppugnant.

Stesicles.

cepto imperio, quàm Athenis propter ærarij difficultatem illū numerū explere non posset, insulas obibat, vt inde pro ea qua apud omnes valuit autoritate classem compararet: rem enim planè temerariam, & periculi non dedecoris modò plenam esse existimabat, paucula nauigia, nec ea instructissima sexaginta quinque triremium classi ad Corcyram stanti obijcere. Interè Steficles Corcyram appellens, in auersa insulæ parte militem exponit; & eadem nocte hostium stationes fallens, urbem, plus spei secum quam opis ferens, ingreditur. Ingressus omnia intestinis odijs flagrantia offendit; sed compositis mox controuersijs ciuium, & correctâ militum disciplina, magnam statim rei benè gerendæ spem omnibus fecit. Vnum erat in vrbe malum, cui nullo ingenio mederi potuit, fames. Ea tam atrocitè tum sæuiebat, vt quotidiana ex vrbe transfugia fierent: adeò quidem vt Mnasiippus, per præconem ediceret, si quis ad se transfugeret, eum se extemplò venditurum; sed quum nullo seruitutis metu à transfugiendo inhiberentur, flagris cæcos in urbem redire compulit: qui quum à suis non reciperentur, in medio, cum lamentis & ejulatibus expirabant. Ea res soluendi disciplinam militarem Mnasiippo causam dedit. Enimuerò quum fame iam edomitos, in suam mox potestatem venturos animò prospiceret, noua planè ratione cum mercenarijs agere instituit: alios statim exautorabat, quos verò sub signis retinuit, duorum triumue mensium stipendium debebat. Itaque murmur totis castris, militiam detrectantium, & impe-

ria

ria spernentium exaudiri ceptum; eò magis quòd non rerum penuria, sed ducis avaritia indigna viris pati cogèrentur. Inde signa infrequentia relinquere, per insulam nullo ordine vagari; plures emanfores in agris, quàm milites in stationibus aut castris esse, nihil pro more militari, nihil pro usu & consuetudine castrensi agi. Qua re animadversa Steficles, edocto prius milite suo quid animo agitare, civibus deinde, forti & parato ad demicandum animo, si salvi esse vellent, opus esse monitis, eruptione subito facta, castra Laconica inuadit; & primo statim impetu, alios cædit, alios capit: quo tumultu excitatus Mnafippus, cum ea, quam ad manum habuit, cohorte procurrit. Præfectis imperat, ut mercenarios educerent; sed quum ductores ordinum pro se quisque responderent, non posse contineri in officio militem ab eo ducere, qui debita stipendia non exolveret, ille hunc baculo ferire, illum gladio vulnerare cepit: itaque cum diris execrationibus, & suo quàm hostium duci insensiores, castris egrediuntur: mox pugnam, tanquam qui vincere nollent, ineunt: ipse Mnafippus a suis desertus, & mortem minus quàm iudicii infamiam horrens, ab hoste interficitur. Steficles successu ferox, castris hostium imminebat; minimumque abfuit, quin ea nocturno tumultu occuparet: & res ex voto successisset, nisi depositis cum morte Mnafippi odijs, omnes jam, tam ciues, quam focij & mercenarij sibi & vtilitati publicæ consulissent.

*Mnafippi
mors.*

Hac clade perculsi Lacedæmonij omnem Corcyræ obtinendæ spem abjecerunt, de sua

Cap 29

N 4

modo

modò nunc salute solliciti : Etenim rumor jata
 percrebuerat ipsū Iphicratē cum classe suppetias
 ferentem aduentare; Quippe Athenienses, quū
 Timotheum, quem classi ad hoc bellum præfe-
 cerant, circa insulas vagari, & Corcyræ obli-
 tum, vel aliud, vel nihil agendo tempus tere-
 re, prauis rumoribus acceperant, abrogato ei
 imperio, prouinciam hanc Iphicrati nuper ex
 Egypto reuerso delegauerant. Is, contractā
 breui tempore centum triginta triremium clas-
 se, Corcyram versūs iter instituit : cuius rei cer-
 ta jam fama cō quū venisset, Mnasiippi legatus,
 nomine Hypermenes, onerarias omnes impedi-
 mentis compleuit ; ipse cum militibus qui cladi
 supererant castra tuebatur; frequentesq; pro val-
 lo stationes ad minuendam hostium fiduciam
 pariter & suspicionem habuit, vultum præ se in
 obsidione permansuri ferens. Veruntamen no-
 ctis proximæ concubio, relictis munitionibus
 militem ad mare silentio deductum triremibus
 imposuit; id modo sollicitus, ne Iphicrati in
 itinere occurreret : cæterū Iphicrates, vt
 primū nauigationem instituit, eādem opera
 & cursū fecit, & suos ad pugnam naualem ex-
 ercebat : primū enim vela magna domi reli-
 quit, vt qui non ad iter, sed ad prælium nauale
 paratus pergeret ; deinde inter nauigandum sig-
 no dato, nunc in cornua, nunc in phalangem
 classē veluti aciem explicabat ; quo fiebat vt
 simul nauigaret, simul ad pugna instructior mare
 illud ingrederetur, quod etiam nū ab hoste teneri
 existimabat ; vbi verò adueniens urbem obsidi-
 one liberatam, Mnasiippum cæsum, exercitum
 hosti-

hostilem fuga abreptum cognouisset, Steficlem imprimis, deinde & militum virtutem collaudauit. Quoniam verò rem, ad quam venerat, confectam reperit, ipse alias rerum gerendarum occasiones circumspicit, refeitoque milite in Epirum, aliaque loca vicina, quæ ad Spartanam vel ditionem vel societatem spectabant, transmisit, ubi multas statim ciuitates, vastatis latè agris, & terrore agrestibus injecto, cepit. Interea temporis orta ab Atheniensibus pacis mentione, omnes Græciæ populi Lacedæmonia legatos suos cum mandatis & amplissima potestate mittunt. Ibi pax aduersis quidem Thebanorum animis, sed tamen consensum impræsentia præbentibus firmatur; additum conditionibus, sicut in priore pace fuerat, ut præsidia urbibus deducerentur. Quæ omnia, incio Iphicrate, & bellum ultra Peloponesum occidentem versus magnis successibus contra Spartanorum socios gerente, agebantur: sed Athenienses legatos ad eum extemplo mittunt, cum mandatis, ut quæcunque post diem sacramenti de pace præstiti bello cepisset, omnia cum fide restitueret. Omnia igitur cum cura conquisita summa fide ab Iphicrate restituuntur. Iam enim Athenienses, bellorum pertæsi, de fœderibus seriò cogitare cæperant; & ultro se inter Lacedæmonios & Thebanos, qui omisso mari, fœuissima inter se prælia, ad Leuctra, ad Mantinæam, sub ipsis denique Spartæ mœnibus, magna omnia Thebanorum gloria, conseruerant, arbitros belli & pacis offerebant; semel etiam ipsam Spartæ urbem vltima ferum desperatione laborantem, è

*Bonorum
post pacis
diem resti-
tutis.*

Thebanorum manibus tanquam ex incendio eripuerunt.

Cap. 30.

Id verò ægerrimè ferens Epaminondas Thebanorum princeps, cōposita ad id oratione, suā populo, vt maris etiam imperium Atheniensibus eriperent; quam rem non minùs factū facilem, quā re ipsā vtilem & gloriosā fore confutabat: quippe maris dominiū terrarū imperiū, velut vmbra corpus sequi solitum; victos in terra Spartapos jam esse; vincendos & in mare Athenienses esse: vtrobiq; eundē belli esse Martem; & omni in loco ignauiam virtuti cedere: fit itaque decretum, vt triremes centum, totidemq; ad eas conseruandas casulæ, more Siculo, extruerentur, vtq; Rhodij, Chij, Byzantini ad subsidiariam hijs cæptis operam præstandam inuitarentur; Epaminondas vt rem quam verbis suaserat opere promoueret, ad hanc legationem operam ipse suā vtrō offerebat; quæ res magno assensu audita, omnem vltra dubitandi causam sustulit. Itaque cum modica triremium cohorte ad memoratas ciuitates missus properabat. In itinere Lachetem Atheniensem ad Thebanorum conatus in mari impediendos missum, improviso adortus ita conterruit, vt subducta mox classe toto mari cederet, vrbesque passim Epaminondæ possidendas linqueret. Quod si longius vitæ spaciū huic viro fata concessissent, nemini dubium videbatur, quin illo duce terræ simul marisque imperium, reliquæ Græciæ omni præreptum Thebani occupassent. Sed eo paulò post ad Matinæam, clarissimā prius parta de Lacædamonijs victoria, ex vulnere mortuo

*The' apor-
rum de A-
theniensibus
in mare
victoria.*

*Epaminon-
das ex vul-
nere mor-
tuum.*

fin.

mortuo, occubuit Thebanorum virtus. Cujus pugnae euentus eo maximè memorabilis videtur, quod Macedonum imperio initium & causam præbuit; vt enim Thebanorum animi cum duce suo ceciderunt, ita Lacedæmoniorum vires eo demùm prælio adeò attrita, afflictæque sunt, vt omnem Græciæ imperio deinceps complendæ fiduciam abjicerent.

Hinc Agefilaus octogenarius jam sed irrequieti ingenij vir omiſſa Græcia, Tacho siue Tao Ægyptiorum Regi aduersus Artaxerxem, qui quadagesimum secundum regni annum tum agebat, rebellanti auxilio ibat. Chabrias etiam Atheniensis, bellorum in Græcia pertasus, priuato consilio ad eundem Regem militaturus proficiscitur, à quo ducentarum triremium classi præfectus, rem ejus naualem egregiè curabat, & vniuersum Ægyptum inter & Asiam mare imperio & classe obtinebat. Agefilaus verò vnà cum Rege Tao Palestinam vsque itinere terrestri contra Persas profectus, magnam sibi & Spartano nomine glorià ad exterarum gentes comparabat. Sed quum Tai filius patris absentia pro occasione vsus, regnum paternum occupasset, ab expeditione Persica reuocatus pater, in Ægyptum redijt: vbi fuso rebellium exercitu, & filio recepto, rebus item cæteris ad votum constitutis, Agefilaum multis honoribus, magnisque pro merito præmijs cumulatum dimisit. Is verò dum ad Cyrenem ventum expectat, moritur; corpus ejus melle conditum (ita enim illorum temporum ferebat vsus) Spartam reportatur: quum quadraginta jam & duos annos,

Cap.31.

*Agefilau
moritur.*

nos, regnum Spartanum magna cum gloria, variante quamvis sæpenuerò fortunâ, tenuisset. Non me latet aliam Diodori Siculi, aliam Plutarchi de hac Agesilai in Ægyptum expeditione esse sententiam; ille totus in laudibus Agesilai est; hic eum aduerso hominum rumore bellum hoc & suscepisse & perpetrasse, desertoque, ad quem primò venerat, Tao patre, Nectanabo filio operam postea, parum regiè vendidisse narrat: quorum ego dicta utpote ad rem & institutum nostrum minus pertinentia, nec tueri in alterutram partem, nec refellere institui. Temporis potius hujus rationem habendam esse censui: vna enim Olympiade, paucisq; adeò ejusdem Olympiadis (erat autem centesima quarta quæ anno mundi ter millesimo sexcentesimo octauo initium capit) mensibus, summi omnes qui tum claruerunt viri, vitam morte commutarunt: mortuo enim in Ægypto Agesilao, statim moritur Artaxerxes Mnemon: pari vterque ætatis, pari ferè regni termino defunctus; paucis verò ante diebus mortuus est ad Mantinæam Epaminondas, & ante illum ejusdem gentis vir, & pari cum eo laude præditus Pelopidas. Dionysius enim Siciliæ tyrannus, primo centesimæ tertiæ Olympiadis anno, magnis rebus gestis in fata concesserat; mortuo verò Epimanonda, fugam è Thebis, quâ obses ab Alexandro fratre datus tenebatur, in Macedoniam arripuit Philippus, Amyntæ filius natus minimus, Alexandri magni pater. Is accepto Macedoniæ regno multa contra Illyrios, Bastarnas, Dardanos, Thracas, Thesfalos etiam aliasque vicinias gentes magna virtute,

*Philippus
Alexandri
pater.*

tute, magno successu gessit; sed quum sub initio regni paupertate premeretur, in Hellesponti freto piraticam exercuit, centumque & septuaginta nauium spolia vno impetu, nullo amicitiae aut inimicitiarum discrimine, rapuit. Facti inuidiam lenibat, quod sic partas opes, maiore aliquanto quam qua pepererat fide, militibus in obsidione Byzantij illo tempore hærentibus, diuisit: eò magis, quod vno in mari admissio flagitio contentus, eo postea abstinuit, & ad imperium in continente firmandum conuersus, omnem Græciam partim dolo, partim virtute, sed mira prorsus in omnibus scelicitate domuit.

Dum ista in Græcia gerebantur, nihilo meliore in statu res in Sicilia erant: mortuo enim Dionysio patre, successit ei in tyrannide Dionysius filius, vitiorum paternorum, amicitiae, perfidiae, crudelitatis, ex asse hæres, prudentiae, industriae, fortitudinis, bellicae artis, aliarumque virtutum, quae summæ in illo erant, vix vnciolam assequutus. Hic natiuae ignauiae studium pacis & quietis publicae sedulo prætendebat. Itaque cum quingentas triremes a patre accepisset, omnes in naualibus à patre extructis tanquam alteri saeculo profuturas condidit. Vno interim, & stupris, rapinisque & ciuium caedibus incubuit. Inter quos dum Dioni consanguineo suo, Platonis nuper discipulo, necem machinabatur, graui bello se implicuit. Dum enim absens, vrbi-
bus, quas à patre semirutas in Italia acceperat, restaurandis vacat, Dion cum duobus non amplius nauigijs Corintho, quem locum exilio delegerat, reuersus, confluyente ad eum vndique ciuium

Cap. 32.

*Philistus
Dionysii
maioris na-
marchus.*

*Prælium
manuale ad
Syracusas.*

*Nipsus Di-
onysii na-
marchus.*

uium multitudine, cum quinquaginta millium exercitu Syracusas intrauit; & totam (præter arcem quæ tyranni præsidio tenebatur) urbem magno ciuium consensu traditam accepit. Cuius rei accepto nuntio Dionysius, Philistum namarchum cum sexaginta triremibus Syracusas præmittit. Ipse quum exercitum in Siciliam affretum transinisset, ad urbem pedestri itinere contendit. Syracusani, effractis naualibus Regijs, Philisto portum magnum intranti cum classe occurrunt. Acre ibi prælium committitur; in quo sua primum virtute Philistus præualebat. Sed ab hostibus tandem pluribus numero circumuentus, nè quæ captis fieri solent viuis periret, sibi mortem ultro accersuit. Syracusani prælio victores dilancinatum Philisti cadauer, & omni contumeliarum genere affectum, inseputum proiecerunt; ut quam iram in ipsum tyrannum exercere non possent, saltem in tyrannidis ministrum seu viuum seu mortuum effunderent. Dionysius, hoc vulnere accepto, valido arcis præsidio relicto, in Italiam redit, animum ibi à sensu malorum auocans, quorum vim præfens non sustinuerat. Veruntamen, quum arcem ipsam, quantumuis milite simul & natura munitam fame iam laborare, & præsidium in ea relicto de se dedendo colloquia cum hoste ferere, accepisset, Nisippum genere Neopolitanum loco Philisti suspectum Syracusas cum comitatu properè misit. Hic pridie eo appulit, quam arx, ex conuentione, ciuibz tradenda fuerat. Solutis inducijs Syracusani magna vi impetum in Nisippum faciunt. Fit prælium; fun-

duntur

ducentur Dionysiani, naues aliæ franguntur, aliæ integræ capiuntur, aliæ ad terram præcipitantur: qua pugna penitus concidissent tyranni tres, ni Syracusani rei lætitia ad epulas & crapulam conuersi, suam hosti occasionem urbem noctu inuadendi, & ciues ad lassitudinem vsque trucidandi præbuisissent. Nec eo contenti Dionysiani, urbem incendunt, latèque diffuso igne, scædam pulcherrimæ nuper ciuitati deformitatem inferunt. Id eò impuniùs faciebant, quòd Syracusani paucis ante diebus, salutis & libertatis suæ recuperatorem Dionem, tanquam affectatæ tyrannidis reum, vrbe sua per iniuriam & scelus eiecissent. Eum igitur nunc siue facti pœnitentia, siue rerum suarum sensu moti, decreto reuocant. Isque subitò reuersus Dionysianos vrbi expilanda etiamnũ intentos aggreditur, & graui strage vrbis mœnibus exactos intra arcis suæ munita se recipere coegit.

*p alium
nauale Di-
onysio ad-
uersum.*

siue.

In hoc ipsum tempus incidit Bellum in Græcia Sociale, cuius frequens apud autores mentio reperitur. Etenim Rhodij, Chij, Coi, necnon Byzantini aliæq; insulæ & vrbes, à societate Atheniensium, Epaminondæ operâ auulsi, post eius etiam mortem communi consilio, eorum imperium aspernati, omnem belli apparatus suis consilijs, suis opibus faciebant. Primo statim huius belli anno, Athenienses Chion urbem terra marique obsident. Pedestribus copijs præerat Chares, naualibus Chabrias: qui nauali certamine in ipso portu contracto, quum nauem suam ictu aduerso perfractam cerneret, nec spes hostiles manus euadendi esset, gloriosam mortem

Cap.33.

*Be'um in
Græcia so-
ciale.*

tem ignominiosæ vitæ præferens, telis hostium ultro se obiecit, & aduerso demum pectore multis vulneribus acceptis cecidit. Inde varia certamina, vt casus tulit, partim terrestribus partim naualibus copijs contracta, sed memoratu parum digna. Quarto demum anno, ad noua belli studia recentes vtrinque & integri consurgunt, belli fortunam pugna nauali semel tentaturi. Athenienses quamuis sub Charetis ductu sexaginta naues expeditas iam haberent, alias tamen sexaginta triremes addiderunt: ducesque Iphicratem & Timotheum, nobilissimos suæ ciuitatis viros, adiungunt, vt æquato illis cum Charete imperio, communi consilio rebelles socios debellarent. E diuerso socij, quum & ipsi centum triremium classem aptassent, insulas omnes quotquot Atheniensium sectam sequebantur, hostiliter inuadebant. Tandem ad Byzantium conuenerunt classes: jamque propere erant vt concurrerunt, sed subita & insolita ventorum procella ingruens, conflictum diremit. Chares nihilominus in tanta maris iactatione, omnino pugnandum, & quum nauem ipse suam regere non posset, classem tamē in hostem dirigendam esse censuit. Contra Iphicrates & Timotheus importunitatem & incitiam hominis mirati, pugna abstinuerunt. Ibi Chares criminandi locum nactus, militum fidem obtestari, collegas proditoris accersere, simul literis Athenas missis, duos præstantissimos, non modò ciuitatis, verumetiam ætatis illius viros, detrectati certaminis & minutæ maiestatis reos ad populum accusare. Nec mora, populus iudicium

rium innocentibus intendit : ambos graui multa & ignominia oneratos imperij exortes esse iubet. Chares interea classis totius potestatem adeptus, dum impendijs Rempub. leuare vult, audax & impudens facinus aggreditur. Pharnabazus illo tempore à Rege Persarum Ocho defecerat: ei Chares cum vniuersis copijs se adiungit; cuius opera Pharnabazus egregiam de Regijs victoriam adeptus, vt gratiam tam bene de se merito viro reponere t, tanta illi pecuniarum copia remuneratur, vt facile inde militi stipendium numeraret. Grata ea erat Atheniensibus in præsens res : sed quum Rex de hac tanta injuria sibi contra jus & fas illata, legatos questum Athenas misisset, ijque in concionem producti non aliud quam *pruatonè an publico consilio id fecisset Chares*, subinde interrogarent, simul rumor haud vanis nuncijs afferebatur, Regem quantocyus trecentarum triremium classem socijs ad opprimendas Athenas missurum, populus Atheniensis euentum metuens, de pace cum socijs æquis conditionibus facienda agere decreuit : nec socij tantorum subsidiorum spe sollicitati à pacis consilijs abhorrebant. Ita quarto demum anno bellum sociale finem habuit. Artaxerxem verò a belli Græci cura res Egyptiacæ auocabant.

Iamdudum Ægyptij, instigante Nectanabo Rege, Tachi filio, à Persarum imperio defece-
rant, sed defectionem hanc Rex Persarum satrapis suis castigandam delegauerat : qui re vel signi-
ficiter vel infeliciter gesta, alijs subinde gentibus similia patrandi animos fecerant. Itaque &

Cap.34.

significiter

O

tota

tota Cypri insula, & Phœnicia omnis Ægyptijs se adiungunt. Quibus rebus motus Artaxerxes, non jam ampliùs alios mittere, sed ipse ad hoc incendium, nè latiùs serperet, restinguendum properare statuit. Babylone cum exercitu profectus, in Phœnices mouit : ibi triremes trecentas è Caria à satrapis paratas instructasque reperit. Cariæ Regulum cum quadraginta triremibus Cyprijs bellum inferre iubet. Ille Cyprium haud magno discrimine recepit. Ipse Tripolim celebrem Phœniciæ ciuitatem per prodicionem cepit ; inde per Iudæam Ægyptum inuadit, classe ad Pelusium occurrere iussa. Nihil in hoc bello memoratu dignum nauibus gerebatur ; non enim Nectanabus classem aduersam in mare comparauerat, sed veteri Regum Ægyptiacorum instituto, Nili ostijs valido vbique præsidio firmatis, totus in phaselis & nauigijs fluuiatilibus adornandis erat. Hanc verò partem virium inutilem ei fecit diuerso consilio vsus Artaxerxes: etenim si quà transitu prohiberetur, fluuio, quod in tam molli putrique ab annuis Nili inundationibus solo haud difficile factu erat, in diuersam partem deriuato, naues semper in sicco destituebat. Itaque fugato in vltimas Ægyptiæ oras Nectanabo, Ægyptum Ochus nullo magno molimine recuperauit ; & cum magna laude Babylonem redijt. In itinere magnam Iudæorum turbam, quòd Ægyptiacorum partes sequuti fuerant, solo patrio relicto, ad mare Hyrcanum migrare iussit : & hic est alter ille Apodasmus, siue Iudæorum migratio, quæ apud autores celebratur. Incidit autem

antem in annum mundi ter millesimum sexcentessimum quinquagesimum quartum.

Hoc eodem tempore pulso Dione, Syracusani in pristinum sub Dionysio seruitutis statum redierunt, reliqua verò Sicilia omnis à Pœnis tenebatur; quibus malis Siculi à Corinthijs remedium petierunt: ij ducem Timoleonem cum decem non amplius nauigiorum classe mittunt, qua tam exigua manu in Italiam primò, deinde in Siciliam quum trajecisset, caput insulæ Syracusas, vltro manus tendente populo, occupauit: quo facto tyrannum in arcem compulsum ita terruit, vt se arcemque suam, vi humana, si virum intus habuisset, inexpugnabilem, cum quadringentarum nauium classe sine pugna, sine mora, traderet. Deditum Timoleon fordido nauigio Corinthum deportari iussit. Inde ad Pœnum hostem conuersus, omnes vbique debellabat, tanta sceleritate, vt nemo vir vnus tam præsens rebus gerendis numen vnquam sensisse videatur. Fœlix, si rerum sic à se gestarum gloriam, verò earumdem auctori Deo acceptam referre didicisset; quanquam nè ipse quidem eorum, quæ gesserat, quicquam virtuti suæ, sed, quos putabat, dijs accepta referre solitus memoratur.

Cap. 35.

Sub idem tempus Athenienses, omne mox imperium amissuri, omne pristini ingenij specimen abjecerunt. Nam quum Dionysius parta de Dione victoria nauem cum donarijs Ioui Olympico & Apollini Delphico misisset, fortè accidit, vt Iphicrates classis Atticæ præfectus (nihil enim apud Græcos frequentius, quàm vt

Cap. 36.

quem heri ærarium viderant, hodie in summa potestate cernerent) dum Corcyrae littus seruat, in eam incideret. Causam viæ, quidque ferrent sciscitando quum exegisset, vir hactenus in deos suos pius, vt publico potiùs quam suo consilio peccare mallet, nihil in re presenti mouendum censuit, donec missis Athenas literis, quid de illa præda fieri vellet, populum consuluisset. Inopia plerumque cogit ad turpia. Populus quum illo tempore magnam ærarij difficultatem pateretur, nihil in alterutram partem mandandum censuit, militem modo alendum, res Deorum scrupulosè inquirendas non esse, renunciari iussit. Quo nuncio accepto, Iphicrates aurum omne & argentum concidi, ebur, cæteraque quæ opere plus quàm materia erant, libera item corpora distrahi, vendique iussit. Tantò sanctiùs Timæstheus pirata, quàm populi Atheniensis Princeps, imò quàm ipsa ciuitas Athenarum, Deorum suorum religionem coluit. Quanquam minùs hoc fortasse in Atheniensibus mirandum; hij enim templis suis dona modò inferri vetuerunt: at Lacedæmonij eodem tempore cum Phocensibus conjuncti, Delphos ipsos expilarunt; ultorem mox Philippum Macedonem sacro bello fortituros; ita nec mare nec terra illo tēpore sacrilegio suo caruit. Sed enim vergente qualibet ad ruinam ciuitate, vt nunc Græcia: priùs ipsi Deos suos deserunt, deinde & ipsi à vero sed ignoto sibi Deo, in quem insciji peccant, deseruntur. Paulò deinde post profligati ad Cheronæam à Philippo Macedone Athenienses, iustas sacrilegij pœnas dabant.

Qua

Qua victoria omnis Græcia in Philippi mox vel potestatem vel fidem venit. Isque confestim indicto Græciæ concilio se contra Persas communem Græcorum Imperatorem creari petijt. Tanto grauior Asiæ hostis nunc faturus quàm Agamemnon olim, aut nuper Agefilas fuerat, quanto maiores ad hoc bellum copias tracturus videbatur. Non enim Græciæ modò, vt illi, verùm etiam Macedonum Illyriorumq; & Bastarnarum omniumque Istrum vsque flumen gentium, ferocissimorum per se hominum, & longa militia duratorum vires sub signis habiturus erat. Imperator declaratus classem extemplò comparauit, Attalumq; & Parmenionem duces cum parte copiarum in Asiam præmittit. Quò & ipse paulo pòst cum ingenti exercitu transmissurus erat. Sed in ipso tantarum rerum conatu & molimine subita & inopina morte extinguitur. Eique defuncto successit Alexander filius, Olympiade (in quo non discrepat) centesima vndecima. Sed primò an vltimo eius Olympiadis anno, variatur. Frequentior opinio primum habet.

Quicquid autem de exacto annorum numero sit, vtile certè fuerit historiam legere & nosse cupienti periodum hanc diligentèr annotasse. Geminum enim sub hoc tempus terrarum imperium parturiebant fata: Macedonum & Romanorum: propior partui Macedonia fuit. Vterum Roma tum ferre cæpit. Neque enim ne hæc quidem vrbs clariores vnquam aut imperio digniores viros habuit. Valerium Coruium, C. Martium Rutilium, Manlium Tor-

Cap.37.

quatum, C. Sulpitium, Cornelium Cossium, Publium Philonem, Papirium Cursorem, Q. Fabium, duos Decios, L. Voluminum, Curium Dentatum, innumerosque alios, non Parmenioni modo & Attalo, Cænoq; & Ptolomæo Ducibus, verumetiam Alexandro ipsi omni genere militiæ pares. Equibus Cossus & Corvinus, singulari hic aduersus Gallum certamine, ille optimis ex Samnitium duce spolijs celebris sexto non amplius ante cæsum Philippum anno, Consulatum Romæ tenuerunt. Cuius anni res Romanæ Historiæ conditor T. Liuius scribere aggressus, sic inquit, *maiora iam hinc bella & viribus hostium, & vel longinquitate regionum, vel temporum spatio, quibus bellatum est, dicentur.* Liceat verò & mihi rem naualem tractanti, hoc ipsum tempus Alexandri Magni in Asiam traiectu nobile celebrare. Magnas ille res in mari mediterraneo gessit, oceanum verò orientalem primus omnium Europæorum Regum aperuit. Alexandrum sequuta sunt inter successores eius, Demetrium, Seleucum, Ptolomæum, multa & insignia, quæque omnia priora facile superent, in mari prælia. Hos deinde exceperunt Romani & Pœni hostes, ingentibus illi classibus, sed longè ingentioribus in mari cladibus concursum. Pœnis denique semel, atque iterum, ac tertio denum bello superatis, ipsi Romani relicta terra in mare naualibus prælijs decreturi descenderunt; nec priùs incæpto destiterunt, quàm una ad Actium nauali pugna sibi totique adeò terrarum orbi sub ipsum seruatoris nostri in carne aduentum pacè peperissent. Quanta rerû moles?

Macedo-

Macedonum obscura admodum fama vsque ad Philippū Alexandri patrem fuit, inde, & per eum crescere cum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit: superfudit deinde se in Asiam Alexandro duce. Hic accepto Macedonum imperio, pacata Græcia, & excisa mox Thebarum vrbe, ferox adolescens ad Hellespontum cum exercitu profectus, in Asiam trajecit, præter pedestres copias in quibus præcipua ejus vis sita erat, centum octoginta structis instructisque nauibus, quibus Amphoterum nauarchum præfecit; eumque oram Hellesponti, dum ipse Asiam penetrat, tueri iussit: mox tamen socijs ad hanc rem naues ex fœdere imperat; Amphoterum verò ad insulas, quæ passim Persarum præfidijs tenebantur, recipiendas misit. Inde fufis fugatisque ad Granicum amnem Persarum satrapis, ad ciuitates Lydiæ & Ioniæ, tractusque illius omnis vrbes vel recipiendas vel expugnandas se conuertit: & aliæ quidem omnes vltro in tam clari adolescentis potestatem & fidem concesserunt. Soli Milesij, quum primùm datis ad eum literis deditiois spem fecissent, cognito mox classem Persicam appropinquare, venienti Alexandro portas clauferunt. Iamque obsidio à terra erat, tormentaue & machinæ admotæ, omnisque vis adhibita; cœterum illam eo fidentiùs sustinebant Milesij, quòd auxilia in tempore à Persis affutura non dubitabant. Interim Nicanor, socialis ad Hellespontum classis dux, quum quieta ibi omnia essent, Alexandrum verò in Mileti vrbs maritimæ obsidione hære accipisset, cum expedita centum sexa-

Alexander.

ginta nauium classe accurrit, tantaque festinatione in itinere usus est, vt Pharnabazum cum quadringentis Cyprijs, Cilicibusque & Phænicijs nauibus aduentantem triduo præuerteret. Lada insula est portui Miletensi ex aduerso, non longè posita, ad quam primū præliū nauale inter Perlas & Ionas pugnatum fuisse superius diximus. Quicquid insulam hanc inter & portum spatij erat, id omne classe sua Nicanor occupauerat. Persarum classis quū adueniens omnia prius possessa reperisset, ad Mycalem promontorium substitit: inde Pharnabazus copijs eductis pugnandi copiam Alexandro fecit. Parmenio qui plurimū autoritate in consilio castrensi valuit, detrectandum non esse censuit: eadem & reliquos pugnandi libido tenuit. Alexander nec prouocatione hostium motus, nec suo rū impetu abreptus, à pugna nauali abstinere iussit: neue imperio magis quàm ratione, cum prouectioris ætatis ducibus certare videretur, consilij sui rationes expromere non grauabatur: imparem nauium suarum numerum, genus militum cum Cyprijs & Phænicibus exercitatione & usu nautico neutiquā comparandum: fortunam ab euentu haud quaquam simile: si vincerentur Persæ, pro quadringentis, quæ tum erant, nauibus, mille statim carinas ex Caria, Phœnicia, Ægypto, Cypro, alijsque insulis veluti mari enatas ei adiuturas: sin aduersi quid, quod absit, Macedonibus contingeret, graue ad eos, forsan & irreparabile ex rei male gestæ fama damnum redundaturum; vt cætera taceantur, Græciam omnem, quæ rerum gestarum miraculo nunc stupeat, ad primum

primum rei nuncium resumptis animis rebella-
 rum: denique se vniuersam oram maritimam,
 ab Helleſponto Ægyptum vsque & Cyrenem, in
 suam potestatem redigendo, vires hostium nau-
 ticas, quantæcunque illæ fuerint, inutiles & su-
 peruacaneas, Dijs fauentibus, breui redditurum.
 Ultima ita magno elatoque animo differuit, vt
 maris imperium non tam animis quàm manibus
 Macedones jam complecti viderentur. Itaque
 omiſſa in præſenti maris cura, omnes ad vr-
 bis obſidionem se accingunt. Ne tamen obſeſſis
 vel fuga mare pateret, vel auxilia a Perſarum
 claſſe iuxta ſtante ſubuenirent, Nicanorem por-
 tus fauces firmiſſimo nauium præſidio occupa-
 re iubet; ita terra marique obſeſſa Miletus ca-
 piunt. Captam ira victoris ſolo æquauit. Nec ta-
 men inde veſtigio ſe prius mouere voluit, quàm
 aliquod virtutis Græcæ in mare ſpecimen Bar-
 baris edidiſſet. Fortè accidit vt Pharnabazus
 quinque naues hoſtem ex more ad pugnam pro-
 uocaturas emitteret: in eas Alexander decem
 ex ſuis emiſit. Perſæ, vt qui liberam ſemper &
 integram prouocandi licentiam ſibi fore animis
 præceperant, vbi aduerſum ſe iri animaduertiſ-
 ſent, (vt prouocantes ſæpe terror occupat) ad
 ſuos trepidè refugerunt: eos inſequuti Macedo-
 nes, nauem vnã capiunt; nec illud huius vi-
 ctoriæ pulcherrimum fuit, ſed quòd tantilla ja-
 ctura ita repente conſternati ſint Perſarum ani-
 mi, vt nocte ſequente, omnes à Mycale, qua ſta-
 tionè hætenùs habuerant, teſti tenebris dilabe-
 rètur, veriti nè hoſtis ex rei geſtæ fiducia poſtri-
 diè ad ſe opprimèdos cū vniuerſa claſſe veniret.

Alexan-

*Mileti ex-
pugnatio.*

Cap. 39.

*Memnon
classis Per-
sica præfe-
ctus.*

Alexander hac victoria in mari contētus mis-
sam extemplò classē fecit, partim quòd pecunijs,
illo tempore ad eam alendam instruendamque
indigeret, partim quòd se hosti si totis viribus,
aut justis classibus concurretur, in hoc genere,
neutiquàm parem fore existimabat. Classe di-
missa in Ciliciam abit. Inter hæc Memnon,
quem Darius Rex vniuersæ classi oræque mari-
timæ omni præfecerat, de bello Græciæ, ipsi-
que adeò Macedoniæ inferendo cogitans, Chi-
on insulam proditione cepit, Lesbom præter My-
telenem urbem omnem recepit; hanc terra mari-
que obsidet, sed in ipsa obsidione fato fungitur,
quo nihil à Darij rebus alienius illo tempore
contigisse potuit: erat enim Memnon, si quis
alius, vir acer & impiger, quique liberum post
missam Alexandri classē mare nactus, bellum
ingens in Græciâ, pacem Antalcidæ singulis ex-
probando, conflaturus videbatur: quo consilio
cum autore mortuo, liberius jam Alexander in
Ciliciam, quo iter intenderat, ire pergit. Vbi
ipso Dario ad Issum juxta mare profligato, fan-
ces Ciliciæ, dejecto inde Persarum præsidio,
perrupit, & ad Arbelam Darium magna cum
strage iteratò vicit; inde memor quid ad Mile-
tum se in mare effecturum promiserat, ad Phœ-
niciam & mare deflexit; in itinere Damascum
misso Parmenione, & cum urbe vniuersam Da-
rij gazam occupat. Iam Syria, jam Phœnice
omnis præter Tyrum in Macedonum potestate
erat.

Cap. 41.

Tyrus perpetua ducentorum quinquaginta
aut eo amplius annorum pace & felicitate, loci
insuper

insuper fiducia (quòd in insula, quam mœnia vr-
bis totam complectebantur, sita esset) freta, sa-
tis esse rata si amicitiam Regis non abnueret, *Tyrum vrbs
& eius ex-
pugnatio.*
imperium longè recusabat. Erat hæc vrbs lon-
gè vetustissima nec poetarum fabulis celebris
magis quàm vera historia nobilitata: cuius tan-
ta erat olim diuitiarum affluentia, vt regalem
in omni genere luxum facillè superaret: de ma-
ritimis loquor. Patet ex Ezechiele Propheta
eò vsque luxuriæ & superbiæ progresfos, vt
vela nauibus ex serico contexerent, transtra ve-
rò non ex robore sed ex ebore fabricarent. Ita-
que quo tempore Nebuchodonosor Assyrio-
rum Rex Phœniciam omnem & deinceps Æ-
gyptum vastabat, hæc tum vrbs portas ei clau-
sit, & imperium accipere renuebat. *Nebuchodo-
nosor.*
Potentissi-
mus igitur Rex ad eam oppugnandam conuer-
sus, totum tredecim annorum spatium in hu-
jus vnus vrbeculæ obsidione insumpsit: diffi-
cilior oppugnatio erat, quòd Rex ille naues
ad expugnandum non habuerat. Erat autem
vrbs, quatuor nè minus stadiorum spatio à
terra sejuncta, & profundissima aquarum
voragine cincta: nec fame eam vllò vnquam
tempore edomandi spes erat, quòd mare ad
commeatus inferendos apertum omne & libe-
rum vndique habebat. Veruntamen ingens Re-
gem eam expugnandi incessit libido. Itaque
immani quodam ausu ad molem in profundo
iaciendam animum aduertit. Paletyrum, hoc est,
antiquam Tyrum in continente ex aduerso posi-
tam diruit: inde materiam ad hanc voraginem
explendam sumpsit. Anno deinde post captam
obsidio-

obsidionem tertio supra decimum, anno regni decimo nono, cujus anni initio captæ erat Hierosolymæ, perducto aggere & perfectis operibus, urbem cepit, ut autor est Iosephus in decimo Antiquitatum Iudaicarum libro. Quamquam nec ipse Iosephus mihi hujus operis immensitatem satis animo complexus videatur; ita enim rem narrat quasi simplicem in longitudinem aggerem à continente ad urbis mœnia protédisset. Quæ quamvis res erat per se ampla, longè tamen eam ab hujus operis magnitudine abesse constat. Prædixerat Propheta Ezechiel non solum ipsum urbis excidium, verumetiam morem modumque per quem excinderetur: *Adducam, inquit, ad Tyrum Nebuchodonosor Regem Babylonis, & circumdabit eam munitio- nibus, & comportabit aggerem in gyro, & vineas & arietes temperabit in muros ejus: inundatione equorum ejus operiet te pulvis eorum: à sonitu equitû & rotarum & currum movebuntur muri tui.* Ex quo profectò apparet, non modò aggerem, ut postea ab Alexandro, à littore ad urbem perductum, sed totum mare molibus circumquaque aggestis oppletum fuisse, sic, ut vineis, & arietibus, omnibusque operibus bellicis, non solum à fronte oppugnari, verumetiam toto murorum ambitu, excluso mari, circumfederi posset: errat enim profectò qui hac de re eò dubitat, quòd nusquam in Iosepho aut alia historia ista reperiantur: non enim historiæ Prophetijs, sed Prophetiæ diuinæ historijs humanis fidem faciunt. Itaque quæ Deus futura prædixerit, ea postea euenerint necnè, dubitare non

non error est, sed scelus. Ab hoc tempore totos septuaginta annos, non vrbs sed area Tyrus erat; idem enim erat hujus & Hierosolymitanæ vrbs onus: quarum neutra stante Assyriorum imperio surrexisset: Sub Persarum imperio vtraque ciuitas pristinas opes viresque recepit, sed magis ista, propter loci situm & opportunitatem. Itaque qua superbia Nebuchodonosoris olim mandata spreuerant, eadem nunc Alexandri imperia respuerunt.

Erant ad illa vsque tempora molis Nebuchodonosorianæ vestigia in veteris Tyri littore extantia, vt memorat Iosephus. Ab hijs admonitus est Rex quam potissimum rationem iniret tam munitæ vrbs expugnandæ. Itaque ad materiam habendam Palætyron & ipse diruit, noctes diesque operi insistit, indignum ratus si quod Nebuchodonosor olim effecit, ipse paria ausus perficere non posset. Sed cum hanc obsidionem multi literis commendauerint, & Quintus Curtius tantum non ob oculos posuerit, lectoremque non vt olim gestis adhibeat, sed quasi in re presenti constituat, ac narrationis copia & perspicuitate sic afficiat, ac si ipse lector pugnæ fortunam mœnia vel scandendo vel defendendo experiretur, frustra me facturum existi-
maui, si rem hanc siue ijsdem siue alijs verbis huic nostræ historiæ insererem: illud modò notandum censui, molem hanc ab Alexandro jactam, vt operis magnitudine cum priore illa nullo modo comparandam, ita ad vrbem capiendam parùm virium, si verum volumus, non multum momenti fuisse habituram, nisi ægrò
animi

Cap.42.

animi, & persisteret in incerto, an abfisteret alternis dubitanti, classis ex Cypro primum, mox ex Græcia, totaque ora maritima victoris fortunam sequuta, aduenisset. Hijs instructus ex Sydone classem mouit: dextrum cornu ipse cum Rege Cypriorum, (cujus ibi centum viginti triremes aderant) tenuit, læuum Cratæo cum alijs Regulis tuendum tradidit, & ante portum Tyrriorum progressus, pugnandi copiam hosti fecit. Tyrij non tam numero nauium mouebantur, quam quòd Cypri, Aradi, Bybli, Regulos, socios nuper & amicos suos, cum copijs aduersum se tendere cernerent. Cum orbe terrarum susceptum bellum suis viribus gerendum sibi esse querebantur. Itaque non solum intra præsidia se continebant, verumetiam portuum fauces, ne qua hostis irrumperet, obstruxerunt. Alexander, quum hostis apertè detrectaret, portuum faucibus classem vndique admouit, vt, si facultas daretur, viam vi aperiret. Sed tam firmis omnia præfidijs tenebantur, vt frustra omnes ea parte conatus futuros appareret. Itaque ad oppugnationem conuersus mare primum clausit, & angustiores annonas obsessis fecit: deinde numero nauium fretus classe urbem pro vallo cinxit; Quid? quòd Rex huic generi militiæ frequenter se inseruit: iunctis etiam nauibus turres & tabulata superstruxit: quas quum mœnibus admouisset, ex omni parte comminus cum hoste toto murorū circuitu confligebatur. Nam ad aggerē quod attinet, vt nihil aliud, ipso certe corporū objectu vno eoq; angusto tramite irruentē hostē viri fortissimi repulissent.

Septimo

Septimo quam obsideri cæpta est mense, Cap.43.
capta fuit vrbs Tyrus, emporium certè, quod

inter omnes constat, terrarum orbis longè pulcherrimum, & vera mercatorum sedes. Sed præ omni mercaturæ genere natiuæ purpuræ piscatu scælix censebatur. Erat autem purpura ex conchiliorum genere, quæ intrinsecus animatam carnem continebat, & in medijs faucibus candidissimam habebat venam, qua execta, diues ille promanabat cruor, quo lanæ & sericæ, ad Regum & Imperatorum vsus, tingebantur. Sed enim fulgidissimus ille & augustissimus color, non solum vsibus verumetiam oculis nostris jam subducitur, & in rerum deperditarum numero censetur. Id alij alia ratione euenisse putant. Alij ipsam purpurarum speciem interiisse rentur, quod nè credâ, facit primùm ipla philosophorum species interire negantium autoritas: deinde familiaris meus Ioh. Trebeschinius, prisci moris & simplicitatis vir, cuius ædes Lambethæ juxta Londinum positæ, rerum alioqui ab oculis nostris remotarum, & ab vltimis terrarum terminis vndique conquisitarum penus est & officina: is mihi inter alia vacuas purpurarum conchas monstrare solet: quas ipsas esse facile inducor vt credam, quòd ipsa testæ forma quamuis animal non magnum, immensæ tamen ingluui ei belluam esse prodit. Purpura autem voracior; prouerbio vsurpatur. Alij purpuræ quidem speciem manere, sed pretiosum illum siue succum siue sanguinem è conchilibus hauriendi artem defecisse autumant. Hoc placet: hanc sententiam tenendam Pancirolla suadet: qui de rebus

PURPURA
NATINA.

rebus deperditis & inuentis librū elegantissimū scripsit; namquæ jam ex cocco baphico siue cochcenilia conficitur, ea purpura quidem non est, sed fucus ē f. utice expressus, & ementito colore purpuram marinam referens, quique ab augusta illa specie longè longèque absit. Purpurarum verò piscatio varijs in locis exercebatur, sed mare Tyrium omnibus præcellebat.

Cap. 44.

Alexander Tyro digressus per Iudæam Ægyptum petijt, iussu classe vt ad Pelusium occurreret. Ægypti satrapas illo tempore erat Mazaces. Is inclinatam vndique post fugatum ad Arbelam Darium, Persarum rem cernens, victori portas Pelusij aperuit, totamque simul Ægyptum tradidit. Alexander classem aduerso flumine Memphim vsque, quæ Cairò nunc est, nauigare iussit: ipse terrestri itinere, Nilo ad dexterā relicto, per Bubastū ad Heliopolim contendit, inde trāsito Nilo, Memphim & ipse venit. Vbi rebus ex voto cōstitutis, secūdo flumine ad Canobum descendit. Paulò inde ad Occidentem, urbem à suo nomine Alexandriam condidit, non illam rerum venalium & mercimoniorum magis quàm bonarum literarum emporium totius orbis ab illa vsq; ætate celeberrimum. Inde remenso itinere Hyrcaniam ad Aquilonem petijt, ipsumque mare Hyrcanum siue Caspium quod nunc de Bacchu dicitur, à littore salutauit. Quoniam verò nihil pro cōperto de vasti illius maris natura, & terranè vndique conclusum esset, an ad Oceanum Septentrionalem aliquà pateret, habere potuit, ideò ex suis vnum, Heraclidem nomine, naues longas expedire, & quoad posset

posset omnia de ea re diligentè explorata ad se referre iussit : fecit vt iussus est , & exploratum abiit, Heraclides, sed de reditu ejus nusquā mentionem factam reperio. Plinius certè Strabonem, & ipse Strabo Dionysium Afrum in suo de situ orbis libello versibus scripto sequutus, sinum maris esse contendunt : qualis Persicus, Arabicusq; sinus sunt, & ipsū Mediterraneū mare est, ostiumq; ejus ad mare Chronium, & glacialē Oceanum, quā noua Zemblan nunc est, statuunt : eaque mortales per multa deinceps secula tenuit opinio : eò magis, quòd ille quem dixi Afer longitudinem ejus totam trium mensium navigationem esse prodidit. Nostreis verò temporibus longissimè ab omni mare distare deprehenditur : habetque ad Boream præter Moscouiam ingens illud Tartarorum dominium : quam regionem Cæsar Baro Heberstenius gemina legatione, altera Maximiliani, altera Ferdinandi Imperatoris ad Moschos defunctus, magna parte descripsit. Non igitur mare est, sed lacus, verum is toto terrarum orbe maximus, ponto certè Euxino major, & falsis aquis fluens. In quo quum multa sint mirabilia, nihil tamè est admirabilius, quā quòd tot tātosq; in se fluuios, & inter alios, Volgā fluuiorū post Obim maximū, & justarū inter se concurētū classiū capacē in se recipiat, nusquā tamen sic receptos reddat, oportet profectò subterraneo aliquo meatu aliquā se effundat, siue in pontum Euxinū, siue in sinum Persicum, siue in vtrumque, siue denique, quod magis putem, per terræ cauernas percolatus, dulcium rursum aquarum scaturiginem, Tigri & Euphrati

P

ad

ad Austrum, Phasidi verò alijsque innumeris, quæ in Euxinum pelagus labuntur, fluminibus ad Occidentem præbeat.

Cap. 44.

Alexander à mare Hyrcano, transmissis supra Babylonem Euphrate, Susianam petit, & omnem Persidem Indum vsque flumen vastat: quo trajecto ad Hypanis vsque fluuij, decem non amplius dierum iter à Gange distantis, ripam omnia ferro & armis perdomabat. Hic terminum ei Dominus exercituum, quem non transiret, statuit: hic eum excepit seditio militum Orientem versus vltà tendere recusantium; furiosa quædam eum inceserat libido, trajecto Gange, vastū illum terræ tractū, quo Regnū nunc Chinenſe continetur, vincendo peragrarè, vt sic demū Eoum Oceanum, rerum vt putabat terminū, aspectui suo penitus subjiceret, ingensque illud septem mille quadringentarum quadraginta octo Insularum Archipelagus, præter Iauas, Moluccasque, & Philippinas insulas, in ipso Orientis & Occidentis conterminio positas, classe ingressus occuparet; Herculem Liberumque patrem, quos solos æmulabatur, si hanc metam attigisset, abundè superaturus, & vicisset forsitan pertinax Regis desiderium obstinatos militū animos, ni Cæsus, ducum Macedonicorum vnus, eum in concione admonuisset, ad Oceanū, quem tantoperè votis expetebat, breuiore ad meridiem itinere perueniri posse. Itaque duodecim ibi ingentes ex quadrato saxo aras, expeditionis suæ monumentum posteris futuras posuit, retròque ad Acesinem amnem iter flexit; ibi mille, vt Curtius, bis mille, vt Arrianus,

has naues, non fluuiatiles aut actuaras, sed ipsum mox Oceanum passuras ædificauit. Dixi modo Dominum exercituum ei hoc loco victoriarum terminum statuisse; alioquin mirari liberet, quid homini terrarum imperio completendarum ad insaniam vsque cupido in mentem venerit, per Acesinem & Indum fluuium, potius quàm rectà ab Hypanis amnis capite ad Oceanum & meridiem iter facere. Hoc enim itinere, promptissimis militum studijs, in ipsum sinum Gangeticum, qui nunc Golfo de Bengalâ dicitur, descendisset, totamq; intra Gangem Indiam, vbi nunc Mogoll longè latèque imperitat, occupasset; gloriosiore multò Gangis quàm Indi fluminis ostia victoriarum suarum terminum habiturus. Sunt qui oraculis & responsis diuum vetitum ferunt, ne Hypanim transiret; quasi verò is fuisset Alexander, qui oracula vnam implere magis quàm eludere cupiisset. Alij squalore regionis & periculorum magnitudine deterritum affirmant: sed is erat Alexander qui pericula, quò maiora erant, eò semper vt se digniora cupidissimè adibat: nam ad regionis squalorem & vastitatem quod attinet, satis constat, omnem inter Indum & Gangem regionem, & frugum vbertate & rerum abundantia cum quacunq; Orientis regione comparandam esse, ne dicam præferendam. Errore regionis deceptum puto, Indum rectà inde ad meridiem tendere existimantem: quum si quis caput Hypanis fluuij, vbi aras suas statuit Alexander, cum Indi ostijs quàm in Oceanum exit, conferre velit, mille ferè & quingentis milliaribus ea in-

*Alexandri
per Indum
fluvium na.
212 At 10.*

ter se longitudine differre sentiet. Nauibus igitur comparatis instructisque, Alexander remigia, è Phœnicibus, Cyprijs, Caribus & Ægyptijs expleuit, trierarchos etiam, ex nobilissimis constituit, Hephæstionem, Leonatum, Lysimachum, Perdiccam, Ptolomæum, & alios, summæ omnes dignitatis viros; quibus omnibus Nearchum, Cretensem genere, nauarchum dedit: ante tamen quam oram solueret, post deos patrios, Neptunumque & Oceanum, Hydaspis flumini, vnde solnebat, Acesini quoque, quod in eum Hydaspes influat, & Indo, in quem vterque fertur sacrum pro more fecit; sub fite sacrorum, signum deducendis nauibus tubâ dari iussit: quo audito, naues suo quæque ordine, triremes, onerariæ, Hippagines, deducuntur. Edictum etiam erat, quanto spatio naues alteræ ab alteris inter nauigandum cursum tenerent, ne temerè nulloque ordine ruentes inter se collisæ frangerentur. Miranda res erat, tot remorum eodem tenore flumen verberantium sonitus, tot nauclerorum pari celeusmate cursum moderantium cantus. Nequè quis tantam classẽ tantosque apparatus nauticos in flumine fieri demitteretur, sciat oportet fluuios hos & latitudine & profunditate præstare. Nihil Africa Nilo, nihil Europa ad fluuios quod attinet, Danubio maius habet: Indus tamen fluuius quàm minimus fluit, utroque major est, ut mirum non sit, si tantam tum classẽ ceperit.

Cap. 45.

Alexander secundo amne defluens, quadraginta stadia in dies singulos confecit, nec longè progressus ad Indi, Acesinis & Hydaspis, trium
tota

tota India post Gangem maximorum fluminum confluentiam peruenit. Horum tantorum fluminum in loco arcto & altioribus ripis coercito concursus fluctus marinis similes excitabat, & aquarum vortices quauis procella periculosiores. Dux totius classis maximæ triremes inspectante Rege vorticibus haustæ mergebantur, aliæ ad ripas expulsæ frangebantur: ipse Rex, quæ vorticossissimus amnis erat, incurrit. Ibi nauis nunc hæc nunc illæc obliquata, omni parte vndam accipiebat. Iam vestem posuerat Rex, si nauigando non proficeret, extremum nando periculum subiturus: & amici, vt nantem exciperent, in fluuium se projecerunt: sed nautæ, vt tantum vectorem periculo eriperent, vltra vires humanas remis incumbentes, alliso demum ad ripam nauigio, Regem vtcunq; incolumē in terram eiecerunt. Quinque huic navigationi fluuiatili menses insumpti; vndecimo in Patalenam peruentum est. Ibi Indus se in quinque, vt Nilus in septem, radios diuidit, totidemque ostijs in Oceanum effunditur. Vnde Strabo regionem hanc cum Ægypti Delta, ex veterum sententia comparat. Iam quadraginta milliaria confecerant, quum gubernatores agnoscere se auram maris, nec procul inde abesse Oceanum vociferantur. Rex vt certius quid addisceret, quosdam è suis in agros emisit, qui agrestes exciperent: hij de mare & Oceano interrogati, mare quid esset se scire negabant, tertio tamen die ad aquas falsedine vitiatas perueniri posse aiebant. Intellectum est, ab Oceanus quid esset ignorantibus aquas falsas & mare denotari. Itaque omni studio remigio incumbunt.

Patalena.

*Alexandri
in Oceano
Indico pe-
riculum.*

Tertio die, dulces hæcenus flumij latices subeunte mare salfedine infici & vitiari senserant: ulterius progressis tot votis expetitus Oceanus se aperuit: & vndam forte refluxentem sequenti, longius quàm loci & Oceani naturam nescientibus par erat, in altum prouehuntur: quum subito, vbi mare prius erat, vasti arenarum campi se ostenderunt. Iamque & ipsi subducente se mare destituebantur, & Oceanus longè ex oculis aufugerat: naues autem aliæ in celsa arenarum mole, veluti in prærupto monte pende- bant, aliæ in latus procumbebant, aliæ, vt loci fortuna tulit, mole sua euersæ, & aliæ in alueis veluti collium conuallibus subsederant. Apparebat tandem, quod Oceanum putabant, ingens æstuarium fuisse: hoc autem maris Mediterranei accolis, nec talibus Oceani reciprocationibus assuetis propter rei nouitatem, non miraculo, sed monstro erat. Iam Rex temeritatem ipse suam apud amicos confiteri, & simul rerum, simul vitæ finem sibi suisque adesse credere: belluæ quoque fluctibus destitutæ terribiles vagabantur: miles subsisteretne in nauibus an in arenas egrederetur in incerto erat: manentibus certa fames, egressis quod fati manebat genus in dubio erat: tandem Oceanum cum sonitu redeuntem, & albicantem præ se spumam agentem cernunt: id verò salutemne miseris, an præsens exitium allaturum esset plane ignotabant. Cæterum cum subeunte jam mare nates paulatim letuari, & cum æstu ad terram referti cernerent, ingens omnes ex insperata salute gaudium cepit. Alexander quum ex paucorum dierum obseruati-
cne

one, maris naturam, & stata fluxus & refluxus tempora annotasset, commodam mox tempestatem nactus cum paucis nauigijs os fluminis penitus euectus, & quinque modò milliaria in apertum Oceanum progressus, nec fortunam ultra tentare ausus, Dijs marinis sacra instaurauit: tauros Neptuno cælos in mare projecit, & libatione sacrificio additâ, phialam auream, aureos etiam crateres, gratias Dijs agens, veterum paganorum ritu, in vndas immisit: vota insuper pro classe, quam jam tum ad mare illud omne, quod Indum amnem & sinum Persicum interjacet, explorandû animo destinabat, suscepit. Inde ad classem & exercitum redit, vbi confestim sermonem cum Nearcho habuit, quem potissimum virum expeditioni nauticæ, quam intenderat, ducem daret. Aliquot nominatis, quum singuli iter illud abominati longè recusarent, nec aliò se, quam ad certam mortem, amandari dicerent, Heraclidis etiam ad mare Caspium speculandum missi, nec vsquam postea comparentis mentionem identidem inferrent, tandem Nearchus ipse operam suam in eam rem Regi pollicetur. Grata ea res Alexandro fuit: sed inuitus fecit, vt quem tantopere diligeret, eum in periculum tantò apertius quantò ignotius mitteret. Quum verò ille non solùm eam sibi prouinciam demandari maiorem in modum peteret, verumetiam spem rei ipsius exequendæ faceret, tum Rex eum ex nauibus validissimas deducere, & bonis auibus proficisci iubet: additur ei comes Onesicritus, naus semper, in qua Rex ipse ferri solitus, gubernator, iamque

Nearchus.

Mari Indici nauigatione ab Alexandro instituta.

Onesicritus.

& milites, quum tam illustres viros huic negotio præpositos viderent, certatim & ipsi nomina dare, & in tam claram militiam ascribi cupere: tantum viris animorum dat ducum sub quibus militandum est, fiducia. Hijs ita constitutis, Alexander ad Occidentem, & Babylonem versus iter conuertit. Nearchus verò, quamvis classem instructissimam jam haberet, quo minùs nauigàret tamen impedimento pro tempore venti erant. Media jam æstas erat, æstate verò omni venti quidam annui, quos Græci Etesios vocant, toto illo mari spirare solebant, & etiamnum solent, certi adeò, vt nec sol ipse certius quicquam in suo cursu habeat: sex nimirum menses æstiuos altera, totidemque brumales è diuersa planè regione flant. Vnum modo, res antiquas cum modernis comparanti, mirandum occurrit. Nostri enim nunc homines, statos hosce ventos æstate ab occidente ad orientem, & vicissim ab ortu ad occasum hyeme flare comperiunt. Veteres autem, & inter eos Arrianus, qui ipsum Nearchum rerum harum gestorem simul & scriptorem sequitur, eos æstate omni, ab Austro in Aquilonem illis temporibus spirasse refert.

Cap.46.

Nearchus sub finem Boedromionis, hoc est, medio ferè Septembris nostri ventum ferentem nactus, vela facit; flexoque à sinu Canthi, ad Occidentem itinere, littus vsque legebat, omnia summa cura & notans oculis, & si quàm in terram descendisset, perquirens. Post aliquod deinde tempus, Alexander quum in Carmaniam peruenisset, & forte in vrbe maritima, cui Salmuntium nomen erat, festa ageret, Nearchus

Nearchus & Onesicritus eodē cum classe appu-
 lerunt: statim igitur è nauibus egressi Regem in
 theatro tum forte spectaculis intentum adeunt,
 quæque comperissent, coram rege & exercitu
 exponunt: referebant autem mirificos in Oce-
 ano maris æstus & reciprocationes fieri, ac per
 refluxus magnas multasque insulas enasci, eas
 rursus redeunte mare absorberi: inter hæc gran-
 dia vbique cete in oceano occurrisse nauium su-
 arum molem longe exuperantia, quorum metu
 percussos initio spem omnem vitæ abieciſſe, vt
 qui confestim cum ipsis nauigijs perituri vide-
 bantur: saluti fuisse quod sublato clamore colli-
 sisque scutis, & tubis quantum plurimum vale-
 bant clangentes pauorem belluis incutiebat; rei
 nouitate territas cum horrendo stridore profun-
 dum subiſſe: narrabant insuper se ab incolis
 comperiſſe, Rubrum mare (quo nomine totum
 ab Arabico vsque ad Gangeticum sinum mare
 appellatur) non à colore maris, quod vulgò cre-
 debatur, sed ab Erythro Rege vocitari: esse
 haud procul à continente insulam palmis fre-
 quentibus confitam, & in medio fere nemore
 columnam eminere: eam Erythri Regis monu-
 mentum esse literis gentis ejus inscriptam: na-
 uigia quæ lixas mercatoresque ferebant, famam
 auri, quo regio illa abundare ferebatur sequutos,
 in terram egressos ad se postea non rediſſe;
 quibus rebus mirificè delectatus Rex, & plura
 de hijs cognoscendi cupidine accensus, rursus
 eosdem terram legere iubet, donec ad Euphra-
 tem classē appellerent, inde aduerso amne Ba-
 bylonem subituri: ipse animo infinita com-
 plexus

*Mari In-
 des descrip-
 tio.*

*Mare Ru-
 brum.*

plexus omni ad Orientem maritima regione perdomita, ex Syria per Ægyptum Africam petere instituit. Carthagini infensus quod præter jus gentium, quo tempore Tyrum oppugnabat, legati eo missi eorum partes confouissent; nauigiaque ad vxores eorum & liberos cum maximi pretij rebus Carthaginem asportandos præbuisent. Et hijs quidem capta statim vrbe, ad se deductis juris gentium reuerentia pepercit: veruntamen jam tum infensus bellum se olim Carthagini illaturum denunciauit: Carthagine verò subacta per vastas Numidiæ solitudines, ad Gades in Hispania, trajecto ad Herculis columnas freto, trāsmittere cogitabat. Inde peragrata Hispania, Gallia, Italia, per Illyricum & Epirum in Macedoniam & Græciam vindictam de Atheniensibus sumpturus redire statuit. Quæ quamuis vasta & animi humano fastigio celsioris videri possint, multò tamen probabilius a Curtio referuntur, quàm quæ à Plutarcho in Alexandri vita ex Arriano memorantur; decreuisse, quum Babylonem venisset, secundo Euphrate, in Oceanum delapsum, inde omni Arabia, omni Africæ continente circumita, per columnas Herculis in mare Mediterraneum inuectum Græciam repetere in animo habuisse. Quicquid erat, illud certe ex ipsius commentarijs post mortem inuentis (vt à Diodoro recitantur) inter alia constat, eum Syriæ præfectis imperasse, vt ingentem materiæ vim ex Libano ad mare deducerent: ibi mille naues, septiemes omnes, vt Curtius, triremibus certè majores, vt Diodorus, aptari, nautasque & remiges

ingres tantæ classi instruendæ pares comparari
iussit : magnum insuper nauium numerum Cy-
pri, Cariæ, Ciliciæque Regulis imperauit, ter-
rorem Europæ si eò rediisset, tantis apparatus
primo aduentu incussurus. Sed ex India Babylo-
nem reuersus, ibi seu vino, seu quod magis cre-
ditur, veneno periit.

*Alexandri
mors.*

Cap. 47.

Sublato Alexandro, totum illud imperium
in frustra veluti dissectum procures Macedonici
ad se rapuerunt. Antipater, qui venenum præ-
buisse dicitur, Macedoniam & Græciam, Lyfi-
machus Thraciam, Seleucus Bactra & Indos,
Antiochus Asiam, Ptolomæus Ægyptum inua-
sit, alij alias tanti regni partes occuparunt.
Quorum Antipater bellum ab Alexandro Athe-
nienfibus indictum gessit & confecit. Bellum
ipsum Lamiacum dicebatur. Causa belli hæc e-
rat ; Alexander literis ex India datis exules
Græciæ, in suos quosque vrbes restituendos e-
dixerat: huic edicto aperte aduersabantur Athe-
nienfes, quoduis bellum, qualemunque fortu-
nam & ipsius Alexandri iram subituri, potius
quàm quos legibus in exilium egissent, contra
leges in urbem recipi paterentur. Itaque Leo-
sthenem ducem deligunt : is accepto imperio,
ita se ad bellum comparabat, ac si mox ipsi A-
lexandro in acie occursurus esset : nuntio deinde
de morte Alexandri allato, majore jam fiducia
Antipatri mandata aspernabantur, & Græciam
liberandi occasionem sibi à Dijs oblatam rati,
omnes Græciæ populos ad res nouas missis le-
gationibus concitabant. Antipater tantam bel-
li molem imminuentem videns, exercitum quàm
potuit

*Regni Ma-
cedoni dis-
fractio.*

*Bellum La-
miacum.*

potuit celerrimè contraxit, vt Leostheni adier-
sus se ducenti extra tamen fines Macedoniæ oc-
curreret; classem etiam vterque dux non con-
temnendam comparabat, sed pedestri primum
certamine còcurrere auebant, in quo victus An-
tipater Lanmiam fugit: vnde facta eruptione
Leosthenem quidem occidit, ipse tamen obsidi-
one se non liberauit; qua paulò post à Leonato
soluta, graue prælium inter Leonatum & An-
tiphilum Atheniensium ducem confertum, in
quo cecidit Leonatus. Sed quùm eodem tempo-
re Macedones maris imperium obtinerent, A-
thenienses veterem in mari gloriam recipere
cupientes, centum septuaginta validissimarum
nauium classem conficiunt, classis verò Macedo-
nica ducentarum viginti nauium numero consta-
bat, cui præfectus erat Clitus. Hic cum Ætio-
ne Atheniensium nauarcho ad Echinadas insulas
congressus, gemino prælio victor, classem ho-
stilem minuit. Iamque Antipater auctis ex Asi-
copijs Athenas iter intendit: qua re perculsi A-
thenienses, legatos ad eum de pace mittunt.
Sed quùm Antipater non alijs conditionibus
bellum se finiturum respondisset, quàm si se sua-
que omnia ipsius arbitrio permisissent, illi, à so-
cijs deserti, & in vltima necessitate constituti,
liberam Antipatro de se statuendi potestatem
faciunt, qui pristinam ciuitatis dignitatem reue-
ritus, nihil grauius in eos statuit, quàm vt Ly-
sandri exemplo statum popularem in Aristocra-
ticum mutaret. Id autem illis perinde erat, ac si
quis nunc Geneuæ pulso Euangelio Romanam
ecclesiæ regendæ formam induceret. Mortuo
verò

*Classes &
pugna na-
uales.*

*Pugna ge-
mina na-
lis inter
Macedones
& Atheni-
enses.*

*Athena de-
scripta.*

verò paulò post Antipatro, quàm Polyperchon in Alexandri liberorū tutela & regni Macedonici administratione successisset, is eundem Clitum, cujus ductu res prosperæ dudum administratæ fuerant, maris imperium vt prius tenere iussit: cujus successibus inuidens Antigonus Asiæ Rex omnes confestim vires intendit, vt eum in mari debellaret. Clitus illo tempore mandato Polypercontis circa Hellespontum statua habuit, curare iussus, vt ne quæ copiæ ex Asia in Europam trajicerent. Ad hunc opprimendum Nicanor cum tota Antigoni classe properabat, sed graui clade à Clito afflictus, classem primò, deinde & vitam eo prælio amisit. Antigonus accepto cladis huius nuncio, veritus ne rei fama dignitatem suam ad socios imminueret, nihil antiquius, quàm vt classem reficeret, & prælium cum Clito instauraret, habuit: & fortè accidit, vt hoc secundo prælio & Clitum ipsum & totam classem Macedonicam opprimeret; sed quàm Antigonus toto mox quadriennio in Seleuco terra Babylonica, Mediaque & Armenia & toto Oriente Indum vique fluiuium pellendo vires insumeret, interim Ptolomæus cum Cassandro (is enim hoc tempore ab Antiocho defecerat) Eumeneque & Lysimacho conjunctus, recepto etiam ad se Seleuco qui pulsus Babylone ad Ptolomæum confugerat, totum quod Phœniciam & Græciam interjacet mare magnis classibus obtinebat. Reuersus igitur Antigonus, illud imprimis curabat, vt maris dominium recuperaret. Itaque coactis vndique qui ligna cæderent & dolarent opificibus, materiam ex Libano adma-

*Antigoni
navalia.*

Seleucus.

*Tyri ex-
pugnatio.*

*Antigoni
classis.*

ad mare deduxit : tria insuper ad hanc rem navalia in Phœnicia instituit ; quorum primum ad Tripolim , alterum ad Byblum , tertium ad Sidonem comparatum erat , quartum etiam in Cilicia , quo ligna ex Tauro monte deuehebantur. Rhodi denique aliud ubi naues omnis generis ex materia aduectitia construebantur. Quibus operibus dum intentus hæreret Antigonus , venit ex Ægypto Seleucus cum centum nauibus regaliter instructis , & præter ora Antigoni (qui tum fortè à mare non longè aberat) totiusque exercitus præteruehitur , qua fiducia vt duci iram stomachumque mouit , ita exercitus hostilis animos non mediocriter preterrefecit , frustra vt Babylone pulsus videretur Seleucus , si plus jam Ptolomæi satelles , quàm totius modò Orientis dominus terroris incuteret. Antigonus bono animo suos esse iussit , quantos tum nauium apparatus faceret , edocuit : se breui cum quingentarum nauium classe mare ingressurum , & fiduciam istam hostibus in formidinem versurum esse pronunciauit. Nec promissis fides defuit : nondum enim exacta æstate , classe in mare immissa , partem ejus ad Tyrum Ptolomæi partes sequutam obsidendam misit , eamque post annum & tres menses fame edomitam expugnauit. Tota verò classis Antigoni hoc tempore , ducentis quadraginta longis nauibus constabat : ex hijs nonaginta quadriremes erant , penteres decem , deceres totidem , enneres tres , reliquæ apertæ erant , & quinquaginta aut ad summum sexaginta remis agebantur : hac classe diuisa quinquaginta ad Peloponesum tutandam mittit,

mittit; eò enim Ptolomæus tantundem nantium
ad bellum Polyperconti inferendum miserat:
ceteris Dioscoridem ex fratre nepotem præfi-
cit, cum mandato vt huc illuc nauigando socios
tutaretur, insulasque quas posset parti suæ ad-
jungeret; denique daret operam vt mare libe-
rum & in potestate haberet. Hæc ille mandata
impigrè exequutus, insulas obibat, quarum alias
vi, alias conditionibus ad Antigoni partes per-
traxit; denique ad Lemnum insulam cum classe
Ptolomæi congressus, naues quotquot erant om-
nes oppressit, & Aristotelem classis præfectum
occidit. Qua victoria & Lemnum recepit, &
Theodoti à Polycleto Ptolomæi nauarcho nu-
per cæsi mortem satis ad vindictam, satis etiam
ad gloriam vltus videbatur. Iamque Demetrius
Antigoni filius, is qui postea, ab vrbium quas
diuersis terrarum partibus expugnauerat multi-
tudine, Poliorcetes dicebatur, in rerum geren-
darum scenam prodire cepit. Hic nondum ple-
na pubertate gaudens, à patre copijs præficitur:
sed temerè cum Ptolomæo Rege, veterano duce
terrestri prælio congressus cladem accepit:
quam tamen ipsam paucis post diebus Cillo co-
piarum Ptolomæi duci in Palestinæ finibus cum
grauī scœnore rependit: cæso enim hostium ex-
ercitu, ducem ipsum viuum cepit: qua tanta
virtute filij sui lætus, vt par erat Antigonus,
eum paulò post ad Arabas subjugandos misit.
Demetrius, regionis nuditate conspectâ, & supra
statem moderatis consilijs vsus cum Naba-
thæis (Arabum & illi populus sunt) pacem
fecit.

*Pugna na-
ualis.*

*Demetrius
Poliorcetes.*

In re-

Cap. 48.

*Asphaltis**Mare mortuum.*

In reditu, ad Asphaltitim castra posuit. Lacus is est ad Orientem & Austrum à Indæa positus, nomen ipsum ex re sortitus. Est enim Asphaltis Græcis, quod Latinis Bitumē dicitur, cujus ingens copia in lacu illo, præ omnibus omnium terrarum locis, natura se præbente, reperitur. Sexaginta ferè milliaria ab Aquilone in Austrum protenditur, latitudine septem circiter complectitur: sed tanta est aquarum in eo amaritudo, cum infando fœtore & falsedine conjuncta, ut non solum fluminum Arnonis, Zaredi & ipsius Iordani, in eas decurrentium dulcedinem omnem subigat, verum etiam aerem ipsum ad multa circumquaque milliaria tetralitu corrumpat: nullum piscem aut gignit, aut aliunde allatum nutrit: inde mare mortuum Latinis dicitur. Sed hoc tamen habet istud non naturæ, sed iræ divinæ monstrum commodi, quod nulla in eo naufragia, nullæ mortaliū submersiones metuantur: nihil enim viui, ac ne quidem vegeti in se recipit. Id Vespasianus, quum Iudæam olim sub Nerone prouinciam obtineret, hominibus quibusdam in eum nullo eorum incommodo dejectis, experimento cognouit. Statim enim umbilico tenus extantes aquis inambulabant. Ex hujus medio solidi bituminis massa, trium ferè jugerum latitudinis quotannis emergit, & veluti insula quædam subito enata, dorso aquarum innatat, tuberosa adeo, ut monticuli speciem longè spectantibus præbeat: inde fauilla, ventis ferentibus terris undique adjacentibus inspergitur, nebulas etiam atras sæpenuerò exhalat: hæc ari, ferro, argento,

gento, ipsi etiam auro non solum natium colorem auferunt, verum etiam tristem quandam luridumque pallorem & rubiginem inducunt. Vnde accolæ, quum primum vasa situm contrahunt, bituminis eruptionem vigesimo inde die aut eò circiter expectant, seque scirpeis & arundineis nauculis ad Taurum, quem vocant, (ea enim est massæ emergentis species, teste Iosepho,) quærendû cõparant. Vbi inuenerint, securibus armati insiliunt, & veluti ex solidissimis latomijs, quam quisque partem occupauit, ex ea quantum facultas est, secando auferunt: sæpe etiam digladiatio fit, concurriturque, & nunc iunceis nauigijs, nunc in ipsa massa, veluti patienti campo inter riuales dimicatur. Vnicæ nimirum hæ sunt regionis illius omnis diuitiæ: quarum copiam longè maximam in Ægyptum, partim ad nauium, partim ad funerum curationem deferunt. Vetere autem Dei iudicio, (si tamen illud vetus dici debeat, quod etiamnum viget) terra omnis circumjecta nihil prorsus ad vitæ humanæ vsum gignit: fructus quidem generat, sed quos manu si attigeris, in cinerem illicò dilabuntur. Hinc vix Sodomæ, prouerbij loco, ad rem specie amplâ re inutilem declarandam, in sacris Scripturis ab ipso Deo vsurpantur.

Erat enim Sodoma huic lacui vicina, vrbs olim amplissima: vnde & mare de Sodoma appellari solet. Hanc autem ciuitatem cum Gommorra & alijs quinque ciuitatibus fulmine de cœlo misso conflagrare iussit Deus. Sed parum erat conflagrasse vrbes: in terram ipsam penetravit flammæ vis, cujus veria ad hunc vsque di-

Q

cm

Sodoma.

em durat, & in abominandi sceleris testimoni-
um finem sæculi perdurabit. Interim verò ig-
nis ille sulphuream terræ glebam nactus, liqui-
factum bitumen per subterraneos meatus in
hunc lacum expellit; cuius quidem bituminis ea
natura est, vt quamprimum vel aërem vel aquam
senferit, in eam quam cernimus duritiem con-
crescat. Nam ad eos quod attinet qui Sodomam
reliquasque tractus illius vrbes in ipso lacu con-
stituunt, quod Cosmographi ferè faciunt, mul-
tum illi, mea quidem sententia, à veritate aber-
rant. Primum enim Diodorus, Sodomæ vesti-
gia, sexaginta stadiorum ambitu, sua ætate exti-
tisse memorat. Deinde Iordanus fluuius, è Liba-
no monte ortus, per Tiberiadem decurrens, &
salutatis Ierecuntis in cursu mœnibus, in hunc ip-
sum lacum omni tempore defluxit, nec vllus vl-
terius supra terram ad elabendum datur exitus,
sed lacu haustus & ipse & alij qui eidem illabun-
tur fluuij, vt à mare Hyrcano Volga, cœtera-
que ejus tractus flumina, absorbentur. Denique
sacræ Scripturæ euerfas vrbes illas non submer-
sas, & flammis non aquis haustas fuisse docent.

Demetrius igitur quum in reditu ad hunc la-
cum castra posuisset, nihil vltra mouendū cēsuit,
quam vt rerum notitiā cōpararet; ad patrē de-
inde reuersus, magnū inde ex bitumine reditum
parari posse exposuit, cuius dulcedine allectus
Antigonus, Demetrio apud se retento, ducem
è suis vnum nomine Hieronymum cum exerci-
tu eodem properare iubet: edicit etiam vt clas-
sem apparet, bitumenque omne collectum fisco
vindictet. Cui tam importunæ habendi libidini

euentus

uentus non respondit: Arabes enim quum id
agi prospicerent, vt vnicus ille terræ suæ pro-
uentus auferretur, ad bellum & ipsi cum externo
& auaro hoste gerendum se vertunt. Medio la-
cu concurritur: pugnae exitus erat, Hieronymus
cum exercitu, vix vt quisquam superesset, A-
rabum jaculis & sagittis conficitur. Ita ne mare
quidem mortuum suo nauali pœlio caruit.

*Pugna na-
ualis in ma-
re mortuo.*

Demetrius interim ad rem naualem conuer-
sus, patrem suum atque adeò omnes ante se
mortales classis magnificètia longè superauit: vt
enim Antigonus à quadriremibus ad deceres, ita
Demetrius à deceribus ad sedecim remorum or-
dines classè extruxit, præter vnam, quam trigin-
ta versuū ædificauit, quale portentū, ne ipse qui-
dem Nereus ante illa tempora vnquam in mare
viderat. Hujus verò classis magna apud omnes
gentes admiratio fuit. Ferunt adeò Lyfimachum
notæ alioqui fortitudinis & audaciæ virum, &
Demetrio patrique ejus insensissimum, quum
Solos Ciliciæ urbem maritimam obsideret, &
Demetrius cum classe ad liberandam obsidione
urbem accurrisset, per nuncium ab eo petiisse, vt
naues nauigantes, machinasque in turribus dis-
positas ostenderet; quumque id impetrasset,
admiratione victum discessisse.

Cap. 51.

*Classis De-
metriana.*

Graui illo tempore seruitute Athenæ à Ptole-
mæo & Cassandro tenebantur. Itaque Antigonus
& Demetrius cum omnē, à Babylone Hellespon-
tum vsque, Asiam imperio & armis obtinerent,
parum id rati, ad Græciam liberandam se con-
uertunt: cujus tam præclari facinoris initium,
ab Athenis faciendum esse censuerunt. Itaque

Cap. 52.

Q 2

Deme-

*Athens a
Demetrio
libertate
donata.*

Demetrius patris jussu Athenas cum ducentarum quinquaginta navium classe petit. Urbem tum Ptolomæo & Cassandro Demetrius Phaleræus optimatum ab Antipatro institutorum princeps asseruabat : Munichia verò (castellum illud erat, quales nos hodie Citadellas dicimus) veluti jugum vrbs ceruicibus ab Antipatro impositum, valido præsidio tenebatur. Venientem tota vrbs in Pyræum inermis effusa excepit, rati classem esse à Ptolomæo missam : serò duces intellecta re ad arma conclamant, tumultuatumque aliquantisper circa portum erat, vt fieri par erat, ab hijs qui hostem improviso in sinum acceperant. Demetrius quùm Pyræi fauces apertos offendifset, introque tutus nauigasset, omnibus jam conspicuus, signo è naui dato, silentium fieri postulabat. Facto silentio, per præconem edici jussit, se filium Antigoni à patre missum, vt quod felix faustumque sit, ejecta optimatum tyrannide Atheniensibus libertatem pristinam & rempub. restitueret. Hijs dictis populus, quotquot armati processerant, scutis, vt mos erat, ante pedes projectis, Seruatorē eum & benefactorem suum salutabant, & in terram egredi, urbemque à se seruata[m] vt intraret, & intuiseret precabantur. Ille quamuis incredibili vrbs videndæ studio se teneri non dissimularet, ante tamen quàm ejecto Munichia hostium præsidio urbem penitus liberasset, eam intraturum se pernegabat. Itaque Munichiam vallo fossaque cinctam paucis diebus expugnat. Tum rogantibus ciuib[us] lubens intrauit, vocatoque ad concionem populo, leges, libertatem, rempub. re-

stituit,

stituit, & quoniam classe pridem ad Echinadas duobus aduersis prælijs amissa, nihil in præfenti mare possent, ideo se ad centum triremes fabricandas aptandasque materiam extemplò præbiturum spondit. Athenienses quum post decimum quintum jam annum (tot enim à pugna Lamiaca intercesserant) Demetrii beneficio ciuitatem suam recepissent, omnibus statim diuinis humanisque honoribus liberatorem suum cumulabant. Parum erat Antigoni & Demetrii Reges (quod nemo successorum Alexandri hæcenus usurpauerat) salutasse: Seruatores suos & Deorum maximos appellabant: templa vtrique sua & altaria sacrificulis additis posuerunt. Et alios quidem deos, vel somno captos, vel peregrè profectos, vel ligneos, vel lapideos, vel omnino nullos esse, solos hos, vera viuenticque numina censenda, hymnis & cantibus prædicabant. Audiantur verò & istis (si fœda magis esse possint) fœdiora: non contenti Demetrio ipsi statuisset, Leznæ & Lamiæ scortis ejus templa & aras statuerunt. Adeò quidem vt ipse Demetrius tantis demùm sordibus offensus, nullum planè Athenis superesse nunc virum adjurauerit. Enimuerò hæc erat ad Marathonem olim, ad Salaminem, ad Platæas & Eurymedonta fluium aduersus Persas pugnantium soboles. Ideò autem flagitia hæc commemorare volui, ne quis miretur urbem Regiam olim & sacrarium & concilium Græciæ, ab oraculo primùm, deinde etiam communi hominum voce nuncupatam, hijs moribus perpetuè deinceps serniti opportunam priùs factam fuisse, quàm obnoxiam,

*Athenien-
sium a. l. h.
latio.*

Q3

Deme-

Cap. 53.

Demetrius Athenis digressus, ad Megaram, Corinthum, aliasque Peloponesi vrbes pari fortuna eximendas nauigat. Sed quum eodem tempore Menelaus Ptolomæi frater, cum magna classe circa Cyprum hæreret, à patre reuocatus, eò cum classe ocysimè contendit: vbi primo statim aduentu Menelaum graui prælio vicit, & Salaminæ inclusum, arcta statim obsidione, quæ terra, qua mari pressit: cuius rei fama excitus Ptolomæus, ex Ægypto maioribus firmioribusque succinctus copijs aduolabat. Vbi in conspectum alter alterius venisset, primò iurgijs & superbis inter se mandatis certabant. Demetrium Ptolomæus inde facessere & fugã maturare iussit: ni faxit, fore collectis vt à se vniuersis copijs breui obtereretur. Demetrius, enim uerò non aliter se Ptolomæo illinc abeundi potestatem facere denūciat, quàm si ex Græciæ ciuitatibus præsidia properè deducat. Quæ quamuis superbè magis quàm militaritèr iactata censerì possent, rei tamen euentus satis monstrabat, non illas ex stolidi ingenij ferocia, sed ex virium fiducia volasse minas. Pugna verò huius expectatione suspensi, non ipsorum magis, quàm omnium mortalium animi erant: non enim Cyprum insulam, sed terrarum orbis principatum & imperium victoria illa, quacunque caderet, secum tractura videbatur. Classis Demetriana à penteribus ad hepteres erat; præter pauculas quadriremes, quas in media acie collocabat. Ex Ptolomæanis maximæ penteres erant, reliquæ quadriremes omnes, triremes in alterutra classe nullæ; illa centum octoginta, hæc centum & quinquaginta

Pugna navalis ad Salaminem.

quaginta nauibus constabat ; præter sexaginta
 quas Menelaus in portu Salaminæ paratas tene-
 bat, eo consilio, vt feruente maxime pugna in a-
 uersam Demetrii classem inueheretur : Quod
 ipsum ne fieret metuens Demetrius, decem
 quinqueremes portus faucibus, sub ipso pugnae
 initio, objecerat : quibus angustias illas obti-
 nentibus, Menelaus quasi compedibus injectis
 se mouere nequibat. Iam trium stadiorum in-
 teruallo instructæ stabant classes : læuum vter-
 que dux suæ classis cornu tenebat. Prior Deme-
 trius signa canere iussit. Primo statim congressu,
 Ptolomæus dextrum Demetrii cornu retrò ce-
 dere coegit : quo contentus, relictis qui ceden-
 tes persequerentur, ipse ad dextrum suorum
 cornu auolabat : ibi suos fortissimè pugnantes
 reperit. Demetrius in hepteris suæ puppe stans,
 & fulgentibus armis conspicuus, mille telis illo
 die vnus petebatur. Ille autem multa & egregia
 belli facinora sua manu, vtroque inspectante ex-
 exercitu, edebat : multos hasta eminùs trajecit ;
 multos comminùs congressos, vel occidit, vel
 vulnerauit. Nondum inito prælio omnibus ap-
 parebat, Demetrium in illa pugna non ducis sed
 militis officio fungi statuisse ; propterea quòd
 classis instruendæ rerumque ordinandarum cu-
 ram Pleistix veteri nauarcho delegasset. Itaque
 milites ducis sui virtute accensi, omni vi in-
 cumbebāt. Nec Ptolomæus vllum in hoc prælio
 artis imperatoris specimen ineditum reliquit.
 Cæterum aduersa classis & numero & magni-
 tudine & genere nauium longè superabat, & Pto-
 lomæus falsus spe sua à Menelao fratre, quem

in ipso pugnae discrimine, hosti se à tergo ob-
 jecturum nequicquam expectabat, desperata
 victoria, post longum difficileque certamen,
 cum octo navibus fugam arripuit. Septuaginta
 classis ejus naues in potestatem hostium vene-
 runt, reliquæ omnes perfractæ perierunt: præ-
 ter has, ducentæ onerariæ, quæ mulieres, ser-
 uos, arma, commeatum & exercitus impedi-
 menta ferebant, omnes se victori dederunt.
 Secundum naualem hanc pugnam ne Menelaus
 quidem ipse ultra tendendum esse censuit, sed
 Salamina & portum & urbem Demetrio tradi-
 dit. Hac victoria elatus Antigonus, nomen
 Regium primus usurpauit, & diademate redi-
 mitus in publicum prodijt. Quare in Ægypto
 audita, Ptolomæus quoque, ne ob acceptam
 cladem animis cecidisse videretur, se à suis Re-
 gem salutare iussit: etenim à morte Alexandri
 ad hoc usque tempus, regiam quidem potesta-
 tem omnes exercuerant, sed sub præfectorum
 nomine: credi nimirum voluerunt, se imperi-
 um Alexandri filio ex Roxane suscepto asserua-
 re: sed quum eodem ferè tempore Cassander
 & ipsum & Roxanem matrem sustulisset, nec
 superesset jam ex Alexandri stirpe, cui regnum
 à patre partum asseruaretur, omnes se,
 quod prius erant, Reges certatim
 appellabant.

Libri secundi finis.

Sit laus Deo.

LIBRI

LIBRI TERTII

Argumentum.

*Rodi urbis per Demetrium
obsidio navalis. Cleonymi Re-
gis Spartani in Italiam expe-
ditio nautica. De rebus ab A-
gathocle Syracusarum Tyranno
gestis: naufragium classis
Punica in Siciliam trajectura: opes ab Agathocle
in Africa quasita naufragio amisse. De Pyrrho
Rege. Primi belli Punici origo à Mamerтинis or-
ta. Primus omnium Romanorum Appius Clau-
dius cognomento Caudex belli causa navem con-
scendit & in Siciliam trajecit. De Hierone Re-
ge Syracusarum. De consule Romano à Pœnis in
mare capto. C. Duilius Consul primum trium-
phum navalem duxit. De Amilcare Pœnorum
duce. Memorabilis pugna navalis inter Romanos
& Pœnos ad Ennonē. Attilij Reguli in Africa cla-
des, victoria navali ex parte leuata: omnium que
fando audita sunt maximum Romanorum nau-
fragium. De Syrtibus earumq; natura. Aliud in-
signe Romanorum naufragium. Lelybei obsidio
navalis, & res varia in ea geste. Grauis à C.
Claudio consule ad Drepanum in mare accepta
clades. Memorabilis & ingens à C. Lutatius
consule ad Aegates insulas in mari parta victoria,
& primi belli Punici ab ea finis. Illyrijs mare la-
trocinijs infestantibus bellum à Romanis illatum.
Pugna navalis inter Illyrios & Achaos ad Corcy-
ram. Prima Romanorum in Corcyram & Graci-*

am

am transfretatim. Mercatores Romani à Pennis
 capti, quod hostes suos commeatibus junarent.
 Ptolomæi Philopatoris classis egregia. Seleuci
 naufragium, Rhodiorum in mari potentia. Por-
 torium secundo ad Byzantium instantum: idem
 à Rhodys dissolutum. Navis Ptolomæi Philadel-
 phi Tesseracenteres, navis ejusdem Thalamegus:
 navis Hieronica eicasori descripta. Aliæ præ-
 terea res ad mare spectantes in hoc libro nar-
 rantur.

THO.

THO. RIVII
HISTORIÆ NAVALIS
LIBER TERTIVS.

Profligato in mari Ptolomæo, Demetrius Cap. I.
quod jamdiu parturiebat odium aduersus
Rhodios edidit. Erat illo tempore Rhodio-
rum ciuitas naualibus copijs præpotens: res
verò ipsa eorum publica sic omni parte admi-
nistrabatur, vt dubium esset, legibusnè melio- *Rhodiorum*
ribus, an magistratibus, an denique moribus *disciplina.*
yteretur. Quibus rebus effectum est, vt Reges
& Dynastæ omnes eorum amicitiam summo
opere expeterent: illi verò post bellum sociale
finitum, cum omnibus amicitiam ita æquabili-
ter colebant, vt nullius vnquam aut Regis aut
reipub. bellis se immiscerent. Ita parem apud
omnes gratiam nacti, liberum vbique commer-
cium habuerunt. Sed ne classis quam magnis
sumptibus bello sociali comparauerant, in naua- *Rhodiorum*
libus abdita computresceret, dum alij mutuis se *in mare po-*
bellis obterrebant, illi mare prædonibus pur- *tentia.*
gandum, prouinciam sibi desumpserunt; quod
quidem munus ea iustitia & virtute exequaban-
tur, vt non modò inter pacatos commercia,
verumetiam inter ipsos hostes bella solito secu-
rius administrarentur. Hijs artibus diu vsi, ad
summam opulentiam & fœlicitatem ciuitatem
suam prouexerant, & flagrante demùm inter
Antigonum & Ptolomæum bello, nihil ad sum-
mam diligentiam reliqui fecerant, nè cui iustam
contra se mouendi causam darent: animo ta-
men

men magis in Ptolomæum propendebant: quamvis enim Asiatico littori viciniore erant, maximam tamen mercaturæ partem ex Ægypto faciebant, totaque adeò ciuitas illius potissimum regni opibus alebatur.

Cap. 2.

Bellum Antigoni contra Rhodios

Victoria navalis Rhodiorum adversus Antigonum.

Id sentiens Antigonus causam belli sedulo querere instabat. Itaque quo tempore Demetrius filium ex Græcia ad bellum cum Ptolomæo gerendum reuocabat, tentandi causâ per legatos à Rhodijs petijt, vt auxilia sibi aduersus Ptolomæum mitterent. Illi quo excusatiores abirent, vetus ciuitatis suæ institutum, initum à se cum Rege Ægypti fœdus, præfens aduersus Piratas bellum prætere, munera mittere, honores sciscere, omnia denique agere, quibus præsentem hanc aduersus Ptolomæum bellandi necessitatem à se depellerent. Antigonus quum nihil legationibus mittendis proficeret, quendam è nauarchis suis in mare emisit cum mandatis, vt classem Rhodiam mercatoriam Ægyptum nauigantem omnem interciperet. Qua de re certiores facti Rhodij mercatores in Ægyptum mittere non omiserunt, sed tam validum nauigantibus præsidium addiderunt, vt nauarchum Antigoni cum non contemnenda classe occurrentem facile in fugam verterent, mercesque suas omnes tutò in Ægypto exponerent. Id molestè ferebat Antigonus, sed quia maius tum cum Ptolomæo certamen instabat, bellum pro tempore minari quàm gerere, & suas ibi vires præconsumere consultius esse indicabat. Profligato verò demùm, vt diximus, ad Salaminam Ptolomæo, Demetrius omnes statim vires ad Rhodum

Rhodium expugnandam conuertit. Ducentas naues longas habuit actuaras, quas Græci Hypereticas, nos Pinnassias dicimus, (ex autem sunt quæ majoribus nauigijs, vel in nauigando, vel inter præliandum inferuiunt) onerariarum verò, & quæ forum ferebant, mille: tanta verò omnium fuisse dicitur multitudo, vt totum quod Rhodium & continentem interjacet maris spatium occuparet. Præterea Piratas toto mari conquisitos tanquam acerrimè contra Rhodios dimicatueros ad signa vocauerat. Quibus rebus instructus, & exercitu in terram exposito, primùm omnium portum juxta urbem suæ classi parem effodit, muniuitque, vt vnde ad pugnam prodiret, & quò fessæ pugnando naues se reciperent, haberet. Quo confecto, oppugnationem confestim à mari instituit. Nemo unquam Regum aut ducum ad excogitandas belli machinas Demetrio solertior fuisse dicitur. Catapultas primus inuenisse perhibetur: magnæ illud sagittæ genus erat, non arcu sed tormento excussum, tria sæpe aut quaterna hominum corpora, si in stipatos incidissent, trajiciebant: hijs in prælijs naualibus maximè utebatur, hijs Ptolomæum ad Salaminam grauissimè terruit & afflixit, ijsdem nunc ad Rhodium oppugnandam dexterrimè utebatur: hac certè obsidione, omnes ingenij vires, quamuis incassum, non tamen sine magna hominum admiratione exeruit: naues binas ternasue junxit, & firmissimis vinculis colligauit: ijs turres, quatuor plerasque tabulatorum, & vrbs mœnia celsitudine sua æquantes, instruxit. Alijs testudines aduersus tormentorum vim

*Rhodi obsi-
dio naualis.*

Catapulta.

vallus na-
tilis.

Vallus quid

vim imposuit. Quoniam vero hostes eruptionibus factis ignem machinis suis illaturos non dubitabat, ideo vallum natilem excogitavit, qui hostium irruentium vim exciperet, & nauigijs, quæ turres machinasque ferrebant, vim fieri longè prohiberet. Audacior fuero si rem semel omni tempore tentatam, & quam ipse ingenio non assequor, alijs scribendo ante oculos ponere aggrediar; veruntamen valli huius formam apud Diodorum Siculum sic descriptam reperio. Καταλίαντον, inquit, χάρητα πλάκῃ ἐπὶ τριῶν πόδων ῥέλαι καὶ ἀπὸ καύχων, ὅπως περὶ πλάκῃ οὐκ ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃς ἐπιπλοῦστας ἰμβόλας θιθέσθαι τοῖς φάροις ἐν μεγάραις πλάκῃς, .i. vallum natilem supra ligna quadrupedalia clavis inter se compacta comparavit, ut accessu suo hostes ne quæ impetum in naues quæ machinas ferebant, facerent, prohiberet. Erat autem vallus, quod nemo nescit, quam nos hodie in munitione castrensi pallissadam dicimus; hoc est, sudium, stipitumque sine palorum rudium sed præcutorum summo aggeri defixorum, & pectoribus tenus extantium ordo, ex quo hostes in aduersum nitentes facile arcantur, & protendantur. Itaque ut in urbium vel castrorum munimentis aggeri, sic in hoc navali propugnaculo, quadrupedalibus ligneis subrectæ fudes perpetuo ordine inferebantur, suoque interuentu irruentes hostium naues arceant; eò magis, quod non ut in terra, lignei, sed vel ex ferro toti, vel lignei ferreis laminis inducti hij pali erant. Nec me fallit trabes illæ cuiuscunque crassitudinis aut molis erant, quam instabile solum huic operi præbere possent:

possent: sed in bellis nullum tam futile tamque inane commentum est, ut primo sui experimento, ipsa nouitate, opera pretium, hostem necopinantem vel terrendo vel ludificando, non faciat.

Rhodij ubi contra se moueri senserunt, ingentibus animis & ipsi aduersus hostes in pugnam prouolabant. Quoniam vero portum magis quam vrbs mœnia in presenti peti apparebat, ideo & illi maximam virium suarum partem ad portum tutandum vertebant, veriti scilicet, ne si hostis eo semel potiretur, commœtibus statim excluderentur. A prima luce ad feram vesp̄am magna vtriusque virtute, comminùs, eminùs, varia cæde, multis illatis acceptisque vulneribus pugnatum est: sub vesp̄am receptui signum dedit Demetrius. At Rhodij, quum naues machinarias extra teli iactum remulco trahi è mœnibus animaduertissent, successu læti, scaphis materia arida & tæda repletis, ignemque manibus ferentes, abeuntes persequuntur; propiusque machinas aduecti materiam succendunt: sed statim valli natilis interuentu, quod exterius laminis ferreis, vt diximus, inductum, ignis injuriam non metuebat, elusos se sentientes, in urbem se receperunt. Octo dies continuos eodem tenore, ad mœnia vrbs & portus fauces pugnatum est: quibus fessus Demetrius, quum grauiora indies vulnera acciperet quam inferret, septem sequentibus diebus à pugna abstinuit; quos omnes machinis nauibusque reficiendis dabat. Octano demum die ad urbem & portum oppugnandum redijt.

Continu-

Cap.3.

Continuatâ per aliquot deinde dies oppugnatione, Rhodiorum naucleri de nauibus & Portu solliciti magistratus adeunt : Imminente jam portus expugnandi periculo, ordinarijs viribus ciuitatem diutius stare posse negant. Si rempub. saluam esse vellent, optimum quemque ad subeundum pro patria periculum vocandum esse docent. Magistratus præcipuæ nobilitatis iuuenes ad se vocant : vrbis columem & reipub. salutem in eo stare affirmant, si naues hostium machinariæ vel incendi vel perfringi possint: patriam nunc eos vnos respicere, in illorum virtute spem fiduciamque ponere, & veluti supplicem manus tendere, ne quantum vis virtutis humane efficere possit, se indefensam immanissimo hosti diripiendam relinquere velint. Omnes certatim operam polliceri, & pro se quisque nomina dare. Patribus manare præ gaudio lachrymæ: fœlicem tali sobole urbem suam dicere, & vel illo, vel nullo vnquâ milite rem Rhodiam incolumem præstari posse dicere : tres naues omnium firmissimas hoc tam delecto iuuentutis flore complent. Hij quamuis infinita telorum & omnis generis missilium multitudine subeuntes peterentur, vallum tamen adorti, quoniam ferro munitum incendere non valebant, manibus aggressi conuulserunt. Tum viâ ad machinarias factâ eas rostris incurrunt; è quibus duas multis demùm vulneribus cofossas demergunt; tertiam fugientem incautiùs sequuti, & à multitudine classis Demetrianæ circumuenti, vnam è suis amiserunt, in qua Exceustus dux & alij cum eo vulnerati quia enatare non valebant, post memora-

mora-

morabile præliū in conspectu ciuiū suorum editum, viui in hostium venerunt potestatem. Paucis dehinc interjectis diebus, iterum Demetrius, resectis nauibus & ampliatis machinis, portum maiore quàm vnquam conatu aggreditur. Sed conatum ejus rupit effera ventorum ingruentium vis. Qua occasione vsi Rhodij, in turbatos impetum fecerunt; & præter cæsurum numerum quadringentos viuos ceperunt. Quibus tam grauib; tamque frequentibus in mare cladibus motus Demetrius, obsidionem inde in terram transfudit. Sed mutata obsidendi ratio faciliorem indies obsidionem tolerandi rationem Rhodij fecit. Faucibus enim portus, quæ prius ab hoste infidebantur, jam apertis, omnia statim belli subsidia abundè à Ptolomæo submittebantur. Totum in hac obsidione annum insumpsit Demetrius: quo exacto, quum pacem Rhodij petere non grauarentur, Antigonus & Demetrius de victoria desperarent, soluta demum est obsidio, hac conditione, vt Rhodij Demetrio auxilia præstarent, modò ne aduersus Ptolomæum.

Hic speciosus vltimus dies Antigono & Demetrio fuit. Expeditio enim in *Ægyptum*, fœdis naufragijs, & multiplici repulsâ ad Pelusium, aliaque Nili ostia deformis, quid aliud erat, quàm ruinæ, quâ obruti mox jacuerunt, prælagium? nimirum paulò post quum omnes vndique Alexandri successores, seu odio, seu inuidia, seu potentia metu, contra illos fœdus inijsent, vno prælio & Antigonom occiderunt, & Demetrium tota Asia fugarunt. Pul-

R

sus

Cap. 4.

sus Asia Demetrius Athenas tanquam tutissimum fortunarum suarum portum petit. Sed audito cladis acceptæ nuncio, Athenienses legatos in occursum ei admittunt, denunciantes ne urbem adeat: factum enim esse nuper Athenis populi decretum, ne cui Regum urbem intrare liceat. Rem ægerrimè tulit Demetrius: itaque alias Græciæ partes petens, noua quadam & inusitata fortuna usus, regnum Macedoniæ pulso Polyperchonte sibi hæredibusque suis, ad Pérsæ usque tempora, quem victum vinctumque Æmilius postea Romam traxit, possedit. Tum ad vindictam de ingrata Atheniensium vrbe sumendam conuersus, terra marique eam clausit. In qua obsidione nauem quandam nactus, quæ frumentum obsessis subuehebat, & dominum & magistrum navis laqueo suspendi iussit: enimuero id iure optimo sibi licere existimabat, hostium loco eos habere, qui hostem suum, milite, pecunia, frumento adiutum irerent. Captas tamen Athenas, ut nuper Antipater, magis pro ingenio suo, quam pro ciuium merito excepit. Usque adeo illis profuit, claris maioribus fuisse genitis.

Cap. 5.

*Cleonymi in
Italiam ex-
peditio.*

Dum hæc ab Alexandro ejusque successoribus in Oriente perpetrantur, magnis interea motibus res ad Occidentem agitari cæptæ sunt. Cleonymus Spartanorum Rex Italiam classe petit, Thuriasque urbem in extremo terræ illius angulo positam, expositis militibus, vi cepit. Iam tum Italia omnis Romanis curæ esse cæperat. Itaque Thuriorum qui profugerant precibus sollicitati, Consulem Æmilium aduersus

fus Cleonymum cum exercitu proficisci iubent.
 Ipso statim aduentu apparuit, quantum Sparta-
 na tot præconijs famigerata virtus Romanæ
 cederet. Leui prælio fusus Spartanus ad naues
 refugit. Inde ad læuam relicto Brundisio, ad
 intimum sinus Adriatici recessum vela facit, eò-
 que appulit, vbi nunc celebratissimi nominis
 Venetiarum vrbs extructa cernitur. Loci faci-
 es, qualis tunc erat, etiamnum manet: lan-
 guente ibi vnda mare omne vadofum erat, nec
 majorum nauigiorum patiens. Scaphæ tantum
 fluuiatiles, cuiusmodi nunc dierum Gondelæ a-
 pud eos sunt, incolarum vsibus deferiebant:
 præterquam quòd hæ carinis, illæ planis alueis
 fabricatæ erant. Harum tum copiam Cleony-
 mus nactus, modico classi præsidio relicto, ex-
 ercitus exponit, ingentemque pauorem agre-
 stibus injecit; tres etiam vicos incendit. Re-
 gio ipsa Venetia à Trojanis vsq; tēporibus vo-
 cabatur: caput verò gentis Patauium tum erat.
 Eò quum cladis ab externo & ignoto hoste illa-
 tæ fama venisset, extemplò copias educunt, easq;
 bifariam diuidunt: partem ad scaphas oppri-
 mendas mittunt, partem contra ipsum Regem
 ducunt. Illi nauicularum magnam partem, cæ-
 sis custodibus, improuiso opprimunt, hij Re-
 gem ipsum primo impetu fugatum, è terra
 præcipitem ad mare agunt. Tanta autem erat
 Spartanorum qua pugnantium quæ fugientium
 cædes, vix vt quintam exercitus partem inde
 Cleonymus abduxerit. Accessit & illud trepi-
 dantibus incominodi: Patauini, qui ad nauicu-
 las opprimendas missi fuerant, quas ceperant

armatis implent; & triremes hostium vadis implicatas circumvadunt. Ex illis partem incendunt, partem abducunt: ipse Cleonymus cum paucis elapsus profugit. Patauini hujus victoriae memoriam gemino monumento posteritati commendarunt: altero, quod captiuarum rostra in templis suspensa consecrarunt, altero, quod rei lætitiæ, eodem quo pugnatum est die, pugnae nautalis simulachro quotannis in flumine urbis medio celebrarunt.

Cap. 6.

Sub eodem tempore Siciliam longè sæuioribus rerum fluctibus moueri contigit. Erat Syracusis quidam nomine Agathocles, humili de gente vir, ast acri & audaci ingenio præditus, & belli artibus imprimis bonus. Is forma & flore ætatis Dimanti ex ducibus Syracusanis vni primò conciliatus, tribunatum militum sub eo meruit: quo deinde defuncto & uxore hærede in solidum relicta, domini simul thorum simul opes, contractis subito cum ea nuptiis, inuasit: quibus facultatibus suffultus, majora jam sperare ausus, Sosistrate & Heraclide à reipub. gubernaculo depulsis, urbis tyrannidem inuasit. Qua ad votum firmata, non jam amplius ciuibus (in quos nullum crudelitatis, nullum sceleris exemplum, quod homo in homines edere posset, prætermiserat) sed Pœnis Siciliam magna parte jam tenentibus, curam & formidinem injecit. Quibus de rebus certior factus senatus Carthaginensis, confestim triremes instruunt centum triginta, præter onerarias, & Amilcarem præcipuæ nobilitatis & virtutis virum huic classi præficiunt; ea verò medio itinere tempestate afflicta,

afflicta, grauem adeò cladem accepit, vt è triremibus sexaginta, ex onerarijs ducentas cum omni supplemento & apparatu bellico desiderauerit, reliquæ fluctibus eluctatæ Siciliam vtunque tenuerunt. Hoc naufragio summi quique Carthaginensium duces, & iuuentutis Punicæ flos ducis famam ad bellum Siculum sequuti, perierunt. Ipse Amilcar tantæ cladi superstes, collectis è naufragio suis, magno animo nouum militem in supplementum scripsit: & fortè accidit, vt iuxta fretum, quod Rhegium & Messanum interluit, in viginti naues hostiles incideret; quibus captis, cladem acceptam ex parte correxit. Itaque recreatis militum animis, exercitum educit; nec Agathocles castra castris conferre dubitabat. Cæterum pugna infoc iciter commissa, & septem suorum millibus in ea amissis, in fugam vertitur Agathocles, & Syracusas reuersus, vrbem dispositis per mœnia præsidijs firmat: sed iterato victus, & rebus suis in Sicilia timens, audax prorsus, sed quia necessarium, prudens, & ipsi olim Scipioni Romanorum maximo in exemplum trahendum consilium capit.

Amilcar.

Agathocles.

Vrbis cura Antandro patri commissa, ignaris omnibus quid strueret, monitis modò ciuibus, vt obsidionem forti animo aliquantisper toleratam velint, quod roboris in exercitu erat,

Agathocles in Africam transitum.

cum paucorum dierum commeatu, nauibus imposito, in Africam cursum dirigit. In itinere quid pararet milites edocet, & labâtes suorum animos multis & accuratis rationibus confirmat. Sed cum rei nouitate stupentibus triste insuper spectaculum

lum Solis deficientis, & tenebræ meridie ob-
ortæ, animos religione sollicitarent, eam ve-
ro læti planè ominis & boni augurij rem esse al-
ta voce significabat: siderum enim cœlestium
defectus & labores certissimam rerum humana-
rum, de bono in pejus, de malo in melius mu-
tationem mortalibus portendere aiebat. Quid
autem Syracusis illo tempore miserius? quid
fortuna Carthaginis majus aut sublimius in orbe
terrarum conspici? itaque præsentem rerum
statum quicumque is demùm sit, in contrarium
momento temporis mutatum iri velut ex Ora-
culo ad milites pronunciabat; simul Sol posito
labore aperuit omnia Africæ littora: & Aga-
thocles qua proximus accessus erat, eò classem
decurrere jussit. Expositis militibus extemplò
naues subditis ignibus concremari jussit, moni-
tis suis, sublata jam fugiendi spe, aut vincen-
dum in Africa aut moriendum esse: quo facto
castra in proximis tumulis metatur. Iam non
in maritimos modò agròs; sed ex agrestium
fuga in ipsas etiam vrbes, longo otio inermes,
terror pauorque peruenérat; jam ipsa Cartha-
go suis mœnibus timere capit; jam illa, quo-
nam modo Agathocles ab Amilcære in Syracu-
sarum obsidione sedente, abcesserat, cura so-
licitabat: deletumne cum duce exercitum, an
clade aliqua terrestri in Sicilia territum cum
classe insequi non ausum? Agathocles abuten-
dum errore hostium ratus, dum pauor adhuc
omnia possidebat, armis omnia occupabat. A
Tunete orsus ducenta deinceps & eo amplius
oppida expugnat. Interim Antander ad Syra-
cusarum

cusarum præsidium relictus, quum excubias ab Amilcare, non pro more militari, sed propter absentiam Agathoclis, negligentius haberi à transfugis comperisset, patefactis silentio noctis portis, per diuersos viarum anfractus in castra Pœnorum irruit: fit pugna nocturna, in qua centum Pœnorum millia occubuerunt: ipse Amilcar in hoc prælio captus, caputque ei resectum, cum victoriæ nuntio ad Agathoclem in Africam mittitur. Nec tamen Pœni animis ceciderunt, sed nouo & tumultuario duce è siccato corpore creato, urbem haud segnè quam antea nouis accitis copijs obsidebat. Itaque Syracusani fame pressi viginti triremes in auersam Siciliae oram frumentatum mittunt: eas triginta naues Punicae, impetu facto, omnes ad terram pepulerunt; inde manibus ferreis injectis, decem abreptæ; reliquæ, concursu finitimorum facto, periculo exemptæ. Operæ ne fuerit, historiam naualem scribere aggresso, omnia Agathoclis in Africa facinora commemorasse. Cateiùm quum prædam ingentem tot victorijs comparasset, statuit eam omnem Syracusas, siue ad belli vsum, siue ad reifamam transmittere. Magna itaque onerariarum contracta vi, omnes diuitijs impleuit. In itinere pars longè maxima fluctibus hausta, pars ad Italiae insulas Pithecusas eiecta, pauca jactu facto, & lacerata, auulsis armamentis Syracusas tristes appulerunt.

*Naufa-
gium.*

Ipse interim Agathocles Vticam obsedit, partaque gemina de Vticensibus victoria, terrestri & nauali, urbem ipsam cum graui cade

Cap.7.

cinium expugnat. Inde Syracusas, res vrbis
 inspiciendi causâ, nauigare instituit, præfecto
 copijs in Africa Arcagatho filio. Is primò stre-
 nuè admodum & fœliciter rem gessit, deinde
 verò, quum prauo consilio vsus, & mutata
 belli ratione copias suas quæ junctæ ad illum di-
 em inuictæ steterant diuississet, easque in diuer-
 sas prouincias prædandi dulcedine misisset, na-
 cti occasionem rei benè gerendæ Pœni, breui
 tempore omnes oppresserunt: ipse Arcagathus
 Tunete cum modica manu inclusus, patrem ad-
 uersi casus certiolem fecit. Pater tum de filio tum
 de regno Africæ sollicitus, classẽ apparat, sed
 quum vtrumque portus Syracusani latus stati-
 onibus hostium teneretur, rei periculum tem-
 pus aliquantisper vt traheret admonebat: cun-
 ctanti fortuna gloriæ non salutis modò viam a-
 peruit: nocte intempesta, siue per intermissas,
 siue per dissectas tempestatis vi hostium sta-
 tiones, decem & octo Hetruscorum ex Italia
 naues portum Syracusanum, nemine hostium
 sentiente, subierant. Quibus conspectis, no-
 uo statim commento animum adjecit Agatho-
 cles: rogat nempe Hetruscos, vt secum partem
 periculi capefferent: parati intentique starent,
 donec ipse cum suis portu egressus hostem ad se
 sequendum eliciuisset: vbi insequentes con-
 spexissent, ipsi properè faucibus euecti ane-
 sos aggrederentur. Re sic composita, Agatho-
 cles aperta luce cursum è portu facit, veluti A-
 fricam repetiturus: altum tenenti Pœni se à ter-
 go obijciunt. Id conspicati Hetrusci in auersos
 inferuntur: & Agathocles quum clamorem à
 tergo

tergo audisset, conuersus in pugnam redit: medijs inclusi Pœni ad vnum capiuntur: qua victoria Siculi maris imperium Pœnis eripuerunt. In Africam quum venisset Agathocles atroci seditione militum excipitur, & in vincula conficitur. Quibus consensu militum mox leuatus, primis tenebris capite obuoluto, & vili amiculo indutus, consenso nauigio Syracusas profugit. Quod quum milites rescuissent, desertoris sui filium Arcagathum infandis cruciatibus interemerunt.

Pugna naualis ad Syracusas.

Sub hoc tempore Cassander, qui mortuo Demetrio, per filij eius impubertatem regnum Macedoniae inuaserat, Corcyra insula præter urbem tota potitus, ipsam mox urbem terra & mari oppugnabat. Corcyrenses quum nullam è Græcia, attenuatis ibi omnium bello ciuili opibus, auxiliorum spem haberent, missa legatione, Agathoclem vt opem laborantibus ferret sollicitabant. Is eò cum instructissima classe profectus, Cassandri naues omnes in obsidione urbis hærentes adortus, succendit: quo facinore, & sociam urbem periculo exemit, & famæ iacturam in Africa factam reparauit. Paulo post suorum fraude & veneno tollitur, nec dum efflata anima semiuiuus in rogam conjicitur: quo sublato quidam nomine Hicetas Syracusarum principatum accepit, eamque per nouem annos tenuit. Quo tempore Pyrrhus Epirotarum Rex à Fabricio Romano in Italia debellatus Tarentum se recepit. Ad eum legati Syracusani auxilia aduersus Pœnos imploratum veniunt: nec ille tam honestam Italiæ acci-

Cap.8.

Egregium Agathoclis facinus ad Corfou.

eius mors.

Pyrrhus.

sis

sis jam opibus, relinquendæ occasionem nactus abnuitt; simul religio ei erat vxoris suæ (filia ea Agathoclis erat) patriam indefensam relinquere. Itaque exercitu sexaginta navium classi imposto, Tarento soluit, vixque nono demum die Syracusas peruenit, vbi centum quinquaginta naues è naualibus extractas suæ classi adiunxit: qua tanta classe nihil ille vnquam Pyrrhi nomine dignum in Sicilia gessit, sed rebus Syracusanis, vt potuit, compositis, Agrigentum primum contendit, inde in Epirum redijt, vbi paulo post bello cum Argiuis contracto, quum effracta porta urbem sub signis intrasset, molari è tecto per mulierem in caput dejecto periijt: anno ab vrbe condita quadringentesimo octuagesimo quarto.

Cap. 9.

*Primi belli
Puniciorum
go a Ma-
mertinis.*

Hoc anno primi belli Punicī, quod Romanos inter & Carthaginenses gerebatur, iacta in Sicilia sunt semina: cujus belli, quandoquidem nullū vnquam seuioribus cladibus in mare gestum reperitur, causam & originem paucis hic perscripsisse, abs re ne fuerit. Milites quidam è Campania Agathoclis olim militiæ ascripti, post ejus mortem solutiore disciplina habiti, Messanam, urbem Sicilia post Syracusas maximam opulentissimamque, cui præsidio dati fuerant, infando consilio vsi, vi possederant: patresfamilias præsertim ditiores mactant, vxores eadē maritorum adhuc madentes pro libito ducunt, & cum vxoribus cæsorū bona ad se rapiunt. Urbem ipsam, non jam amplius Messanam, sed Campano vocabulo Mamertem, id est, Mauortem seu Martem, seque ex eo Mamert-

Mamertinos dici voluerunt. Quod tantum facinus quintū jam annū impunē tulerāt. Cæterum tum Hiero florentissimus iuuenis, & inortuo Hiæta, Syracusarū principatū nuper adeptus, tam insigne flagitiū, diutiūs inultum manere noluit: magnis igitur copijs terrestribus maritimisque urbem obsidet. Iamque noui isti Mamertini, fame & rerum omnium inopia pressī, externa auxilia circumspicere cæperunt. Sed cuius tandem populi fidei se concrederent, inter ipsos sententijs certabatur: alij ad Pœnos, alij ad Romanos rem trahebant: missis vtroque legationibus, priores Pœni ex paucorum sententia in arcem recepti sunt. Romanos de honesto & vtili disceptatio aliquandiu tenuit: sed re demū à Senatu ad populum rejecta, quum qui bellum suadebant, præsentem tum rerum statum populo exposuissent, Pœnos vniuersam jam tenere Hispaniam, omnes quæ Italiam inter & Africam jacent insulas imperio possidere, maris dominium ingentibus classibus obtinere, jam ipsam Siciliam veluti suburbanam Italiæ regionem, magna parte incolere; quod si nunc Messana potiantur, quid superesse, quam vt tota simul insula Punicæ ditionis fiat? situm deinde insulæ, ejusque seu Græciam seu Africam spectarent commoditatem, glebæ vbertatem, urbium & oppidorum cum numero conjunctam amplitudinem & amœnitatem, opes insuper & diuitias, & si quæ alia erant quæ vulgi cupiditatem accendere & inflammare possent, compositis ad id orationibus adjecissent, omnes statim tribus Mamertinis auxilium ferendum

dum esse decreuerunt, haud ignari strictum contra Siculos ferrum Pœnorum arma indubie commoturum.

Cap. 10.

Mittitur itaq; confestim Appius Claudius consul in Siciliã. Is quoniã illo tẽpore nullũ vñ maris Romani habuerunt, pontones & alias id genus naues onerarias, à Tarentinis, Thurijs, Locrensisibus, & alijs tractus illius accolis, quibus exercitum à Rhegio Messanam trajiceret commodatas accepit. Sunt qui eum ad explorandas hostium res, naue piscatoria, (quod audacis tum incẽpti opus habebatur) trajecisse memorant. Primus certẽ Romanis nauem belli causã conscendendi author fuisse perhibetur, vnde & Caudicis cognomentum inuenit: nauem enim veteres à tabulatorum contextu caudicem dixerunt, nec alia ratione tabulas primum publicas, mox & priuatas & cuiusque generis libros caudices & codices appellabant. Quid, quod seris temporibus nauibus rudi Minerva, & vel ad ligna & lapides, vel ad com meatus subuehendos compactis caudicariarum vel codicariarum nomen mansit. Anno igitur vrbs conditã quadringentesimo octuagesimo nono, vt vult Polybius, Appius hic cognomento Caudex, transmissio per noctem freto, & copijs in ipso Messanã portu expositis, Pœnos qui in præsidio arcis erant, adnitentibus Mæmertinis, facillẽ eiecit. Sed quum vrbem eodem tempore duobus maximis exercitibus, Punico altero, altero Siculo obsideri, classemque Punicam ad Pelorum, (promontorium id erat Messanã vicinum) stare, obsidionem verò ipsam

*Appius
Caudex.*

*Primus Romanorum
in partes
transmarinas
transiit.*

ipsam, si diutius toleretur, damnosam etiam non turpem modò fore prospiceret, statuit primo quoque tempore cum Siculo transigere. Annis interfluens castra hostium à mutuo inter se auxilio excludebat. Pugna commissa grauidade Siculi sternuntur: ipse Hiero castris simul exutus, & rerum suarum summæ metuens Syracusas fugit. Postero die Consul calore militum ex recenti victoria vtendum ratus, transmissio annæ, Pœnos aggreditur: durior ibi aliquanto & pertinax pugna fuit, sed fortuna par, & maior vt in hoste resistente cædes facta. Consul geminata victoria ferox cum exercitu Syracusas decurrit, operæque pretium forsitan fecisset, nisi in exitu fuisset annus, successorque indies expectatus.

Proximis comitijs consules creati M. Valerius & C. Octacilius: vterque cum suo exercitu in Siciliam missus. Horum aduentu, multæ statim ciuitates tam Pœnorum quàm Syracusanorum ditionis, ad Romanos defecere: quibus rebus territus Hiero, fidem & ipse Pœnis datam mutauit ad Romanos. Nec Consules tam dari ducis tamque potentis principis societatem aspernati: sed fœdus & amicitiam cum eo æquis conditionibus sanxerunt. Fœderis ascriptum vt *Syracusani deinceps socij & amici populi Romani omni tempore appellarentur*. Hic est ille Hiero de quo tam frequens apud scriptores reperitur mentio, quo nemo vnquam Romanorum amicitiam sanctius coluit; sed nec Romani vllius vnquam regis dignitatem & honorem comius conseruauerunt: ita certè inter se beneficijs cer-

tabant

Cap. II.

Hiero Romanis adiunctum.

*Primus
classis Ro-
mani appa-
ruius.*

tabant ut nec illos suæ in eum beneficentiæ, nec hunc mutatæ ad eos fidei per totos quadraginta (tot enim regnavit) annos unquam perituerit. Pœni quum avulsam à se Hieronem, & universam ferè Siciliam ad Romanos studijs propendere animaduertissent, majoribus copijs instant bellum facere: idem & Romani faciunt. Sed quum toto quadriennio ita bellum traheretur, ut loca Mediterranea Romanis cederent, maritima Pœnorum imperata facerent, statuunt Romani, ne vlla parte virium hosti inferiores viderentur, mare etiam tentare, & navali prælio cum Pœno confingere. Nihil illo tempore in mare rudius Romanis erat: quoniam tamen ejusdem ingenij esse sentiebant, aciem & classem instruere, & virtuti Romanæ, cui terræ cesserant, maria etiam cessura esse confidebant, nec bellum hoc aliter finem habiturum apparebat, centum & viginti navium classis expediri jubent: sed enim qui hoc mandatum exequeretur repertus est nemo, nec qua forma naues bellicæ fabricandæ essent, ipsi per se intelligebant. Erant eo tempore complures Carthaginensium naues quæ freto Siculo oberabant; quarum una quinqueremis à cætera classe forte fortuna abrepta, & vi ventorum ad littus Italicum allisa, ad Romanorum manus pervenit: hæc exemplar ejus generis navium Romanis præbuit: ad hujus instar tota classis fabricata: quoniam verò naupegos non habebant, ideo fabros utcumque lignarios ad hoc opus adhibuerunt: hij centum quinqueremes, & triremes viginti ædificabant. Dum fabrican-

tur,

tur, interim vulgus militum ad remigium exercetur: nempe scammis per arenam transtorum in modum dispositis, remiges insidebant. Hij remos primum aptè tractare, brachiaque in numerum protendere, & arenam veluti aquam subjectam feriendo, ad se reducere: tum ad Celeustæ in medio sedentis cantum, omnes simul remis incumbere, & summa vi niti, mox signo dato, remos inhibere, cursumque veluti flectere docebantur. Inter hæc quid prorâ inter & puppim esset interrogâtes, & diuersa rudentium nomina exigentes audires: nec lintea ad perticam pro malo suspensa, & ad transversam antennæ loco trabem expansa decerant. Irrideant, qui volunt, ista domitoris mox gentium futuri populi rudimenta, & rerum gerendarum simulachra; sed hic veterum & præsertim Romanorum erat sensus, non nasci milites, sed vti & exercitatione fieri. Itaque vt hij scammis in terra sedentes cum spectantium risu, forsitan & suo, nauigabant, ita pedestri militiæ ascripti ad palum pugnare, pedem inferre, referre, simul clypeo corpus protegere & gladio hostem ferire, erudiebantur: hæc illis pro Græcorum palæstris & gymnasijs erant.

Classè instructa, & ad mare deducta; Cn. Cap.12.
Cornelius consul, reliquis oram Italiæ tutari iussis, ipse cum decem & septem quinquere-
mibus Messanam nauigat. Per id tempus Annibal dux Carthaginien-
sis Panormi cum classè erat: is audito Consulis aduentu, Boödem ea
loca cum viginti expeditis nauibus petere, &
viam Siciliam ferentem insidere iussit. Boödes
impe-

*Conf. Ro-
manus &
Pennis in
mare cap-
tus.*

imperata haud segniter exequutus, noctu ad fauces portus Messanenſis venit, ubi naues Romanorum ad anchoras ſtantes naſtus ſuarum obſectum penitus incluſit; orta luce, cœtera multitudo ad terram profugit. Conſul inopino caſu oppreſſus, conſilij expers viuis in hoſtium poteſtatem venit. Omnia ferè bella Romani à memorabili aliqua clade incoharunt: ſed erat in hoc, non ſolùm reipub. verumetiam priuatæ familiæ aliquid in fatiſ ſingulare, vt ex quo nomine primùm decus Pœni acquiſiuerunt, ab eodem poſtea, vinci primum Carthaginienſes, mox etiam ipſam deleri Carthaginem oporteret. Re conſecta, Boôdes ad Annibalem reuertitur. Annibal ſucceſſu lætus, quum totam Romanorum claſſem circa Italiæ littus obſervare à Boôde intellexiſſet, cum quinquaginta nauibus Italiam petit: non procul à freto Siculo improviſo in Romanos ex noua diſciplina ad pugnam inſtructos incidit; ordo ipſe opinato melior primo aſpectu Pœnum terruit, nauigiorum deinde modus ſolito maior, (erant enim, vt diximus, quinquereſ omnes) metum auxit, ſed propior ex improviſo jam erat quam vt vela referre & ſine pugna abire poſſet, & euerberatiſ fluctibus inſtabant Romani: ipſe Annibal, vt erat omnium Pœnorum fugaciſſimus, ſingulari nauiſ celeritate fretus, ne tentata quidem pugna fugit: claſſiſ fere tota in hoſtiſ poteſtatem conceſſit. Magna erat Romanorum ex hac victoria læticia; eaque uſque dum Meſſanam appellerent, integra fruebantur; ibi cognito duciſ ſui caſu, ad alterum Conſulem C. Duilium

C. Duilius, qui pedestribus copijs præerat, vt tam tristi fortuna laborantibus succurreret, rogatum mittunt. Dum consulem operiuntur, interim alteram classẽ Punicam aduentare audiunt; itaque ad pugnam se parant. Ceterum quum naues suas, vtpote non faberrimè factas, hosticis agilitate cedere non ignorarent, huic vitio arte quadam mederi statuunt. Machinam quandam, quam à rostri ferrei prominentia *Corum* coruum dixerunt suopte ingenio excogitabant. Erat ea sex aut ad summum septem vlnas longa, pedes quaternos vel quinos lata, tota ex æffibus quernæis confecta; cuius pars ima cardinibus præoræ affixa erat, anterior fune ad malum suspendebatur. Vbi ad manus ventum erat, laxato subito fune in nauem aduersam ruinæ in modum cum fragore decidebat: cui quæ suo pondere, quæ rostri ferrei aduncitate ita pœnitius infixæ hærebat, vt nulla vi aut reuelli aut refringi posset. Pensilis nempe pons erat: per hunc milites in hostium naues certo gradu vadebant.

Cap. 13.
 Consul Duilius, casu collegæ audito, contento itinere ad classẽ ire pergît: vbi venisset, laudata militum virtute, & nauarchorum solertia, nullam moram in hostem mouendi facit. Par pugnandi desiderium Pœnos, ex virium suarum fiducia, tenuit: Annibalem præ alijs, quod labem ex priore fuga contrãctam, illustri jam victoria dilui & deleri posse animo præsumebat. Centum & triginta naues Pœnorum erant: ipse Annibal in eximia septiremi, quæ Pyrrhi olim Regis fuerat, ferebatur. Vt igitur
 S appropin-

appropinquare inter se classes ceperunt, Pœni
 coruos, quos diximus, in aduersis quibusque
 proris suspensos cernentes, rei primum noui-
 tate veluti miraculo attoniti, cursum inhibue-
 runt: tandem quicquid id ludibrii esset, con-
 temptui habendum esse vociferantes, infestis
 proris in hostē feruntur. Sed priusquam rostris
 suis naues hostium ferire, aut ad eas pertingere
 possent, pōtes laxato desuper fune cum sonitu in
 aduersas decidētes, & earum ictus frustrabātur,
 & ferro in tabulas quacunque inciderant impa-
 cto, arctius stringebant, quā vt ulla remo-
 rum vi recipere se possent: simul liberam tran-
 eundi viam Romanis præbuerunt. Quibus in-
 commodis stupentes Carthaginienses, & ho-
 stium multitudine oppressi, longē maxima eo-
 rum pars, vel vitam morte, vel libertatem ser-
 uitate commutarunt. Primo statim concursu
 triginta naues captæ, & inter illas Annibalis
 Prætoria. Ipse, quū nauem suam effusa per
 pontes hostium multitudine occupari sensisset,
 in scapham desiliit, & inter tumultum incolu-
 mis euasit. Ex nauarchis tamen non deerant,
 qui patrii instituti memores, & omnia prius
 tentanda rati, quam rei naualis gloriam hosti-
 bus concedendam, quū frustra esset omnis
 in aduersas impetus, nauium suarum celeritate
 freti, flexo cursu, in obliqua hostium latens
 incurrebant. Sed quū obuersis semper proris
 par à coruis periculum & illic ostenderetur, de-
 sperata re & ipsi fuga abierunt. Captæ aut sub-
 mersæ sunt in hoc prælio quinquaginta Puni-
 cæ classis naues, primusque omnium Romano-
 rum

*Pugnana-
 main.*

*Primum Ro-
 matrum-
 phum naua-
 lis.*

rum ducum C. Duilius Consul de hostibus prælio nauali victis triumphauit: additus publico & priuatus honos, quo tota deinceps vita utebatur, vt à cœna redeunti tibicines præcinerent, & funale præferretur: tantum illi licentiæ ex nauali victoria gloria dabat. Annibal cum parte classis quæ supererat Carthaginem profugerit: vnde paucis interiectis diebus cum selectis nauarchis & triremium ducibus in Sardiniam mittitur: ibi breui post, in portu quodam à Romanis, qui eò forte appulerant, inclusus, classem ferè omnem iteratò amisit; ipse per manus hostium, vt sæpe aliàs, elapsus, mox à Carthaginensibus, qui è priore clade ambusti effugerant, captus, tanquam dux bello parum utilis in crucem agitur.

Annus proximus consulem apud Romanos Rutilium habuit. Is classè accepta, in Siciliam nauigabat, & forte apud Tindaritanos stationem habuit: vbi quum classem Punicam, vt erat, incompressam prætereuntem conspexisset, audus pugnandi, ipse cum decem tantum nauibus in altum euectus, reliquis se sequi iussis, in hostem non instrenuè infertur. Poenæ quum hostem, alios naves conscendentes, alios mare intrantes, alios nauigia à terra molientes, decem modò quinqueremes, aduersum se tendentes cernerent, & tam optimæ gloriæ spem in oculis haberent, conuersis protis in Consulem incurrunt; ex decem nauibus nouem capte: vna quæ supererat Prætoriam ingloria fugit; fugienti tota classis Romana occurrit, cum illis Consul in pugnam redit; in eo prælio de-

Cap. 14.

*Fuga pri-
mum Ro-
mæ con-
sulis & de-
inde victo-
ria manas-
sit.*

cem triremes Punicae abductae, nonem submersae sunt, reliquae ad Liparæas insulas se recepêrunt, victoriæ titulus Romanis mansit, Pœnorum animi irritati magis quam fracti. Itaque adueniente vere vterque populus majoribus copijs classes instruunt. Romani trecentas triginta naues Messanam convenire jubent: consilium erat, rectâ inde, & si fieri posset, sine pugna in Africam trajicere: non enim Siciliam satis dignum tantorum laborum præmium existimabant. Quo intellecto, vehementer commoti sunt Pœnorum patres. Nam & quam facilis in Africam vbique descensus, & quam imbellis domi multitudo esset non ignorabant. Agathodes modò Syracusarû Regulus cum tantillo exercitu in Africam transgressus, quas turbas excitabat? quid futurum, si Romanus eodem appelleret? Rematurè deliberatâ, statuunt hosti in mare occurrere, & descensum pro viribus prohibere; itaq; trecentarum quinquaginta navium classem omni apparatu instruunt, ducem classi Amilcarè præficiunt, ei socium imperij Annonem dant.

*Amilcar
Pœnorum
dux.*

Cap. 15.

Quibus rebus cognitis, Consules ambo M. Artilius & Lucius Manlius majore cum cura omnes belli partes administrabant. Pedestribus copijs ad Ennonem, quâ brevissimus ex Sicilia in Africam trajectus, convenire jussis, ipsi à Messana primo vere solvunt, & superato Pachini promontorio eodem veniunt: vbi delectu acerrimè habito, & strenuissimo quoque in naues imposito, classem apparant, quam primum venti cursum navibus darent, in Africam transmissuri. Milites interim clarioris quam hætenus

hactenus militiæ spe, ad omnes belli casus forti animo subeundos acuunt. Amilcaré occasionibus intētū ea vna cura tenuit, ne Romanos sine pugna è manibus emitteret. Itaque speculatores alios post alios noctes diesque diligentissimè emisit, portui ad Ennonē obuersari iussos: Singulos, nisi inspecto penitus portu, & nauium, ne quæ fallerent, numero attentius considerato, ad se redire vetuit; ipse ventum summa cura notabat. Romani, etsi sine pugna, & integris viribus trajicere mallent, hostem tamen in transitu fallere non magnopere optabant: itaque ad vtrumque parati, quamprimū commodū erat, vela faciunt. Erant in classe Romana hominum millia centum & quadraginta; singulis quibusque nauibus trecenti remiges, & classarij milites centum & viginti ascribebantur. Poeni aptis tantummodo ad prælium nauale militibus classem impleuerant, quorum omnis multitudo erat centum & quinquaginta millia; Romani, quum ab Ennone Africam petentibus cursum obliquum fore cernerent, simulque intelligerent hostes maris vsu suis longè præstare, agmen vndiquaque firmum, & quacunque parte ingruerent, hostium viribus inexpugnabile efficere conantur. Quapropter vt in pedestri acie, agmine interdum quadrato, & ad omnes casus parato incedere solebant; ita naualem hanc aciem, triangulari forma, & æquilatera dirigebant, vt siue hostium impetus accipiendus foret, clausa vndique & munita acies esset, siue impressio in hostes, vltro facienda, quolibet ex tribus angulo pro cunco ad aperi-

*Memorati.
lis pugna
manalis ad
Ennonem.*

endam hostium classem vterentur : ponè trianguli basim sequebantur onerariæ, Hippagogæ, forum iagmen extremum clausit valida quinqueremium circiter quinquaginta acies, quas ad pedestris aciei similitudinem triarias appellabant. Amilcar & Anno, quum per speculatores hostem adesse & prælium instare comperissent, ipsi priores portu egressi, libero & aperto mari ferebantur. Ut hostis in conspectum venit, mouit primùm Amilcarem insolita aciei forma : nihil enim illi profutura videbatur nauium suarum celeritas, & in circumflectendo cursu agilitas, quum omni parte, veluti murus densa nauium aduersarum acies objiceretur. Atqui nisi ingens hoc corpus arte aliqua distraheretur, nulla vi perrumpi illud, aut in Africam cursum impediri posse prouidebat. Consilium igitur ex re capit : classem suam quadrifariam diuidit : ipse cum cohorte sua, quasi Consules inuasurus, abit : idem reliquas facere jubet, sed nisi cum diuulsis congregi vetat : Consules, quum Amilcarem magno primùm impetu se inferentem, deinde cum propè venisset, cursum repente sistere, & veluti fluctuare cernerent, facile cum in fugam pelli posse arbitrati, & rerum in Africa gerendarum obliti, ruptis trianguli lateribus cum duabus totius classis partibus, impetum in eum faciunt. Amilcar rem ad votum successisse lætus, fugam simulat, eò audaciùs insequi consules; aut hoc præliò aut nunquam debellari posse rati. Amilcar cum Consules à suis penitus abstractos perspexisset, fugam sistit, & suos cohortatus in pugnam redit.

atrox

atrox ibi cietur pugna: Pœni nauium agilitate freti, omni parte classem hostilem carpunt; consules dum eminens pugnabant, omne missilium genus grādine densius in hostē effundebāt, propius vero subeuntibus, coruos iniecerunt, & ad stabilem pugnam rem reuocabant. Parte altera Anno Amilcarem imitatus, trianguli basim inuadit; tertia insuper acies triarias ad impedimentorum præsidium relictas aggressa, omni vi contendit, vt victoria à se potissimum inciperet. Ita tres simul pugnae, diuersis inter se concurrentibus aciebus, pari robore pari virtute militum ciebantur. Consules errati à se commissi conscij, omnibus viribus adnitebantur, ne temere potius quàm consultò ad pugnam prouolasse, neuè alij victoriæ, quàm qui pugnae fuerant, autores fuisse viderentur. Quumque rem in ea parte, qua Amilcar ipse pugnabat, inclinam vidissent, eò ardentius incubuerunt, vt tam claro hostium duce vel viuo vel mortuo potirentur. Amilcar, quum & mole nauium & militum multitudine omni parte obrui se animaduertisset, amissis nauibus, ne funestam illam diem sua insuper morte faceret, quinqueremis suæ velocitate abreptus fugit. Attilius relicto Manlio ad naues captiuas religandas, quum triarias, onerarias, Hippagogas, & impedimentarias, ab Annone circumventas laborare accepisset, auxilio accurrit. Anno susum Amilcarem & Attilium ad se opprimendam venire sentiens, sublati velis altum petijt: restabat adhuc tertia acies, quæ propius litus à Pœnis grauissimè omnium premebatur; sed ytroque jam

*Victoria na-
ualis.*

Consule suppetias ferente, non illa modò præ-
senti periculo erepta fuit, verumetiã hostes fusi
fugatique in terram se ejecerunt. Major erat ex
hac victoria Romanorum gloria, quam Pœno-
rum strages. Depressæ sunt naues tantum vi-
ginti quatuor, quatuor & sexaginta captæ:
creditum vulgo est, deleri illo die potuisse clas-
sem Punicam, si grauioris, vt ita loquar, ar-
maturæ nauibus, minoris ponderis nauigia, &
quasi velites ad insequendum admista Romani
habuissent. Finito prælio Consules Ennonem
eodem die redeunt: ibi & milites fessos; & na-
ues quassatas & laceras reficiunt: aucta deinde
ex captarum numero classe, quæque ad expe-
ditionem Africanam, de nouo agenda paranda-
que erant, paratis peractisque, rursus Ennone
soluunt, & sine vlla maris ventorumuè injuria
in Africâ appulsi, copias omnes in littore expo-
suerunt: ibi subducta properè classe, valloque
& fossâ, vt mos erat, munita, campestre
omnem regionem vastant, incenduntque, &
viginti captiuorum millia, præter reliquam
prædam ad naues remittunt. Tum literas ad se-
natum scribunt; quid egerint ostendunt, quid
deinceps fieri velint, inquirunt. Senatus Con-
sules inter se comparare, fortirenè jubent, vter
in Africa cum quantum satis esset militum ro-
bore, ad bellum patrandum maneret, alter vt
Romam cum classe & exercitu reuerteretur.
Facta inter se comparatione, Attilium cum
quindecim millibus militum, & instructa qua-
draginta nauium classe in Africa manere placuit.
Manlius contentus ea quam ad Ennonem para-
uerat

uent gloria, cum reliquo exercitu & classe
 omni, in Siciliam primò, inde Romam incolu-
 mis peruenit. Planè abs re hoc loco fuerit, res
 ab Attilio in Africa fortiter sceleratè que gestas
 commemorasse; fuis ubique fugatisue Pœnis,
 expugnatisque castellis & urbibus, & ducentis
 amplius oppidis, quæ ad Romanos defecerant,
 receptis, ipsis demum Carthaginis mœnibus
 exercitum admonuit. Pœni de conditionibus
 pacis agere: si æquæ darentur, haud abnuere. At-
 tilius moderati alioquin ingenij, & prisce mo-
 ris vir, quia tamen hostem suæ urbis mœnibus
 inclusum tenebat, pacis leges duras nimis, &
 vix victis tandem accipiendas scribere: itaque
 solutis inducijs, majore, ex rerum desperatio-
 ne & hostium superbia, animo ad obsidionis
 mala, quæcumque ea fuerint, toleranda se pa-
 rant. Paucos post dies auxilia Lacedæmone
 missa sub duce Xantippo veniunt: is non laben-
 tem jam, sed planè prolapsam Carthaginien-
 sium rem sua virtute & consilio restituit. Ante
 omnia rationem belli mutauit: castra de monti-
 bus in planitiem deduxit, ubi equorū & elephā-
 torum (quibus vtrisque Pœni abundabant)
 plurimus in prælio usus esse posset: nec mora,
 copias in aciem educit. Attilius quanquam &
 rationem belli mutatam videbat, & nonam
 hanc audaciam mirabatur, pugnandi tamen co-
 piam hosti fecit. Sed vniuersus ejus exercitus
 ab elephantorum primū incursum obtritus,
 mox immissis equitibus pecudum in modum
 trucidatus est. Ex toto exercitu duo duntaxat
 millia ad urbem Aspidam agrè euaserunt. Con-
 tul

sul viuis in potestatem hostium venit : ita non ponendo fortunæ suæ modum, simul parta sperataque belli decora horæ momento perdidit.

Cap 16.

*Magna Pœ-
norum in
mari sine
pugna cla-
des.*

Romani, vbi præter spem profligatum in Africa exercitum, captum Consulem & reliquas copias cæde clapsas, obsessas teneri acceperant, confestim trecentarum quinquaginta nauium classem parari & M. Æmiliū & Seruiū Fuluiū Consules ad ciues seruandos proficisci iubent. Consules in Africam celeriter transmittentes, in ducentarum nauium classem Punicam : quæ stationem ad Mercurij promontorium habebant, incidunt, ex illis centum & quatuordecem circumuentas, nullo certamine cum armis virisque capiūt; exposito deinde in littore exercitu, & relicto quantum satis tutandis nauibus esset præsidio, cum reliquo exercitu Aspidam contendunt. Quo cognito Pœni obsidionem soluunt. Consules, collaudata militum virtute, quòd tacta clade perculsi animos non despondissent, paucisque diebus ad vastandos hostium agros datis, ad naues redeunt : exercitu imposito, Siciliam, spe aliquid improuiso suo aduentu in illo littore patrandi, petere instituunt : idque fortasse ad Panormum aut Himeram, aut aliam aliquam urbem ad Occidentem sitam appulsi efficissent; sed enim prauo consilio vfos libido incessit, superato Africo mari, & Pachino ad Izuam relicto, longè à Sicilia dextram & Orientem petere, quo improuisius seu Catanam urbem, seu alium quem locum, qui ad Orientalem insulæ oram ab hostibus tenebatur, adorirentur : frustra incla-

mantibus

manibus gubernatoribus & nauarchis, jam instare hyemem, importuolum illud esse Siciliae litus, intractabile mare: seu Boreas ingrueret, non procul inde ad Austrum esse Syrtes, mille naufragijs infames; siue Africus, ignota esse ad ad Aquilonem & Orientem littora: scire Coss. quæ belli essent, in nauigationis re nauarchorum voces audiendas esse. Sed gubernatorum peritiam vicit Consulum pertinacia, seròque tandem intellectum est, veteri prouerbio, Sua cuique in arte credi oportere. Longè ab omni terra in vastissimū pelagus abreptos tanta subito inuasit tempestas, vt cælum terramque misceri crederes. In hac tempestate duo Consules Romani, ignobili, suæque stultitia accersita morte perierunt. Vtile ducibus editum exemplum, nisi cum illis ducentæ octuaginta quatuor naues, quinqueremes omnes, & in illis ciuium sociorumque Romanorum supra centum millia periissent. Dictum Polybij est auctoris grauissimi, majus naufragium vno tempore factum, ante suam ætatem audiuisse neminem. Liceat & mihi idem de nostra commemorare; profectò enim omnes omnium temporum historias cogitanti, nullam vnquam tantam in mari, ventorum, aut maris injuria, cladem acceptam fuisse constat.

Cladis Romanæ nuncium Pœni lætis vt par erat animis acceperunt, æquatasque rursus suas & Romanorum res gaudentes, iterum Amilcarem in Siciliam cum exercitu & ducentarum nauium classe mittunt. Romani quamuis tam ferali mucio concussi, ne tamen Carthaginensibus

*Omnium
quefando
audita sunt
maximum
naufragium.*

Cap. 17.

bus animi robore & virtute cedere viderentur, nouam ducentarum & viginti nauium classem & ipsi apparant: hoc autem tanta celeritate factum est, vt tertio quam caesa est in siluis materies mense, hæc tanta ædificata classis & in mare deducta fuerit, parata ad dimicandum quacunque hostis occurrisset: rem planè incredibilem, si Polybium autorem non haberet. Classe accepta, consules A. Aquilius & C. Cornelius iussu Senatus Siciliam petunt: ibi adiunctis quæ ex superiore naufragio supererant nauibus, trecentarum rursus nauium classem efficiunt. Cum ea Messanâ soluentes, Panormum, qua potissimum Pœni fidebant vrbe, appellant: nec magnæ difficultatis res erat; parte vrbis vi capta, reliqua per deditionem in potestatem venit. Rebus ita dispositis Consules Romam redeunt. Proximo deinde anno Consules creati sunt C. Seruilius & C. Sempronius. Proriniciam eandem Consul vterque habuit, classem & Siciliam, cum potestate in Africam trajiciendi si e republica esse videretur. Consules classe accepta, Panormum veniunt. Inde quamprimum in Africam trajecturi; dum trajiciunt, errore viæ ad Lotophagorum insulam appellant, longè a Carthagine ad Orientem in minore Syrte positam, & Vlissis olim erroribus ex Homeri carminibus famigeratam. Fidem poetæ posterioribus sæculis faciebant Tiberij Imperatoris tempore conspectæ ibi Vlissis arbor, & Lotos arbor, fructu suauissimo, sed qui terrarum præterea nusquam reperiébatur. Ibi locum ignari subito maris recursu, in vado naues

Lotophagi.

naues destituuntur. Nouitate rei territi Consules, in vltimam salutis desperationem veniunt. Ne in gubernatoribus quidem opis quicquam aut consilij erat, quia Syrtis naturam ignorabant. Vulgo autem militum monstra & ira deum manifesta indicia esse videbantur: vbi altum modò erat, & tutum nauibus patebat iter, ibi vadosa nunc omnia, & per aquarum angustias interlucentes arenæ conspiciebantur. Iam nauibus ipsis ne arenis subsidentes veluti voragine haurirentur, metuebant. Iidem quum mare, redeunte mox æstu, intumesceret, ne ad vada hæreres superfusis fluctibus operirentur, formidabant: sed quum naues, vt minimi quæque ponderis erant, ita primas fluitantes cernerent, re intellecta, pro se quisque iactum facere ceperunt, ita leuatis onere nauibus, & quæ cuiusque erant in mare projectis, Siciliam inopes & inermes fugæ in modum repetunt.

Syrtes autem illæ, nihil aliud sunt, quàm Cap. 18.

quæ ad Oceani littora æstuaria appellantur. Illud modò interest, quod in hijs resurgente penitus æstu ingentes plerisque in locis rudantur arenarum campi, in illis verò propter modicos maris refluxus minuuntur modò, breuiioresque & ad onera ferenda impares fiunt aquæ. Illud enim Syrtibus istis cum cæteris æstuarijs commune est, quòd vadosa quidem sint omnia, sed non eodem genere. Alibi enim solidæ arenæ subsunt, in quas, si deficiente jam aqua, naues confidant, redeunte mox æstu facile subleuantur: alibi verò cærum putre & voraginosum est, in quod si nauis semel impegarit, hæ-

ret

ret confectum & subsidit, nec vlla deinceps vi
erui & extricari possit. Saluti Romanis in præ-
senti fuit, quòd in solidas arenas & sabulum in-
ciderunt. Sed quid profuit miseris, in Syrti-
bus non perijisse? inde enim trepidi & semiani-
mes elapsi, priusquàm Italiz oram attinge-
rent, sæuissima oborta tempestate, centum
quingenta naues, vel fluctibus haustæ, vel
ad scopulos fractæ, perierunt.

Cap. 19.

*Aliud insig-
ne Romano-
rum nau-
fragium.*

*Omissum
a Romanis
mare*

Romani tot tantisque tamque inauditis cla-
dibus alijs super alijs incidentibus icti, quam-
vis Pœnium hostem omittere volebant, à mare
tamen deinceps abstinendum esse censuerunt.
Itaque lembis & onerarijs ad exercitus aliosque
belli apparatus in Siciliam transmittendos con-
tenti, omnem quinqueremium aliarumquè na-
uium longarum ædificandarum curam posue-
runt. Toto deinde biennio pedestribus copijs in
Sicilia res gerebatur: sed miles Romanus cladis
Artilianæ, & Elephantorum qui cladis initium
fecerant memores, moribus se libentius quàm
armis tutabantur. Quare Senatus rursus de clas-
se paranda consilium inibat. Consules veterem
classẽ reficere, nouas quinquaginta naues pa-
rare iubet. Tota jam classis ducentorum navi-
gionum erat: cum hijs in Siciliam nauigant,
assumptisque terrestribus copijs, Lelybæum vr-
bem munitissimam terra marique obsident. Erat
Lelybæum post ademptũ Panormũ cõmodissi-
mus in Sicilia ex Africa nauigantibus receptus:
nec Pœnos latuit, si vrbs illa Romanorum juris
fieret, quanta illis futura esset loci opportuni-
tas ad trajectus in Africam pro libito faciendos.

Itaque

*Noua classis
parata.*

*Lelybæum
vrbs ex
partim:*

Itaque & Pœni non minùs de hac vrbe solliciti
 esse, quàm si ipsius Carthaginis mœnia quate-
 rentur ariete, & Romani summam belli in hujus *cum terra*
 vrbis expugnatione positam esse existimare. *marisque*
 Quartum decimum jam annum bellum trahi in-
 dignabantur. Itaque vrbem vallo fossaque à ter-
 ra, à mari verò valida ducentarum nauium
 classe clausam, omnibus operibus bellicis op-
 pugnaverunt. Vrbi cum valido præsidio præ-
 rat Imilco; is Romanorum vim, præterquam *Imilco.*
 præsidio, magnitudine animi & consilio susti-
 nebat: siue enim cuniculos agerent Romani, il-
 le fossis ex aduerso ductis cuniculatores impro-
 uisò adortus trucidabat, siue vineas, vineas
 ille simul & arietes, & turres ad muros actas
 eruptionibus factis vel incendit vel euertit: vt
 raro vlla oppugnatione obsidentibus cuentior fue-
 rit. Carthaginenses, quanquam adeò arcta
 erat obsidio, vt quid intus ageretur, certiores
 ab Imilcone fieri non possent, facillè tamen sus-
 picati ex diutina obsidione, & militem jam &
 comneatum in vrbe deficere, Annibalem A-
 milcaris filium cum quinquaginta nauibus &
 decem armatorum millibus subsidio obsessis
 mittunt, monitum vt omni conatu ad vrbem pe-
 netraret. Annibal ad primum ventum Car-
 thagine soluit, & ad portus Lelybætani fauces
 delatus, quamuis ducentarum circiter nauium
 classẽ obuersantes cerneret, secundo tamen
 vento & virtute vsus, ad portum tendit.
 Consules, qui ambo tum forte in statione erant,
 subito hostium aduentu territi, laxatis extem-
 plò nauium ordinibus viam hosti aperuerunt.
 Ille

Ille faucēs subit, & cum ingenti ciuium soci-
rumque plausu copias incolumes Lelybæi expo-
nit. Quæ res, incredibile quantum Romano-
rum contemptum apud omnes genuit, vbi illi
indoles esset, exigentes, quæ paruis olim co-
pijs maximos hostium exercitus profligauerat
adeone nunc cecidisse animis, vt bini Consules
ducentarum quinqueringium classe fulti, tantu-
lum Poenorum manipulum, non priores aggre-
di, non in se ruentes sustinere, non objectu
saltem quinqueringium aditu prohibere ausint?
spectatumuè, inquirunt, Punicam virtutem,
non Romanam ostensuri in salo stabant? sed
Romanis tot non ita pridem vulneribus in ma-
ri saucijs, tuta magis quàm fortia placebant
consilia. Annibal paucos ibi dies moratus, no-
cte intempesta, nemine hostium sentiente
portu elapsus, circumito promontorio Dre-
panam petit; inde, vt res postularet, ad alias
insulæ partes nauigaturus.

Cap. 20.

*Annibal
Rhodius.*

Interim Carthagine, quid Lelybæi contige-
rat, ignoratur. Erat per id tempus in vrbe,
quidam genere Rhodius, nomine Annibal, no-
ta virtutis & in rebus naualibus peritiz vir. Is
cognito Senatus desiderio se naue vnica Lely-
baum per Romanorum stationes perrupturum,
inspectisque omnibus, de rerum statu certio-
res redditurum pollicetur. Latius id magis quàm
credulis auribus acceperunt patres. Verunta-
men literis ad Imilconem datis, præmiorum
spe onustum, bonis auibus profiscisci iubent.
Rhodius quum prope os portus applicuisset,
aliquantisper stationibus Romanis obseruatis,

ventum

uentum nactus, incredibili celeritate per medias hostium stationes portum intuehitur, frustra Romanis omni missilium genere prætereuntem incessantibus. Mouit Consulē rei indignitas: itaque ratus cum noctu, quō magis falleret, rediturum, portus angustias noctu quā interdiu arctius custodiri curauit, & ipse interdum excubias agere non grauat, quantam in illa naue intercipienda momenti esset, milites admonebat. Rhodius perfectis omnibus ad quæ venerat, quum custodias interdiu negligentius haberi animaduertisset, meridiantibus Romanis, ad portus os delatus, antequam naues hostium ad prohibendum coire possent, in mare apertum & liberum euasit: tam conuersus vnā aliquā hostium nauem ad singulare certamen prouocauit: nec ex tanta Romanorum classe quisquam repertus, qui ex prouocatione congrēdi auderet. Itaque veluti triumphatis Romanis Carthaginem redijt, vbi redditis literis, & quæ perceperat in senatu expositis, iterum & multoties repetitis vicibus, Carthagine cum mandatis senatus soluit, nec intercludi à Lelybæo vlla vi aut arte, nec quin irrumperet vbi veller, prohiberi potuit. Consul qui classi præerat tantā ista vnus hominis licentia offensus, fauces portus jacto aggere obstruere conatur: naues saxo & sabulo onustas in ipso portus introitu depreffit: sed nulla materiæ vis tam vastum profundum implere valuit, fluxusque & refluxus maris à vento insuper sæpe concitatus longi temporis laborem puncto temporis dissipabat. Veruntamen

T

quum

quum nullum molis jaciendæ finem faceret, tandem ex vna parte aggeris aliquid consisterat: ad illum quadriremis quædam Punica noctu emissâ impexit: qua confestim potiti Romani, eam milite Romano complent, instructamque ante portum tenent: eâq; deinceps veluti venatoria, ad cæteras & præsertim Annibalicam illam capiendam utebantur; illa paulo post per noctem adueniens solita celeritate portum intrauerat, sed dum redire vellet, sequuta ex improviso quadriremis premere fugientem cepit. Annibal mirari primum navis Romanæ velocitatem: dum attentius contuetur, non Romanæ illam sed Punicæ fabricæ nauem esse cognoscit: itaque quum fuga euadere non posset, ad pugnam se parat: sed à Romano milite facile expugnatur. Consul Annibalicam hanc & illam alteram quadriremem diligenter asservari, & Romam cum cura transmitti mandat.

Cap. 21.

Inde ad urbem acrius quàm ante hinc terra, hinc mari premendam se vertunt Consules. Et enim quum portum jam in potestate haberent, angustiora statim omnia obsessis quàm prius esse ceperant. Iamq; Imilco non eruptionibus vt ante, sed munitionibus, & murorû, si qua vi tormentorum corruerant, refectionibus certare, denique spes vltimas malè fouere: quum subito atrocissima tempestas orta, omnes Romanorum turres, quæ moenia prius defensoribus nudabant, inuasit; rei miraculo stupentes Romanos nox insuper oppressit. Perni cum quanta in castris Romanorum rerum & animorum turbatio

turbatio esset è mœnibus prospicerent, patefactis repente portis, facibus & funalibus armati, machinis bellicis ignem inferunt: ex multo jam sole torridæ flammam faciliè rapuerunt; semel autem fuscitatus ignis venti violentia in omnes statim castrorum partes subito ferebatur. Romani flammarum causam ignorantes, ad incendium veluti fortuitum restinguendum accurrunt: ibi sæda strages inermes edita; fumoque oculos atque ora impleti, hij ferro, illi machinarum & turrium ruinis strati, alij incendio perierunt. Quibus rebus territi Romani, quandoquidem aperto Marte nihil proficerent, sedendo potius quàm pugnando rem, si non conficere, at saltem extrahere consultius esse judicabant.

Exacto deinde anno, P. Claudius Pulcher Cap. 22.
 Consul ad exercitum & classẽ venit. Consilium inquit, Adherbalem Pœnorum ducem, qui Drepanum (vrbs i'la erat non longè, vt diximus, à Lelybzo sita) cum firmissimo præsidio & classe tenebat, opprimendi: valido igitur exercitu classi imposito, à Lelybzo noctu soluit; Erat in animo portum prima & incerta adhuc luce intrare, sed siue ferius quàm cogitabat egressus, siue tardiùs quàm putabat vela faciens, clara lux ex alto ad portum tendentem ostendit. Adherbal quanquam inopinata re initio perculsus, recepto tamen animo classiarios & milites ad naues conuocat, & qui rem Punicam saluam esse vellent, se sequi iubet. Quid quantumque in rebus dubijs militaris disciplina possit, illa die patuit: dicto citius omnes ad naues conuolant

*Claves a
Romanis in
mare Appio
duce accep-
ta.*

lant; ipse Adherbal naue prætoria conspicuus, quum classem Romanam altero portus ostio (geminum enim ex loci natura erat) intrantes videret, altero in altum euadit. Claudius quum hostem altum jam tenentem cerneret, reuocato gradu, & ipse classem extra portum instruit. Adherbal cornu, in quo ipse consul pugnabat, acerrimè inuasit, nec Claudius primo congressu quicquam consule indignum fecit, sed omni jam parte à Pœno circumuentus fugam arripit; illam sequuntur naues circitèr triginta enaserunt, nonaginta tres cum omni exercitu in hostium venerunt potestatem. Quam cladem temeritate & vitio consulis acceptam adeò grauitèr senatus tulit, vt Romam reuocatum & consulatione exutum iudicio populi objiceret: à quo diris omnibus deuotus & damnatus, capitale supplicium vix effugit.

Cap. 23.

In ejus locum L. Iunius alter Consul sufficitur. Datum in mandatis, vt exercitui ad Lelybæum sedenti primo quoque tempore suppetias ferret: neque obsidionem illam propter cladem nuper temeritate consulis acceptam fenescere pateretur. Consul cum sexaginta rostratis nauibus Messanam petit, ibi ex omnibus socijs ciuitatibus naues contrahit, centum viginti rostratarum classem conficit, præter frumentarias, onerariasque & alias numero octingentas. Harum mediam ferè partem, & præsidij causa ex rostratis quasdam, Quæstori tradit, eumque per auersum Siciliæ latus, superato Pachino Lelybæum petere jubet: ipse non longo intervallo, cum reliqua classe eodem ire pergit.

Duplum

Duplum erat viæ & tantundem à mare periculi, quam si rectâ à Messana per fretum Siculum, insula ad læuam relictâ, Lelybæum ire perrexisset; sed Adherbal totum illud latus cum victrice exercitu vsquequaque vagando intutum fecerat; & Romanus miles tot cladibus in mari affectus, à prælijs naualibus abhorrebat. Adherbal classe hostium cum exercitu ad Drepanum potitus, omnes Carthaginem, siue ad vrbs solatium, siue ad victoriam suam ostentandam misit. Carthalonem deinde cum expeditis nauibus triginta altum tenere iubet; monitum vt quasunque naues hostium posset vel caperet vel corrumperet, daretque imprimis operam ne commeatus exercitui Romano ad Lelybæum sedenti subueheretur. Carthalo noctu soluens, summo mane portum Lelybætanum inuehitur, ibi hostem improuiso adortus, tumultum excitauit; quo audito, Imilco cum suis ex vrbe accurrit. Romana interim classis inclusa grauitèr vndique laborare, & in vltimum discrimen adduci: nec constare potuit quid Carthalonem victorem à pugna reuocauerit, deleri potuit Romana classis, vrbs obsidione liberari si fortuna se præbente uti voluisset: sed ille paucis modò nauigijs oppressis ante meridiem è portu soluit & Heracleum contendit.

Carthalo

Erat Heracleum vrbs ad Orientem à Lelybæo sita, per quam si quis commeatus ad hostem toto illo tractu perferretur necessario transeundum erat: ibi stationem habenti, speculatoriæ repentè naues, aliæ post alias trepidè incidentes,

Cap. 24.

Heracleum.

tes, ingentem navium numerum superato Pachino, aduentare nunciant; eâ classis Romana pars erat, quam Consul Quæstor ad comitatum exercitui ad Lelybæum sedenti perferendam tradiderat. Carthalo, ut qui multis congressibus Romanam classem spernere consisteret, contra hostem ire pergit. Quæstor quum hostem adversus se tendere accepisset, quanquam numero superabat, prælio tamen rem committere non audebat. Itaque classem, locum opportunum nactus, ad litus applicuit, navesque subduxit; additis quibus poterat, ut in re trepida, munimentis; satis fidens hostem propter locorum difficultatem a pugna temperaturum. Nec eum sua fefellit opinio. Hostis inde digressus, fluminis cuiusdam, quod in propinquo erat, ostiū subit, ubi paulisper commoratos, iterū speculatores alterâ haud mihiore hostium classem se sequi nunciant. Iunius Consul erat, qui Syracusis in viâ tantisper moratus, dum res ibi constitueret, Quæstorem sequebatur; ignarus rerum quæ illi in itinere accidissent. Latus nuncio Carthalo, classem educit, ut si hostem aperto mari nancisci posset, totis viribus cum eo congrediretur. Iamque in conspectum venerant, quum Consul eodem quo Quæstor ingenio usus, ad propinquum litus protenus confugit, omne potius periculum subire paratus, quam ut exercitum quem habebat hosti in mare objiceret. Carthalo quum nunquam hostis pugnandi copiam faceret, inter Consulem & Quæstorem medium locum iniecit; ut uter prior se movisset, in eum impetum

nam in alto faceret. Dum hæc aguntur sua interim tempestas ab Austro ingruit, cujus indicia quædam Pœni, ut erant rerum talium peritissimi præsenferant. Itaque præter ora Consul & exercitus Romani transeuntes, Pachinum promontorium ad Orientem superant, ut promontorii objectu, à tempestatis ab Austro ingruentis vi defenderentur. Media deinde nocte tempestate mare inhorruit; & quia totum illud latus Siciliæ, quod Pachinum & Lelybæum interjacet, Austro obuersum erat, inde factum, ut ingens mare utrique Romanorum classi incumberet. Centum, ut dixi, & viginti rostratis, frumentarijs; & onerarijs octingentis classis tota constabat; ex tanto numero nulla naui euasit. Exercitus Lelybæum terrestri itinere incolumis peruenit. Consul ut ignominiam in mare acceptam terrestri aliquo facinore leuaret, urbem Ericem Veneris olim Ericinæ templo nobilem, & portu opportunissimam per prodicionem cepit: qua amissa, nullum jam toto illo Siciliæ latere, quod Lelybæum inter & Pelorum promontorium jacet, refugij locum præter Drepanum Pœni habuerunt.

Ingens naufragium.

Erat illo tempore inter summos Carthagine cives, quidam nomine Amilcar, cognomento Barcha; vir omni virtutum genere insignis: huic maris præfecturam tradunt. Hic classe instructa Italiæ statim oram vastat, prædaque onustus in Siciliam redit; & quia nullum in vicino locum, ad quem se ex alto reciperet, Ericæ erepta, habebat, ideo montem inter Panormum & fretum Siculum natura munitum,

Cap. 25.

*Amilcar
Barcha
maris præfectus a
Pœnis constituitur.*

& ad maris occasiones non incommodum occupavit. Inde toto triennio Ericem varia fortuna fatigabat: jam tertium Romani è mare excesserant, omnesque vires suas ad Lelybæum terra expugnandum conuerterant. Interim Carthaginienses, quum jam amplius æmulum in mari non haberent, more ingenij humani, omnia quàm prius negligentius in hac parte administrabant: non eam in nauibus fabricandis, non armandis, non in remige vel deligendo vel exercendo curam adhibebant. Contrà Romanos maris quartò experiundi libido cepit, nullum planè huic bello finem imponi posse prospicientes, quousque hostis mari potiretur: sed enim tantæ erant ærarij ex tam diuturno tamque damnofo bello angustia & difficultates, vt classis parandæ copia ex eo non suppeteret: reipub. igitur inopia priuatorum facultatibus subleuanda erat: omnibus circulis fremebatur, ærarij difficultatibus rem salutemque publicam & communem patriam premi, prodi, deferi. Itaque multi ciues, quibus amplior res erat, quinquereemes singulas priuatis opibus ædificabant: vbi singuli non sufficerent, plures ad vnam extruendam stipem conferebant: tantus erat communis patriæ amor, tantus singulorum ciuium ardor, & reipub. tuendæ tota vrbe desiderium. Senatus animaduerso populi studio, nauem Rhodiam, & illam alteram quadriremem, vtramque olim ad Lelybæum captam, & à Consule in Italiam, spectaculi magis quàm vsus causa transmissam, nauali extractas, in medium proferri mandat. Naupegis ad illud exemplar

omni tempore ducentarum quinquaginta velocissimarum quinqueringium classem conficiunt : sed ad tantam classem instruendam remiges idonei deerant.

Iam quartus supra vicesimum hujus belli agebatur annus : qui annus Q. Lutatium Catulum , & A. Manlium Torq. Consules habuit. Mœstis & stupentibus rerum inopia patribus, Lutatius eam rem sibi curæ fore dixit. Is igitur classi cum imperio præfectus, repetito veterum more, remigem quotidie in littore Italico exercebat, vt ex vsu remum tractandi peritiam, ex peritia fiduciam compararent : vbi classem instructam remigemque & militem paratos vidit, rectâ Drepanum contendit, portum improvisò inuadit, urbem expugnat, omnia inter Drepanum & Lelybæum loca hosti adimit : omniaque protinus toto mari infesta hostibus efficit. Pœni tam subito aduentu, tamque insperato successu Consulis territi, quoniam Amilcarem ab Erice, quam obsessam tenebat, abstrahi, è repub. non esse videbatur, secundum ab Amilcare virum Annonem classi præfectum dant. Is ingentem classem frumento alijsque rebus necessarijs implet, & cum ea ad insulam Hieronensem nauigat; vt inde nihil sentiente Consule Ericem contenderet; simul & Amilcarem rerum inopia laborantem reficeret, & leuatis onere nauibus, nauale prælium cum Consule confereret. At Lutatius aduentu hostium cognito, quàm Annonem circa Hieronensem moram trahere accepisset, quid pararet

Cap. 26.

*Aegates
Insula.*

*Pugna na-
valis ad Ae-
gates insu-
las.*

raret facile conjectura assequebatur : itaque cum tota classe Ægusam insulam petit. Tres sunt insulæ ad Occidentem à Lelybæo promontorio sitæ, Hieronæsus, Ægusæ, & Phorbantia, quæ omnes vno nomine Ægates Insulæ à Romanis dicebantur. Occidentior Ægusæ pars, Hieronæsum ferè attingit ; ibi stationem capit Lucilius Consil, ut si Anno inde moueret, id se inscio facere non posset, simul milites ad pugne discrimen se parare jubet ; mane proximo quum ventum quidem Annoni secundum, & ad Ericem ferentem, sed mare turbidum & procellosum, nec ad prælium committendum commodum esse animaduertisset, quid potissimum faceret incertum habuit. Re aliquantisper & apud se, & cum suis deliberata, subibat animum, si in hac procella maris cum Annone confligeret, prælium duntaxat cum Annone, & cum nauali turba, & cum impeditis grauiusque & onustis nauibus fore ; sin tranquillum mare expectando, Annonem nunc è manibus amitteret, cum eodem mox expeditam classem habituro, & cum delecto ex Amilcaris exercitu milite, forsitan & cum Amilcaris audacia, (qua nihil illo tempore terribilius Romanis erat) conflicturum : statuit igitur quamuis fertudo & infesto mari cum Annone transigere. Anno ventum commodum ad nauigandū nactus, vela Ericem versus facit. Consul classem ex aduerso opponit. Pæni quindecim jam & amplius annorum spatio Romanos in mare vincere assueri, nullam pugnandi moram faciunt : contractis velis inclinatisque malis remos aptant, & ran-

et tanto cum contemptu in hostem feruntur, vix ut hostes agnoscere viderentur. Crescente certamine, mirari primum Anno nauium Romanarum celeritatem, mox deinde solito maiorem remigum in nauigando vim & disciplinam: interim ingentibus vtrique animis concutitur, dum Anno tot annorum in mare dominium retinere, Luctatius veterem Romanorum gloriam recipere conatur. Sed nulla parte virium par Pœnus Romano erat: non milite, non remigè, non ipsa nauium, ut onustæ non fuerint, agilitate: etenim Pœnus, ut diximus, quandoquidem Romanos toties in mari fufos, nunquam postea quicquam in illo genere molituros existimabat, veterem suam, quæ tot sæcula res Punica stetisset, rei naualis curam, superfluam veluti abiecerant; ni fecissent, nunquam illi naues bellicas in onerarias vertissent, non inconditam multitudinem ad remos vocassent, nouum denique militem & tironem exercitum veterano hosti in mari non objecissent. Itaque nullo egregio facinore edito à Romanis superantur, naues quinquaginta in prælio submersæ, septuaginta, omni commentariorum & apparatus bellicorum genere repletae, capiuntur, reliquæ fuga elapsæ, Hieronem fuga repetunt. Hæc est illa pugna quæ apud Egates insulas commissa in Romana historia tantopere celebratur, quæque L. Luctatius Catulus Consul Romanus Lyfandro Spartano, triumphatis ad Egospotamos Atheniensibus, omni laudis genere comparatur; vtrique certe euentu quàm certamine memorabilior: ut enim illa

illa Peloponesiaco, ita hæc primo bello Punico finem imposuit. Parta victoria Consul classis Lelybæum rediit, tibi prædam inter se partitus, spem urbis potiundæ propinqua habere cepit.

Cap. 27.

Carthaginienſes, accepto tantæ cladis nuncio, quum præter Lelybæum urbem, & ipsius caſtrorum juxta Ericem ſolum, nullum jam Sicilia locum poſſiderent, legatos ad Amilcarum cum liberis mandatis mittunt, ut pacem quibus poſſet, & ei videretur, conditionibus cum Romano faceret. Amilcar legatos ad Lucretium de pace miſit; nec Lucretius tanti belli à ſe finiti laudem aſpernatus, tantum virum pacem ultro petentem non audiendum eſſe cenſuit. Fœdere convenit, amicitiam Romanis Carthaginienſibusque eſſe, ſi ita populo Romano videretur. Excedere omni Sicilia Carthaginienſes. Habita etiam eſt in illo fœdere Hieronis Syracuſarum Regis ratio, ne Carthaginienſibus Hieroni aut ejus ſocijs belli inferendi ju eſſet. Captivos Pœni ſine pretio redderent, bina millia argenti talentorum intra annos viginti penderent. Has conditiones Romanis miſſas populus Romanus rates non habuit. Conditionum ſcribendarum cauſa legati in Siciliam miſſi. Hiſ quum veniſſent, de ſumma rerum nihil immutarunt, mille talenta, breuiori omnia ſpatio pendenda, addiderunt: nec Sicilia modo, ſed omnibus quæ inter Siciliam & Africam ſunt inſulis Carthaginienſes decedere juſſi. Inde Lelybæo præſidia deducta, & Amilcar, cum exercitu nauibus impoſito, relictâ, quam

*Fœdus Romanorum
cum Pœnis.*

quam tot annos Pœni tenuerant, Sicilia, Carthaginiem redijt. Durabat hoc bellum, continuis quatuor & viginti annis: omnium quæ ad illud usque tempus gesta fuerant longè maximum, in quo semel quinquere misibus ex vtraque parte amplius quingentis, iterum septingentis ferè pugnatum fuit. Amiserunt in hoc bello Romani quinquere mis septingentas, Pœni quingentas; præter quadriremes, triremes & onerarias, quarum ratio inita non erat, nec præ multitudine iniri potuit. Hic memorabit fortasse aliquis, Antigoni, Demetrii, & Ptolomæi classes: quæ vt non contemnendæ, ita cum Romanorum & Carthaginensium classibus nequam comparandæ erant: Persarum & Græcorum res in mari gestas alius vtique demirabitur: sed quid habuit illorum temporum triremis, cum quinque septemue remibus Romanis conferendum? octo illæ & decem, hæ quingentos milites singulæ habuerunt. Captum est hoc bellum, id quod ex Polybio constat, Olympiade centesima vigesima nona, anno ab vrbe condita, quadringentesimo octogesimo octauo, vt author est Titus Liuius Romanæ historiæ libro trigesimo primo: inde ab eodem, non vno in loco ad finem huius belli viginti quatuor numerantur anni: cui numero, quamuis ex Chronologicis non desint, qui demant vnum, etiam & vnum demant, mihi tamen vnus Liuius Romanæ historiæ pater illis omnibus in Romanæ historiæ re pluris fuerit.

Romanis bello Punico defunctis tot tantorumque laborum & periculorum præmium Sicilia

Cap.28.

*Teuca Re-
gina Illyri-
orum.*

*Illyriorum
latrocinia.*

cilla imperio adjecta fuit. Hæc Romanos
ma docuit quàm præclara res esset, gentem
exteris imperare. Hujus dulcedine allecti,
tra tendere, & aliarum deinceps transmarina-
rum regionum & regnorum cumulo, imperi-
um Romanum ampliare statuunt, satis per-
si, quicquid progredierentur, nusquam militi-
am Punicâ duriorē, aut hostem siue vfu, siue
ingenio bellicosiorē inuenturos. Erat
tempore Illyriorum Regina Teuca, postremæ
mariti sui judicio regnum adepta: cum regni
validam Liburnicarum (quæ propria gentis illius
navigia erant) classē acceperat, & erat gens
ipsa, quæ mare accolit, rerum maritimarum in-
primis studiosa; cujus rei ex loci ipsius similitu-
dinebantur, in intimo sinu Adriatici recessu
ad Aquilonem positi: peropportuno ad omnes
maris occasiones loco, nisi dispari ingenio
incolæ, latrocinij magis quàm mercaturis fru-
endis operam dare maluissent. Mulier regnum
adepta, muliebri ingenio omnia statim admi-
nistrabat. Enimvero quasi ludus ista & joco-
ssent, nec ad rerum suarum summam pertine-
rent, liberam suis potestatem veterum morum
promiscuas ex mare prædas agendi fecit; ne-
eo contenta, suam ipsa classē instruxit, ean-
que aduersam Italiæ oram omnem, omnes
Epiri, & Græciæ deinceps regionem cunctis
excursionibus fatigare jussit: nam ad mercato-
res quod attinet, omne inter Græcos & Italos
mare Adriaticum latrocinij infestando com-
mercium jamdudum sustulerat. Quibus de re-
bus multiplices sociorum questus in senatu Ro-
mano

natio jamdiu audiebantur : sed propior tum cura de bello Punico patres tenuit : qua mox liberati sociorum injurias non vltra jam dissimulandas esse censuerunt. Itaque legatos in Illyricam C. & L. Coruncanos fratres miserunt. Hic facta ad Teucam dicendi potestate, de injurijs senatui populoque Romano & eorum socijs à gente Illyrica illatis, grauiter & liberè querebantur. Medium erat Reginz responsum, crimen obiectum nec diluentis nec defendentis : daturata se ait operam, ne qua deinceps ab Illyriorum gēte Romanis hominibus injuria publico consilio fieret; liberum esse mare, liberā in eo, quod quisq; velit faciendi mortalibus esse facultatem: suos verò nec priuatim è mari quam quisq; posset, vtilitatē caperet, prohibere insuetam Regibus rem esse. Ad ea Reginz verba L. Coruncanus, ætate & natura ferox, Quoniā verò Romanis mos est, de priuatis injurijs publicam vindictā sumere, dabimus & nos (inquit) operam, vt breui consuetudines istas Regias corrigere, & in melius mutare, Regina discas. Regina Græcis hætenus ingenijs assueta, Romani hominis in disceptando libertatem non tulit: vultu tamen magis quàm verbis iracundiam in præsens testata, se proripuit: sed in abeuntē legatos satellites immisit, qui tam ferocis responsi autorem Lucium obtruncarunt. Cujus rei nuncio Romam perlato, alteroque Coruncano, eadem non legati modò verum etiam fratris ad Senatum primò, deinde in concione ad populum vt par erat accusante, omnes confestim tribus bellum Illyrijs conferri iuberit.

Regina

*Coruncanus
ab Illyrio-
rum Regina
caesus.*

Cap. 29.

Regina admissi contra jū gentium facinorosa
 secuta, proximo vere majorem quam prius
 Lemborum classē in Græciam prædatum
 mittit. Eorum pars Corcyram navigant, alij
 Dyrrachinum portum petunt, vbi dum se a-
 quanti causa venire simulant, nefarium vrbi
 loci occupandæ consilium ineunt. Dyrrachi-
 ni, nihil ab amicis, ijsque vt videbantur iner-
 mibus, suspicati, venientes hospitalitèr in vrbe
 accipiunt. Illi intus recepti gladios vasculis æ-
 quiminalibus conditos ingenti clamore edito
 stringunt, proximum quemque obtruncant,
 portam ad mare ducentem & mœnia occupant,
 cæptumque peregissent facinus, ni ciues pro-
 pere ad arma conclamassent, & multitudine tua
 cum virtute freti, sceleratos hospites vrbe præ-
 cipites exegissent. Illyrij inde trepidè profecti,
 suis ad Corcyram sedentibus se adiungunt. Cor-
 cyræi ab Achæis auxilium nauale petunt: illi
 cataphractas decem milite apprime instructas
 mittunt: rati aduentu ipso obsidionem solui,
 & prædonum manum dissipari posse. Illyrij
 Lembis suis aduersus cataphractas, hoc est le-
 uibus & apertis nauigijs, contra naues majores
 & tectas fidere non ausi, ab Acarnanibus (po-
 pulus erat ex aduerso Corcyræ in Græciæ con-
 tinente positus) subsidium postulant. Illi sep-
 tem tectas mittunt, quibus acceptis, Illyrij fi-
 dentèr in prælium aduersus Achæos eunt. Pau-
 cæ vtrinque naues ingentium classium specimen
 dederunt; pares animis Acarnanes & Achæi,
 diu in certamine perstiterunt. Sed quum A-
 chæi cætera pares cataphractarum numero præ-
 starept

*Pugna na-
 ualis inter
 Illyrios &
 Achæos ad
 Corcyram.*

starent, Illyrij feruente jam pugna quaternos Lembos singulis hostium cataphractis circumfuderunt. Hij remos detergendo, turbandoque, & metum quam vim maiorem inferendo, nec dubiam nec difficilem Acarnanibus de Achæis victoriam tradiderunt. Inde ad vrbs oppugnationem conuersi, eam per deditionem capiunt. Ea verò capta, ad Dyrrachium, vrbem item maritimam, omnibus viribus expugnandum redeunt. Corcyræ præsidium, & præsidij præfectum, Demetrium Pharium relinquunt.

Interim paratis omnibus cum ducentarum nauium classe soluit C. Fuluius Consul, & rectè Corcyram contendit, ratus se Illyrios in vrbs obsidione adhuc hærentes reperturum. Insula erat de qua variæ olim inter Lacedæmonios & Athenienses, florentibus adhuc Græciæ rebus, contentiones & pugnæ fuerant: quibus jam vtrisque per successores Alexandri oppressis, terrarumque orbis oculis in Romanos post patratum bellum Punicum conuersis, omnium Græcanicarum prima hæc eorum amicitiam & opem expetiuerat. Nec vlla erat in mari insula Romanis Græciam jam & Orientem spectantibus opportunior. Nouem non amplius horarum iter Brundisio aberat; inde breuissimus siue in Epirum, siue in Peloponesum, siue ad ipsam Corinthum, qua Peloponesus cum reliqua Græcia committitur, trajectus. Fuluius vrbem ab Illyrijs captam quamuis comperit, in insulam tamen cum exercitu descendit. Etenim Demetrius vrbs, vt diximus, præfectus

Cap. 30.

V

constitutus,

*Corcyra
Romanis
tradita.*

constitutus, quum se apud Reginam inuidorum obrectationibus lacerari non ignoraret, muliebre ingenium veritus, clam Romam miserat, qui, fide accepta, Romanis si eò cum classe appulissent, se & urbem & insulam traditurum confirmarent. Nec longi negotij res erat: cognito enim ciuium studio, quo ad Romanos propendebant, Demetrius & urbem & insulam & ipsum Illyriorum præsidium Romanis tradit. Eodem tempore A. quoque Posthumius terrestrem exercitum Brundisio Corcyram transmisit: ita iunctis copijs Apollonium trajiciunt, inde Dyrrachium, ad soluendam obsidione urbem pergunt. Illyrij audito Romanorum aduentu fugiunt. Ita ab Apollonia totum maris Ionij Adriaticique sinus, qui nunc sinus Veneticus dicitur, oram, ad Græciam & Illyrium spectantem, partim se dedentem in amicitiam recipiunt, partim vi expugnatam Romani capiunt. Regina tantam rerum suarum ruinam sentiens, Rizontem primò, urbem regni Illyriorum validissimam confugit: sed quum Mediterraneas regni vrbes, eodem quo maritimas fato ruentes, & vel vi, vel voluntate Romanorum juris factas cerneret, incunte vere legatos de pace Romam misit. Romani quamuis legati cædem auctricis sanguine piatam cuperent, idque ad maiestatem populi Romani apud exteras gentes pertinere existimarent, tanto tamen & tam scælici rerum in Græcia gerendarum ingressu in præsens læti, ultra odijs non tendebant, quàm vt eam grauimulcta onerarent; pacem his conditionibus dant,

gant, vt omni Illyrio, paucis quibusdam, quæ
 fœdere continebantur, vrbibus exceptis, Re-
 gina excederet; vt quotannis tributum Roma-
 nis penderet, neue vltra Lissam, (vibs erat iu-
 ter sinum Rhizonicum & Dyrrachium media)
 nauigare liceret, nisi cum duobus Lembis tan-
 tum ijsque inermibus. Quarum rerum fama in
 Græciam perlata, maximæ vbique gratiæ Ro-
 manis habitæ, quod eorum beneficio pax mari
 reddita, & sublati Illyriorum latrocinij com-
 merciorum libertas restituta esset.

*Federis
 cum Teuca
 iusti condi-
 tiones.*

Hoc eodem tempore, Cathaginienſes gra-
 ui bello domestico laborabant. Etenim Amil-
 tar, quum exercitum ab Ericæ reliquaque Si-
 cilia deductum in Africam trajecisset, citò in-
 tellexit, non se eò copias suas, sed pestem pa-
 triæ apportasse. Mercenaria exercitus turba erat,
 ex varijs dissonisque gentibus collecta; quæ mi-
 litari disciplina habita, strenuâ duci operam na-
 tarunt. Idem verò quum bello in Sicilia finito,
 hostem in Africa, cuius metu continerentur, non
 haberent, & stipendia propter ærarij inopiam
 aliquandiu insoluta essent, duobus de corpore
 suo Mathone & Spendio ducibus creatis, po-
 pulo Carthaginienſi, ipsisque adeò Carthaginis
 moenibus bellum inferunt: quod totos annos
 quatuor tantis animis tantoque rerum successu
 gerebant, vt actum penè apud omnes gentes
 de re Carthaginis esse videretur. Hoc bello
 mercatores quidam Itali, belli famam sequuti,
 frumentum & comæcatum reliquum in castra
 Rebellium deferebant: Quos quum Pœni ad id
 missi interceptissent, captos omnes (quingenti

Cap. 31.

*Matho &
 Spendio.*

*Romani
 mercatores
 a Pœnibus in-
 tercepti.*

V a

numero

numero erant) in diuersos carceres detruserunt; quam rem grauius & iniquiore, quam causa erat, animo Romani tulerunt. Veruntamen legatos Carthaginem miserunt, qui tribules suos reddi peterent. Pœni benignè omnes remiserunt. Quam rem grato adeò animo in præfenti acceperunt Romani, vt confestim captiuos omnes Carthaginensium, qui ex toto bello Siculo remanserunt, tota Italia conquiri, & sine pretio liberari iusserint; mercatoribusque suis, quanquam id fœdere incautum fuerat, vt frumentum Carthaginem portarent, permiserint, in hostium verò castra perferre interdixerint. Quumque eodem ferè tempore Pœnorum mercenarij, qui in Sardinia præsidij causa relictæ fuerant, reliquorum in Africa insaniam sequuti, defecissent, legatosque misissent, qui eam populo Romano traderent, Romani, seu fœderum nuper percussorum iura reueriti, seu officijs certantes, longè recusarunt. Quibus rebus effectum est vt Rebelles à Romanis vbique destituti, à Pœno milite quarto demum anno funderentur, & pax Africæ, Mathone Spendioque captis & in crucem actis redderetur.

Cap. 31.

Bello Africo finito, Pœni duce eodem Amilcare, qui rem in Sicilia, quoad bellum erat, impigerrimè & fortissimè gesserat, freto ad columnas Herculis transmissis, Hispaniam, quæ tota post prælium ad Ægateis insulas commissum rebus nouis studuerat, armis recipere & subjugare statuunt. Nec dici hic attinet, quanta cum virtute & fœlicitate, bellum illud Amilcar

milcat administrabat, breui certè effectis, vt tota illa terra in Pœnorum potestatem concessura videretur. Qua re animaduersa, Romani non jam amplius officijs certandum, sed cum Pœno bellum, siue ex causa, siue nulla causa, omnino renouandum esse statuunt. E diuerso Pœnis id vnum curæ fuit, ne qua occasione Hispaniam amitterent. Itaque poscentibus Romanis Sardiniam etiam tradunt: quasi & ista inter Siciliam & Africam posita fuisset insula, ut sic fœdere comprehensa censeretur posset: quæ veluti bolo deliniti in præsens Romani quiescerunt: eo magis quòd, ipso illo tempore, bello Gallico in Italia tenebantur. Eo verò, virtute primùm Æmilij ad Pisas, deinde geminata Marci Claudij & C. Cornelij ad Acerras & Mediolanum victoria confecto, & Amilcare, quem solum Pœnorum metuebant, in Hispania mortuo, rursus Carthaginienfes ad nouas pacis condiciones adegerunt. Fœderibus adiectum, ne Pœni Iberum amnem in Hispania transirent. Id, fœderis author Asdrubal, quàm diu vixerat, seruabat. Eo verò mortuo Annibal Amilcaris filius, fatalis iuuenis, defuncto Asdrubali successor in Hispania datus non tulit, sed transito Ibero Saguntum urbem populi Romani sociæ expugnauit, non ea fœdera sed injurias esse interpretatus, quæ post leges pacis à Luctatio Consule in Sicilia conscriptas, præter jus & fas Pœnis fuissent irrogatæ.

A primo bello Punico capto, ad Sagunti Cap. 33.
excidium, quod secundo initium præbuit,
quinquaginta ferè numerantur anni, qua tem-

Oriens res

*Ptolomæus
Philadelphus*

*Eius Bibliotheca, &
Bibliorum
ab eoque
data versio:*

*Eiusdem
classis.*

poris intercapedine, inter Alexandri successores bella per Græciam, Asiam, Egyptum, multo cum sanguine urbiumque & regionum ad Orientem positarum omnium vastatione gerebantur. Ptolomæus Philadelphus, Ptolomæi Lagi filius, quo tempore Appius Claudius Mamertinis auxilium laturus in Siciliam trajecit, circiter vicesimum regni agebat annum: is quum regnum firmissimè à patre constitutum accepisset, multo illud ornatiùs posteris reliquit. Hic est ille Ptolomæus, qui Bibliothecam longè omnium pulcherimam instruxit: cujus regni anno decimo septimo, Græca sacrorum Bibliorum versio, qua etiamnum utimur, à septuaginta duobus interpretibus elaborata, in lucem prodijt. Enimuerò id vnum agebat, ut in omni, quam agendam suscepit, re, omnes ante se Reges magnificentia anteciret. Argumento sit classis, quam sic ingentem, sic paratam instructamque in mare emisit, ut nemo unquam Rex aut Imperator, eam numero pariter & magnificentia æquauerit. Hoc puero miratus fuerat terrarum orbis sedecimremes Demetrius. Hic statim duas triginta ordinum naues extruxit, viginti ordinum unam, tredecimremes quatuor, duodecimremes duas, undecimremes decem & quatuor, enneres triginta, hepteres triginta septem, hexeres quinque, quinquereemes decem & septem, à quadriremibus ad triremium hemiolias, hoc est, ambiguae inter quadriremes & quinquereemes magnitudinis, totius hujus numeri duplum: tota itaque classis Regia, tantæ molis trecentarum

tarum triginta sex nauium erat. Hæ omnes Ægypti littora seruabant, & ordinarium regni præsidium à mari erant. Nam præter has, quæ urbium in Lycia, & insularum ei adjacentium tutelæ diuersis in locis inseruiebant, quatuor, ne minus, firmissimarum nauium, Regis impensis paratarum instructarumque, millia censebantur. Hujus soror Berenice Antiocho Theo secundis nuptiis tradita fuerat: quo defuncto, ejus filius Seleucus, accepto statim paterno regno, nouercam sustulit. Cujus tam acerbi tamque indigni casus miseratione, omnes Asiæ ciuitates à Seleuco ad Ptolomæum Evergetem Berenices fratrem defecerunt. Itaque cum instructissima classe aduersus Seleucum nauigat Evergetes; sed domestica seditione reuocatus, sororis suæ manes inultas paulisper errare patitur. Qua re cognita Seleucus cum valida classe ad supplicium de desertoribus sumendum accelerabat. In itinere atrox & parricidio ferè per tempestas orta, totam vlticibus vndis obruit. Solus tanti sceleris autor cum exiguo comitatu ad terram elabitur, vbi paulo post equo effusus, fractisque ex casu ceruicibus, nefariam animam efflauit.

Naufragium.

A tempore mortis Alexandri magni, Ægypti Cap. 34. ti Syriæque Reges atrocissima inter se gerebant bella, de quibus multa clarissimaque in propheta Daniele jam olim extabant vaticinia. Ideo autem tempora hæc à diuino vate tam signanter notata fuisse puto, quod præcipua malorum illorum vis miro Dei judicio in populum suum effundenda erat; quorum pleraque in Machabæorum

orum libris, fide historica, & summo cum probatissimis quibusque scriptoribus consensu, posteritati commendantur. Enimuero post Syriæ & Egyptique regna, cæso, ut diximus, Antiocho & profligato Demetrio constituta, omnis deinceps de Phœnicia, cujus pars erat Iudæa, disceptatio fuit. Hæc enim inter Syriam & Ægyptum jacebat media: ista verò omnia terra fere gerebantur bella, rarusque inter duos potentissimos Reges nauigiorum, præterquam ad vecturas, usus erat. Ex quo Rhodij, exigua quidem gens, sed virtute & diligentia freta, maris dominium, quod tacentibus semper inter potentiores bellis fecerant, inuaserunt; & populo Byzantino, communi Græciæ, totiusque adeò maris Mediterranei suscepto patrocinio, bellum indixerunt.

Rhodij.

Cap. 35.

Byzantini, quo tempore Annibal Saguntum expugnauit, Ptolomæus vero Philopator, cæso genitore suo, regnum Egypti inuasit, graui Gallorum bello tenebantur. Galli enim, qui Brenno duce in Italiam se effuderunt, indeque à Camillo pulsi, per superi maris oram Delphos peruenissent, quum stabilem in Græcia sedem non inuenirent, inter Istrum fluiuium, & Chersonesum, in cuius extremo angulo sita erat Byzantium, confederunt. Inde bellum Byzantinis semper inferebant. Hij florentibus adhuc Græciæ rebus, Græcorum opibus se aduersus Gallos defendebant. Græcia verò, Macedonum imperio oppressa, quotannis fere agrorum suorum depopulationem vel inulti patiebantur, vel ingenti pecuniarum vi redimebant. Qua largitione

Galli.

gitione exhaustis, publicis primum, deinde & priuatis ciuium facultatibus, legatos in Græciam, auxilium petentes subinde mittebant. Græcis rem dissimulantibus publico consilio decretum faciunt, quo omnibus qui in Pontum nauigarent, indeuè redirent, portorium indixerunt. Id eo licentiùs faciebant, quòd patrum ferè suorum memoria, Thasybulus Atheniensis eodem in loco, ad patriæ suæ commodum eodem còmento vsus fuerat. Verum vt Thrasibulli institutum Lacedæmonij paulo post dissoluerunt, ita nunc, pari iugo suis ceruicibus imposito, vniuersa statim ingemuit Græcia. Quoniam verò copijs naualibus destituti, nihil in se, ad hanc iniuriam propulsandam virium singuli habebant, ideo omnes in Rhodios, qui maris dominium tum obtinebant, ora & oculos conuerterunt; eos libertatis publicæ vindices inuocabant, grauiores nunc a Byzantinis, quàm olim a Xerxe Neptuno compedes iniectos esse criminantes. Rhodij cum proprijs ciuitatis suæ, tum communis Græciæ damnis moti, & hominum de se expectationi satisfacere cupientes, legatos primum Byzantium mittunt, qui portorij remissionem nauigantibus efflagitarent. Multa Byzantini pro se, quo excusatiùs in incæpto pergerent, apud Legatos, veluti apud arbitros deposuerunt. Non se auaritia, non ambitione, non voluntate, sed inuitos, & vltima rerum suarum necessitate adductos, hoc consilij cepisse. Athenienses olim capta hac eadem vrbe decumam à nauigantibus exegisse: quanto iustius id nunc se in ciuitate sua facere? quamdiu

*Portorium
rursus ad
Byzantium
cōstitutum.*

Rhodij.

quamdiu vires ad se agrosque suos à Gallorum incurfibus & populationibus redimendas fuppetebant, nihil commouiffe : facultatibus exhaustos auxilium à Græcis petiiffe, ab illis reiectos, remedium demum, quod res, quod ratio, quod loci afpectus, quod dii prope ipfi fuggerebant, vfurpaffe : ad extremum legatos rogabant, vt quibus anguftijs & difficultatibus miferi tenerentur, animis paulisper confiderarent; fi portorium, inquiunt, remittimus, impotenti Gallorum furori succumbendum: fi exigimus, cum Rhodijs bellum fufcipiendum, imo herclè cum tota Græcia gerendum eft. An verò, fi (quod dii omen auertant) Gallos dominos acceperimus mitiores hos, quam Byzantinos portorij exactores fenfuri eftis? Legati, quum & æquum eos petere, & tamen quod peterent non eſſe tribuendum cènſerent, re infecta abeunt. Rhodij bellum inferunt, clasſemque ad urbem à mari obſidendam mittunt. Sociumque Prufiam Bythiniz Regem Byzantinis alioqui inſenſum aſciſcunt. E diuerſo Byzantini Achæum, vniuerſæ Afiz minore tunc imperantem in auxilium vocant. Sed Rhodij litem hanc conſilio non armis diremerunt. Forte accidit, vt Philopator Ægypti Rex Andromachum Achæi patrem iure belli captiuum eo tempore haberet. Rhodij miſſa legatione ab eo petunt vt Andromachum ſibi condonaret: illo ſe pignore Achæum à Byzantinorum ſocietate abſtracturos. Nec Philopator Rhodiorum preces reſpuit, Andromachum tradit; Illi patrem filio muneri mittunt. Nec filius patris ſui liberatores

*Portorium
dijſolutum.*

ratores bello ultra laceffere fultinuit. Byzantini spe sua destituti pacem petunt, fœderi ascriptum, ne Byzantini à quoquam in Pontum nauigante portorium exigèrent.

Interim Philopator animi oblectandi causa, duas ingentes naues extruxit marinam alteram, alteram fluuiatilem. Quarum illa ducentos octoginta cubitos longa, triginta verò & octo lata fuit. A summa puppis curuatura, quod aplustre vocabant, ad aquam vsque quinquaginta trium cubitorum altitudo fuit. Clauos quatuor habebat, triginta cubitorum singulos: remi thranitici, quos supremis ordinibus versabant, triginta septem cubitorum longitudinem habebant. Biprora, bipuppis erat. Septem rostra prætendebantur, quorum vnum inter duas proas positum, cæteris longius prominebat. Præter alia quæ ad pectoris, vt nos loquimur, curuamina, Græci nauis humeros dixere, extabant: Omnia ad fluctus inter nauigandum secandos comparata. Si quæ nauigandi causa erat, supra quatuor millia remigum accipiebat: præter mediastinos, & alios, qui vel sentinæ hauriende, vel alijs inter nauigandum ministerijs adhibebantur. Hij quadringentorum numerum efficiebant. Hij accensebantur, militum bina millia, octingenta, quinquaginta; præter reliquam lixarum, calorum, seruorum & ministrantium turbam, sine qua nullus exercitûs, nulla maior hominum frequentia & multitudo, domi militiæuè, vitam viuere, eamque commode tolerare possit. Hij adde Regis ipsius sequelam & comitiuam; quæ in tanto rerum luxu

Cap.36.

Dua ingentes à Philopatore extructæ naues.

accesserant

Nauis tesseracon-
ter.

Thalamus,
quid.

ambulacra

luxu aliquot certè millibus minor esse non po-
tuit: planè vt si vniuersos, qui in hac naue na-
uigandi causa esse debuerunt, mortales spectes,
decem fere mille numerum eos expleuisse con-
stabit ratio. Erat autem nauis hæc tesseracon-
teres, cuius verbi vis ea est, quod quadraginta
non remis sed remorum ordinibus, alijs supra
alios, vt plerique volunt, in immensum surgen-
tibus agebatur. Hij verò ordines vniuersi, qua-
tuor remigum millia, vt supra memorauimus,
accipiebant. Transeamus nunc ad fluuiatilem
illam quæ Thalamagus dicebatur; erant autem
Thalamegi non ad bellum, non ad onera, non ad
alium vitæ vsum, sed ad voluptatem & pom-
pam, ne dicam ad Venerem & stupra compara-
tæ: quas propterea grauissimus author Seneca,
in libro de Beneficijs, lusorias & cubiculares,
& Regum in mari lasciuiuentium ludibria appel-
lat. Refert certe Suetonius, C. Cæsarem cum
Cleopatra in Thalamago, aduerso Nili flumi-
ne, in Æthiopiam penetrasse. Hæc autem Ptolomæi,
semistadium, hoc est decimam sextam
milliaris Italici partem longitudine sua obtine-
bat. Duplex etiam huic, vt illi alteri, prora,
duplex item puppis fuit. Medio in aluo, templa,
porticus, cænacula, gynicæa, ambulacra erant:
quæ ipsa ambulacra, vt in amplo & spatiofo ne-
more: quinque iugerum fuisse memorantur.
nam quid ego hic de auro, argento, ebore,
gemma, signis, quibus omnia intus & extra
præfulgebat, loquar? præsertim quum Hiero-
nis Syracusani Regis nauis ad se cunctantem
trahat.

Hæc

Hæc ejusmodi structura fuit, vt non solum Cap.37.
 duas illas magnitudine & luxu æquaret, ve-
 rumetiam vsu, siue ad pugnam, siue ad pacem *Nauis Hi-*
 opus esset, commendaretur. Hiero Romano- *eronica.*
 rum amicitia potens, & post primum bellum
 Punicum diuturna pace fretus, magno studio
 templorum, gymnasiorum, aliorumque ope-
 rum publicorum structuris operam dabat. In-
 ter cœtera nauibus, præcipue onerarijs, vt pa-
 cistempori magis conuenientibus ædificandis,
 frugi pariter & magnificus existimari voluit.
 Sed quam Philopatorem, de quo diximus, Æ-
 gypti Regem iisdem studijs deditum accepisset,
 vnam & ipse cœteris nobiliorem, & si quid
 vquam in mari, stupendam ædificauit, e-
 amque omni demum apparatu instructam, fru-
 mentoque & reliquo commeatu onustam (fame
 enim illo tempore Ægyptus laborabat) Regi
 dono misit. Ad hanc structuram tantum mate-
 riæ adhibebatur, quantum integræ sexaginta
 tiremium classi ædificandæ abundè suffecisset.
 Primis sex mensibus nauis alueum, à carina ad
 thalameion, qua infimi ordinis remiges, tha-
 lamitæ à loco dicti, transtris suis confidebant,
 confecit: ea pars nauis est, in qua præter sa-
 burram, quicquid insuper mercium aliûsque o-
 neris in naue est, conditur: hanc partem totam
 exterius plumbeis laminis induxit; credo ne
 frumentum, aliæue in nauē impositæ merces ab
 aquis marinis vitiarentur. Hanc primò confe-
 ctam, in mare deducendam curauit, veritus
 ne si totum prius absolueretur opus, nulla ope
 humana deduci posset. Eam, vt erat, Archi-
 medes

*Helice ma-
china abo-
ria ab Ar-
chimede ex-
cogitata.*

medes, tum junior, Helice machina excogita-
ta, ea facilitate in mare traxit, vt lusus, non la-
boris res fuisse videretur: Helicem enim pri-
mus inuenit Archimedes, qua postea aduersus
Romanos in Syracusarum obsidione vsus, eo-
rum naues mœnibus vrbs subeuntes, sedens ip-
se in sublime rapere solebat. Alteris deinde ses-
mensibus huic tantæ structuræ coronidem im-
posuit: sed vt quod subter aquas erat plumbo
intexit, ita quicquid aquis extabat, ingenti-
bus clauis, decem pondo alijs, alijs selscuplo
maioribus ad compaginum firmitatem vndique
confixit. Tres in hac naue mali erant, quarum
mediam ea magnitudine & proceritate ad me-
suram nauis esse oportuit, vix vt vsquam
quærendo idonea inueniri posset. Ab hoc ex-
emplo plures deinceps in mari Trihistores, hoc
est, trium malorum naues, apparuerunt: antea e-
nim simplici artemone contentæ erant, ac ne in-
gēs quidem illa Philopatoris machina plures de-
siderabat. Sed & illud in hac hieronica peculiari
erat, quod tantæ molis quum esset, viginti te-
men non amplius remis vteretur: sic enim de-
fertè ex Moschione vetere poeta, qui rem ip-
sam oculis perceptam integro volumine idque
versibus ornatissimis descripsit, Athenam,
ἡ δ' ἰσχυρὴ τῶ μάλ' ἑκατοσὶν ἰσχυρὴ id est, erat na-
uis illa viginti remis instructa: quod latinus in-
terpres ad viginti remorum ordines deflexit:
sed frustra: nempe *εἰς αὐτὴν* pro *εἰς αὐτὴν* cepit.
Aliter verò à numero ordinum siue versuum,
quos vocant, aliter à remorum numero appel-
lantur naues, si verbum in *ἡ* exit, ad ordines
refertur

Eisofores.

refertur, vt *triremes*, *quadriremes*, *quinque-
remes*, & vt Philopatoris illa *triremes* dicebatur : ista enim
dum latinè *triremes*, *quadriremes*, *quinque-
remes*, & sic deinceps redduntur, totidem
non remos sed remorum ordines denotant. At
si in *triremes* terminatur, vt *triremes*, *quadriremes*, *quinque-
remes*, & vt hæc nostra, de qua in præfenti agi-
tur, *triremes* tum non ordinum sed remorum
numerum significat, nec vna voce latina effertur,
nisi forte à Græca variata. Sed viginti,
triginta, quadraginta, & vt illa Iasonis, quinquaginta
remorum navis appellatur. Iam illud
doctissimo alioqui interpreti ab omni ratione
alienum videbatur, vt tam immensæ molis
navis, viginti tantum remis impelleretur :
nec aduertit, navem hanc non bellicam sed onerariam
fuisse. Et in prælijs quidem incundis remorum
omnis usus erat, velorum nullus : nec
ad aliud bellicæ naues velis, quam ad iter expedi-
tius faciendum utebantur, pugna si instabat,
non solum ea detrahebant, verumetiam malos
ipfos inclinabant. Itaque cum onerariæ,
ad prælia ineptæ essent, & ad iter tantummodo
comparatæ, hinc fiebat, vt remis rarioribus
& plerumque nullis uterentur. Naui igitur
ventis agendæ sat superque erant decem ex
utroque latere remi : qui in tam vasto corpore,
subsidio interdum gubernaculo, ad nauigium
flectendum esse possent. Tres etiam erant in
hac naue viæ, quarum vna ad fundum navis,
altera ad diatras, tertia ad militum stationes
ferebat, vt ne in amplissimo quidem palatio de
loco

loco ad locum commodius transiri potuisset. Di-
 ætis autem nihil erat speciosius, quarum om-
 nium pavimenta minutis omnifariorum lapidum
 segmentis varias rerum formas miro quodam
 artificio referentibus strata erant. Ut cœtera
 fileantur, vnum erat in quo tota Iliadis histo-
 ria hoc opere ita ad viuum describebatur, ut
 non melius Apelles penecillo pingere potuisset.
 In hijs etiam diætis horti erant omnimodis ar-
 boribus floribusque confiti, nec hederæ vitif-
 uè ad umbram deerant, quarum omnium radi-
 ces, dolijs terra completis inclusæ, & conti-
 nuis dulcium aquarum per latericios plumbeos-
 uè canales ductibus irriguæ, perpetuum viro-
 rem frondibus præbuerunt. Hijs piscinæ, gym-
 nasia, templa, porticus, bibliothecæ adde-
 bantur, tanta laxitate, tam admiranda pulchri-
 tudine, eoque artificio, tam incomparabili de-
 nique diuitiarum luxu comparata omnia, ut
 nihil addi posset. Neque tamen in tanta rerum
 ad voluptatem exquisitarum affluentia, rei
 bellicæ cura negligebatur. Mœnia, propugna-
 cula, equilia, horrea, machinæ, aliæ ad malos
 suspensæ, aliæ per foros dispositæ, quæ tre-
 centarum singulæ librarum saxa, ad stadij lon-
 gitudinem excuterent, spectaculum præbue-
 runt. Neque quid munimenti deesset, vallum
 ferreum, non ut illud Demetrij natile, sed ip-
 sis naus lateribus, quo hostis ascensu prohibe-
 retur, circumjectum fuit, supremo tabulato
 octo turres superstruebantur, totique adeò, fo-
 ri, mœnia, turres, & ipsæ malorum corbitæ
 armata acie sic inhorruerunt, ut si quis hostis
 accessisset

accessisset, is se, non ad nauem expugnandam
sed ad urbem obsidendam venisse intelligeret.
Infinita sunt, quæ ex Athenæo, ad hanc rem
proferri possent, sed ea libens prætermitto, ne
monstra miraculis augere videar: ista verò è
multis pauca tradenda esse existimaui, vt quan-
to in errore versentur, intelligant, qui Hispa-
nicas horum temporum galeonas tantoperè
suspiciunt & admirantur. Quæ maximæ apud
illos formæ sunt, mille quingentorum tonno-
rum (ea enim est nauium horum temporum es-
timandarû ratio) singulæ censentur: quæ ipsæ
ad illas, quas diximus, comparatæ, vix actua-
rium instar obtinent: Nam si quis Hispanicas has
nauigationibus & bellis aptas esse subinnuat, fa-
teor quidem, ista aduersus Ptolemaicas illas
recte dici posse: erant enim non ad vsum, sed
ad pompam fabricatæ. Hieronica autem ista
paucis adeò diebus à Syracusis Alexandriam vs-
que iusto cum onere decurrebat, vix vt paro-
nepyratice citiùs peruolari potuisset.

Cap. 38.

Nihil minus in hac nostra historiola nauali
actum est, quàm vt relicto mari veluti diuer-
ticula quædam, & amœnitates, & vel meo
vel lectoris animo requiem in terra, præ-
sertim in philologorum hortis, quærerem.
Veruntamen quum de triremium quadriremi-
umque ratione omnes ferè, qui hæc res ex-
tremis, quod aiunt, digitis attigerint, pugna-
citer disputarunt, nosque superiùs dispa-
res Bayfij, & Scaligeri ea de re sententias re-
tulerimus, turpeque fortasse videri possit ali-
orum sententias referre posse, suam dicere non
posse,

X

Detriremi.

*Leonis Ta-
ctica.*

*Iugum in
naue, quid.*

siue

posse, locus insuper ipse, vbi de immensis illis Hieronis & Ptolomæorum Demetriique Regum nauigijs desseruimus, vt hac de re opinio- nem nostram exponeremus monere videatur, faciam id sane, sed ita, vt nemini molestus in eo sim, vtque liberum cuique sic vel secus senti- endi arbitrium relinquam. Ego igitur, in om- ni maiore nauigio bellico, plures remorum or- dines, eosq; in altum surgentes fuisse, vt sensit Scaligerus, non in porrectum extensos, vt Bay- sius, nunquam sanus dubitauerim. Id enim quum infinitis rerum argumentis astruatur, tum in ipsis Leonis Imperatoris Tacticis disertius, quam vt vllum dubitandi locum relinquant, af- firmatur. *Vnaqueque, inquit, navis bellica, infra longitudinis sit oportet, duos in se habens remo- rum ordines, alium superiorem, alium inferiorem.* Vnum modò est, in quo mihi, non solum à Bay- sio, verum etiam ab ipso Scaligero, eiusque sequace, Batauorum in suo genere doctissimo, Wilibrodo Snellio dissentienti veniam concedi postulo. Nominis rationem, aliunde quàm ab ordinum versummuè in altum surgentium mul- titudine petitam esse puto; nempe à remigum, qui singulis summorum iugorum remis inter nauigandum adhibebantur, numero. Est autem in naue iugum, transtrorum, hoc est, sedilium quibus remiges remigandi causa confidebant, par: vnde & Homerus passim in Odyseide, naues, *δωδεκας, ἢ τετραζυγας*, hoc est bene transtra- tas, & multijugas appellat. Itaque in qua naue singulis summorum iugorum, sine Thranitarum remis tres socii nauales adhibebantur, triremem,

in qua quatuor, quadriremem, & deinceps vsque ad Ptolomæi tesseraconterem, dictam fuisse arbitror. Id verò cur ita esse censeam, facit ipsa nauigiorum ab infimo ad summum ratio. Minimum nauigium erat, quod ampheres apud Pol-

Ampheres.

lucem in suo Onomastico appellatur, & Thucydides, libro quarto, huiusmodi nauem amphericam appellat: cuius interpretes Græci eam verbi rationem affert, quòd quilibet remigum, Di-

Huic proximum genus erat, quæ Moneres dicebantur. Non enim moneres erant, quæ ab vno remige, sed quæ à pluribus remigibus, quorum singuli suum in illis remum versabant, agebantur. Neque enim, quum illa pacis conditio à Romanis Antiocho Magno irrogaretur, *Nemonerem belli causa haberet*, illud actum puto, vt Rex nullo remige instructas naues possideret, sed vt ne nauem bellicam, quantumvis minimam, & vel vno tantum remorum ordine armatam in mare deduceret. Ex quo quidem apparet, moneres illas, naues longas, & quidem bellicas fuisse, & vnius ordinis omnes, sed eiusmodi, quæ vltra vnum remigem ad singulos remos non requirerent. Idem de dici, & dicroto, siue biremi dicendum: hæc enim nomina ea nauigia denotabant, quæ duorum hominum vires ad singulos remos moliendos postulabant.

Cap 49.
Moneres.

Biremis.

labant. Danaus olim ex *Ægypto* in *Græciam* dicroto, siue biremi traiecisse apud autores memoratur. Hoc autem si quis de duobus ordinibus in altum surgentibus interpretari velit, is primæ navis longæ vsurpatæ gloriam Iasoni, (quod ille aureo forsan vellere mutatum nolle) præreptum planè it. Nulla enim vnquam plurium in altum surgentium ordinum navis in mare nauigauit, quæ non & ipsa longa fuerit. Quid igitur? an eiusmodi naues dicrota hæc, siue biremes erant, quæ duobus modò remis agerentur? Nihil minus: bellicæ enim istæ & quidem magnarû in bello virium naues erant. Idque ex M. Tullio in epistolis ad Atticum planè liquet. *Habet*, inquit, *hæc nauigatio quasdam suspensiones periculi: sed ipse Domitius bonæ planè habet dicrota*. Erat autem Domitius, *Ænobarbus* ille, qui post pugnam ad *Philippos* totum inter *Italiam* & *Græciam* mare classibus obtinebat: quod vtique duorum scalmorum nauigijs, in tanta præsertim rerum tempestate, neutiquam facere potuisset. Erant itaq; biremes istæ siue dicrota, naues bellicæ, & quod nemo prudens dubitabit, longæ, tantq; magnitudinis, vt earum remos singuli remiges haud quaquam vibrare valuissent. Nedum quum ad deceras, icoseras, tesseraconteras, & quod vult *Pollux*, hecæronteras ventum esset, *Antæus* ipse, aut si quis *Gigantum* eo maior erat, tam immensæ longitudinis, & ex longitudine ponderis remum solus, non dicam versare, sed mouere posset. Nam, quod *Snellius* ex *Athienæo* ait, remorum manubrijs, vel

vel infusum, vel insulum fuisse plumbum, vt ex libramine commodius tractari possint, est illud quidem verum, idque in fluuiatilium ratium nostrarum remis quotidie factitari cernimus. Sed nunquam tam sui immemor Athenæus, vt longissimum in tesseracontere illa remum ab vno homine versari potuisse diceret. Vidimus quid in amphere, monere, & biremi sit agendum: hoc ipsum in triremi obtinere doceamus. Dixi modo ex Leone, in omni naue bellica (vt tunc res erant) duos ordines fuisse, viginti quinque iugorum singulos, qui centum remiges complectebantur. At si maiores ædificandæ erant, idem in illis iugorum, idem & ordinum numerus seruabatur: sed dispar erat remigum, qui singulis remis adhærebant, numerus. Etenim qui thalamum tenebant, quinquaginta modo erant, & in eo suum quisque versabat remum: at qui superiorem, triplum eius numeri erant, hoc est, singulis remis tres viri admovebantur. Verba Imperatoris sunt: *Alie, inquit, triremes maiores fiant, quæque ducentos viros capiant, è quibus quinquaginta in thalamo locabuntur, centum vero & quinquaginta superius stantes, hostes propulsabunt: ex quo profecto ternos remiges in superiore ordine singulis remis adhibitos fuisse patet. Qua fidelia duo, quod dicitur, parietes dealbantur; nam & contra Bayfium, plures in triremi ordines in altum surgentes fuisse ostenditur, & duorum in altum surgentium ordinum nauem, triremem, idque à tribus remigibus, qui singulis remis adhibebantur, dictam fuisse constat. Hispani vero nunc,*

Gauli.

ro nunc, omnesque maris mediterranei accolæ, in suis gaulis, (sic enim priscis dicebantur, quas galias moderni appellare malunt) simplici ordine contenti sunt; veruntamen in hijs ipsis, binos, ternos, quaternos etiam & quinos, & interdum senos remiges singulis remis alligare, & pro numero remigum vel triremes, vel quinquereemes appellare solent. Quid ni igitur, de deceribus, & ipsis tesseraconteribus idem existimare liceat? Ipsam modò Ptolomæi tesseraconterem, seu quadraginta versuum nauem, quam suprà descripsimus, in medium afferamus: vel enim illa, vel nulla huius nodi soluendi rationem & viam monstrabit. Navis hæc ab acrostolio ad aquam quadraginta septem pedes, cum pedis dimidio, & non amplius habuit. Quo spatio, illud primum quæro, qua tandem ratione quadraginta remigum ordines, alios semper supra alios recta linea surgentes, quorum singuli quaternos, si verum vis, quinos, omnes verò simul, ducentos pedes altitudine obtinere debent, constitues? Deinde & illud, percupidè scire velim, quum longissimus in illa navi remus quadraginta septem pedes longitudine sua non excederet, quo tandem modo à quadagesimo demum, ut volunt, ordine, ipsam aquam attingere valebat? Atqui ut à tanta celsitudine munus suum in aqua exequi posset, quingentorum ad minus pedum longitudinem requireret; & tamen hanc tam vastam tamque incredibilem longitudinem, ab vno scilicet remige propter plumbum manubrio infutum aptè, & commodè tractari, regere, versari,

versari, vibrari potuisse volunt. At enim aliter si dixeris, periculum est, ne quater mille remiges, (tot enim in illa naue remigandi causa ex Athenæo fuisse diximus) per classes commodè disponi nequeant. Ego vero istud, quicquid est periculi, in me recipio. Tres in illa, ut in omni maiore naui ordines erant, thalamitæ, mesozugitæ & thranitæ: nec præter hos alij vnquam in vlla naue fando auditi sunt. Omnis igitur naus longa, ut ex Leone docuimus, viginti quinque iuga, seu remorum paria, hoc est, quinquaginta remos in quolibet spatio, seu tabulato habere debuit. Itaq; in thalamo decem remiges singulis remis attribuo: breuissimi enim ex remis erant, & pauciores, quam reliqui, homines ad moliendū requirebant. Quinquaginta autem, per decem multiplicati quingentos in toto faciunt. Huius verò numeri triplum in secundo ordine, quod mezoium dicitur, per iuga constituo: hij mille quingentorum numerum explent: in summo denique, quem locum thrani appellari diximus, quadraginta homines singulis remis apto, ij duo mille conficiunt: inde totalis quater mille remigum numerus exurgit. Simul ratio nominis, quæ fuerit, apparet: nempe quòd in summo ordine, singulis remis quadraginta remiges inseruebant, hinc tesseraconteres Græcè vocabatur. Nihil hinc monstri, nihil absurdi sequitur: non duplum, aut eo amplius spatij, quam tota naus occupat, soli remigio vindicatur: non vir vnus quingentorum pedum remum versare cogitur. Nec incredibile videri debet, si qua-

draginta remiges membris vigentes quadraginta septem pedum remum apte tractasse memorantur.

Cap. 40.

*Bellum Rus-
sicum se-
cundum.*

Sequentium
est morvi
-ori diis
civitas est
in Volvntia
ad fca Jherum
fluvium.

Ab hijs ludicris, Hiero breui poſt, ad ma-
gis ſeria belli ſtudia vocabatur. Capta enim
ab Annibale & diruta Sagunto, Romani du-
os ſtatim Conſules P. Cornelium Scipionem,
& T. Sempronium, alterum in Hiſpaniam,
cum ſexaginta quinquereſium claſſe, vt ſi
poſſet, eam belli ſedem faceret, alterum in Si-
ciliam cum centum quadraginta quinquereſi-
bus & viginti celocibus (breuioris illud na-
uigij genus erat, à celeritate, vt vult Noni-
us, dictum) mittunt : cum mandatis, vt bel-
lum ſi poſſet, in Africam transferret. Sed vt
Annibal omni opinione celerius, tranſito Py-
renæo, ad ripam Rhodani in Gallia prius per-
uenerat, quàm Scipio Marſyliam in Hiſpani-
am profecturus attigiſſet, Ita Pœni eodem
tempore viginti quinquereſium claſſem, ad
oram Italiæ infeſtandam, & alias triginta quin-
que ejuſdem generis naues ad Lelybæum in Si-
cilia occupandum miſerant. Hiero quum Con-
ſulem Romanum iu Siciliam trajecturū cogno-
uiſſet, præſtò ſtatim ad Meſſanam cum claſſe
aderat. Dum expectat, viginti, quas diximus,
naues Punicæ ad oram Italiæ populandam miſ-
ſæ, orta tempeſtate, aliæ ad alias inſulas reje-
ctæ, tres, æſtu trahente, in fretum Siculum,
non procul Meſſana, abreptæ peruenerunt.
Quas Hiero conſpicatus, miſit e ſuis, qui cap-
tas ad ſe perducerent. Tormentis adhibitis cap-
tiui, omnia & de ſe, & de altera illa claſſe ad
Lelybæum

Lelybæum occupandum missa, non cunctanter fatebantur. Quibus rebus cognitis, Hiero literas statim ad Æmilium Siciliæ Prætorem dat; quo in statu res essent, edisserit: quid ex captiuis dedicerat exponit: præcipuam Lelybæi rationem habendam esse monet. Acceptis literis Æmilius, firmissimo statim præsidio Lelybæum occupat, edictum proponit, ut focij nauales decem dierum cocta cibaria, ad naues deferrent, ne qua mora, quum signum daretur, naues conscendendi fieret: simul in mandatis dat, ut speculatores per littus idoneis locis dispositi, vigilijs diligenter intenderent, & aduentum hostium cum fide & cura significarent. Interea classem in portu Lelybætano instructam intentamque tenet. Pœni, quum Siciliæ appropinquassent, post Ægates insulas, quæ in conspectu ferè Lelybæi erant, latuerunt: ut nocte, si possent, urbem inuaderent. Quoniam verò, & nox, fulgente tum Luna, illustris erat, & illi sublati armamentis & plenis velis aduentabant, hinc fiebat, ut eorum aduentus speculatores non falleret. Itaque simul signum ex speculis hostem aduentare proditur, simul ad arma tota vrbe conclamatur, & focij nauales militesque ad naues ruunt. Pœni, cum se hostem non sefellisse persensissent, cursum sistunt, armamenta detrahunt, seque ad pugnam prima luce ineundam expediunt. Orta luce à portus faucibus se in altum receperunt, ut Romanis contra excundi potestatem facerent, spatio insuper, quantum ad classem explicandam satis esset egressis, relicto. Romani quamuis hostium fiducia

*Pugna na-
ualis ad Le-
lybæum.*

fiducia nonnihil mouerentur, pugnam tamen non detrectabant, sed tot annorum pace jacentem in mare Romanam indolem mutuis inter se hortatibus excitabant: hoc ipsum esse Lelybæum, quod in confessionem victoriæ à Pœnis traditum haberent: illas, unde hac nocte soluisſent Pœni, Ægates insulas easdem esse, ad quas Lucatius Consul memorabili edito nauali prælio finem priori bello Punico imposuisset: tristes suorum cum memoria manes pugnatibus Pœnis obuersaturos; eadem denique virtute inchoandum nunc esse secundum cum Carthaginensibus in mare bellum, quo prius patratum fuerat. Directis utrinque aciebus, prior Romanus cominus pugnandi audus in prælium ruere, Pœnus hostem arte eludere, circumcurſare, omni parte agmen Romanum carpere: nauium denique quam virorum pugnam malle. At Romani quum nauium numero hostem æquarent, militum etiam multitudine (quod in omni ferè prælio faciebant) superarent, sprete hostium leuitate, qua confertissima eorum classis erat, incurrunt: & ex toto numero septem circumuentas, & à reliqua classe exclusas capiunt. Pœni quum quacunque concurrissent, armatorum multitudine opprimi se & obrui animaduertissent, effusa fuga abierunt. Æmilius isto veluti vniuersi belli omine, non minus quam victoria, lætus Lelybæum redijt.

Cap. 41.

Dum hæc ad Lelybæum geruntur, Sempromius Consul cum tota classe Messanam appellit. Fretum intranti Rex Hiero obuiam fit, & officij causa ex Regia in Prætoriam transgressus, sospitem

rem eius cum exercitu in Siciliam trajectum
 gratulatur, deos precatus, vt qua foelicitate In-
 sulam intrasset, eâdem rem terra mariq; ge-
 reret: se quo animo Romanis priore bello Pu-
 nico iuuenis adfuisset, eodem nunc senem (e-
 rat enim octogenarius) adfuturum, frumen-
 tumque & vestimenta, legionibus naualibusq;
 Romanorum socijs abunde præbiturû affirmat.
 Grata ea omnia Consuli fuerunt. Statum deinde
 rerum in Sicilia exigenti Rex singula exponit:
 quid à captiuis de Lelybœo acceperat: Quid
 Emilio prætori ea de re per literas significas-
 set: Tentari à Pœnis Siculorum animos: si bel-
 lum in Italia sit, Siciliam non quieturam osten-
 dit. Consul Lelybœo timens, (quantum enim mo-
 menti ea vrbs, in Africam, quo totus specta-
 bat, trajecturo esset, non ignorabat,) iussu
 Rege cum classe sequi, ipse eodem cum pede-
 stri exercitu contendit. In itinere certior per
 literas à prætore fit, de nauali ad Lelybœum,
 pugna & Pœnorum fuga. Consul omnia tuta
 in Sicilia videns, sua classe contentus, Regi-
 am dimisit. Ipse priusquam Africam tentaret,
 Melitem insulam, quàm à Pœnis valido præsidio
 teneri acceperat, contendit. Iacet hæc Insula in-
 ter Siciliam & Africam media, & ex fœdere ad
 Romanos pertinebat; Insulæ nomen nunc Mal-
 ta est, diu Pauli naufragio celebris; militum
 postea Rhodiorum sedes, ~~nunc magno Turco-
 rum domino subdita.~~ Aduenienti Consuli As-
 milcar Gisgonis filius præsidij Punici præfectus,
 cum duobus, paulò minùs, armatorum millibus
 deduntur. Inde ad Vulcani insulas ad læuam

Siciliæ

*Malta insula
 Et immoruo
 vispera morsu
 si fu misim
 uis adbidus
 Lucas ppg
 macul*

Siciliæ, nec procul Italia positas, redit, quòd classem Punicam ibi stare inaudisset. Venienti nuntiatur, Pœnos inde ad Italiæ oram vastandam pridè profectos; quos dum persequi vellet, redduntur ei à Senatu literæ, Annibalem iam in Italiam descendisse; Collegam ab eo ad Ticinum amnem fufum ex vulnere decumbere: omiffa Africa, primo quoque tempore, Collegæ & reipub. subueniendum. Extemplo Consul exercitum in naues impositum Ariminum, Rimini nunc dicitur, per mare superum misit. Sextum Pomponi Legatum cum viginti longis nauibus Italiæ oram tueri iubet. Emilio Siciliæ prætori, quinquaginta ad rem Siculam curandam attribuit. Rebus in Sicilia constitutis, ipse cum decem nauibus exercitum ad Ariminum consequitur. Ibi paucis diebus ad militem à iactatione maris reficiendum datis, cum exercitu Trebiam contendit. Vbi cum collega iunctus, dum improbam ex eius vulnere crescendi, & in se vnum prælij gloriam auertendi spem fouet, & parta in mari decora amisit, & cladem ab Annibale omni æuo memorabilem ad Trebiam accepit. Annibal Hispania decedens, ad tutandam illam oram præter reliquum exercitum, quinquereemes quinquaginta, & triremes quinque Asdrubali fratri reliquerat, & Cn. Scipio, parem classem à fratre suo P. Scipione cui Prouincia Hispania sortitò obtigerat, ad res ibi gerendas acceperat. Asdrubal ad eas quas à fratre traditas habebat, decem quinquereimbus additis, totam classem Himilconi commendauit: Ipse Carthagine No-
ua pro-

na profectus, littore ducebat, Himilcone iuxta littus nauigare iusso, vt sic alteri alteris, si vsus ferret, subsidio esse possent. Animus erat, quocūque loco, quacūq; parte virium, Scipioni occurrisset, prælio decernere. Par pugnandi desiderium Scipionem tenuit. Quoniam tamen Asdrubalem ingentes copias terra trahere compertum habuit, ideo in mare, vbi magis compar erat, concurrere præoptabat.

Hoc consilio, Taracone soluens, ad decem Cap.42.

mille passus ab Iberi fluminis ostio montibus tectus substitit. Ibi duæ speculatoriæ naues ad eum redeunt, referentes, Classem punicam in ipso fluminis Iberi ostio stare; castra in littore posita esse: posse classem inopino aduentu, si maturaret, vel capi, vel incendi. Lætus nuntio Scipio ad hostem tendit. Nec tamen speculatores per littora dispositos adueniens fefellit. Itaque ad arma totis castris conclamatur: quoniam verò nulla tum hostis expectatio erat, ideo remiges misti militibus, vel in tabernaculis, vel in tabernis abditi latebant; missiq; per vicos equites, qui cunctantes ad naues cogerent. Fit igitur concursus ad mare, magis vt eos ex acie fugere, quàm aduersus hostem tendere existimares. Vbi in naues conscensum est, clamor statim & conuitium oritur. Remex militis, miles remigis ministerium turbat, vixq; à seinuicem in tanto tumultu manus temperant. In tanta trepidatione positus cum expectata ad pugnam classe superuenit Scipio: nec mora, in turbatos impetum facit. Pœni, qua amentia naues conscenderant, pari trepidatione nauibus

*Victoria
Cn.Scipionis
aduersus
Asdrubalem.*

nauibus ad primum concursum effusi in terram
 se ejiciunt, nauibus, vt poterant, vel in vada
 impulsis, vel ad littora allisis. Primo incurſu,
 & priusquam curſum retro flectere poſſent,
 duæ Punicæ naues captæ ſunt, quatuor ſubmer-
 ſæ: concursus deinde ex caſtris, ad eas, quæ
 littori impactæ fuerant, ſeruandas fit. Scipio,
 quamuis totum littus armato milite compleri
 vidit, acriter tamen in claſſem hoſilem auer-
 ſam & trepidantem inuehitur: naueſque reli-
 quas omnes, quæ vtilis modò reſtiterant, &
 moueri poſſent, à ſuis religatas auellit. Quæ
 victoria, quamuis in ſpeciem, haud quaquam
 magna, effectum tamen eſt, vt toto mari Iberi-
 co deinceps potiretur. Itaq; quacumq; animus
 ferret, vagatus, nunc hic, nunc illic excenſio-
 nes facere, vrbes incendere, agros depopula-
 ri: inter cæteras, Longanticum urbem expug-
 nat, vbi magnam ſparti vim, ad vſum nauti-
 cum congeſſerat Afdrubal. Id omne Scipio,
 ſumpto modò, quod vſui tum eſſet, igne cor-
 ruptit. Tum à continente ad inſulas conuerſus,
 Ebuſum inſulam petit. Urbem biduo oppug-
 natam capere non valuit, totam inſulam de po-
 pulatur. Decedentem legati ex Balearibus in-
 ſulis (quarum altera Maiorque nunc, altera Mi-
 norque vocitatur) pacem orantes adeunt. De-
 nique navalis illius ad Iberum pugnae fortuna,
 ſequuta eſt, non ſolum inſularum adiacentium
 ſeditio, verumetiam centum & viginti popu-
 lorum in continente, amicitia & fides, quam
 datis vltro obſidibus cum Scipione firmabat.
 Sub eiufdem æſtatis medio P. Scipio, prorogato
 poſt

Ebuſus.

Baleares.

post consulatum imperio, cum viginti longis
 nauibus, & ingenti onerariarum agmine in
 Hispaniam venit. Sub idem etiam tempus, Fa-
 bins Max. Dictator creatus ad exercitum venit;
 quo accepto Seruilium Cos. Romam remisit,
 insum classium imperio præesse. Ingens hoc
 tempore Pœnos pariter & Romanos habuit
 cura, hos, ne comiectus à Carthagine in Hispa-
 niam & Italiam subueheretur, illos vt mare po-
 titi, Annibali & Asdrubali quæ belli vsus fla-
 gitabat, liberè submitterent. Itaque & Pœ-
 ni, nuntio de clade ad Iberum amnem accep-
 to, opinione celerius alias quinquagiata na-
 ues ad Italiæ littus vastandum miserunt, & Ro-
 mani P. Scipionem cum noua, vt diximus, classe,
 vt se Cn. Fratri in Hispania iungeret, amanda-
 runt. Nam ad Seruilium quod attinet, is, cres-
 cente indies de Punica classe fama, centum
 viginti quinquerebus contractis, ita Panicam
 classem primo aspectu conterruit, vt omnes in
 fugam effusæ Africam protenus repeterent.
 Quos quoniâ fugientes assequi non valuit, ideo
 tractus eius insulas omnes obibat, Sardiniam
 & Corcyram acceptis obsidibus obstrinxit, ne
 Pœnos vel portibus acciperent, vel comine-
 atibus iuuarent. Inde ad Africæ oram conuer-
 sus, insulas ei adiacentes depopulatur. Victorq;
 classem spolijs grauidam Lelybaeum reduxit:
 eam T. Octacilio prætori, ad Italiæ oram
 tutandam tradit. Ipse ad exercitum à Dictatore
 Fabio accipiendum proficiscitur. Hoc tempore,
 quâ Cn. Scipionis ad Iberum victoria, quâ ista
 Seruiliij maris peragratione effectum est, vt
 excluso

*Insularum
 à Seruilio
 expugnatio.*

excluso Pœno maris imperium Romanus potiretur.

Cap. 43.

Octavius.

*Defectio
maurarcho-
rum ab Af-
drubale ad
Scipionem.*

Anno sequenti qui *Æmiliū Paulum*, & *Terentium Varronem* Coss. habuit, & immani Romanorum ad Cannas cæde infamis fuit, quum Pœni quamvis fugatam à *Serulio*, tamen saluam classem recepissent, eam in Siciliam ad *Hieronis* Regnum vastandum miserunt: Prætor Siciliæ illo tempore *Octavius* erat. Is quum ad *Lelybæum* sedens, & Regi succursum esse cuperet, inde tamen vestigia mouere non audebat, quod alteram classem ad *Ægates* insulas stare accepisset, & paratam *Lelybæum* inuadere, si ipse cum classe inde digrederetur. Itaque in statione sua hærebat, contentus literis rem Senatui significasse; quæ quum eodem tempore venissent, quo stragis Cannensis fama Romam perlata fuerat, patres non mediocriter mouerunt. Interim duo in Hispania *Scipiones*, ita inter se compararunt, ut Cn. terra, P. mari rem gereret; quo intellecto, nihil actū putare, *Asdrubal*, nisi utriq; occurrisset. Sed res in mari molientem nauium præfecti destituerunt. Causa fuit, quod ob fugam ad Iberum ignominiosè factam, ignominiosius ab eo habiti, & quam pro re grauius increpiti fuissent: quod adeo ægrè tulerunt, ut nunquam postea vel ipsi, vel *Carthaginensium* parti fauerint, sed ad *Scipionem* omnes, quamprimū cum in mare descensurum cognouissent, transierunt. Ea res tranquilla omnia in mare Hispanico Romanis fecit. Geminam eo tempore classem Romani in Italia instruxerant,

struxerant, alteram quæ suburbanum littus, alteram quæ mare superum, quæ Macedoniam spectat, tutaretur. Vtraque viginti quinque navibus constabat. Classis verò vniuersæ cura Octacilio Siciliae Prætori commissâ fuit. Ei tria in mandatis à Senatu data: Vt Africae oram depopularetur, vt ab hostium incurfibus tuta Italiae littora feruaret, tertium erat, supplementa Carthagine ad Annibalem subuchinè pateretur. Quæ omnia negligenter adeo ab eo curata sunt, vt propter male rem in hoc genere administratam, anno proximo, Q. Fabio grauilissimo autore increpante, consulatu quem prope manibus tenebat deiectus fuerit. P. Valerius ei parti classis, quæ littus Adriaticum seruabat, præerat. Iamdudum omnes orientis populi à Ptolomæo & Antiocho ad Romanos & Pœnos oculos auerterant; & eorum amicitiam pro se quisque ambibat. Post Cannensem verò cladem plures ad Annibalem & Carthaginem spectabant. Inter hos Philippus Macedonum Rex rerum suarum rationes cum Annibalis potissimum coniunctas esse cupiebat. Inquam rem legatos ad eum, in Cumarum obsidione tum sedentem misit. Hij Valerium intransitu fefellerunt. Sed in reditu conspecti, ad eum perducuntur: ibi perplexè respondendo, quum suspectiora subinde omnia facerent, adhibitus tormentorum metus veritatem expressit. Productæ deinde sunt literæ ab Annibale ad Philippum datæ; ipsaque fœderis, in quod Annibal iurauerat formula; quo inter alia cautum erat, vt Philippus cum ducentarum navium

Y

classe

*P. Valerius
mari supero
aduersus
Macedonas
præfectus.*

*Fœdus inter
Philippum
& Annibalem
institum.*

*Sardorum à
Romanis ce-
fectio ad
Panes.*

classe in Italiam confestim trajiceret; vasta-
taque maris superi ora, bellum terra marique ad-
uersus Romanos gereret. Domitam Italiam
Annibalis, Græciam cum insulis eidem adiectis
Philippi iuris & dominij fore. Valerius cap-
tivos seorsim custoditos, cum ipsa fœderis
formula, ad Senatum misit. Quo factum est,
vt & Philippus, quibus conditionibus inter
ipsum & Annibalem res conuentura esset toto
illo anno incompertum haberet, & Roma-
nis spatium ad classem contra Regem com-
parandam daretur. Eodem tempore Sardi res
nouas moliri cœperunt: missisque Cartha-
ginem legatis petierunt, vt exercitum ad se à
Romanorū iugo liberandos mitterent. Pœni As-
drubalem cognomento Caluum cum classe mit-
tunt. Is in itinere tempestate disiectus, laxa-
tis ferè omnium nauigiorum alueis, Baleares ta-
men tenuit. Quæ res Romanis tempus ad copias
in Sardiniam transmittendas dabat. T. Manlius eò
cū exercitu missus, primo statim aduentu Sardos
compescuit, debellassetque, ni Asdrubal refe-
cta ad Baleares classe laborantibus subuenisset.
Asdrubal expositis in terram copijs, classem
Carthaginem remisit: illa veluti non verborum
sed rerum tessera suis significans, nullam illis
super, præterquam in victoria, spem esse. Clas-
sis, dum in reditu esset, in Octacilium nauar-
chum Romanum incidit; ab eo septem naues
captæ: reliquæ toto mari dissipatæ sunt. Ipse As-
drubal terrestri certamine cum Manlio congres-
sus, magno prælio victus est. Duodecim mil-
lia in acie cæsa: tria millia capta: ipse cum
Hannone

Hannone & Magone alijsque nobilibus Carthaginensium viui in Manlij potestatem venerunt.

Proximus annus Q. Fabium, & M. Marcel-
lum Coss. habuit. Classis tamen præfecturam
in Sicilia Octacilius fauore populi retinuit.
Coss. cum bellum Macedonicum instare com-
perissent, centum quinquaginta longarum na-
uium classem expleant: sed quum ad tantam
classem rebus cæteris vtcunque instructam so-
cij nauales deessent, nec ærarium satis stipen-
dijs faceret, Coss. ex S. C. edicunt, vt qui
vltimo censu, à quingentis ad mille coronatos
censi fuissent, vnum remigem cum sex men-
sium stipendio darent, qui supra mille ad tria
millia, tres nautas cum stipendio annuo, qui su-
pra tria millia ad decem, quinque nautas, qui
supra decem, septenos, senatores sine discrimi-
ne octonos singuli præberent: quod quam-
uis nullo exemplo fiebat, tempus tamen & rei-
pub. necessitas in illud inquirere non sinebat.
Nec grauati reliqui ciues rem ex S. C. exe-
quebantur, in quam senatores suo ipsorum de-
creto obstrictos esse animaduertebant. Circa
hæc tempora moritur Hiero, vetustissimus
Romanorum & fidelissimus quinquaginta an-
norum amicus: cuius regnum in Hieronymum,
eius ex filio nepotem recidit; puerum adhuc,
& nec dum plenè puberem, sed vltra ætatem
cædibus & stupris inquinatum, & prauis consi-
lijs ad Pœnos à Romanis auersum. Cuius odio
contacta tota mox Hieronis stirps populari
furore extincta est. Inter hos tumultus, Pœni
Syracus

*Classis Ro-
mana pri-
uatis ciui-
um impensis
instructa.*

*Hieronymus
vltur.*

*Syracusarum oppug-
natio per
Marcellum*

Archimedes

Syracusas occuparunt. Quæ res Marcellum Cos. eò traxit. De qua vrbe facilem primo forsan impetu victoriam reportasset, nisi vnus homo Archimedes, in ea fuisset. Hic est ille Archimedes quem ingentem illam Hieronis nauem tam leui momento in mare deduxisse diximus. Sanguine Regi coniunctus, propter incredibiles animi dotes, & ingenij in abstrusioribus mathematicis disciplinis perspicaciam, amicitia etiam & caritate iungebatur: cœli siderumque spectator vnicus, maris & terræ mensor incomparabilis; quique ex principijs geometricis, seruata libraminum proportionem artem machinariam ab Eudoxo, & Archita Tarentino olim tactam absoluit. Huius illud erat effatum, Datum pondus datis viribus moueri posse; cuius demonstrationis viribus subnixus iactare aliquando non dubitauit, Se, si extra hunc mundum, tantillum terræ daretur, vt in ea pedem figeret, totum loco dimoturum. Hoc artifice Hiero, quamuis post primum bellum Punicum finitum profunda semper pace fruebatur, non tamen ad inanes Mathematicas speculationes, sed, vt se dignum erat, ad res bello necessarias perpetuò utebatur; instabatque, vt Syracusarum urbem, mœnibus satis vt videbatur munitam, machinis insuper ad hostem summouendum per mœnia dispositis, munitiorem faceret. Eæ vero ab illo viro tot tantæque paratæ sunt, vt Marcellum ipsum, cui Annibal toties in acie cesserat, cuius vim nullæ vrbes, nulla mœnia sustinuerant, toto triennio, à Syracusis potiundis
prohi-

prohiberent. Marcellus quum primo impetu urbem non cepisset, operibus eam oppugnare cepit. In eam rem castrorum cura Appio relictâ, ipse cum sexaginta quinquere milibus, omni non solum armorum, verumetiam tormentorum genere instructis muro adnauigabat. Inter cæteras vna machina erat quæ iunctis inter se connexisque octo nauibus superstruebatur. Et cæteræ quidem nihil tuti in mœnibus relinquebant; ista vero muros ipsos quatiebat, diruissetque, nisi Archimedes properè accurrens, suas è diuerso machinas in mœnibus statuisset. *Archimedis machina.* Hic enim statutis ingentem illam Marcelli machinam, quam Sambucam appellabant, eminens stantem, excussis ingentis ponderis, siue faxis, siue ferri plumbiue globis, cum immani militum strage protenus confregit. Marcellus, quum eminens stanti omnia intuta esse perspexisset, ratus si naues mœnibus applicuisset, eas interiores periculo fore, id ipsum agere cepit, vt classem mœnibus totam admoueret. Cuius rei nuntio ad Archimedem perlato, ille machinas tormentarias ilico subduci, & earum loco Helices (siue grues illæ erant, siue aliæ istis ad onera tollenda potentiores machinæ,) tota murorum longitudine, qua mare spectabant, constitui iussit, & iniectis mox vncis, rotam leuiter, & nullo molimine vertendo, naues, vt quæque prima mœnibus succedebat, in sublime rapuit. Sublatas, alias subita ruina præcipientes in scopulos & mare frangendas dedit, alias in ipsa porro mœnia trepidantes attraxit. Rei miraculo stupefactus Marcellus, conuassatis rebus abiit, mala omnia

Geometris precatus, & centimanū istum Bri-
area, (sic enim Archimedes appellare solitum
accepimus) diris omnibus deuotens, nec quid
ageret habens, nisi vt machinatores suos præ
Archimede truncos & caudices appellaret. Totū
inde biennium in reliqua Sicilia perdomanda in-
sumpsit. Sub tertij anni finem Syracusas re-
dijt, vbi eundem qui fuit Archimedes viuere
fentiens, rursus abitum parabat: & abijsset,
nisi spes proditiōis in tempore affuisset. Ita-
que cætera omnia summa vi agere assuetus, so-
las Syracusas armis propter Archimedes in-
expugnabiles, pretio emere Marcellus non recu-
savit. Vna Syracusarum mœnia septem intra
se vrbes firmissimis muris à se inuicem distin-
ctas complectebantur: ex illis quinque Mar-
cellus iam occupauerat: restabant duæ, Nas-
sus, & Acradina; quarum Acradina insula erat,
aquis marinis penitus circumflua, & cum reli-
quis ciuitatis partibus ponticulis iuncta. Om-
nia loca celsa & prærupta Græci Acra dixere:
istam verò rupem, quod eximiè ardua & abscissa
vndique erat, Acradina appellabant: Latini fœ-
mineo genere Acradinam efferunt.

Acradina.

Cap. 45.

*Bomilcar à
Marcello in
maris fuga-
tus.*

Hanc dum Marcellus omni vi oppugnat, in-
terim Bomilcar, magna præmiorum spe soli-
citatus, per stationes Romanas noctu in al-
tum elapsus Carthaginem petit. Patres, quo in
statu Syracusarum res essent, scientes facit;
posse Marcellum & vniuersum eius exercitum,
mœnibus vrbis conclusum nullo negotio de-
leri, multis rationibus confirmat. Denique
perorando effecit, vt centum triginta naues
longas,

longas, cum septuaginta onerarijs omni rerum copia refertis secum mitterent. Quibus rebus instructus prospero satis vento, ad Siciliae latus, quod Lelybæum & Pachinum interiacet, appellit. Sed Pachini promontorium superare conanti Eurus solito violentior obortus obstitit. Summæ rerum in vibe præerat Epicides: is accepto nuntio de Bomilcaris appulsu, cum ingenti, & à fluctibus & ab hostibus periculo, nauicula delatus ad eum ire pergit: quum venisset, rogabat, orabat, obtestabatur, ne rem Siculam, quinimò & Punicam inertiaprodi perdi que sineret: Quum cætera omnia, tum ventos sæpe & maria virtuti & audaciæ humanæ cedere; Mare fluctibus agitari: quanto fauioribus procellis Syracusas à Romano milite pulsari crederet? Nec lenior herclè cura anxium & sollicitum Marcellū habebat, remittente Euro, Bomilcarem mox cū supplemento aduenturū cogitantem. Itaq; quanquā numero nauium haudquaquā par, statuit tamen prælio nauali cum Bomilcare decernere. Ad Pachinum quū venisset, postero die, superato promōtorio, & in altum prouectus in conspectū hostium venit. Iamque Bomilcar, instigante Epicide, altum tenebat; sed quū Romanos magna fiducia aduersum se tendentes cerneret, & Romanæ militiæ assuetus, ex nautæ prætorii ipsum Marcellum adesse non frustra colligeret, Syracusarum oblitus, Tarentum in Italia abiit. Cuius rei fama Syracusas adlata, omnium, præterquam transfugarum, animos ad deditionem inclinauit. Horum, ex criminis conscientia metus, vt & vi & proditiōe ad

Acradinam capiendam opus esset, effecit. Inter capiendum Archimedes, dum speciebus in latrunculo formandis obstipus staret, interficitur. Vir, qui ut ante se omnes in suo genere superabat, ita post se parem, nisi forte Proclum, qui Arcadij Imperatoris tempore Constantinopolim iisdem artibus obsidione liberauit, non inuenit. Nihil ille, ad tormentorum machinationem quod attineret, literis mandauit; siue quod Platonem sequutus excellentia Mathematicæ theorematum, arte ad sensibiles res traducta, vulgari nollet, siue quod suam patriam quoad potuit seruasse contentus, tam perniciosa cædum & homicidiorum instrumenta, se autore, ad posteros transmitti per piaculo haberet, captas verò Syracusas reliqua Sicilia omnis sequuta deditionem fecit.

Cap. 46.

Interim T. Octacilius classe in Africam transmissa, & aliquantulum regionis Vticensis depulatus est, & ipsum vrbis portum ingressus, centum inde & triginta onerarias frumento aliaque rerum copia onustas abduxit. Magna per se res vsu erat quàm re maior: captas enim omnes statim Syracusas ad Marcellum misit. Quæ oportunè adeo ad eum venerunt, ut exercitum fame alioquin interiturum, ea ratione seruatum fuisse constet. Cuius rei tanta erat apud plebem Romanam gratia, ut frequentibus comitijs absentem eum Cos. creaturi viderentur. Primæ certè centuriæ intus vocatæ, eum cum T. Manlio Cos. renuntiârunt. Sed quum Manlius, se propter aduersam oculorum valetudinem excusaret, & populum subinde, ut Pœ-

num

nam hostem sub Annibale duce in Italia esse cogitarent, admoneret, continuata Octacilio clas-
sis præfectura, M. Marcellum quartum, & Va-
lerium Læuinum secundis cogitationibus præ-
tulerunt. Apparuit Octacilium non gratia, sed
virtutis opinione victum Consulatu cecidisse.
Contra acerrimum hostem in tam sæua rerum
tempestate haud quaquam cum ad gubernacu-
lum vocandum prudentiores existimabant. An-
no illo, id quod apud omnes constat, moritur
in Sicilia Octacilius. Duplex inde fama oritur:
alii ita ipso comitiorum tempore extinctum
memorant, vt quid in alterutram partem i-
bi actum fuerat, rescire non potuerit: alij
morbo ex animi ægritudine propter duplicem
repulsam, & alios sibi virtutis nomine præla-
tos contracto obiisse referunt. Maris tamen
præfecturam diutiùs quàm alius quisquam
in illa repub. tenuit. Medij vir ingenij: vt
summis non comparandus, ita nec planè in-
utilis bello dux, & quem alij quàm Annibali
duci, acerrimo semper Consulatum Romanorum
æstimatori, opponere non dubitassent.

Cap. 47.
Marcello & Læuino Coss. ante omnia visum
est, de classe ad Senatum referre. Classem e-
nim parari, reipub. vsus exigebat: nec enim
aliter, vel Italiæ ora ab incurfibus defendi, vel
Sicilia & Hispania obtineri, vel Philippus Ma-
donū Rex à transitu in Italiam prohiberi potuit.
Sed in tanta ærarij inopia, pecunia ad classem
vel parandam, vel alendam vsq; deerat. Senatus
memor aliquot ante annis, populum priuatis
impensis remiges dedisse, edicto nunc, vt i-
dem

dem rursus facerent, imperavit. Id verò indignum adeò plebi visum, benignitatem olim suam nunc ad imperij necessitatem trahi, vt ad seditionem res spectare videretur. Valerius, quum ex ea familia esset, quæ ab exactis vique Regibus populo semper in delicijs fuerat, cum collega colloquutus, postero die, non eadem semper via in plebem grassandum esse, patres monuit. Ante annos aliquot, non minus difficili reipub. tempore, remiges cum cibarijs populum singulos pro facultatibus dedisse: agite, inquit, plebem tum senatores sequuti sumus: nunc senatores & magistratus reipub. seruandæ viam plebi vicissim commonstremus. Aurum & argentum omne factum infectumque, præter salinum, & ad sacrificandum dijs patellam, cum signato quod quisque habet ære, detractis etiam conjugum quotquot auro, argentouè, aut gemmis constant ornamentis, in publicum conferamus: pax reddita tanquam ver nouum omnia restituet, aliter si res ceciderit, frustra hæc Annibali reseruauerimus. Non libentibus modò, verum etiam lætis auribus Consulibus verba in senatu audiebantur. Itaque pro se quisque aurum, argentum, gemmas, lapides pretiosos, æs etiam signatum omne, ad ærarij triumuiros deferre, & pro se quisque vt suum potissimum & primo quoque tempore in tabulas referretur nomen contendere. Hoc Senatus studium sequutus deinceps est equestris ordo, plebs etiam, quorum prius imperium spreuerat, exemplum imitari non abnuebat. Iamque matronæ,
caritate

caritate in patriam, quàm auro & gemmis conspectiores in publicum prodierunt. Hoc modo classis Romana instructa in mare descendit, eo fideliorem operam reipub. nauatura, quo cariora stipendia, non ex ærario deprompta, sed ex matronarum monilibus detracta merebatur. Dum hæc in Italia & Sicilia geruntur, varia in Hispania fortuna Romanos versabat. Duos Scipiones omnia hætenus armis victricibus obtinentes fera fors intra triginta dierum spacium cum suis exercitibus rapuit, amissaque tum Romanis fuisset Hispania, nisi eam L. Martius equestris ordinis adolescens, dux tumultuarius à duorum exercituum reliquijs creatus, eum P. Scipioni, P. Scipionis occisi filio, fatali iuueni & Africano mox cognominando sua virtute reseruasset.

Eodem tempore in Italia præcipua cura de Tarento fuit. Urbem Annibal proditione captam occupauerat, arcem Liuius cum præsidio retinebat, locum, quamdiu mare liberum & ad comæatuum apertum habebat, inexpugnabilem. Itaque eum comæatu excludere, & fame in potestatem redigere statuebat Annibal: ad quam rem Democharem cum classe oram illam seruire iussit. Marcellum Consulem in Sicilia agentem de Tarento cura remordebat, & Liuius qui arci præerat, quum annona indies magis magisque premeretur, varijs in eam rem literis Consulem sollicitabat. Viginti tamen naues ad Rhegium omni comæatuum genere affatim repletæ stabant, quorum præfectus erat D. Quintius, vir genere obscurus, sed ingenio acer, manumque strenuus,

Cap. 48.

*Tarentum
Annibali
deditum.*

nuus, & multis egregijsque in bello editis facinoribus conspicuus. Viri indole notata Marcello, olim, quinque naues, quarum nulla trireme maior erat, ejus fidei concredidit, quibus iterum gessit Quintius, ut dignus postea censeretur, cui quinqueremes aliquot ad res gerendas adderentur, quumque ex honore crescere indies viri solertiam Cos. animaduertisset, potestatem ei à quibusdam maritimis Italiae ciuitatibus naues ex fœdere exigendi fecit. Ita viginti firmissimarum nauium classe confecta, aliquis tandem in mari esse videbatur, nec ex omnibus alius aptior visus, qui ad com meatum Romanis in arce Tarentina obsessis per medias hostium stationes inferendum deligeretur. In itinere Demochari classi Tarentinae ab Annibale praefecto, cum pari nauium classe venienti occurrit. Pares armis, pares animis congregiuntur: duæ Prætoriae, infestis rostris, veluti hastis se incurrebant. Idem & aliae faciebant, neque ut fieri solet, cum clamore & vociferatu, sed cum ingenti animorum & virium contentione gerebatur res, & tranquillum fortè mare erat, ut faciliè alteri in alteros, ubi vellent, veluti in gladiatorum ludo impetum facerent. Iamque implexu mutuo cohaerentes inter se naues campi speciem pugnantibus prae buerunt. In certamine fortè accidit, ut Nico Tarentinus, vnus ex ijs qui urbem Pœno tradiderant, quum prora sua proram Quintij percussisset, dinque in pugna acerrimè fuisset, cum ipso Quintio comminus congressus, eum hasta confoderet, quem ut lapsum conspexere socij, pugnae immemores,

*Pugna nauium inter
Quintium
Romanum
& Democharem*

memores, omnes fuga abierunt. Constat pugnam, quamdiu durabat, velut inter justas classes commissam, nullo virtutis specimine caruisse; toto certè hoc bello, quod pedestribus magis prælijs inclaruit, nullum acrius in mare prælium commissum reperitur.

Anno sequente Tarentum à Fabio Max. receptum est. Interim P. Scipio viginti quatuor annorum iuuenis Proconsul Hispaniæ declaratus, cum triginta quinquere milibus ostio Tiberis profectus in prouinciam abiit: vbi reliquis copijs acceptis, & paululo temporis, ad res in quo statu essent cognoscendas, sumpto, omnium primùm nouam Cathaginem, quæ Cartagena nunc dicitur, terra marique oppugnare parat. Vrbs erat in medio ferè lateris ejus Hispaniæ, quod mari Mediterraneo objicitur, posita, & ex Italia, & Africa nauigantibus iuxta opportuna: portu, vt ad quantasuis naues accipiendo amplissimo, ita ad easdem à cuiusuis ventu injuria seruandas tutissimo illo certè tempore Pænorum; ærarium, horreum, armamentarium, arx, forum, propugnaculum, & quod nomen ipsum præ se ferebat, verè illis altera Carthago fuit: & in qua Hispanorum obfides sub arctissima custodia seruabantur. Quæ potissimum causa Scipioni fuit, res suas ab hujus vrbs expugnatione, si posset, ordiendi. locus præterea erat, & natura & operibus munitus, longè maxima sui parte mari ambitus; & quæ continenti iungebatur, celsissimo muro clausus. Scipio igitur quum hanc urbem obsidendi consilium in animum penitus demisisset, Lælium

Cap. 49.

*Carthago
noua à Scipione capta.*

(cujus

(cujus cum eo celebris admodum illa ætate erat amicitia) cum classe præmisit, jussum ita cursum moderari, vt præstituto die Carthaginē maturè appelleret. Ipse ad tēpus cum pedestribus copijs plenus fiduciæ ad urbem venit, castrisque positis, muros confestim, admotis scalis, vi aggredditur : sed quum angustus ad urbem aditus, mœnia verò ea altitudine essent, raræ admodum vt scalæ ad eorum fastigium pertingerent, multis vulneribus fesso jam exercitu receptui signum dedit. Incertum quid faceret, adeunt piscatores quidam locorum gnari : hij recedente jam æstu totum ad mœnia mare vadari posse monstrant, eo jam facilius, quòd spirans tum & quidem acriùs à Septentrione ventus plus solito vada aperuisset. Quibus auditis, scalas rursus ab integro & recenti milite mœnibus admo- ueri jubet, jussis legatis vt urbem qua priùs accerrimè oppugnarent. Ipse cum expeditis in auersam vrbs partem, quā propter maris objectum nihil majoris periculi metuebatur, decurrit ; quid à piscatoribus accepisset apud milites dissimulat, sed diuina quadam sorte, vada, quā nunquam aliàs, nudari, & per profundum pelagus, incognitum mortalibus à dijs viam Romanis aperiri clamans, Quid statis ? inquit : quin pedem mari vestræ fortunæ & virtuti cessuro infertis. Et ipsi piscatores, quo fiduciam magis adderent, se viæ duces offerebant. Ingressi cum scalis vmbilico tenus aquam reperiunt, longius progressis ne genua quidem attingebat aqua, & erat murus ea parte depressior, & auersis omnium ad portæ defensionē animis,

defensore

defensore vacuus. Itaque nullo negotio in muros euadunt, & Scipio quum rem ibi ad votum successisse animaduertisset, securus de castris copias omnes inde excitas ad locum adduxit: quibus firmato jam agmine, ad portam quæ ab exercitu oppugnabatur, ducit. Eodem tempore Lælius classis præfectus, nauibus hostiū quæ in portu stabant multa vi expugnatis, socios nauales mœnibus succedere, & quā quisq; poterat in muros euadere iussit. Hij suos media vrbe ad portam cursu tendentes conspicati, saltu se è mœnibus dejiciunt, suisq; iuncti hostes ad portam pugnante a tergo aggrediuntur. Nec Pœni capta prius urbem senserant, quàm in auersos tela hostium incidebant. Tum pro se quisque abiecta urbis retinendæ spe in arcem refugere cœperunt. Legiones, quum intra extraq; refringeretur porta, sub signis urbem intrabant. Donec arx tradebatur ingens in vrbe strages edita; ea tradita, signum extemplo datum ut credibus parceretur. Ita vno die potentissima, ditissima, opportunissima Hispaniæ vrbs ductu Scipionis capta in Romanorum potestatem venit. Hic quid attinet cæteram prædam & instrumentum bellicum commemorare? In ipso portu centum & tredecim naues onerariæ expugnatae & captæ erant: pleræque frumento, armis, ære præterea ferroq;, & linteis, & sparto, & nauali alia materia onustæ. Postero die Scipio, vniuerso exercitu tam pedestri quàm nauali conuocato, neminem omnium illo die in donatum abiturum edixit. Illo vero tempore, claus qui muralem coronam, primum scilicet in mœnia

Classis Pœnica in portu Carthaginiensi Noua a Labo expugnata.

*Contentio
inter Legi-
onarios: &
Classarios*

mœnia scandendo, meruisset rationem ante omnia habiturum pronuntiauit: proinde nomina, qui peterent, profiteri iussit. Duo se petere profitebantur. Q. Trebellius legionarius centurio, & Sex. Digitius fociorum naualium vnus. Honoris huius auidi, non ipsi magis petentes erant, quam toti ordines. Sustinebant hunc nauales socij: ijsque in causa aderat, ipse Lælius classis præfectus: Sempronius Tuditanus, legionarios tuebatur. Quum res exitum non reperiret, Scipio eam Lælio & Tuditano, addito ijs Cornelio Claudio, recuperatoribus delegabat. Ibi vero res multo quam apud Scipionem impudentius agebatur. Vix manibus temperantes, execrationibus & perjurijs causam quisque suam tuebatur. Lælius de Collegarum consilio, Scipionem eius rei certiore facit. Qui conuocato rursus exercitu, ne longius iræ prauo vincendi studio procederent, ambos petentes bonos & fortes viros esse pronuntiauit; cætera æqualibus fortunam etiam indifferenter fauisse. Se compertum habere simul ambos diuersis partibus in muros euasisse: propterea ambos murali corona nulla alterutrum prærogatiua, donandos: & donauit. Tum ad alios conuersus singulos pro merito præmijs affecit. Ante omnes, C. Lælium multis præconijs efferebat. Illum ardente maxime ad portam vrbs pugna, classem hostilem in portu expugnasse. Qua pugna confecta socios nauales classicosque milites, ad mœnia scandenda, & urbem ea parte capiendam duxisse. Quos adeo in tempore aduenisse, vt ex eo corpore non defuerit,

fuert, qui cum legionarijs de muralis coronæ prærogatiua contenderet. Itaque vt classicos legionarijs, Digitium Trebellio, sic ducem duci, Lælium Scipioni, omni laudis genere æquandum esse inferebat. Paucis inde diebus ad militem terrestrium naualiumque præliorum simulacris exercendum datis, omisso mari, interiora Hispaniæ petit, quam paucis annis vniuersâ, aut cœsis aut pulsis Pœnorû ducibus, Romano iugo colla subdere coegit, damnaq; in Italia ab Annibale illis ipsis temporibus, cæso Cn. Fulvio prætore cum exercitu, Marcello etiam Cos. verè Romanorum Hectore infœliciter rapto, & collega eius Crispino grauiter vulnerato accepta restituit.

Interim vtraque pars classibus suis vel ad Cap. 50. commeatus subuehendos, vel ad prædas agendas magis quàm ad prælia naualia maritimaque pugnas utebatur. Nam & classis Punica quadraginta nauium in Sardiniam transmissa, dace Amilcare magnas inde prædas in Africam reportauit, & M. Valerius, qui T. Octacilio in classis Romanæ præfectura successerat, cum centum nauibus in Africam delatus, agrum latè vastabat, latius cladem illaturus, ni classem Punicam aduentare à speculatoribus didicisset. Classis Punica Itaque suos properè ad naues reuocat, & ultro Pœnorum classi occurrit: octuaginta in pr. ea naues erant. Quanquam verò nihil de modo pugne in alterutram partem traditum reperio, summis tamen viribus vtrinque concursum esse non ambigitur. Decem & septem Pœnorum naues captæ; submersæ aliquot, reliquæ

Z

quæ

quæ in fugam versæ. Itaque aucta ex certamine nauali præda, aucta & gloria, Valerius Le-lybæum redijt, nec temere deinceps mari se Pœnus ad pugnam credere, ex occurſu modò, nunc pericula adita, nunc clades acceptæ referuntur. Tertius iam supra decimū annus ab hoc bello cæpto agebatur, quū P. Scipio perdomitā Hispaniā, priusquā in Italiam rediret, iuncta nuper cum Masāniſſa Numidarum Rege amicitia, Syphacem etiam Masēfylorum Regem, viris & opibus abundantem, à Carthaginensibus ad Romanos pertrahere, & è gloria sua, & è re publica fore cogitare cæpit. Idque antea per Lœliū tentauerat: quoniam verò Rex nisi cum præſente Scipione fœdus facere recusabat, ideo Scipio cum duabus quinquere- mibus Carthagine in Hispania soluens in Africam ad Regem nauigabat. Forte accidit, vt eodem tempore pulsus Hispania Asdrubal, ad eundem portum cum septem triremibus appelleret. Prior Asdrubal iuxta fauces portus anchoras iecerat: duas deinde quinquere- mes Romanas eundem portum petentes quum vidisset, anchoras ad pugnam moliri cæpit. Dum molitur, Scipio secundo vento fretus portum subit. Tumultuari deinde Asdrubal, & pugnam cum Scipione, acerrimo scilicet Pœnorum hoste, in ipso portu confertam cupere. Sed admonitus, communis amici portum inducias hostibus præbere, tacuit. Scipio, percusso cum Syphace fœdere in Hispaniam redijt, tutus quidem, sauis tamen in itinere tempestatibus iactatus. Pulsi continente Hispaniæ Pœni, Gades tamen, quas nunc

Calez

*Scipionis in
Africam ad
Syphacem
transfretatio.*

Calez dicimus, retinuerunt. Ad eas recipiendas C. Lælius à Scipione missus, freto penitus euectus Carteiam nobilem tum, circa promontorium quod nunc Sancti Vincentij dicitur positam urbem cum classe petebat. Malè enim horum temporum Chorographi hanc urbem infra fauces ad mediterraneum collocant. Id quod ex multis Plutarchi & T. Liuij locis confirmari possit. Liuius certe libro 43. Historiæ Carteiam signanter ad oceanum positam affirmat. Spes erat proditioue perfici rem posse, sed illum conatum rupit loci præfectus Mago, conuictosque omnes captos, & in vincula coniectos Adherbali Prætori Carthaginem ad supplicium deportandos tradidit. Hos ille quinqueremi impositos præmiserat: paratus & ipse cum octo triremibus sequi; sed portu statim egresso in ipsis freti angustijs occurrit Lælius, ipse quinqueremi vectus, septem insuper triremes in classe habuit. Cum quibus in Adherbalem iuectus, pugnam miscere cœpit: nec Adherbalem ita virium suarum pœnitebat, vt pugnam detrectaret. Sed vt author est Liuius, *Minime ea pugna nauali similis erat. Quippe ubi nihil voluntarium, nihil artis aut consilij esset; vnà natura freti, astusq; totius certaminis potens, suis alienis nauibus nequicquam remigio in contrarium tendentes inuehebat. Vt fugiente n videres retro vortice intortâ victricibus illatam, & sequentem, si in contrarium maris tractum incidisset fugientis modo se auertentem. Iam in ipsa pugna hac quum infesto rostro peteret hostium nauem, obliqua ipsa ictû alterius rostri accipiebat,*

Pugna naualis in ipso freto Gaditano.

Carteia urbs.

Fretum Herculeum.

Illā cum transversa objiceretur hosti repente intorta in proram circumagebatur. Scio me, dum ista refero, horum temporum nautis rem fabulæ similem narrare visurum, quum longè alia freti illius natura hodie nauigantibus conspiciatur, nec aliud nauigij genus illius oræ præsidio, ab Hispano nunc dierum deputetur, quam galeæ, hoc est, naues ad longarum priscorum temporum nauium imaginem fabricatæ, quamuis ad impetus maris sustinendos haud quaquam cum triremibus, quinquereuibusc, de quibus jam agitur, comparandæ. Itaque vel Liuius de freti hujus natura famæ credidit, vel angustiores multo illis temporibus, quàm quæ modò visuntur, fauces, & propter angustias vorticosiores, & quales hîc à Liuiio fuisse memorantur, erant. Quicquid erat, quinquereimis Læliana, seu quòd pondere ipso firmior maris vim minùs sentiebat, seu quòd pluribus remorum ordinibus acta, per ancipites alioqui fluctus, viâ certius & magis ad gubernâtis voluntatē faciebat, duas hostiû triemes confregit, tertiâ remis deterfis cepit, nec dubiû erat, quin reliquas omnes oppressura fuerat, ni Adherbal sublati velis in aduersum Africæ littus enauigasset. Vltima hæc Romanos inter & Pœnos de Hispania demicatio, quicquid postea bellorum in ea fuit, proprijs Hispanorum viribus gerebatur, nec jam amplius ditionum terminus Iberus fuit.

Cap. 51.

Circa hæc tempora, Romani decimas spoliiorum ex Asdrubale fratre Annibalis, à Liuiio Salinatore & Nerone Consulibus; cum exercitu ad Metaurum fluuium, non procul à radicibus

cibus Alpium cæso captorum Delphos ad Apollinem ex voto miserant. Quo plus dignitatis in legatione esset, quinque penteribus cum actuarijs nonnullis, nauigatum est: ibi maiorem adhuc de hoste victoriam instare, à vate responsum, si matrem deum è Phrygia Romam rite deportandam curassent. Ita legatis cum hoc responso Romam reuersis, alia legatio in Asiam decreta & missa, ad Deam scilicet ab Attalo Rege, in cuius potestate & Phrygia tum & ipsa Dea erat, recipiendam. Ea res Attalum primum omnium Asiæ Regulorum Romanis junxit, & ista veluti arra, Orientis imperium populo Romano desponsatum videbatur. Mater Deum Cybele dicta, eadem nunc Idæa, nunc Berecynthia, nunc magna mater, & post omnem deorum sobolem editam, Virgo, & quidem Vesta dicebatur. Hæc in Pessinunte oppido Phrygiæ religiosissime à priscis temporibus colebatur, sed quum flagrante maximè in Italia bello, ingens lapis, sed rudis planè & informis è cælo, (id enim Appianus Alexandrinus refert) in montem Idam decidisset, eam matrem Deum loci incolæ nominabant. Hoc saxo naui imposito, & in Italiam aduecto, dum Tiberim subit, medio fluminis alueo nauis non aliter quàm si sicco nauali teneretur, hæsisse dicitur. Erat inter alias Romanæ vrbis matronas, quædam nomine Claudia, illa sæ, vt postea creditum est, pudicitia, sed propter solutos alioquin mores, saltusque & choreas, & nimiam cum viris consuetudinem perditæ famæ mulier. Itaque adulterij non solum suspecta, ve-

*Cybele è
Phrygia
Romam
translata.*

rumetiam rea fuit, iudicium tamen adhuc in suspenso erat. Ferunt eam, quum navis nulla vi humana moveri posset, de innocentia sua paucis præfatam, cingulo illam suo illigatâ traxisse. Ea res non solum crimine in præsentī liberabat, verumetiam matronalis pudicitiz nomine claram ad posteros fecit.

Cap. 52.

*Pugna memorabilis
inter Philippum &
Attalum
ad Chion.*

Sub hoc ipsum tempus inter Romanos & Philippum Macedonem æquis conditionibus pax conuenerat. Quippe & Romani in Annibalem intenti vacationem à bello Macedonico quærebant; & Philippus, centum viginti nauium classe ad Oricum in Epiro à Valerio classis Romanæ præfecto exutus, pacem malle quàm bellum cæpit. Bello verò Romano liberatus Rex, omnes statim vires ad Athenas opprimendas conuertit, quibus apparatibus territi Athenienses, Attalum Phrygiæ in Asia Regem, & Rhodiensem populum, vtrumque rebus naturalibus potentem asciscunt; nec classe inferior Philippus videbatur. Itaque qua parte virium vterque plus fidebat, ea ad pugnam veniebat, pugnam multis casibus memorabilem, & quam solam ex decimo & sexto historiæ Polybianæ libro, siue Brutus ejus abbreviator, siue blattæ nobis integram reliquerunt. Inter Samon & Chion jacent Cyclades, & innumeræ aliæ, propter earum exiguitatem nomine carentes insulæ. Harum medio dum Philippus Samon petit, occurrit ei cum sua & Rhodiorum classe Attalus; Philippi classis, testis nauibus quinquaginta tribus, quarum plæræque ab Hexeribus ad deceres erant, & centum quinquaginta apertis

apertis lembis, quæ & pristibus (nauigij hoc genus erat, summæ velocitatis, & ex eo quod fluctus secaret, dictum) constabat. Attalus verò in vniuersum, sexaginta quinque tectas habuit, quinquereines omnes, præter triremes aliquot & triremium hemiolias, hoc est, ad quinqueremium ferè magnitudinem extructas: erant & à Byzantio nonnullæ Attalum ad hoc bellum sequutæ. Classis Macedonicæ præfectus erat Democrates: Attali, quæ propria ejus erat, duo fratres Dionysidorus, & Dinocrates, ejus verò partis quæ Rhodiorum erat, vir insignitè fortis & omni memoria dignus Theophiliscus. Prior Attalus, militis illo die magis quàm nauarchi munia obiturus, armis conspicuus, in osterem hostilem inuectus, ipsam subter aquam oportuno adeò ictu percussit, vt confestim cum propugnatoribus profundo maris mergeretur. Philippus, quum primùm pugnam instare animaduertisset, relicta sua deceri, & classis cura Democrati delegata, cum modica cohorte ad insulam quandam pugnae spectator futurus secessit, quod magna ejus fortuna factum mox apparuit: statim enim conferto prælio, vna ex Attalicis tanta vi in Prætoriam Philippi incurrit, vt medium ejus inter Thranitas & Zugitas alueum rostro penetraret: nec penetrauit modò, sed ita deceris lateri infixæ adhæsit, vt nec ipsa se recipere, nec deceres eam vlla vi amoliri posset: quo conspecto aliæ duæ Attali quinquereines, impetum & ipsæ in decerem faciunt, multisque demum vulneribus perfossam depresserunt. Inter

*Democratus
nauarchus
mors.*

*Dinocrates
& Dionysius
agrum.*

reliquos Democrates nauarchus multis san-
 cius vulneribus occubuit, Philippo inspectante,
 & ex illius casu, quæ fors ipsum manebat, nisi
 maturè se pugnae subduxisset, animo præci-
 piente. Et jam pugnae succedebant Dinocrates &
 Dionysidorus fratres. Quorum Dinocrates
 quum in osterem hostium inuectus, simul ipse
 eam prora sua percussisset, & ab aduersa vul-
 nus identidem non leuius quàm intulerat acce-
 pissent, rostrisque ita hærent naues, vt nulla
 eas distrahendi facultas esset, Dinocratis verò
 nauis eò laboraret, quod desuper, vtpotè è cel-
 sioris fastigij naue telis obrueretur, jamque in
 eo ferè esset, vt manus daret, Attalus rem in-
 tuens, medius incurrit, & vno ictu non solum
 Dinocratis quinquerecem ab osterem diuulsit,
 verumetiam in osterem transgressus, hostes
 ad vnum omnes in ea interemit, ipsam verò
 osterem defensoribus jam vacuam & ad suum
 religatam, vtraque classe inspectante magna cum
 gloria abduxit. Alter verò Dionysidorus totis
 & ipse viribus in aduersam hostium nauem fere-
 batur, qua declinante, à scopo aberrabat,
 seque ex impetu obliquum hosti quem pètebat
 præbuit: quo conspecto hostis in auersum il-
 latus, remigium omne obuersi lateris deterisit;
 quumque remis destituta nauis immota staret,
 & aduersis hostium proris omni parte vulnera-
 ta vndam penitus acciperet, Dionysidorus
 cum duobus comitibus ad Hemioljā, quæ subsi-
 dio veniebat, enatauit, reliqui omnes, qui-
 bus ferrum pepercerat, fluctibus hausti cum
 ipso nauigio perierunt. Iamque toto mari
 fer-

feruebat pugna : neutro se victoria inclinante:
 lemborum multitudine Philippus , testarum
 nauium numero Attalus & Rhodij superabant.
 Apparebat testas Philippi à lembis & pristibus
 sustineri : hæ enim , vtpote leuitate agiliores,
 in ordines Attalicarum quacunque patebant se
 insinuantes, partim eas, vel subter vel iuxta a-
 quam vulnerabant, partim remos prætereunti-
 bus detergebant, partim eas præpediendo , &
 ab omni parte incurfando , opportunas mayo-
 rum nauigiorum ictibus præbebant : & ista qui-
 dem dextero cornu gerebantur, pari verò
 Marte & in sinistro concursum, vbi Theophi-
 liscus Rhodiorum nauarchus pugnam acerrimè
 ciebat. In hac parte trium præcipuè quinque-
 remium Rhodiarum fortuna memorabilis, me-
 morabilis & virtus nauarchorum in illis fuit.
 Horum primus Autolychus erat : qui quum in
 hostium quinqueremem impetum fecisset, ro-
 strum suum penitus au usum in ea reliquit, quo
 faucia hostilis nauis in vestigio periit, tota e-
 nim ex vulnere fatiscebat, sed & ipsa Autoly-
 chi nauis, quum auulso rostro tota prora vn-
 dam acciperet, tantisper fluctuans dum Auto-
 lychus ex vulneribus moreretur, vndam subiit.
 Quo conspecto Theophiliscus cum sua quinque-
 remi accurrit: Adueniens, quum & Autolychum
 jam mortuum, & nauem ipsam ita aqua plenam,
 vt subduci eam operæ pretium non esset, repe-
 risset, ad vindictam conuersus, duas iuxta
 stantes hostium naues grauiter fauciauit. Ma-
 cedones quum Theophiliscum temerario in-
 cepto à suæ classis corpore auulsum cerne-
 rent,

rent, in eum versi, omnes vnum telis vndique petebant. Iamque tribus faucibus vulneribus Theophiliscus, nullam effugiendi spem habebat: nec manus hostium vel viuus vel mortuus effugisset, ni Philostratus, quanto in periculo classis præfectus verlabatur conspecto, maturè adueniens hostibus se objicisset: omnibus à Theophilisco in Philostratum conuersis, Theophiliscus cum sua quinquerei prælio excessit; sed ligatis mox vulneribus, & contractis aliquot futorum nauibus, in pugnam redit, corporis quidem viribus ex vulneribus destitutus, sed animo vicens, & supremum illo die virtutis exemplar editurus: ibi Philostrato viriliter pugnanti iunctus, sublimisque in puppi, vt ab omnibus conspiceretur stans, hostes loco pepulit, multasque earum naues vel cepit vel depressit. Iamque toto mari res ad Attalum & Rhodios inclinabat, quum Attalus, fuis quibuscum certamen cōtraxerat, ad cohortem illam, in qua Philippus juxta insulam erat, delendam properabat. Inter eundum, è suis quandam a naui hostili laborantem vidit. Itaque omnium aliorum oblitus, cum ea in qua erat quinquerei ad opem ferendam accurrit: quumque naus hostica, conspecto Rege, ad terram aufugisset, eam Rex longè à suis abreptus insequabatur; Philippus, rapta ex re occasione, quinquereimibus quatuor assumptis, reliquis subsequi iussis, se à tergo Attalo objecit: & jam Attalus vltimum discrimen adibat, & vel viuus vel mortuus in Philippi potestatem venisset, nisi impacta ad littus naue, in terram

se

se eiecisset. Fugam insuper suam consilio adhibito adiuuabat, aurea & argentea vasa, vestem purpuream, & si quid pretiosi in naue erat, per nauis catastromata & foros spargi iussit, quibus conspectis, qui primi in vacuam ejus nauem inuaserant, eo usque rebus spoliandis instabant, donec Rex ipse scapham diuersa insulæ parte nactus, tutus in continentem trajecisset. Nauem Philippus ad suam religatam abduxit; quo viso, reliqua Attali classis, Regem vel captum vel interfectum rati, omnes pugna excesserunt. Idem & Rhodij, qui in sinistro cornu pugnant, faciebant. Quo titulo Philippus, omni alioqui parte inferior, victoriam sibi asserebat: nam ad pugnam quod attinet, nihil in altero erat alteri comparandum. Nonaginta Philippus naues, & cum ijs nouem mille septingentos milites & remiges amisit. Apud Attalū & Rhodios sex non ampliūs naues desideratæ; homines centum & viginti interfecti, de capto nullo hostis gloriari potuit. Theophiliscus quū diē vnū prælio supervixisset, & ad Senatū rerū. in illo prælio gestarū seriē perscripisset, plenus honorū diē obiit. Cōstabat apud omnes, quū metu Philippi reliqui omnes mussarēt, solū eum & Rhodios & Attalum ipsū ad bellū contra Macedones pro Græcia capeßendum, excitasse: mortuū certē Rhodij meritis honoribus cumulabant, non ad oculos vano spectaculo in præfenti pascendos, sed ad memoriam nominis sempiternam exquesitis.

*Theophiliscus
nauearchis
mors.*

Perdomita Hispania Scipio in Italiam & Romam ad consulatum petendam redijt. Nec multa

Cap.53.

*Scipio Con-
sul declara-
tur.*

multa ad eam rem petitione aut ambitu opus e-
rat. Omnium animis tacita quædam diuinatione
infederat, Aut illo aut nullo vnquam duce,
tam triste bellum finem habiturum. Itaque nihil
aliud victoriam morari rati, quàm quòd comi-
tiorum dies non aduenisset, vbi illa illuxit, om-
nes tribus atque adeo homines, non solum con-
sulem renunciarunt, verum etiam Africam ei
prouinciam votis omnibus despondebant. Et
ipse Scipio eò inclinabat animo, facilius An-
nibalem ex Italia trahi, quàm pelli posse. Qua de
re grauis erat inter ipsum & Q. Fabium Max. in
Senatu concertatio. Fabium sustinebat Q. Ful-
uius, præter Capuam captam quatuor Con-
sulatibus & Censura conspicuus: Scipio po-
puli fauore subnixus, haud obscure præ se fere-
bat, si Africam prouinciam in Senatu non te-
nuisset, ad populum (vbi haud ambigua res fu-
tura erat) laturum. Veruntamen ne patritius
ipse ad plebem deficere, neuè rem per se bonam,
prauo exemplo tentare videretur, die vno ad
deliberandum sumpto, se in potestate patrum
futurum, & quod illi censuissent facturum dixit.
Senatus mediã viam ingressus, nec in Italia eum
retinendum, quod tetenderat Fabius, nec quod
ipse voluit, in Africam mittendum censuit.
Sed prouinciam ei Siciliam cum potestate in
Africam, si videretur, transmittendi, decre-
uit. In Siciliam quum venisset, ingentem ap-
paratum nauticũ Syracusis confecit. Quod eo e-
rat mirabilius, quòd Fabio nunc ærarij, nunc mi-
litis inopiam causante Scipio in Senatu, nec alio
se milite, quàm voluntario vsurum, nec impen-

fa

sa Rempub. grauaturum esse pronuntiasset. Nec frustra viri fiducia erat : omnes enim socij, omnes coloniæ, pro se quisque & quidem certatim alij frumentum, alij ferrum, lintea ad vela, arma, ornamenta, materiem, cibaria, qua re locus quisque maximè abundabat, militum denique quantum vellet polliceri : & ipse dum in Italia adhuc esset, quum triginta rostratas naues vt ædificaret ei à Senatu permissū esset, (veteres enim inde abducere vetabatur) ita operi instabat, vt die quadragesimo quinto quam ex syluis detracta materia esset, naues instructæ armatæque & in mare deductæ fuerint. Sed minimum hoc classis erat, quam in Africam ducere parabat. Quam rem dum omni studio in Sicilia curat, Lælium interim ad prædandum in Africam mittit, simul ne militem otio languere sineret, & ne focijs maiori, quàm necesse esset, oneri in Sicilia demorando esset. Lælius ad Hipponem in Africa excensione facta, longèque & latè agros depopulatus tantum metū Pœnis iniecit, vt ipsum Scipionem venisse sermone ferrent, & ex eo ad vltimam rerum suarum desperationem reciderent. Vbi verò non Scipionem, sed legatum eius ad prædandum tantummodo in terram egressum esse cognouissent, animis recreati novos delectus facere, & auxilia ad impetus hostium propulandos contrahere cœperunt. Ac ne tum quidem maiorum suorum more, quicquam illis de classe, qua Scipioni transeunti in mare occurrerent, in mentem venit. Magonem modo ad Insubres & Ligures in Italia concitandos, cum satis am-
pla

*Scipio clas-
sem ad trās-
mitten-
dum in Afri-
cam appa-
rat.*

*Classis Pu-
nica ab
Octavio
Pratore
capta.*

pla pecuniarum summa mittunt, dantque ei in mandatis, vt Annibali se iungat, vtque iunctis copijs vtrique Romam obsessum & expugnatum eant, vt eo saltem terrore Scipio ad salutanda reuocatus Africæ potiundæ spem omitteret: nescio enim quo fato, sed non maiorem de Scipione spem Romani, quàm terrorem tacito quodam animi augurio Pœni conceperant. Et forte accidit, vt dum aliam octuaginta nauium classem in Italiam Annibali suppetias laturam mitterent, omnes à Cn. Octavio, qui Sardinia tunc cum imperio præerat in itinere caperentur. Quæ causa fuit, cur ipse Scipio, vt qui nullum jam in mare hostem inuenturus esset, multò maiorem strongylii & onerarijs, quàm longis & rostratis nauibus parandis curam impenderet. Omnibus paratis classem omnem, omnes copias, ad Lelybæum conuenire iubet. Classis ipsa quinquaginta non ampliùs rostratis, quadringentis onerarijs, præteractuaras, constabat. Sedenim eo ordine, eoque apparatu instructa erat, vt non spectantium modò, verumetiam audientium animos stupore defigeret, nec vlla vnquam classis è Sicilia pari hominum expectatione soluerat.

*Cap. 54.
Scipionis in
classe ordi-
nanda so-
lertia.*

Rei ordinandæ curam tripartitò diuiserat. Lælio vt nauticos in naues cogeret, eosque in potestate haberet, imperauit; Pomponio Prætori mandauit, vt cibaria, aquam, & comæmentum reliquum nauibus imponeret; ipse milites in naues singulas iusto numero distribuendas delumpfit. Cum omnia jam in nauibus essent, scaphis

scaphis circummissis ex singulis nauibus, gubernatorem & magistrum & binos milites ad imperia accipienda in foro Lelybatano conuenire iussit. Vbi conuenissent, vnica ad omnes quaestio erat, an aquam cibarijs parem in nauibus haberent. Responsum est, cibaria & aquam ad quadraginta & quinque dies in parato habere: militibus deinde mandat, vt ordinem & silentium in nauibus tenerent: neue socijs naualibus in suis ministerijs, aut iurgando aut tumultuando impedimento essent: gubernatoribus & magistris vt Emporia (regio erat inter Carthaginem & Syrtim posita) peterent: omnibus edixit quem ordinem in nauigando seruaturus erat: Se ac L. Scipionem fratrem cum viginti rostratis ab dextro cornu, Lælium cum Porcio Catone in sinistro onerarijs praesidio futurum: rostratas singula, bina onerarias, praetoriam, in qua ipse nauigaturus esset, terna lumina habituras. Inde ad naues redire iussi, postridie, si venti cursum nauibus darent, profecturi. Ad spectaculum concurrerat ingens ex omni Sicilia multitudo, nec ædes modò & muros ad portum versos, verumetiam littora & rupes littori circumfusas spectandi causa occupauerant. Enimuerò non vt olim classis Atheniensium, Siciliam petitura, auro, argentoue, aut purpura, cæterisque conuiuij magis quam belli apparatibus fulgebat, sed ære & ferro omnia ad terrorem & formidinem composita micabant. Ipsum etiam silentium, non quale mœstis suboriri, sed quale ad res agendas intentis inesse solet, spectantibus & ipsis silentio defixis admira-

admirationem auxit. Sole orto, Scipio silentio per præconem imperato, deos deasq; qui maria terrasque colerent more patrio precatus, ut quod agere pararet, bene vorteret, cæteris deinde solennibus peractis, quum cæsaræ victimæ exta sua manu in mare projecisset, ferrum strinxit, & scisso retinaculo signum proficiscendi tuba dari iussit: ad quam tantus undique clamor sublatus est, penè ut Carthagine, per tot maris intervalla exaudiri posset, omnibus fausta omnia, victorias, triumphos, & quod omnes victorias & triumphos superaret, bellifinem ominantibus. Secundissimo profectus vento: quia tamen nebula semel atque iterum in itinere suborta visum gubernatoribus auferbat, Emporia, quod volebat, non tenuit, sed tertio demum die propiùs Carthaginem, dextrorsum ad promontorium, quod Pulchrum rum dicebatur, chartæ vulgatæ Apollinis nunc habent, descendit, classemque vniuersam ad portum Uticensem occupandum præmisit, urbem ipsam terrestribus copijs mox tentaturus. Quum verò considerato urbis situ, ejus expugnationem majoris rem negotij, quam animo præceperat esse comperisset, relictis ibi modicis ad speciem oppugnationis copijs, ipse proxima Africæ loca vastat, urbes capit, Syphacem, qui rupto cum Romanis scedere ad Pœnos defecerat, castris cum ingenti clade exiit, eundemque mox cum Asdrubale acie vicit, quumque hostem in agris ampliùs non inueniret, ipsum belli caput Carthaginem petere instituit. Itaque Tunetem (nunc Tunisam vocant)

vocant) urbem per se validam, & operibus munitam, nec duodecim amplius millibus Carthagine distantem, sed sub Romani exercitus aduentum, non solum à præsidio, verumetiam ab incolis desertam occupat, pro castris eâ ad Carthaginem oppugnandam vsurus.

Vix confederat, quum classem Punicam portu Carthaginis egressam Uticam tendere (nec dubium erat quin ad classem Romanam delendam pergerent) animaduertit. Quo viso, ommissa ad tempus Tunete, citato, si vnquam, cursu, cum toto exercitu Uticam aduolat. Constat, si pari celeritate Pœni vsi fuissent, vniuersam, quanta quanta erat, Romanorum classem vel capi, vel incendi potuisse. Illi verò gradum mouentes magis quam promouentes, metuque & consternatione, veluti compedibus injectis constricti, trium non amplius horarum iter vix die conficiunt; sub vespèram verò ad portum quum appulissent, tota deinceps nocte, ad anchoras in salo stabant, postmodum classem explicant, in cornua diducunt, & copiam scilicet pugnandi hosti faciunt. At Scipio, tantum errorem partim quidem celeritate sua, multo verò magis cunctatione & inertia hostium correctum sentiens, pugna abstinuit, sed onerarias suas, in quibus & commeatus & apparatus reliquus omnis erat, præsentis periculo eripere satagens, omne postquam aduenit tempus classi muniendæ dabat, onerarias quadruplici ordine in portu instruxit, non uti solet ad nauale prælium cum remigio, sed malis, asseribusque, & tabulis ab alia naue in ali-

Cap. 55.
Classis Ro-
mana à
Scipione
gravissimo
periculo ex-
cisa.

A a

am

am tota classis latitudine trajectis, anchoralibusque & alijs, vt ad manum forte erant, funibus inter se alligatis: media verò inter ordines relinquebantur spatia, per quæ minora nauigia excurrere, & hostili classi vim inferre possint. Horum tamen nullus in hoc prælio vsus erat: nam & à maioribus hostium nauibus, si qua excurrissent, momento obruebantur, & non minus suorum sæpe quàm hostium telis, vbi procurrerant, subjecta erant. Tota vis in onerarijs erat: eæ Punicis triremibus celsiores erant, & Scipio illas mille delectis propugnatoribus instruxit: Hij cum socijs naualibus conjuncti, subeuntem Pœnum tanquam e vallo, multis vulneribus arcebant. Pœni, vt culpam quam cunctando contraxerant egregiè edito certamine eluerent, quùm se frustra in aduersum scandere multis irritis conatibus sensissint, manes ferreas firmissimis catenis illigatas onerarijs injiciunt. Hæ injectæ, naues Romanas, ruptis quibus colligabantur funibus, magna vi auulserunt. Inde toti patere ordines, viaque ad classem perdendam aperta, nisi Pœni flagitio culpæ addito, quàm tardè venerant, tam citò abijissent. Sex onerarias rapuisse contenti triumphantes Carthaginem reuertuntur. Quom si Annibal ibi dux, si Asdrubal frater, si pater Amilcar, aut veterum ducum Punicorum aliquis affuisset, non Attilio olim luctuosior, quàm nunc Scipioni Africa fuisset. Scipio terrestribus hætenùs quàm naualibus prælijs assuetior, periculo magis quàm clade monitus, classem deinceps vallo fossaque munire didicit.

Castris

Castris naualibus ad Vticam permunitis, Tunc redit. Et Carthaginem vt prius oppugnare statuit. Pœni, quamuis urbem & maximam & firmissimam haberent, omnia tamen Scipionis virtute inferiora esse cogitantes, legatos ad eum de pace mittunt. Nec Scipio post perdomitas Hispanias, post captum Syphacem, victum Asdrubalem, totam Africam victricibus aquilis peragratam, finiti atrocissimi huius belli decus exiguam laudis accessiorem fore arbitratus, à pacis consilijs abhorrebat. Eò magis quòd ad eum allatū fuerat, Seruiliū Cos. Africam prouinciā sibi dari in Senatu petijse. Itaq; pacis cōditiones dat; si illis conditionibus pax placeret, legatos Romam ad Senatum mitterent, se inducias interim datarum, triduum nunc ad deliberandum dare. Pœni inter spem metumque ancipites, non tam quid potissimum consilij caperent consultabant, quam omnia, & quidem diuersissima simul facere cogitabant: nihil enim de conditionibus recusantes, legatos alios ad Scipionem de inducijs continuandis, alios Romam de pace, tertios ad Annibalem & Hannonem ex Italia reuocandos, mittunt. Senatus, & ipsi pœnes, & Scipionis literis admoniti, nunquam pacem conuenturam, si Annibal in Africam cum copijs trajiceret, Seruiliū Consulem; vt Annibalem acerrimo bello detineret, datis ad eum literis rogabāt. Seruilius autē siue inuidia propter negatā sibi Africam prouinciā, quod ipse magis credi voluit, siue quod vulgò creditum erat, insita quadam inertia, nihil aduersus hostem mouit. Ita

*Carthaginis
oppugnatio.*

*Pœni indu-
cias violant*

quo tempore legati pacem Romæ petierunt, Annibal imposito nauibus exercitu, post decimum sextum demum annum, Italia relicta in Africam trajecit. Quem vt venisse Pœni senserunt, nec dum reuersis quos Romam miserant legatis, non pactas modo inducias temerè soluerunt, verumetiam jus gentium, in legatis Romanis ad se ea de causâ questum missis, violarunt. Cn. Octavius classis præfectus in Sicilia relictus, cum ducentis onerarijs & triginta rostratis per induciarum tempus in Africam trajiciebat: satis prospero vento vsus, donec in conspectum Carthaginis venisset, vento subitò destituitur. Mox (vt tranquillum ferè tempestas in mari sequitur) tanta incidit ventorum vis, vt tota classis disjiceretur; aliæ ad dextrum sinus latus, aliæ ad sinistrum, pars ad insulam Ægimurum, quæ inter duo sinus illius cornua jacet, expulsa est. Pœni prædæ magis quàm vel pacis vel pactorum memores, Asdrubalem, cum quinquaginta nauium classe, ad naufragia Romana toto mari fluitantia colligenda emiserunt. Id indignè ferens Scipio, rursus legatos questum de injurijs & inducijs violatis Carthaginem misit. & ex vrbe magistratum magis cura quàm multitudinis voluntate incolumes euaserunt, & altum tenentes à quatuor quinquereimis Punicis aperto Marte incessabantur. Veruntamen quum legati Pœnorum per eosdem dies & flagrante adhuc eorum crimine Roma reuersi in stationes Romanas incidissent, nihil in eos atrocius consuluit Scipio, sed incolumes dimisit, magis quid se & populi Romani

*Scipionis
fœderum
reuerentia.*

Romani moribus & institutis dignum esset, quam quid Pœni meruissent, cogitandum esse censens. Annibal Adrumetum, sex fere dierum à Carthagine iter, non procul à Syrte cum classe appellit: quod eo consilio fecit, ne statim in terram ad Carthaginem egressus cum Scipione configere cogeretur. Paucis post diebus sequutum est memorabile illud prælium inter duos clarissimos omnium terrarum & temporum duces Scipionem & Annibalem, quo victus Annibal Punicum secum traxit imperium. Carthaginem ex acie fugiens, primarius de pace petenda suafor & in Senatu & ad populum fuit; Pœnos à Romanis non prælio jam, sed bello victos esse fassus. Tum serio de pace agi cœptum, missique ad Scipionem rursus legati, qui eisdem quibus prius conditionibus pacem dari peterent, Scipio non quidem indignas, ut olim Artilius, aut superbas, sed tamen prioribus duriores dedit. Priori formula viginti naues relictæ: hac omnes ademptæ erant præter decem, easque triremes tantum. Antè omnia ex Octauij naufragio raptæ, cum quæ inerant rebus, naues reposcebantur. Naues statim conquistæ & ad vnum fartæ tectæ redditæ. De rebus æstimatio Scipioni permessa. Scipio quæstores publica, dominos priuata profiteri iussit: juxta eorum professionem damnum ad viginti quinque millia pondo, hoc est, bis centum quinquaginta coronatorum millibus æstimatum fuit. Id non solum integrum, venumetiam præsens solutum, cætera impetrabilia fecit. Quum pax peteretur, noctem

*Annibal in
Africam
reuersus.*

vnam ad deliberandum sumpsit Scipio. Magnitudo, situs, munimenta vrbis oculis occurrebant. Sita erat in Isthmo trecentorum sexaginta stadiorum, hoc est, quadraginta quinque milliaria Italica in circuitu complexa: sexaginta stadiorum collo Isthmus continenti iungebatur, quod totum spatium firmissimo ex lapide quadrato muro emuniebatur. In medio arx erat Byrsa dicta, Capitolio Romano par: ingens ciuium multitudo, ingentes rerum & diuitiarum copiae, & quod hijs omnibus majus ampliusque erat, Annibal intus dux, acie quidem fusus, sed qui dato exercitu rursus pugnare possit. Nec tamen ista omnia Scipionem tantopere ad pacē dandam inclinabant, quā de Claudio Nerone Consule eodem cum imperio properante fama. Prioris anni Consuli Seruilio magis non data quā negata provincia fuerat Claudio, inuito etiam populo, Africa cum quinquaginta quinquerecium classe à Senatu decreta iam erat. Is dum Italiae oram praeuertitur, ad conscriptionem quā nauium, quā militum faciendam scedis tempestatibus alia post aliam incidentibus laceratus iustas parum honestae ambitionis penas dedit, & exacto imperij sui anno priuatus Romā rediisse memoratur. Audita certe erat Scipionis vox sapientius affirmantis, per Seruiliū primò, deinde per Neronem stetit, quo minus bellum illud excidio Carthaginis finiretur. Bellum sensu quidem, utpote in Italia gestum, priore asperius, tempore breuius, cladium vel multitudine, vel magnitudine, haudquaquam par: naualibus illud, hoc ter-
restribus

restribus prælijs & cladibus vtrò citroque illatis clarius. Iustis certè classibus toto hoc bello, præterquam sub ipso ejus initio concursum non est. Prælia modo ex occurſu & per occasionem contracta: quibus quum superiores plerumque Romani essent, maris dominium toto deinceps bello tenuerunt. Inde fiebat vt & milites & commeatus in Siciliam & Hispaniam (sine quo nunquam hoc bellum confici potuisset) pro arbitrio ipsi mitterent, & ex Africa vicissim ad Annibalem missos omni loco interciperent. Hinc primùm Annibali rerum suarum desperatio orta, hinc ejus in Brutios, & extremum Italiæ angulum secessus, & in Africam transmittendi, quum occasio Scipioni, tum facultas præbita. A primo bello Punico capto, ad hoc finitum sexaginta tres, ab hoc verò finito, ad Seruatorem nostrum in carne reuelatum ducenti circiter numerantur anni.

Libri tertij finis.

Sit laus Deo.

A a 4

HISTORIÆ NAVALIS

Antiquæ Liber Quartus.

Argumentum.

Rodij inimicitias cum Antiocho pro Romanis ultra suscipiunt. Antiochi in Græciam cum classe descensus. Pugna navalis ad Coricum inter Polixenidam Nauarchum Regium, & M. Liniū. Pugna navalis inter eundem Polixenidam, & Paufstratum nauarchum Rhodium. Pugna navalis inter Rhodios & Annibalem ad Sidam. Alia pugna ad Myonesum, inter Aemiliū Præntem Romanum & Polixenidam. Triumphus navalis Octavij de Rege Macedonum Perseo. Tertium & ultimum bellum Punicum. Urbis obsidio capta per Censorinum. Varia in hac obsidione pugna navales. Et demum urbis excidium. Rerum post everfam Carthaginem in orbe terrarum status. Bellum Mithridaticum, Rhodiorum cum Mithridate in mari congressus. Rhodiorum urbs à Mithridate obsessa. Pirei Athenarum portus obsidio maritima per Syllam instituta eiusq; expugnatio. Pugna aliquot navales inter Romanos & Ponticos commissa. Sertorij res in mari Hispanico gestæ. Insula fortunatæ, & Sertorij ad eam instituta navigatio. Bellum piraticum. Servilij de piratis victoria; Pompeij Magnus Romani Imperij Admirallus constituitur. Piratas miro ingenio omnes sine pugna in potestatem redigit: *Maris mediterranei Insula omnes*

omnes in potestatem Romanorum veniant. Pugna prima naualis inter Gallos, & Romanos in Oceano commissa. Caesaris in Britanniam traiectus. Pugna naualis inter Casarianos & Pompeianos ad Marsyliam. Caesaris à Brundisio in Epirum aduersus Bibulum transmissio, & varia partium in eo bello res. Pompeij in mari potentia: eiusdem post pugnam Pharsalicam in mari cades. Caesaris in Egyptum appulsus, & varia eius cum Alexandrinis pugna. Euphranoris nauarchi Rhodij virtus, laus, & mors. Egregia inter Vatiniū, & Octavianū in mari pugna edita. Caesaris in Africam transfretatio, pericula, pugna, victoria. Bruti Cassijque res in mari gesta. Ingens pugna in mari eodem quo ad Philippōs, die pugnatum est inter Caluinū Casarianū & Aenobarbū Pompeianū duces in mari Adriatico commissa. Antonij in mari contra Aenobarbū constantia. Sex. Pompeius mare classibus obrinet: eius cum Octavio Cesare & Antonio colloquium in litore, & pax inter partes stabilita; Eadem paulo post ab Octavio Cesare rupta. Varia & luctuosa inter Pompeianos & Casarianos in sinu Cumano pugna. Horrendum naufragium Casarem classe exiit. Alia deinceps Casarianorum naufragia. Agrippa loco Calvisij Nauarchus à Cesare constituitur. Varia inter Agrippam & Pompeium pugna nauales. Pompeij ad Tauromenium in mari victoria. Vltima inter Octavianū & Pompeium ex promocatione in mare pugna, in qua debellatum est, & Pompeius fusus in Asiam profugit, ubi occisus est. Bellum in-

*iter Octavianum & Antonium oritur : utrinque
apparatus nautici ; & demum pugna ad Acti-
um, quæ Cæsari imperium, terrarum verò orbi
pacem peperit, & Historiam Naualem Anti-
quam claudit.*

LIBER QVARTVS.

Bellum Punicū secundum finitū excepit Ma- Cap. I.
cedonicum, secunda & ipsum vice cum Ro-
manis susceptum. Vetus iniuria, & durissimo
P. R. tempore inita Regi cum Annibale amicitia,
illatumq; bellum altius animis infederant, quam
vtillo foederum prætextu eximi aut oblitera-
ri possent. Pronis verò ad vindictam animis
recens insuper accessit causa ; quòd Annibali
in Africam aduersus Scipionem transmittenti
Rex quatuor armatorum millia suppeditasset.
Huic aliæ duæ extra quæsitæ addebantur : al-
tera Etolorum & Atheniensium, qui Roma-
norum amicitiam non ita pridem indepti fue-
rant, & totius ferè Græciæ de Macedonum
iniurijs frequentes apud Senatum deposu-
erant querelæ : altera, quam ipsi olim Macedones
contra Persas vsurpauerant, speciosus ille Græ-
ciæ liberandæ titulus. Hijs de causis bellum in-
dictum, in quo præter copiarum & comea-
narum de loco ad locum subuectiones, nihil
prorsus memoria dignum nauibus gerebatur :
cuius rei non tam partium arbitrium, quam
belli ratio, causâ erat. Macedonia enim præter
Demetriadem, eamque longè ad orientem, &
Hellespontum positam, nullum in toto mari
paulo

paulò ampliorem ad classẽ accipiendam portum habuit. Ad Adriam verò & Occidentem si nauigandum erat, vel Illyriorum vel Epirotarum portibus, plerumque & nauibus utebatur. Neque vero hoc aut longi temporis aut multi discriminis bellum erat. Tertio demum anno à T. Quintio ad Cynoscephalas victus Philippus & debellatus pacem petijt, eamque duris demum conditionibus obtinuit. Inter alia, non solum quicquid nauium esset tradere, verum etiam Demetriade, ne quàm mari se mouere posset, cedere iussus est.

Cap. 2.

*Rhodiorum
aduersus
Antiochum
fiducia pro
Romanis.*

Interim Antiochus Syriæ Asiæque Rex, (sitis, credo, Orientis res ad Romanos trahentibus) nulla iniuria lacesitus, vltro belli Macedonici incendium alere parabat, quo ipse postea conflagrauit. Centum ei testæ naues erant, præter ingentem lemborum, cercurarum, aliorumque minoris formæ nauigiorum vim. Cum hac classe è Syria soluens, Ciliciam perueniret, vt primo quoque tempore in Græciam appulsus Philippo iungeretur. Quo audito Rhodij, qui hac potissimum ætate summam in mari existimationem inter omnes Græciæ populos obtinebant, legatos ad eum mittunt, denunciantes, ne vltra Nephelida, (promontorij in Cilicia nomen erat) progredieretur. Si faxit, pro hoste habituros. Quæ res grata adeò Romanis fuit, vt bello mox in Græcia, deinde & in Asia finito, nunquam eos satis pro merito beneficijs à se cumulatos esse existimarent. Nec Antiochus ipse hanc tam minacem exigui quamuis populi vocem apertè spernere audebat.

bat. Sed ut eos domi, tantisper dum ipse in Græciam appulisset, contineret, legatos eorum benigne accepit, comiter audiuit, & honorifice dimisit. Responſa verò, purgantis magis, & ſuſpicionem, ſi quam de ſe veluti bellum Romanis illaturo conceperant, amolientis, quàm propoſitum affirmantis erant. Quæ omnia mox in Rhodiorum concione, miſſa in eam rem legatione, confirmauit. Quam cauſam dum legati præmeditatis ad id ſermonibus ad populum in foro agerent, ſuperuenit nuntius, debellatum Philippum ad Cynoscephalas in ea iam fortuna eſſe, ut ultro pacem à Romanis peteret. Quo percepto, & legati de victoria Romanorum latari viſi, & ab Antiocho mox alij in Græciam ad Quinctium gratulatum miſſi. At Romani, tranſacto iam cum Macedone bello, conſilia ab Antiocho cum Annibale inita, & inſtitutum eius in Græciam ad opem Philippo ferendam iter legatis truculentiùs exprobrantes, quin vos, inquiunt, miſſis gratulationibus, quæ plus in ſe fictionis quàm fidei habent, Regi veſtro renuntiate, Europa omni ei abſtinentum eſſe, neuè aut ipſi eò tranſeundum, aut copias claſſemue tranſmittendam, Græci vero nominis ciuitates liberas vbique & ſuis legibus relinquendas. Facile apparuit, pro parua via magnam Antiocho mercedem pendendam eſſe. Nec tamen bellum ſtatim indictum: totum quinquennium, conſilijs, colloquijs, legationibus ultro citroque mittendis & conditionibus ſcribendis datum. Tandem verò quum Regem non ſolum literas ad Annibalem dare, & viciffim

*Antiochi in
Græciam
desensus.*

Cap. 3.

vicissim ab eo accipere, verum etiam institores
& ministros suos ad sollicitandos nobilissimos
animos cum multis indies Carthaginem
mittere, iamque Annibalem apud Regem esse, &
utrosque in Europam ad Hellespontum trans-
gressos, Romam allatum esset, bellum ab An-
tiocho jam indictum interpretantes, & ipsi ei
bellum per fœciales more patrio indicunt, &
Acilium Cos. in Græciam conatibus Regis oc-
cursurum mittunt. Antiochus primo statim ap-
pulsu Demetriadem & Chalcidem in Eubœa,
Eubœamque ipsam, loca Philippo dudum à
Romanis adempta partim vi, partim civium
voluntate recepit. Iamque non solum mare
tractus illius omne, sed etiam tota illa Græciæ
ora Hellespontum vsque & Bosphorum Antio-
chierat, ut non medioeri profectu bellum con-
tra Romanos inchoasse videretur. Sed brevis ei
erat rerum tam fœliciter cœptarum lætitia.
Acilius enim in Græciam transgressus, omnis-
que primi occurrerant, Ætolis, aduersus Re-
gem, Thermopylarum fauces nec victoris nec
magni Regis more insidentem contendit, dei-
ctumque ex angustiis, tota Græcia fugauit.

Ephesum Rex quum sine respectu perfugis-
set, recepto ibi animo, non ipse sibi, non ali-
us quisquā, non ipse Annibal ei persuadere po-
tuit, eò audaciæ processuros Romanos, ut in
Asiam transmitterent. At Annibal, Imo her-
cle, inquit, ô Rex non tam illud mirandum ali-
quando fuerit, si Romani suo tempore in Asi-
am traiecerint, quam miraculo nunc est, non-
dum in Asiam transgressos esse. Cuius rei non
alia

alia causa nunc est, quam quod Acilius, Grædam, non Asiam prouinciam fortitus sit; restatque aliquantulum in Ætolia belli, & res Græciæ a te modo turbatæ in ordinem redigendæ: accedit eodem, quod in exitu nunc annus, & cum anno Acilij consulatus est. At enim quam primum noui Coss. renuntiati fuerint: simul illos creatos, & Asiam eorum alteri prouinciam decretam esse audies. Mouit Regem non tam viri autoritas, quam rerum ratio, & quod eodem forte tempore, Romana classis, sub Attilio Prætore per Asiæ littora vagari, allatum esset. Itaque missi extemplo, in vltimum orientem ministri Regij, ad conquisitionem militum faciendam. In præsentem vero, prælio nauali cum Attilio dimicare placuit: Ad quod Regem sua sponte inclinatum impulit nauarchus Polixenidas, quo vno ad res maritimas plurimum fidebat. Sub hoc tempus, quum Romani bellum Asiæ omnino inferre decreuissent, nec aliud rebus impedimento esset, quam quod comitiorum nouis Coss. creandis dies nondum venisset, reuocato Attilio, nouum classis præfectum M. Liuium, cum maioribus copijs, ad mare interim obtinendum mittunt; is ostijs Tiberinis egressus, Italiæ oram legit, & in itinere à Rhëginis, Locrensibusque & alijs tractus illius populis naues ex formula accepit. Romani enim, post primum bellum Punicum finitum, cum ciuitatibus maritimis, siue sociæ illæ, siue amicæ tantum erant, si quando fœdera cum illis vel de nouo icenda, vel ex causa renouanda essent, quo magis ærario suo parceretur,

de

Polixenidas nauarchus.

de certo paulum longarum numero cum socijs
 navalibus ad bellum, mittendis pacificebantur.
 Itaque Liuius contracta octoginta nauium lon-
 garum classe, Corcyram primum appellit. Ibi
 quo in statu res essent edoctus, Peloponesum
 contendit, & ad Maleam, quod promontorium
 in ea est, Cræte obuersum, peruenit. Hic illi
 occurrit Attalus Rex: ab eò certiora omnia cog-
 nouit: Attilium non procul inde ad Piræum
 Athenarum portum stationem habere, ex vetere
 classe centum viginti rostratas cum illo esse,
 Polixenidam classis Regiæ præfectum, ad E-
 phesum pugnae nauali intentum stare: sibi præ-
 terea viginti quinque nauium classem in parato
 esse, & Rhodios, præcipuos illarum regionum
 in mari bellatores cum pari numero nauium in
 tempore affuturos.

Cap. 4.

Quibus rebus lætus Liuius, vetere Attilij
 classe suæ adiuncta, hostem querere instituit.
 A Piræo, quum Delum peruenisset, ibi venti
 ab Aquilone ingruentes eum aliquandiu te-
 nuerunt. A Delo enim Ephesum, quæ Polix-
 enidam cum classe stare acceperat nauigantibus,
 Aquilo in oculum incurrit. Polyxenidas quum
 Liuium maioribus multò copijs, quam quibus
 Attilius nuper ad Piræum stabat, ad Delon esse
 cognouisset, nuntium properè ad Antiochum, qui
 cum parte classis ad Hellepontum transitu ibi Ro-
 manis clausurus aberat, mittit. Nec Antiochus
 accepto nuntio quicquam ad summam diligen-
 tiam reliqui fecit, quò citius Ephesum reuo-
 laret: vbi aduenisset, concilio militari statim
 aduocato, descendendumuè in pugnam naualem
 cum

cum Romanis necne foret, singulorum sententias exquirebat. Polixenidas, enimvero non tam illud nunc querendum, quam è vestigio mouendum, & sine dilatione hosti occurrendum esse censuit. Sat magnam iam esse Romanorum classem; quid futuram, si, Attali & Rhodiorum classes illis iungerentur? scire se Romanos numero aliquantum præstare: sed eisdem & genere nauium, & maris usu, & cæteris omnibus esse inferiores. Magnam illos, vel ceneriarum, vel quod tantundem esset, comineatibus, & impedimentis onustam classem moliri. Cui se, cum expeditis, versatilibusque & præter militem remigemque nihil in se oneris habentibus occurrurum. Denique suo malo intellecturos propediem Romanos quantum ars virtusque bellica vanis sine consilio viribus præstaret. Antiochus, quum prælio naturali decernere placuisset, rem curamque eius omnem Polixenidæ permisit. Is postero die, cum centum nauibus, quarum septuaginta constaret, reliquæ apertæ erant, soluens, Liuius ad Coricum Phocæ promontorium occurrit. Centum Liuius & quinquaginta nauium classem habuit: è quibus centum & amplius rostratæ erant. Et ei Attalus ad prælium exeunti cum viginti rostratis totidemque apertis se adiunxit. Primo congressu, accidit res quæ alijs forsitan pauiorem injicere potuisset. Sex in classe Romanæ Punicæ erant. E quibus duæ quo magis fidem suam Romanis ostentarent, ante reliquam classem euectæ, cum tribus Regijs concurrerant. In hoc conflictu vna ex Punicis à duabus

*Punica
nauis ad
Coricum.*

B b

Regijs

Regijs circumuenta & capta fuit, altera ad classem Romanam trepida refugit. Liuius ira & indignitate rei furens magis, quàm aduerso casu motus, cum sua quinqueremi, non expectatis alijs in hostem procurrit: illum eadē duæ naues, quæ Punicā ceperant, circumfistunt. Qui, quum aliud non posset, remiges remis in aquam dimissis nauem sistere, & in vestigio firmare iussit: Tum milites suos cohortatus, Romanæ virtutis aduersus regia mancipia meminisse iubet: illi totis viribus connixi in subeuntes hinc inde Polixenidæ naues ferreas primùm manus injiciunt, & viriliter aduersus imbelles hominum genus dimicantes vtramque hostium nauem momento temporis expugnant.

Cap. 5.

*Victoria
Romano-
rum naua-
l. ad Cori-
cum.*

Polixenidas binarum nauium temerè in hostem prouectarum iacturam nihil moratus, cum cornu in quo constiterat, Liuium magno impetu incurrit: & iam classes totæ vndique concurrerant, immistæque inter se naues, vix vt dignoscerentur, pugnando erant. Hic singulæ veluti duello congressæ: ibi vnā plures circumfistunt. Hinc ex vulnere morientium gemitus, illinc per fractis nauibus vnā mergendorū clamor & eiulatus audiebatur, agilitate & remorum vsu Polixenidas, firmitate & robore militum superabat Liuius. Attalus quum operam suam, qua parte ipse Liuius pugnabat, superuacaneam esse cerneret, ad aliam, qua magis laboratum est abreptus, pugnam terribilem ciebat; adeo quidem vt fugæ initium ab hac parte hostium inciperet. Polixenidas, quū se & multitudine nauium, & genere militū, quod

quod minime sperabat, superari, remq; suam inclinatam animaduertisset, priusquā manifesta fuga & cædes fieret, suis receptui signū dat; quūq; illi aduersæ classis ordinibus, quibus veluti retibus iniectis implicatę hærebant, multo conatu se extricassent, tum demum fuga omnes, se duce, Ephesum abire iubet Romani, quamdiu spes assequendi erat, acriter insequiebantur: idem & Attalus faciebat; sed quum naues suas, quę quidē maioris formę essent, tardas; quę verò leuiiores, ad vim inferendam inutiles esse comperrissent, victoria contenti, Phocęam & Cissuntem vrbes in continente Asię positas, sed ab hoste desertas, veluti Asię primitias occuparunt. Captę sunt ex Antiochi classe cum milite & remige naues tredecim; mersę decem: ex Romana classe, vnica illa desiderata, quam initio pugnę a suis exclusam & captam fuisse memorauimus. Pugna finita superuenerunt naues Rhodię viginti quinque, duce Pausistrato. Vbi ad præfectum Romanum venissent, pudore confusi aliquantisper stabant, quòd in tempore non aduenissent. Liuius satis fœliciter gesta re, bono eos animo esse iussit, illustriorem suam sine illis de hoste victoriam interpreta- tus. Aucta tamen sua illorum accessione classe, confestim Ephesum contendit, vbi ante portum classē suam explicuit, & hosti potestatem pugnandi fecit: quum nemo in aduersum procederet, Attalicis Rhodijq; navibus dimissis, Chion redijt. Quę omnia T. Liuium sequutus tradidit Trogius Pompeius, vt egregiam de hoste victoriam reportatam consentit, ita non Liuium,

uium, sed *Æmilium Romanorum*, Regionum vero non *Polixenidam*, sed *Annibalem nauarchum* facit. Quod ut lectori substractum nolui, ita præter nominis & familiæ decus nihil reperio, quod narrationē *Liuianam* suspectam faciat; omnium locorum & temporum historiam complectebatur *Trogus*, Vnas *Romanorum* res scribendo *Liuius* minus facilè in ciuitatis illius annalibus errare potuit. *Annibalem* certè tam memorabili prælio à gentilitio suo victum non tacuisset. *Æmilium* verò illum quem refert *Trogus*, classis præfecturam *Acilio Cos.* indeptum fuisse in annum sequentem quo *L. Scipio Cos.* in *Asiam* cum exercitu traiecit coniectum reperio.

Cap. 6.

Antiochus, nauali ad *Coricum* pugna ictus, totam deinceps hyemem classi maxime parandæ animum intendit: ita & hostem transitu prohiberi, & maris dominium vno infelici prælio ferè amissum retineri posse videbatur. Occurrebat, se ditissimum in terris principem, primò statim cum *Romanis* certamine non alia re magis, quàm nauium penuria cessisse: ducentis *Romanos*, se non ampliùs centum nauibus instructum ad pugnam descendisse. Itaque classē verè *Regiam*, & tanto nomine dignam, ædificandam instruendamque esse in concilio edixit, & extemplò *Annibalem* in *Phœniciam*, ad naues inde conquirendas mittit. Qua re *Romæ* cognita, & ipsi solito maiore cura impensaque classē apparant, & *M. Æmilium* cognomento *Regillum* *Liuius* in classis præfectura successurum mittunt.

Primo

Primo vere, Rhodij, vt segnitiei notam prior
 re anno forsitan contractam, festinatione jam
 & diligentia eluerent, triginta quinque naues,
 nihil vt addi posset, instructas eodem Pausistrato
 duce in mare emittunt, vt quacunq; res polce-
 ret, Romano præfecto præsto essent. Erat
 Pausistratus, vt manu fortis & ingenio ferox,
 ita lingua promptus & dicax, multisque ille
 verbis & priuatim ad amicos, & in concioni-
 bus ad populum, in Polixenidam classis Regiæ
 præfectum inuectus fuerat, exulem subinde
 (erat enim genere Rhodius, sed ab aduersa fa-
 ctione ciuitate pulsus, & propter virtutem in
 honore apud Regem habitus) appellans: e-
 tiam a Liuiο modo cum tota classe Regia in
 fugam turpiter coniectum memorabat. Sæpe
 etiam vt sibi cum fugitiuo illo concurrendi fa-
 cilitas à dijs daretur, votis omnibus exoptabat.
 Quibus de rebus certior factus Polixenidas, eò
 animum aduertit, vt ventosam æmuli sui lin-
 guam non tam verbis, quàm re gesta & manu re-
 futaret, rem omni victoria potiore, vindi-
 ctam de eo, si sumi posset, fore arbitratus. Fi-
 dum igitur ad eum nuntium mittit qui cum
 Pausistrato ageret, esse quidem Polixenidam
 in summo honore apud Regem, sed nulla eum
 re æquè teneri ac patriæ desiderio: malle li-
 berum in patria viuere, quàm tam splendido
 seruitio apud Regem detineri; posse illum,
 non velle tantum insigni facinore, & Rhodi-
 orum ciuitati publicè & priuatim Pausistrato
 gratificari: operæ pretium non aliud quàm re-
 ditum in patriam a Pausistrato pacisci. Stetit

Pausistratus
 in.

*Polixenida
adversus
Pausistratum
fraus.*

paulisper miraculo rei difixus Pausistratus, & quid tandem afferret, nuntium effari iussit. Ille se ni prius fides tam consilij tegendi, quam pacti præstandi detur, verbum amplius additurum negat. Data acceptaque fide, infit nuntius: Classis Regiæ potestatem, quod nemo ignorabat, penes Polixenidam jam esse: eam illum vniuersam Pausistrato in manus traditurum. Major primò res visâ, quàm vt Polixenidas præstando videri posset: rei deinde conficiendæ rationem exigenti, ait nuntius: Classem omnem Ephesi nunc in apparando esse, Polixenidam data opera omnem rerum apparatus omisurum: non remigem, non nautam, non militem ad classem frequentem habiturum, naues alias per speciem reficiendi in naualia subducurum, alias per comineatus petendi occasionem ablegaturum, reliquas nec remigio, nec milite, nec armis instructas, Pausistrato in pugna, si Ephesum appelleret, extra portum vel capiendas, vel pro arbitrio corrumpendas obiecturum. Pausistratus rem, modò fides promissis stet, non improbare, rationem conficiendæ vt probabilem facilemque laudare etiam, fidem modò vt non suspectam, ita nullo pignore obstrictam pro incerta & dubia habere. Tandem eò deuenit, vt nisi Polixenidas se promissis staturum literis sua manu, præsentē & inspectante nuntio in id ipsum mittendo scriptis, & suo signo impressis, confirmaret, se fidem habiturum pernegaret. Polixenidas periculi magnitudine paulisper addubitare visus. Quum verò & hanc conditionem parua desiderio acceperat impleissetque,

pleretque, tum demum Pausistratus isto veluti
fidei autoramento & ipse fidere, & Polixeni-
dam additis vltra pactiones promissis ad rem
peragendam adhortari cepit.

Rebus sic compositis, rarus deinde nauta E-
phesi in portu aut vrbe conspici, naues alia
post alias in naualia subduci, alia ablegari, tri-
remes aptatis velis in onerarias mutari, nihil
promore nautico & militari fieri. Vulgaban-
tur præterea de stipendio nauticis subtracto, quo
magis ex causa abesse viderentur, fabulæ, om-
nia denique sic agebantur, vt aut veræ proditi-
onis aut profundæ socordie speciem haud du-
biam intuentibus præberent. Interim naualia,
ne quid efferretur, clausa & custodijs septa te-
nebantur. Ibi fabri veluti ergastulis inclusi, na-
uibus vel veteribus reficiendis, vel nouis fa-
bricandis, præsentē Polixenida, & stipendia
augente, operam intentissima cura nauabant.
Milites verò socijque nauales, & reliqua turba
nautica per ciuitates vicinas distributi, sub
grauē edicto, ne quis inde se moueret, sed in-
tenti signum expectarent: vbi datum accepis-
sent, cōfestim Ephesum concurrerent, cor-
pora interim curarent, animas verò ad rem,
vbi causa posceret, gerendam intentos haberent.
Hoc omni tempore Pausistratus ad Samum clas-
sem tenuit, mistos verò remige milites, non
in portu, sed in vrbe & agris, diuersoria & po-
pinas frequentare patitur, classis partem ad
commeatum longè ex continente petendum
mittit, non stationes, non vigilie pro more
habitæ. Denique qua incuria & negligentia

Cap.7.

Bb 4

Polixcui-

Polixenidas se vsurum dixerat, in eam Pausistratus re ipsa prolabitur. Quod vbi per spectatores quos plurimos spectata virtutis & prudentiæ viros seruili habitu Sami obuersantes habuit, Polixenidæ inuntiatum esset, tempus rei gerendæ adesse videns, extemplo naues è naualibus deducit, simul nautas, remiges, milites edito quod conuenerat signo eodem momento conuocat ad naues, classem aptat, cadente mox sole, cum septuaginta expeditis apripimeque instructis nauibus silentio proficiscitur, & quantum nox illa patiebatur progressus, diè sequente post promontorium tectus latuit. Hic primum consilium suum aperit, gloriam, prædam, vindictam, quicquid animos militum vel acuerè vel inflammare posset, eis ante oculos proponit, hostes in popinis plures quàm in nauibus, somno oppressos, quàm vigilijs intentos, reperturos affirmat. Priuatim verò ad amicos, injuriarum sibi à Pausistrato illatarum meminit: monet, rogat, obtestatur, vt, si qua sui apud eos gratia esset, ad ceteram virtutem vindictæ cupidinem illo diè adderent, neu consilium suum, quod tutum celeritas fecisset, ignauia nunc vel irritum vel periculosum redderent. Omnes operam sedulo polliceri. Duceret modò, & virtutem suorum experiretur, non se prius destituros, quàm linguam talia in Polixenidam ausam Pausistrato excidissent. Media deinde nocte sublati anchoris, prima luce in portum Samium inuectus omnia formidine & pauore complet: Pausistratus strato trepide conlurgens, sparsos milites conuocari iubet.

Consilium

Pugna naualis ad Samum in qua victus & occisus Pausistratus Rhodiorum monarchus.

Consilium erat in re trepida, hostem è rupibus, quæ portus faucibus imminebant, missilibus propulsare. Quem ejus nec insolentem, & sæpe alias, ut tum ferè portus erant, usurpatum conatum præuerterat Polixenidas. Quippe Nicandrum archipiratam quondam, nunc stipendia sub Rege merentem, & ad quidlibet audendum promptum, tribus inde milliaribus, cum expedita cohorte in terram expositum rupes illas occupare jusserat. Hac spe dejectus Pausistratus nauem propere conscendit, & milites se sequi jussit. Ibi acerrima fit pugna; sed pugnam Rhodij animis magis quam viribus sustinebant: nam & paucioribus aduersus plures, & imparatis contra instructos, & re subita consternatis aduersus spe plenos & viribus fidentes dimicandum erat. Pausistratus quum prodicionem in se versam, nec se vlla parte virium parem cerneret, quod vltimum in talibus remedium esse solet, eruptionem facere conatur. Et fauces quidem magno impetu perrupit, sed quum in apertum mare paululum euasisset, quinque eum circumstiterunt Polixenidae naves, cujus ne viuus in manus veniret, & homini, quem ipse tanto contemptui habuerat, ludibrio vicissim fieret, telis hostium se objecit, & mille vulneribus confossum corpus præceps in mare dedit; ut nec mortuus sui potestatem hosti faceret. Nauis etiam ipsa in qua pugnabat, crebris rostrorum aduersorum ictibus pertusa momento periit. Tota deinde classis, septem modo exceptis, quæ erumpentem sequutæ fuerant, ab hostibus occupata & Ephesum in triumphum ducta fuit.

Rhodij

Cap. 8.

Rhodij quanquam florentissima (vt apud exiguum populum) classe amissa grauitèr icti, nihil tamen territi, nouam paucis diebus classem apparant, & Æmilio venienti ad Samum occurrunt. Laudare eos Æmilius, quòd tanta clade perculsi, Romanos tamen iuuandi studium non remisissent: mactos virtute hac, & egregia erga populum Romanum fide esse iussit, confecto bello, quod propediem futurum sperabat, parem tantis meritis gratiam reportaturos. Ad Samum Æmilius classem à Liuiο accepit. Mos erat, quòd Prætor classis imperium acciperet, sacra Neptuno facere: quibus peractis Æmilius impigrè omnia administrabat, ante omnia concilium nauticum conuocat, vt in eo de summa rerum mari gerendarum consuleret. Ibi Liuius, quod ipse, si prorogatum sibi fuisset imperium, facturus erat, id ipsum vt Æmilius nempe faceret, vehementer contendebat. Tota, inquit, classis Regia Ephesini portus faucibus includitur, has fauces depressis aliquot in introitu nauigijs saburra plenis obstruamus, ita hosti incluso maris imperium auferemus, liberum ipsi ad omnes occasiones mare habituri. Nemini omnium ista sententia non displicebat. Eumenes verò Rex qui in concilio aderat, illud modò, vana incepta æquè vanos exitus habitura præfatus, multa percontando, id ne fieret contendebat. Demersis cum saburra nauibus, quid inde facturi? indene ad res alias gerendas abcessuri, an quod æstatis supererat eodem permanfuri essent, exigebat. Abire placet? simul ac puppes verterimas

mas ne illi longè minore opere naues depres-
sas amolientur, quam nos eas deprefferimus.
Permanebimus igitur? scilicet, nos in aperto
ad incertos, tempestatum casus mari iactabi-
mur, illi in portu nauigabunt. Illi rerum om-
nium copiam ex agris subuectam habebunt, nos
grauem annonam, nisi forsan & famem in
mari patiemur. Denique vt illis maris vsum
abstulerimus, nos, inquit, ante portum ad ancho-
ras tota æstate perstando, quid quæso commodi
capiemus? Liuius quum sententiam suam nulla
parte probari vidisset, stomacho indulgens in
Italiam abiit; Æmilius, verò eam statim ad-
ueniens de Rhodiorum solertia & in rebus
nauticis prudentia opinionem imbiberat, vt
consilia sua omnia cum illis communicaret, nec
vllam maioris momenti rem nisi ex eorum sen-
tentia in imperio ageret.

Eodem tempore fama accidit, Annibalem, Cap. 9.
quem in Phœniciam ab Antiocho, ad contra-
henda auxilia nautica missum fuisse diximus,
cum ampla inde classe aduentare. Quæ res quum
Romanorum animos, quibus ipso Annibalis
nomine nihil erat terribilius, anxios & sollicitos
haberet, Rhodij Æmilium adeunt, & Anni-
balem sibi prouinciam deposcunt. Iam ad Si-
dam, quæ vltima Cilicum versus occidentem
vrbs erat, Annibal peruenerat, & Rhodij, quæ
proxima inde nauibus statio erat, ad Euryme-
dontis fluminis os anchoras jecerant. Rhodi-
orum triginta, duæ quadriremes erant, trire-
mes quatuor. Annibal septem & triginta nau-
um classem ducebat, quarum hepteres tres,
hexeres

*Pugna na-
valis inter
Rhodios &
Annibalem.*

*Eudamus
nauarchus
Rhodiorum.*

*Annibal
fugatus.*

hexeres quatuor erant, reliquæ etiam omnes Rhodias magnitudine superabant. Inter Sidam & Eurymedontis os alteri alteris in conspectum veniunt. Primo congressu, navis Rhodia in heptenum Annibalis vnam incurrendo, eam ita vno ictu debilitabat, vt conuersa proelio excedere cogeretur. Quæ res, velut omen pugnae & Rhodij fiduciam addidit, & terrorem Phœnicibus injecit. Sed Annibal hortator aderat, & ipse audacissimè pugnando, Eudamum classis Rhodiarum præfectum cum quinque nauium cohorte longius progressum, naui prætoriam conspicuus aggreditur. Eudamus, dum reliquæ subeunt, pugnam interea fortissimè sustinuit, non tam periculi, in quo erat, memor, quàm gloriæ, ex Annibale vel cæso, vel capto, vel fugato, vel denique congresso auidus. Annibal totum secum cornu habuit, quo in circumuentum jam hostem, à prora, à puppe, & in latera vndique pugnabat. At Rhodij, quum quanto in periculo Eudamus versaretur animaduertissent, omnes eodem conglomerati veniunt. Ibi tota Annibalis classis Rhodiorum incursum foedè laceratur: siue enim rostris concurrerant, rostris Rhodij certissima vulnera aduersis inferebant, siue transcurrendo remos defregerant, viuas capiebant; Iamque in auersas pugnabant, & ipsi Annibali feroces imminebant. Annibal verò quum Phœnices suos Rhodij in pugna impares, seque vnum oculis designari & peti cerneret, omissa pugna fugam arripit, retròque ad Sidam vertitur. Quem insequendi magnus non Eudamum magis, quam

quam totam Rhodiorum classem ardor incesse-
rat. Sed ex diutina in mari statione, grauis
morbus, prope vt lues videretur, totam classem
inuaserat. Multi eo morbo absumpti, quos ve-
rò vis morbi afflauerat, magis quàm oppres-
serat (vt in omni contagione solet) eos languor
habuit: ea causa fuit, cur remiges à diutino la-
bore fessi & defecti viribus, fugientes insequi
non potuerint. Ex tota Phœnicium classe vix
viginti integræ abierunt. Hæ claudas, mutilas-
que ad se religatas, veluti captas trahebant, vt
dubium ne fuerit totam cum Annibale classem
deleri potuisse, si vires ad insequendum Rho-
dijs suppeditassent. Ipse certè Eudamus summa
rauis suæ pergula stans, quum ampliùs non
posset, sic abeuntes suis monstrasse dicitur, vt
trepidatione hostili saltem oculis fruerentur.
Inde Rhodum omnes redeunt, non tam victo-
ria de hoste parta læti, quàm pudore suffusi,
quòd Annibalem è manibus amisissent.

Eudamus resecto paululum milite, ad *Æmi-* Cap. 10.
lium cum classe victrice venit. Fama tam cele-
bis victoriæ jam ante ad Prætorem peruenerat:
itaque aduenientem honorificè suscepit, nec
ipsum ferè magis quàm Rhodiorum gentem
collaudauit. Romanos subinde monens vt ex-
emplum virtutis ab illis peterent. Ad Samum
tum erat Prætor: ibi certior factus Antiochum
à Teijs (ciuitas erat in eadem cum Erythris &
Olazomene Chersoneso posita, nec longè à
Samo aberat) commeatu sæpe adiutum, nunc
etiam quinque millia vasorum vini inde ab eo
expectari, eodem cum omni classe contendit.
Adueniens

Adueniens primores ciuitatis ad se vocat, eos Regem com meatibus hactenus iuuiffe, & nunc magnum vini numerum ei in vrbe parasse comperum se habere docet; ea vina sibi confestim dari mandat: ni faxint, se eos pro hostibus habiturum denuntiat. Iamque tota Romana classis intra portum erat, frustra Eudamo increpante, & portus vitium Prætori ostendente. Polixenidas classis Regiæ præfectus, quum totam Romanorum classem in portum Teiorum veluti in caueam demissam esse accepisset, memor quid in pari causa ad Samum nuper in Pausistratū facinoris edidisset, parem sibi nunc de Æmilio gloriam spondebat animo. Quippe præter fraudem & prodicionem, omnia in vtrisque similia erant, faucium angustia, classis intus abdita, exercitus per urbem aut agros palatus, rupes denique portui vtrique imminentes, quas si semel occupasset. Itaque ad hanc rem conficiendam cum classe profectus, post insulam quandam, nomine Macrin, latuit: biduum ibi rei gerendæ occasionem præstolatus steterat, tertio demum die paratis omnibus summo mane soluit; sed conatum ejus duo casus præuenterant: alter, quòd quum Teij, imperata se facturos respondissent, classis Romana, ex portu in quo conclusa erat, in alium, eumque apertiore ad vina accipienda, se transtulerat, alter, quòd pastor quidam per agros ab exploratoribus exceptus, & ad Æmiliū perductus referebat, magnam vim nauium ad Macrin insulam biduum stetisse: eas se hodierno mane anchoras molientes è montis vertice vidisse.

Æmilius,

Æmilius, præfenti animo, id quod erat, Polixenidam esse ratus, postpositis omnibus, suos ad naues cogit: hostem adesse, pugnam instare, in periculo rem esse clamat. Ingens erat in agris, in vrbe, in portu trepidatio. Æmilius primus ipse è portu in apertum mare prouolat, vbi vt quæque nauis proxima exierat, ita eam in fronte collocabat, longiùs semper progressus, vt spatium exeundi reliquis faceret. Eudamus agmen clausit. Æmilius classe instructa contra hostem ire pergit, inter Myonesum & Coricum promontorium in conspectum veniunt. Polixenidas binis in ordine nauibus veniebat; vbi verò hostem adesse vidit, classẽ explicat, & jugando plures in fronte collocat, tantum in lauo ipse cornu euectus, vt dextrum Romanorum circumuenire posset. Id videns Eudamus magna nauium celeritate contendit, vt prætoris frontem hostico exæquaret: quo facto suam statim nauim, Prætoriæ hostium, in qua Polixenidas pugnabat, objecit. Dum hij dubio inter se Marte certant, totæ interim classes haud minore certamine concurrerunt. Octoginta Romanorum naues erant, Regiæ nonaginta, vna minor. In Romana classe viginti & vna Rhodiæ erant. Hæ contis binis à prora prominentibus, trullis ferreis multum conceptum ignem præ se ferebat. Hæ quacunque se inferebant, fugam latè faciebant. Nouum id tum erat Eudami commentum, ad quod eludendum, artem Regij nondum inuenerant. Itaque cum Rhodij aduersis frontibus concurrere rare audebant: si quæ concurrerent, signem

*Pugnana-
nalis ad
Myonesum.*

in

in foros accipiebant. Obliquatis verò, non solum ignes infundebant Rhodij, verum etiam in latera incurrentes certissima rostris vulnere inferebant. Reliquum erat, ut salutem quam pugna non poterant Regij fuga quærerent. Quadraginta in ea pugna Polixenidæ amissæ naues, reliquæ Ephesum se receperunt. Hac domum pugna omni maris possessione excidit Antiochus: & jam Scipiones (Africanus enim fratri Consuli legatus aderat) ad Hellespontum in Asiam trajecturi peruenerant. Quo audito statim Æmilius ad trajectum faciendum accedebat: Consul in Asiam transgressus grauius Magnesium prælio Antiochum deuicit, & ad pacem petendum adegit. Additum conditionibus, ut classem omnem traderent, verba fœderis ad hanc rem erant, *Tradito & naues longas armamentaue earum, non plures quam decem naues æstuarias, nulla quarum plus quam triginta remis agatur habeto, neque moneremur belli causa, quod ipse illaturus erit, neque nauigato circa Calicandrum, neque Sarpedonem promontoria.* Traditas verò omnes vel concidi, vel cremari iussit Scipio.

Fœderis inter Romanos & Antiochum formula.

Cap. II.

Duplex ex hac victoria triumphus Romæ actus: alter propter rem ad Magnesium à L. Scipione bene gestam: alter propter naualem Æmilij ad Myonesum victoriam, cui Prætori prouincia classis erat: victoria eò memorabilior, quod pugnis naualibus in centesimum, & amplius annum finem dabat. Tot enim ab hoc prælio quod in annū ab vrbe condita quingentesimum sexagesimum quintum incidit, ad bel-

lum Mithridaticum, quod eiusdem æræ anno
 ferè sexcentesimo sexagesimo sexto erupit,
 numerantur anni : quo toto tempore ingens à
 pugnis naualibus in mare cessatio & otium erat,
 nec vlla per hoc tempus naualis gloriæ mate-
 ria aut præbita est, aut vt tum res erant, præ-
 beri potuit : quandoquidem omnis iam ma-
 ris illius mediterranei, & conclusi ora in vno-
 rum Romanorum potestaté & fidé concesserat;
 vt ne quidē quibuscum bellum geri posset toto
 maris circuitu relinquerentur:& Romani in om-
 ni, quod cum populis maritimis, & qui nauibus
 aliquid posse videbantur fœdere icebant, na-
 ues omnes longas statim tradendas, & ne no-
 uæ ab illis fierent, disertè semper pacisceban-
 tur. Quid ? quod repetito veterum Athenien-
 sium more, quam legem illi Persarum Regi-
 bus olim dabant, eandem nunc Romani suis fœ-
 deribus adjiciebant, ne vltra locum illum vel
 illum cum naue bellica nauigandi ius esset. Quo
 facto & ipsi quidem Romani, omnem prout re-
 rum naualium curam breui abjecerunt : adeo
 quidem, vt quum exortó demum bello Mithri-
 datico Syllam imperatorē in Græciam ad id bel-
 lum mitterent, & Mithridates cum quadrin-
 gentarum nauium classe è Ponto in mare descen-
 disse, scalmum Sylla ad transferendum in Asi-
 am bellum non haberet, sed sedens ipse, & mil-
 le interim rei benè gerendæ occasionibus amif-
 sis, Lucullum classis tum Romanæ scilicet sine
 nauibus præfectum, ad Rhodios, Lycios, Caras,
 Phœnices & Ægyptios legatum ad naues con-
 quirendas mittere cogeretur. Veruntamen ne

tam longi tēporis interuallum, & veluti paten-
 tem ruinis locum in historia relinquam, rebus vt
 quæq; in mari euenerunt, vtcunque enarrandis
 eum explere, sed quàm breuiffimè, conabor, ne
 profusa rerū parum memoratu dignarū narrati-
 one, fastidiū mihi ipsi, nedū lectori ad res maio-
 res properanti faciā. Bello igitur Asiatico finito,
 Philippus Macedonū Rex, qui Scipionem ad An-
 tiochum subjugandū enixè iuuerat, pacis vtpote
 nimis duris conditionibus initæ pertæsus, aduer-
 sus Romanos rebellare statuit. Sed illū talia mo-
 lientem mors oppressit: eius verò filius Persens
 destinatum à patre bellum magno molimento
 instaurabat. Sed & illum quinto demum eius
 belli anno Æmilius Paulus Cos. decimo quarto,
 quàm Græciam intrasset die, magno prælio
 ad Penæum amnem superatum tota continente
 fugauit; isque in Samothraciam insulam fuga
 delatus, templi, quod Iunonis ibi sanctissimè
 colebatur, religione vitam quæ pugnando
 potius profundi debuerat, tuebatnr. Quo cog-
 nito, statim eò cum classe aduolat Octavius
 Prætor, classis Romanæ præfectus, dedentem-
 que se Regem cum Philippo filio accepit, &
 Consuli in triumpho ducendos tradidit. Æmi-
 lius inter reliqua spolia, nauem vnā eximiam,
 quæ sedecim remorum versibus agebatur ce-
 pit: qua Prætoria vsus, nec armis modò, ve-
 rum etiam textilibus Regijs ornata, Tiberim
 cum classe subiit, effusa omni ad nouitatem
 spectaculi vrbs multitudine. Paulò vero post
 & reliquæ naues regiæ, inusitata & ipsæ mag-
 nitudinis, monumentum victoriæ, in campum
 Martium

Martium subductæ sunt. Nec dum enim Romani quinquere milibus maiores ad bellum ducere consueverant. Sequentis hic ætatis luxus erat : primusque Romanorum M. Antonius, deceribus magno suo incommodo, quinimò & exitio, in prælio Actiaco utebatur. De Perseo autem non ipse modo Æmilius, sed etiam Octavius Prætor triumphauit. Non ob egregiam aliquam editam in mari pugnam, sed ob strenuè nauatam in comitatibus subuehendis operam, & in Rege capiendæ fœlicitatem.

*Triumphus
naualis de
Rege Perseo*

Triumphauit eodem tempore & de Illyrijs C. Acilius, & Gentium Illyriorum Regem ante currum duxit : quæ victoria non Acilio magis quàm ipsi nomini Romano gloriæ fuit. Titulus enim belli erant latrocinia in mari ab Illyrijs, insito genti vitio, exercita : Ea vero hac victoria ita compressa sunt, ut tutum inde in ceptis mercatoribus Italis Græcisque totum illud mare ad multos annos præstaretur. In bello vero Macedonico nihil Rhodiorum casu spectabilius erat. Eo quippe bello imminente miserant Romani pro more suo legatos undique ad sociorum fidem specularandam. Rhodum quum venissent, frigidiora ibi omnia quàm sperabant inuenerunt. Quibus rebus Romam perlatis, suspecta statim Rhodiorum fides esse capit. Sed omnem mox dubitationem sustulit stolidam ab illis missa legatio : cujus princeps à plurimis Rhodiorum in populum Ro. beneficijs exorsus ita causam instruxit, ut maiorem partem gloriæ ex Antiocho deuicto à Romanis ad Rhodios auerteret : Annibalem scilicet,

Cap. 12.

*Rhodiorum
casus.*

cui de tot Romanis ducibus victoriam dii dederant, sibi cessisse, & à se ad Sidam victum profligatumque profugisse: ad Myonesum verò se non solum cum amplissima classe adfuisse, verumetiam rem temeritate & inscitia Prætoris Romani prolapsam virtute sua restituisse: & multa quidem Rhodiorum classem sine Romana, Romanam verò sine Rhodia nihil vnquam memorabile in illo bello patrasse. Eò deinde descendit, vt Rhodios cum vetere amico Perseo in gratiam cuiusquam inimicitias & bellum suscepturos negaret: Urbem suam, quod nemo ignoraret, maritimam esse, & ex maritimo quæstu viuere: quartum jam annum clausum Romanorum bello esse mare: se interea ringi, & alieni belli incommoda pati: optare vt pacem cum Perseo æquis conditionibus Romani faciant, idem se & Perseo per legatos suos significasse, denique denuntiasse se jamdudum illi, & nunc populo Romano denuntiare, per vtros stetisset, quo minus pax conueniret, aduersus eos quid faciendum esset Rhodios consideraturos esse dixit. Rarò quicquam in illo senatu tanto cum fremitu auditum. Cares, Lycij, & Caunij populi, Asiani Rhodij finitimi, & singuli per se illis potentiores, post deuictum Antiochum, in nauatz operæ mercedem, Rhodij à Senatu addictæ fuerant. Prius igitur quàm responsum aliquod legatis daretur, eos omnes populos, recitato consensim Sc. liberos esse patres iusserunt, missaque exemplo ad eos senatusconsulti formula, qua sibi Rhodij non vltra parendum, sed suis sibi legibus

gibus deinceps viuendum esse cognoscerent. Pro responso indignatio erat: Itane tandem? Rhodios belli pacisque arbitros in orbe terrarum agere? Rhodiorum arbitrio bella Romanis vel ponenda vel suscipienda esse? per vtros stetisset, Rhodios consideraturos? Quin è senatu, vrbeque, & Italia facefferent: se interim visuros, quæ gratia benè, quæ malè merentibus socijs referenda sit. In eandem sententiam quum alij legati ad Æmiliū & exercitum in Macedonia missi perorassent, multo iniquioribus auribus à castrensi consilio auditi. Parum absuit, quin præcipites è castris agerentur. Mitius Consul in speciem ingenium, re ipsa nihil à cæteris asperitate differebat: decimo quinto inde die ad responsum accipiendum redire iussit; interim ipsis inspectantibus, omnia ad bellum intentiore cura apparabat: paucis inde diebus Perseo ad Penæum amnem, vt superius demonstrauimus, debellato, legati è castris confusi abierunt. Qui Romæ substiterant, nuntio de victoria Romanorum accepto, alba veste induti, ad curiæ vestibulum victoriam patribus gratulaturi stabant. Sed cum tristi responso ab altero Consule rejecti, vix tandem infinis precibus, ejulatibus, & lachrymis obtinuerunt, ne bellum illis ad excidium vrbis indicretur. Verecundiam patribus vltra in supplices seuiendi fecit, non tam veterum suorum in populum Romanum meritorum commemoratio, quàm vox legatorum in senatu audita, se si hostes nunc iudicentur, cum conjugibus & liberis, cumque auro & argento, nauibus, hoc

*Strabonis
de Rhodo
vrbe elo-
gium.*

ultimum sibi ministerium præbituris, imposs-
to, vltro venturos, & Romæ potius quam
Rhodi jugulum ferientibus præbituros. Propè
adeò exitium erat pulcherrima orbis terra-
rum vrbs, ex stulta ciuium superbia, & stoli-
da virium suarum malè cum tam potenti populo
côparatarum fiducia. Strabonis de ea elogiù est.
*Rhodiorum, inquit, vrbs, & portus, & vijs,
& mœnibus, & cetera fabrica tantum alias ex-
cellit, vt nullam ei æqualem, nedum præstantio-
rem proferre valeamus.* Mira erat ciuitatis hu-
jus, quum circa reliquam Reipub. suæ gu-
bernationem, tum præcipuè in re nauali procu-
randa fides, iustitia, solertia, diligentia: qui-
bus illa rebus multis sæpè vicibus ad maris do-
minium aspirauit, & piratas in communem ge-
neris humani gratiam non semel è mari sustulit.
Classem tamen vltra quadraginta trirémium nu-
merum vllò vnquam tempore habuisse non re-
perio. Sed Ptolomæorum primò, mox Roma-
norum amicitiam cum fide colendo, & sub e-
orum tutela mercaturas iustè legitimèque faci-
endo, causasque & lites ex legum suarum, qua-
rum celebris toto orbe terrarum famæ erat,
præscripto decidendo ad tam celsum honoris
culmen peruenit. Nimirum illud omni regno,
Reipub. & ciuitati ex mercaturis crescere cu-
pienti videndum est, vt mercatoribus eò con-
fluentibus, nec vis inferatur, nec fraus fiat, &
litigantibus bona & brevis iustitia administre-
tur. Lex certè Rhodia, quæ plurima de mer-
caturis & rebus in mari contingere consuetis
scripta fuit, ciuitatem illam ex parua magnam
fecit,

fecit, & Venetiarum nunc urbem iudicia ex Consulatu maris (Codicis nomen est in quo huiusmodi iudicia conscribuntur) constituta, domitorisque claram reddiderunt, & reddent, quousque eodem iustitiæ tenore jus inter ciues & peregrinos dicere perseverabunt. Citiùs certe mare quàm mercatorum turba tam bene institutam ciuitatem deferet.

Consulatus
maris.

Rhodium periculum (neque enim vltra processum est) ruina Carthaginis sequuta est. Nam & hanc ciuitatem, quò plures suo exitio inuolueret, Perseus legationibus & literis sollicitauerat. Cujus rei nuntio Romam per alteram factionem perlato, nunquam ei deinceps in senatu oblatrare destitit M. Porcius Cato, donec peruicisset vt inuidiosæ nunc magis quàm æmulæ & noxiæ vrbi bellum indiceretur. Multis in aduersum rationibus tetenderat Scipio Nautica: vir optimus à Senatu olim in matre deum accipienda iudicatus. Carthaginem superstitem æternum fore victoriarum Romanarum monumentum: eandem Romanis rerum successu se effrentibus frænos injecturam. Denique, nondum sibi satis iustam belli inferendi causam videri dixit: Nec erat cur videretur: nam ad literas & legationes Persei quod attinet, quis eum quin legatos & cum illis literas mitteret, impedire potuit? vt crimini addatur, legationem ejus noctu non interdum auditam, suspiciosum hoc magis quàm criminofum erat. Nam quòd milite, pecunia, nauibus, aut alia qua re Macedonem iuuissent, non alius quisquam, non ipse Cato dicere potuit.

Cap. 13.

Sed quanto interim scelere eos ciues implicaverunt, qui patriæ suæ salutem cum fide Romanorum conjunctam esse arbitrantes, privata hæcaduersæ factionis consilia ad eos deferabant? nempe dum patriæ suæ saluti Romanorum amicitie & fœderibus confisi studebant, exitij causam præbuerunt. Crimini datum erat, quod exercitum & naues contra fœdera comparassent: sed & contra Masanissam fiducia Romanorum vim subinde inferentem ea comparata fuisse haud ambiguae disceptationis res erat, & illi suam cum Rege litem Romanorum arbitrio semper permittebant, & ad naues, si quæ restabant, ultro tradendas paratos se offerebant, mitterentur modò qui deditas acciperent, qui conciderent, qui cremarent. Quanquam naues fabricatas & instructas omninò non habuerunt: crimini modò dabatur, quod materiem ad classem fabricandam in nualibus comportatam habere dicerentur. Ultima accusatio erat, quod Gulussum Masanissæ hostis sui filium, & ipsum hæreditarium ciuitatis suæ hostem inter reliquam legatorum Romanorum comitiuam urbem suam ingredi volentem repulerant, scilicet isto facinore legatos suos a Pœnibus violatos, & jus gentiũ sublatũ fuisse querebãtur.

Cap. 14.

Itaque quum bellum placuisset, sexcentesimo ab urbe condita anno tertium & vltimum bellum Romani Pœnibus inferebant: missusque Censorinus Consul in Siciliam, cum mandatis, vt inde in Africam ad delendam Carthaginem transmitteret. Pœni cognito Consule in Sicilia jam esse, legatos Romam properè mittunt:

ibi

ibi fœdera deosque testati, fallax tandem & improbum, & oraculis Delphicis simile senatus Consultum obtinuerunt, Si trecentos nobilissimos suæ ciuitatis pueros intra trigefimum diem Consuli in Sicilia obsides tradidissent, fore, vt liberi suis legibus vterentur. Læti senatus cōsulto Carthaginem quantum remis velisq; facere valuerunt, redeūt. Delectos obsides in Siciliā transductos coram Consule infra tempus præfinitum sistunt, simul Senatus decretum porrigunt. At Cōsul literas interim à senatu acceperat, vt senatus, decreto non obstante, à mandatis in vrbe acceptis ne discederet. Itaque obsides acceptos Romam cum omni festinatione mittit, Pœnorum fidem & diligentiam laudat, gratam eam rem patribus futuram spondet. Reliqua Vticam cum venerit expositurum ait : interim bono eos animo esse iubet, simul milites nauibus imponit, tantaq̃ue celeritate in Africam contendit, vix vt ejus aduentum nauicula profugeret, legati præuerrere potuerint. Octoginta millium exercitus Romanorum erat : hij quinquaginta quinquere milibus, centum hemiolijs, multis insuper apertis nauibus, certuris, & onerarijs impositi, Vticam in conspectu Carthaginis positam appulerunt : eodem & legati Pœnorum venerunt. Confedit Consul : nec legati ad salutandum propius admissi, sed ad funem in subfelliorum vicem transductum stare, ibi si quæ vellent, dicere jubebantur. Princeps legationis & vetera & noua fœdera commemorabat : quicquid esset de veteribus, noua certè à Pœnis sanctissimè obseruata, ipso Consule, ipso exercitu,

exercitu, ipso denique populo Romano in testem
vocado, per omnia currendo, confirmabat.
(Deos enim, apud homines omnium præter-
quam jam ante præceptæ dominationis & tyra-
nidis oblitos citare quid attinebat?) si Masani-
ssæ causa moueret, Pœnos & olim omnium cum
illo controuersiarum ipsum populum Roma-
num iudicem tulisse, & nunc ferre. Vt quid cum
exercitu, cum classe, contra pacatos, contra
iussa populi Romani veluti deorum in terris
mandata facere volentes transmitterent, flebi-
liter exigebant. Denique si quam adhuc mul-
tam amplius miseris irrogarent Romani, vl-
trò eam Pœnos subituros aiebant. Ibi Consul
exercitorem veriùs, quàm Romani exercitus
ducem agens, quòd obsides celeritèr, & cum
delectu misissent rursus laudare, si vero bellum
gerere ex animo non cogitatis, quid armis, in-
quit, vltra vobis opus est? arma tradite. Quum
legati, enimuero id sibi per Masanissam non li-
cerere respondissent: tum Consul id verò senatus
populoque Romano curæ fore dixit. Itaque
& legati arma se quoque tradere aiebant, mis-
susque ad ea accipienda Scipio Nasica, quo
solo inuito & aduersante hoc bellum motum fu-
erat, sed patriæ jam necessarium magis quàm
honestum præbuit ministerium: transducta igi-
tur sunt ducenta armaturarum millia, gladio-
rum insuper, telorum & jaculorum numerus,
qui firmiri non posset, infinitus. Catapul-
trum insuper quibus vel grandiora spicula vel
saxa vibranda erant, bina millia, quæ si dedi-
ta non fuissent, nunquam illis Censorinus, aut
vir

alius Censorino melior è manibus extorfisset.
 castra quibus in castra Romana deuehebantur,
 inquam patriæ suæ funus sequebantur primo-
 res ciuitatis. Vbi ad Consules venissent, ec-
 quid amplius imperarent, supplices interroga-
 runt. Tum Censorinus, Recte, inquit & ex ordine
 scitis, Carthaginienſes, obsides prius, nunc
 arma tradendo: sed quid longis ambagibus
 opus est? Cedite Carthagine, migrate, sedes
 ad alium quemuis ditionis vestræ locum, mo-
 do duodecim, ne minus, millibus à mare distan-
 tem transferte, ibi aliam Carthaginem extru-
 ite, certum enim est nobis hanc diruere. Ad
 hanc vocem legati omnes attoniti procide-
 runt, ora, manusque & capita ad terram offen-
 dentes, cœlos verò ipsos ejulatibus & clamori-
 bus, pudore posito (nam quis in talibus pudor
 esse potuit) implentes, adeò quidem vt ex ip-
 so Romano exercitu, multi lachrymis non tem-
 perauerint. Tandem Hanno cognomento Gil-
 lo, ea familia natus quæ semper Romanam fo-
 uerat amicitiam, collecto animo, eam ad Ro-
 manos de fœderibus, de dijs, de jure genti-
 um, de innocentia Pœnorum orationem habu-
 it, vt quos illa non mouisset, nullam vnquam
 orationem moturam esse appareret. Non in-
 sciam hîc viri imaginem: extant ejus, apud
 Appianum Alexandrinum, in bellis Punicis ora-
 tiones. Siue gentis ea erat disciplina (errant enim
 qui Carthaginem, armorum magis quàm bonarũ
 artium & disciplinarũ officinã fuisse putant) siue,
 inquam, illud ex gentis suæ disciplina hauſerat,
 siue dolor plus solito disertum fecerat, nihil
 vnquam

vnquam vel ad rationem firminus, vel ad misericordiam, si homines non belluas, ad quos loqueretur, nactus fuisset, mouendam ac commodius vllibi reperitur.

Cap. 15.

Castris excedere iussi, vbi in ciuitate reuerſi Conſulis mandata expoſuiſſent, tota vrbe clamor, non aliter quàm ſi cum legatis hoſtes irruiffent, exaudiebatur: à ſletibus deinde ad furorem & arma verſi, toto quinquennio Romanos difficilimo bello fatigabant. Tantum erat autem pro aris focisque, & patriæ ſolo dimicandi deſiderium, vt quum ferrum ad arma non eſſet, aurum & argentum ad ea fabricanda comportarent; & pretioſis ſæpe vulneribus hoſtem, vel conciderent, vel attererent. Quid viros loquor? in catapultas, quum amenta & funes non ſuper-eſſent, ipſæ matronæ crines ſuos reciſos ad hos uſus præbuerunt. Nec malè hos belli ſumptus à ſe factos ex eventu interpretantur: adeò enim primo ſtatim belli ingreſſu ignauiffimum hoſtem repulerunt, vniuerſam mox & annonæ & armorum copiam non minus liberam & abundantem haberent, quàm ante Cenſorini in Africam appuſum habuerunt. Quoniam verò naues ipſi non habebant, ideo pedibus mare ingreſſi (vadoſum plerumque erat) naues hoſtium manibus aggrediebantur. Qui conatus, quum non ſatis ad delendam hoſtium claſſem virium habere viderentur, ſcaphas quas ſaltem ex ſœdere retinuiſſent, poſt ſua moenia ne ab hoſtibus cernerentur, ſarmentis, ſtuppaque repleuerunt, piceque & ſulphure, aut ſi quod aliud aptius flammæ alimentum

entum habuerunt, eò scaphas, & quicquid in
is erat, perfuderunt, deinde notato prius
ento circumactas, passis velis sicut erant, ar-
entes in hostes immiserunt; quo subito cor-
pta Romana classis tota ferè conflagrauit.
exitu anni Censorinus Romam reuocatur,
agno Carthaginiensium gaudio, quò deceptæ
idem, si qua illa laus erat, non etiam ex-
gnatæ Carthaginis gloriam ex Africa repor-
ret, & si fata Carthaginem stare nollent, alia
men quam perfida illa Censorini manu & sibi
vibi pereundum esset.

Annus proximus Consules habuit Calpur- Cap. 16.
iam Pisonem & L. Mancinum minimè Roma-
ingenij viros. Itaque qua inertia ipsi age-
bat pari licentia militem habuerunt: quare
anibus subinde cladibus affligebantur Roma-
e; & crescebat indies Pœnorum ex successu
as. Nimirum in aperto res erat, cædi sæpe ad
interuentionem potuisse Romanas legiones, nî
us vir per focordiam & ignauiam in præsen-
tissima pericula sæpe ruentes, vel manu vel
consilio eripuisset. Is erat P. Scipio Æmiliij
Pauli, qui Macedones diuicit, natura filius, sed
Scipionis Africani qui Annibalem diuicit, ad-
optivus ex filio nepos, cui exitum Cartha-
ginis fati deberi vulgo credebatur; quæ opinio
ad eò omnium animis tam ad exercitum quàm
in vrbe infederat, vt nec illi alium ad finien-
dum hoc bellum ducem poscerent, & populus
edilitatem petentem, Consulem, idque ad
Carthaginem, (sic enim palam sermonibus fe-
rebant) delendam crearet. Multis Scipio jam
inde

inde ab initio belli, & egregijs facinoribus non exercitus modò Romani, verumetiam ipsorum hostium oculos in se conuerterat: semel Mancinum, qui audaci incepto in urbem perdirutum à se murum penetrasset, nauibus aduersus, tanquam è cœlo dimissus liberauerat. Cæteris etiam ante se Consulibus omnibus egregiam operam nauauerat. Ipse verò jam Consul factus, quum exercitum accepisset, paucis diebus ad corrigendam disciplinam militarem sumpris, per ceruicem, qua Isthmus continenti jungitur, duplicem fossam a mari ad mare perduxit, quam sic præsidijs turribusque muniuit, vt nullus planè è continenti commeatibus inferri possit. Restabat adhuc liberum commeatibus importandis mare. Quamuis enim classis Romana, præfecto Serrano, portum, qua fieri potuit, diligentia seruabat, tamen, vel noctu, vel captata ventorum & tempestatum occasione naues frumentariæ in portum subinde penetrabant. Scipio, quum in eo positam victoriæ spem haberet, si mare illis penitus eriperetur, eò animum aduertit, vt os portus, quod Occidentem & Vticam spectabat, objecta mole obstrueret.

Cap. 17. Produxit igitur longum aggerem in mare, demersis defixisque ingentibus saxis, quæ fluctus marinos etiam à vento concitados sustinere possent: aggeris latitudo viginti quatuor pedum erat in fastigio, fundamentum quadruplum ejus continebat. Quem ejus conatum urbana Pœnorum multitudo risit. Asdrubal verò quum agger indies incrementum caperet, nec

nec omnia versanti ejus impediendi constaret ratio, aliò statim aduertit animum, vt in a-
uersa vrbs parte qua peninsula procurrit in pe-
lagus, & qua molis propter maris altitudinem
perducendæ spes nulla hostibus ostendebatur,
fodiendo portum nouum aperiret. Neuè mi-
lites ea occasione à murorum præsidijs auoca-
rentur, mulieres & pueri, nulla sexus, nulla
ætatis excusatione noctes diesque in hoc opere
versabantur. Interea temporis, & dum por-
tus effoditur, triremes in naualibus fabrican-
tur. Quoniam verò paratam ad hoc materiam
non habebant, ideò vt quæque in ciuitate do-
mus optimè materiata videbatur, ita eam po-
tissimum & promptissimis ipsorum dominorum
studijs diruebant. Inde trabes ad carinas, inde
ad transtra, statumina, tabulas, remos ligna
comportabant, ad anchoralia verò funesque
alios nauticos, quicquid capillorum balistis &
catapultis instruendis matronis superfuerat, id
omne resectum pro se quæque nuptæ innuptæ-
que conferebant. Quæ omnia in naualibus
clausis & occultis, adeò clam omnibus & se-
cretò fiebant, vt ne captiui quidem Scipioni,
quid in vrbe pararetur, dicere possent, strepi-
tum modò in naualibus noctes diesque audiri,
domos priuatas publicasque dirui, feruere
omnia hominum studijs, sed quid in manibus
quidue in animis magistratus & principes ciui-
tatis haberent, se vel scire, vel conjectura af-
sequi posse pernegabant: quum subito, aperto
alio, quo minime putabatur portus ostio, pri-
mo mane quinquaginta triremes, cercuræ ve-
rò

rò myoparones, & alia nauigia numero infinita eruperunt, sic instructa omnia, vt facile crederes tantam classem non nisi ex materia multum diuque ante præparata & congesta extrui & fabricari potuisse. Quæ res tanto ad præsens terrori & miraculo Romanis fuit, vt si Pœni classem eorum, sicut erat, in mari stantem, nec quicquam minùs quàm vim naualem metuentem aggressi fuissent, magnam cladem illaturi viderentur. Sed quid facies? quum dens exercituum, gentem vel ciuitatem manibus pedibusque vinctam, hoc est oculis animisque captam, hosti à se misso delendam tradit? Pœni, quum Romanos tam improviso casu trepidantes adoriri possent, eos risu & cachinnis, quàm telis & armis incessere præoptarunt, quum tandem voluptate saturi, in portum suum se receperunt, satis habentes hostem terruisse: quum etiam, si mens affuisset, perdere potuissent. Tertio dein die, omnem classem portu eductam in mari explicuerunt, aduersus quam Scipio suam, omni jam rerum apparatu longè instructissimam, emisit, vt qui illo potissimum proelio fatum Carthaginis stare intelligebat. Nam si vincerent Pœni, non solum apertum ad commeatus accipiendos mare habituri erant, verumetiam aggerem tanto labore in mare iactum, nullo negotio distracturos apparebat: forsan & in fossam, quæ de mari ad mare tanto molimento perducta fuerat, impetum vtriusque facturi, & finem obsidioni imposituri videbantur. Concorrebat igitur magnis vtriusque non ducum magis & præsectorum, quàm
militum

militum & nautarum animis, & maria ipsa clamoribus & hortatibus hinc Pœnorum ab vrbe, illinc Romanorum ab aggere & à castris insonuerunt. Pœni in suis tum manibus conjugum, liberorum, ipsiusque Carthaginis communis patriæ salutem positam esse cogitantes, nihil ad summam virtutem artemque nauticam reliqui fecerunt. Quoniam verò triremibus aduersus Romanorum quinqueremes haud quaquam par pugna erat (nam nec transiliendi in aduersas ex inferiore loco facultas erat, & tela in sublime iacta minore vi in hostes ferebantur) ideo alio se verterunt, & vel gubernaculis vel remis detritis hostium naues lacerabant, & in thalamitas, qui soli, vtpote infimorum ordinum remiges, triremium ictibus patebant, vim suam exeruerunt. E diuerso Romani ex quinqueremibus suis, veluti ex muro vel aggere pugnabant, grauiusque multò, non modò certius, in subjectos tela incidebant. Nec thalamitas illi suos, ad rei summam quod attinebat, magnopere curabant: gubernacula etiam sibi detergi, & in eo vires suas hostem consumere faciliè patiebantur, vtpote qui in loco arcto rem ad pugnam stabilem reuocassent: sæpe tamen in triremes Punicas desiliebant, & manu rem conficere potiùs, quàm telo eminùs pugnare optabant: nec vllò vnquam prælio nauali tantum vel sui, vel hostium sanguinis profuderunt, & in fessorum, vulneratorum, & defunctorum locum noui semper & recentes, ab vrbe, à castris certatim submittebantur. Itaque per varia & egregia omni parte belli facinora, nulla intermis-

D d

sione

fione edita, aut spatio ad respirandum sumpto, eodem tenore à mane pugna extrahebatur: dubio si aliàs vnquam Marte, & neutram in partem inclinante se fortuna. Sub vesperam Romani, nulla alia re superiores, constantia, qua sola victores in omni grauiore bello euaserant, superabant. Quoniam enim eos tam iustæ pugnae non poenitebat, & in quo victi non essent prælio, in eo victores se esse cogitabant, nihil illi de impetu ad feram noctem remittebant, parati pugnam, vsque dum in alterutram partem inclinaret se res, continuare: simul si pedem retulissent, ne hostis confestim iraggre-rem vim faceret, metuebant. At Poeni magnam se & egregiam laudem adeptos rati, quod tam strenuè manum in conspectu liberorum & conjugum toto die conseruissent, feruente tum maximè prælio receptui signum subito cecinerunt. Multis belli casibus compertum est, nimis celeres receptus ingentium cladium causam fuisse. Vis & impetus, dum pes infertur, adfit. Presso gradu & vultu semper in hostem verso receptus fiat: aliter qui facit, suis sæpe formidinem immittit, hosti fiduciã semper dat: Id quod nunc accidit: cursus enim celeritas fugæ speciem hosti præbuit. Itaque Romani sublato clamore, veluti tum primùm pugna capisset, ferociter cedentibus instabant. Poeni quamuis celeritèr, seruatis tamen aliquantisper ordinibus abibant, sed quum maiora nauigia portui appropinquassent, nulla illis subeundi facultas relinquebatur: quippe minora confertim prius irruendo, portus os obstruxerant, & in arcto
vt

ut sit, hærebant. Inde pavor & trepidatio
Pœnis orta, & difficilis consilia explicandi
ratio.

Erat in propinquo agger, quæ mercaturæ
enauibus exponebantur, Quaias vulgò dicimus.
Huic aggeri Pœni, ab initio statim belli quòd
depressior paulo erat, murum aliquantulæ
altitudinis pro vallo superstruxerant, eique lo-
ricam, quales parapettas nunc dicunt, imposu-
erant, ut media sui parte tecti fidentius inde
tela in hostem subeuntem ingererent. Huc Pœni
portu suo exclusi confugerunt, puppibusque ad
aggerem versis, proras hostibus obiciebant.
In has Romani omni vi inuehebantur, & quia
nulla ictus declinandi ratio hostibus erat, inde
factum, ut nullum cassè telum incideret. Sed
quum Romanorum quinqueremes recipere se
vellent, & inter recipiendum obliqua & nuda
latera præberent, in eas Pœni vicissim incur-
sando haud paulò grauiora, quàm quæ accepe-
rant, vulnera inferebant, & milites insuper
præfidiarij aggeri, quem diximus, superstantes
telorum nubem omni grandinæ densiorem in
subeuntes pariter & stantes & abeuntes Roma-
nos effundebant. Et aduersus hos quidè nulla fa-
tis tuta aut commoda ratio à Romanis iniri po-
tuit. Contra naues verò Pœnorum hoc remedij
inuentum est. Quædam eorum quinqueremes
paulò in altum prouectæ, ibi anchoris firmaban-
tur, à quibus ubi cæteræ longos rudentes re-
ligassent, rursus in Punicas inferebantur, quas
quum ad suas vicissim religassent, non circum-
flexo cursu, ut prius, abibant, sed à quinque-

D d 2

remibus

remibus in alto stantibus attrahebantur, ut
Herculis olim boues in Caci speluncam caudis
tractos fuisse memorant. Media ferè nocte
prælium finem cepit. Haud satis certa ne tum
quidem victoria, potior tamen erat Romano-
rum causa: nam & plures Pœnorum naues peri-
erant, & finito statim certamine, naues Punice
in portum suum refugerant. Scipio verò mane
proximo vix dum certa luce ad aggerem, ubi
plurimum nocte incommodi accepisse videba-
tur, cum classe & omni tormentorum genere
redit, & ariete iunctis quinquereuib; tunc
primùm imposito, & murum aggeri, & lori-
cam muro superædificatam magna parte de-
cussit, diruitque, aggerem verò ipsum quatere
non potuit. Scipio toto die pugnando fessus,
sub vesperam in castra se recepit; at Pœni,
quamvis continua duorum dierum pugna fati-
gati, nihil tamen actum putabant, nisi machinas
hostium in aduerso littore constitutos illa nocte
flammis corripuissent; In intimo sinu versus
continentem vnda marina leniter effusa stag-
num faciebat: aqua supra arenas pectore tenus
eminebat, nauium cuiuslibet magnitudinis haud
quaquam patiens, pedibus iter ingressis facis
præuia. Pœni alij alios adhortati, altera manu
faces sed mortuas, altera ferrum portantes,
secunda vigilia ad machinas taciti subeunt,
Custodias somno oppressas obtruncant: tum
funalia & faces ad ignem, quem ferreis quibus-
dam trullis, ut non emicaret, inclusas attulerunt,
accensos machinis immittunt, picemque &
aridam aliam materiam iniiciunt. Iam flammam
machinas,

machinas, terror castra occupauerat, fœdaque ex littore in terra fuga fiebat: quum Scipio ex-
 citus, properè fugientibus occurrit, stareque &
 in pugnam redire iubet, pauorem & turpem
 fugam increpitans: minæ deinde erant, in cer-
 tam pernitiem ruituros ni dicto pareant. Postre-
 mo dat signum suis, vt primos fugientiū cædant.
 Romani ancipiti metu circumuenti, in pug-
 nam redeunt, & Scipio cum suis pedem infert.
 Iam collūcentibus vndique machinis hostem
 conspiciere dabatur. Quos vt numero non mul-
 tos, eosque inermes aspexissent, audaciū iam in
 eos ruere; & Pœni vtpote nudi ab armatis cre-
 bra vulnera accipiebant. Itaque peractō ad
 quod venerant negotio, mare repetunt, parsque
 vadendo, pars natando, paucis desideratis, re-
 liqui ouantes in vrbem redeunt. Scipio omni-
 bus terra marique frustra tentatis, quum iam
 machinæ incensæ conflagrassent, & hyems ma-
 ritimæ oppugnationi haud quaquam commoda
 instaret, paucis ad speciem oppugnationis in
 castris relictis, ad vrbes in continenti expugnan-
 das abit. Vbi re fœliciter gesta, omnique Africa
 in potestatem redacta, primo vere Carthagi-
 nem redijt, eamque exclusis terra marique com-
 meatibus, ferro & fame debellauit; debellatam
 incendio omnem absumsit. Vrbem antiquam, *Carthago*
 diuitem, potentem, Africæ Reginam, Romæ *deleta.*
 æmulam, perfidam ipsam, sed à gente, sancta
 hactenus, fœderumque & iuris obseruantissima,
 perfidia & scelere, prius quàm bello & armis
 superatam: vrbem, in quam, cognomento mag-
 nam, & de qua verè effari licet, nullum vnquam

vel regnum vel populum maris usu fuisse comparandum. Qua deuicta quinimò & deleta, facilis iam & declinis erat Romano nomini ad vniuersi terrarum orbis imperium via.

Cap. 19.

Mithridates.

Deleta Carthagine ingens sequutum est in mare silentium. Quamuis enim bella alia post alia longè atrocissima in Romano Imperio exorta fuerant, erant tamen illa terrestria omnia. Huius generis erat Macedonicum contra Andricum, à Cæcilio Metello, Hispanicum à Iunio, Gallicum à Mario, Corinthiacum à Mummiò, alia ab alijs gesta & perpetrata. Nedium illa ex agrarijs legibus suscitata incendia quibus Græchus primum, deinde Scipio Nasica, ille in foro, hic in lecto trucidatus periit, maria sanguine polluerunt. Donec Mithridates Ponti Rex, dormientem, vt ita loquar, Neptunum excitauit. Hic anno ab vrbe condita sexcentesimo & sexagesimo, cum quadringentarum nauium classe, quarum trecentæ tectæ erant, in mare descendit: quas omnes per Bosphorum Thracium, & Hellespontum in mare Mediterraneum effudit. Cuius belli initio habuerunt & Romani suam classem sub Minucio Rufo & C. Popilio præfectis, sed quæ neutiquam satis virium ad Mithridatem sustinendum haberet. Itaque non solum totam Asiam fulgure citius terra penetrauit, verumetiam copijs in Europam transmissis, omnem fere Græciam Archelao duce suæ potestatis fecit. Paratus inde in Italiam, nisi Sylla Cos. propere occurrisset, traicere; Interim Rhodij vrbi suæ à Mithridate omnia classibus obtinente metuentes, eam

omni

omni munitionis genere instruunt, simul naues
aptant, & portam firman: jamque aderat cum
classe Mithridates. Et Rhodij partim suopte
ingenio ad res mari tentandas proni, partim
quò suum erga populum Romanum studium
testatius facerent, in aduersum prodeunt. Id
conspicatus Mithridates, quia nauium numero
longè superabat, eas in cornua extendit, vt Rhodias
circumueniret: Quod quum agi cerne-
rent Rhodij, paulatim gradum referebant,
mox cursu in portum se receperunt, Hostem
deinceps non iusta acie, sed ex occasione ag-
gressuri. Forte accidit, vt oneraria Regia in
còspectu vrbis praterueheretur, in quam quum
biremis Rhodia portu euecta incurrisset, aliæ
statim ex classe Mithridatica suis subsidio ve-
niant. Idem & ex portu Rhodiensi factum:
donec tandem crescente certamine, quicquid
visquam naualium copiarum erat, in vniuersæ
pugnæ discrimen descenderet. Nauium nu-
mero Mithridates, nauticorum arte & virtu-
te præstabant Rhodij. Nec metus erat ne Rhodij,
pauciores numero quò essent, à pluribus
circumtenuerentur: quandoquidem in ipsis ferè
portus faucibus pugna conferebatur. Ex hoc
certamine Rhodij vnā triremem Regiam cap-
tam trahentes, læti in urbem redierunt: sed
cum classem deinde suam recensentes, è quin-
queremibus suis vnā desiderassent, ignari eam
vicissim ab hostibus fuisse captam, sed aliò dela-
tam putantes, sex confestim velocissimas tri-
remes ad eam quærendam emiserunt; eas con-
spicatus Mithridates, conuertit se. Dux Rhodius

*Pugna na-
ualis ad
Rhodum.*

*Demagoras
nauarchus
Rhodius.*

dus erat Demagoras : is nauium velocitate fretus retrò cessit, ita tamen vt sui potiùdi spem hostibus faceret. Regij, quum jam aduersperasceret, se ab hoste eludi sentientes, retro cursum flexere. Demagoras vt auersas vidit, in abeuntes magno impetu infertur, & binas ex Regijs rostro percussas ipso loco demersit, totamque deinceps noctem insequendo, nunc has, nunc illas incurfat, vulnerat, lacerat, & oriente demum luce Rhodum se recipit, frustra indignante Rege, quod tantis opibus quum esset, à tam exiguo populo non repulsus magis, quàm laceffitus & contemptus videretur.

Cap. 20.

In hoc tumultu nocturno, nauis quædam Chia, Regis auxiliaris, in quinquere mem qua Rex ipse ferebatur temerè illata eam non-nihil concussit. Quis injuriam illam, vel nocturnis tenebris, vel ventorum, si qui tum flabant, turbini, vel fortunæ denique & casui non imputasset? Mithridates non solum gubernatorem & proretam, reliquamque nauis turbam ad antennam suspendit, verumetiam totam Chiorum gentem, in hujus injuriæ scilicet vindictam à sedibus suis penatibusque auulsam, ultra pontum Euxinum in desertissimas solitudines transducendas nauibus imposuit. In itinere Heraclienfes (ciuitas illa Græca, sed in ponti confinio ad mare posita) cum classe occurrunt, Ponticasque naues leui prælio expugnant. Vbi verò eas captiuas, & quidem Chijs, hoc est Græcis, amicisque priuatim suis plenas inuenissent, eam verò rem omni præda iucundior

liorem interpretati, vinculis solutos hospicio, primum benigne acceperant, pulsisque mox a L. Licinio Lucullo Ponticis, in vrbes egrosque suos restituerunt. Paulo deinde post Mithridates copias terrestres ad Rhodum operibus à terra oppugnandum accersit: hæ nauibus impositæ ad Regem vela faciebant, sed insula appropinquantes fauissima tempestas adorta variè afflixit. Rhodij classem Regiam tempestate adhuc turbatam disiectamque cernentes portu suo egressi maximam quidem eorum partem capiunt, alias vel rostris innecti deprimunt, vel immixtis ignibus incendunt. Qua re grauius commotus Mithridates, alijs statim copijs (quibus affatim in omni genere abundabat) accersitis, vrbis oppugnationem ætèrniè instituit. Sed enim vrbs quæ Demetrii Poliorcetæ vim olim sustinuerat, Mithridatis impetum non magnopere reformidabat. Animos obsessis fecit, non solum insita genti virtus, & gloriæ per tot annos quæsitæ ad posteros transmittendæ cura, verumetiam Romanorum, & præcipuè L. Cassij Asiæ Proconsulis præsentia. Etenim Mithridates Romano nomini infensissimus, datis ad omnes per vniuersam Asiam ciuitates, vrbes, castella, vicos literis, omnes Romani, atque ad eò Itali nominis homines, masculos, fœminas, seruos, ingenuos, condicto tempore, horæ momento trucidari mandauerat. Quod non crudelius à Rege mandatum, quàm ab incolis acceptum fuerat. Octoginta millia hac peste absumpta fuisse traditur, Proconsul verò cum paucis

paucis ex de elapsus Rhodum perfugit. Ea una
 vrbs in tam exitiali rerum tempestate salutis
 portus nomini Romano tota Asia fuit. Itaq; Mi-
 thridates quum Proconsulem Romanū intus esse
 cognouisset, ne tempus ibi omne tereret, obsidi-
 onem terra mariq; soluit, & ad Græciā præsidij
 obtinendam se conuertit. Eodem tempore Sylla
 Consul cum exercitu in Græciam transgressus,
 nihil antiquius habuit, quàm vt Athenarum vr-
 bem, quæ nulla Romanorū injuria ad id impulsā
 Regi portas aperuerat, in potestatem redigeret.

Sylla.

Cap. 21.

Pyræum.

Vrbs erat apprimè munita, Pyræum verò
 (nauale illud & emporium erat, longis vt vo-
 cabantur muris per aliquot stadia ductis vrbi
 junctum) longè munitissimum: murus qua-
 draginta cubitorum altitudinis erat, totus saxo
 quadrato extructus. Sunt qui illud à Peride
 Atheniensium principe, quum bellum Pelopo-
 nesiacum (quo ciuitas illa postea conflagrauit)
 moliretur, sic extructum fuisse memorant:
 quod mihi neutiquam persuasum esse potest.
 Nam præterquam quòd Thucydides Pericli coe-
 taneus, & temporum illorum scriptor diligen-
 tissimus, tantam operis magnificentiam silentio
 neutiquam præterijisset. Frustra postea Lysan-
 der, vrbs muros demolitus esset, si tam fir-
 mum præsidium indejectum populo reliquisset.
 Erant autem tria naualia toto orbe celeberrima:
 Carthageniense, Syracusanum, & hoc, de quo
 nunc agitur, Atheniensium Pyræum: quorum
 illa plures naues capiebant. Erant forsitan & ve-
 nustiora, murorum verò celsitudine & robore
 hoc vnum omnibus præcellebat. Sed non is
 erat

Naualia.

erat L. Sylla, qui mœnium celsitudine ab oppugnatione deterreri posset. Athenas igitur obsidione & fame domuit, Pyræum quod liberum & apertum ad commeatus mare haberet, non aliter quàm oppugnatione & operibus capi potuit: itaque aggerem ad murorum altitudinem extruxit. Nec vllius vnquam loci vel oppugnatio vel defensio memorabilior in historia reperitur. Primum murum ex lapide, vt diximus, quadrato constructum ariete dejecit Sylla; sed interiorē semper murum Archelaus objecit, vt nullum oppugandi finem Sylla inuenturus videretur, donec consumpto reliquo omni Pyræi solo, Archelaus ad eam solam partem quæ fluctibus cingebatur cum suis occupandum adigeretur: quam etiā Sylla oppugnare jacta per aquas mole quum institisset, Archelaus tam ferum hostem vltra non sustinuit, sed cum classe profectus ad exercitum in Thessalia properabat. Eum verò Sylla paulo post duobus terrestribus prælijs, altero ad Cheronæam, altero ad Orchomenum ita concidit, vt centum sexaginta millibus amissis ipse Archelaus, vir fortissimus, sed Sylla minor, vix effugerit. Nihil Sylla in hoc bello molestius accidit, quam quod nauibus destitueretur. Lucillum certè tum legatum, magni postea nominis ducem, Rhodum ad classē comparandam misit. Illi pro classe consilium dederunt; vt ad Ægyptios & Phœnices auxilia petitum pergeret: parum enim in se opis aduersus Mithridatem cum quadringentarum nauium classe omnia obtinente esse aiebant. Itaq;

Lucillus

Lucillum.

Lucullus nunc feruili, nunc nautico habitu amictus, scapha piscatoria, eaque sæpius mutata, per medias hostium stationes elapsus in Ægyptum venit. Alij aliter hanc eandem rem narrant; cum sex nauium classe profectum, diuerso itinere in Cretam primò descendisse: Inde in Cyrenaicam traiecisse: A Cyrenis verò aucta aliquantulum classe in Ægyptum nauigasse. In itinere in piratarum classem incidit, à quibus fœde laceratus, maiore parte classis amissa, cum reliquis Alexandria portum utcunque tenuit; Qua re cognita, obuiam ei Ptolomæus Rex cum classe textilibus cæteroque luxu ornata processit, hospitiumque in Regia præbuit; nec tamen classem, ad quam petendam venerat, Mithridatis metu dedit; cohortem modò nauium, ad piratarum in itinere vim arcendam, quæque in Cyprum deducerent, commodauit. Lucullus contracto ex Phœnicia aliquantulo nauium numero, quum piratas viam omnem à Cypro Rhodum ferentem insidere cognouisset, classem omnem subduxit, & veluti in insula hyematurus, circum vrbes de Hybernis & comeatibus militi, sociisque naualibus parandis misit. Cuius rei fama quum ad piratas peruenisset, & ipsi stationes negligentius solito habere ceperunt. Lucullus mare vacuum nactus, deducta properè classe, oram soluit, & interdum quidem remis, ne candore velorum proderetur, noctu velis etiam vsus, Rhodum incolumis peruenit. Vbi amplioribus copijs naualibus instructus, Chion, Samum, aliasque in eo tractu & insulas, & vrbes ad mare

repositas, & à Mithridate nuper occupatas, recepit. Interim Sylla hostis à Senatu iudicatur & Fimbria Marianæ factionis Consul cum exercitu in Asiam venit. Vbi paucis diebus Mithridatem magno prælio victum, intra Pitane[m], urbem ad mare Ægæum supra Gnidum positam, compulit, urbemque ipsam, quantum à terra fieri potuit, obsidione cinxit. Sed inutilis erat omnis à terra oppugnatio, quamdiu Rex liberum à tergo mare, & portum ipsam classe plenum possideret. Literas igitur ad Lucullum Consul dedit: quo in statu res Syllæ essent, edocuit; rogabat vt classem adduceret, eamque portui Pitansen[si] objiceret: ita portum, classem, urbem, Regem denique ipsum vel viuum, vel mortuum in populi Romani manus venturum; facinoris laudem, & finiti huius belli gloriam, vt vtrique communem, in ipso Fimbria concedente, maiore sui parte, propriam Luculli fore; Lucullus quamuis sit optimam gloriæ spem in oculis haberet; Fidem tamen Syllæ datam fallere, & aduersæ factionis Consuli suis opibus gratificari noluit. Itaque soluta obsidione Fimbria abiit, & ipse Mithridates cum classe profectus est. Quod ubi sensit Lucullus, vestigia premens, classem Regiam circa Troada[m] assequutus, egregie fudit fugauitque. Postero vero die Neaptoleum narchum Regium ad iustam pugnam circa Tenedum, notissimam fama insulam, pertraxit; magnoque prælio superatum classe exiit. Inde profectus, Syllæ ad Chersonesum traiecturo se adiunxit. Sylla omisso Mithridate Fimbriam

Fimbria.

am

am. tota Asia quæsitum profligauit, & occidit, Mithridati verò pacem petenti non difficilem se præbuit, priuata conuentione sexaginta naues à Rege accepit, & exhausta pœne facultatibus omni Asia Ephesum venit. Inde tertio die Athenas venit, vnde circummissa Dyrrachium in Epiro classe, ipse eodem per Thessali-
am & Macedoniam contendit, vbi imperatis ex omni Græcia nauibus, cum mille quingentorum nauigiorum classe in Italiam trajicere parabat: fecissetque, si res vrbana, tantisper dum contraherentur, moram recepissent. Modica igitur classe trajiciens, incredibili fortuna Marianos in itinere fudit fugauitque: Romam verò ingressus, non solum forum & urbem, verum etiam vniuersam Italiam vel sociali, vel ciuili sanguine repleuit.

Cap. 22.

Sylla verò mortuo, Senatus sibi redditur pacem ab eo cum Mithridate factam antiquauit. Anno sequente Consules Aurelius Cotta, & Lucius Lucullus erant. Bello Mithridatico gerendo dux Lucullus designatur; Cotta, vt Bythinia, & classi ad Propontidem tuendam præficeretur, tenuit, Mithridates cum quadringentis ære rostratis nauibus præter alias minores, quæ duplum eius numeri efficiebant, ex mare Pontico in Propontidem descendens, toti mari se superfuderat. Neque verò classis hæc, vt prior illa, vel auro & tapetibus exteriùs fulgebat, vel intus balneis & gynecæis struebatur, sed ære & armis vndique horrebat. Circa Chalcedonem, urbem Byzantio ex aduerso positam, eodem die, cum Cotta Cos. terra
marique

que conflixit; & utrobique vicit. Pugna
ali octo millia civium Romanorum caesa,
quatuor mille & quingenti capti à Photio in
excerptis Memnonis memorantur. Quo vul-
nere fractæ Romanorum res tota Asia conci-
derent, nisi Lucullus restaurata properè classe,
Regis impetum cohibuisset. Pugna enim ad
Tenedum successu elatus Rex, classem sub a-
rimis ducibus ad Italiam invadendam missu-
s erat, & Hispaniam Ponto (ascito Sertorio)
peragere parabat. Sed tantis conatibus ad Cre-
tam insulam obstitit Triarius dux à Lucullo
missus. Qui, cum classis Regia pugna metu
etro in Pontum vela faceret, eius velutifu-
gentis extremum agmen in Ægeο mari carp-
it; Ad Tenedum verò totis viribus concur-
sum est. Septuaginta Triario, Regijs octogin-
ta ferè naues erant; quas omnes Triarius sum-
ma virtute vel cepit, vel depressit. Qua vi-
ctoria ereptum planè est Mithridati maris
dominium; aliam deinde ejus classem ipse Lu-
cullus ad Lemnum insulam concidit, & ipse
Mithridates dum cum classis suæ reliquijs Pon-
tum & interiora regni peteret, horrenda tem-
pestate omnem amisit; ipse etiam, quum exi-
tis quadam naue veheretur, sed quæ nec ma-
ris propter sævitiam tempestatis ultra pati, nec
propter sui magnitudine ad littus tuto appellari
posset, in naviculam piraticam fortuito oc-
currentem descendit, salutemque suam ho-
minum generi infidissimo credere, pessimo
debere etiam cogebatur. Reliquæ Luculli vi-
ctoriæ terrestres omnes erant, quibus ita non

*Pugna na-
ualis ad Te-
nedum.*

Triarium.

*Pugna na-
ualis ad
Lemnum.*

*Ærea ro-
stra.*

solum huius quem dixi, verumetiam Tigranitis Armeniæ Regis res afflixit, ut facilem de utrisque victoriam successori traderet; longius processurus, nec Euphratem, sed Indum fluuium Romano imperio terminum positurus, nisi eum milites sui, in medio maximarum rerum cursu, inclinatis omnium ad Pompeium animis, destituissent. Mille tantum & quingentos milites secum e provincia Romana, eosque inuitos, deportauit. Cum hoc tam exiguo numero, magno tamen patrum & bonorum omnium consensu, triumphauit; inter cetera naues æreis rostris aptæ centum & decem in triumpho transductæ. Spectaculo fuerunt, non tam ipsæ naues, quam ærea earum rostra, tunc primum Romæ visa: nouam certè rem eo saeculo fuisse, vel eò apparet, quòd quo tempore Lucullus primum ad Troada cum Mithridaticis concurreret, Rhodiorum nauarchus Demagoras, vir alioqui non contemnendus, rei insolentia territus, & æreum incurrentis rostrum metuens, non sine risu spectantium, puppim ferienti obuertit.

Cap. 23.

In hac rerum turbatione Q. Sertorius magnæ autoritatis tranquillis reipub. rebus Senator, sed Syllanarum partium inimicus in Hispaniam, quam Prætor obtinebat, profugit. Cuius res in ea gestæ, à Plutarcho in eius vita, & ab Appiano Alexandrino sic describuntur, ut magnum planè, & Romano nomine dignum virum agnoscas: primo statim aduentu magnam rerum difficultatem passus est, & à Syllanis pulsus cum tribus hominum millibus per fretum Gadi-

Gaditanum in Mauritaniam abiit, ubi quum
Barbari, milites ejus aquationis causa in littore
expositos trucidarent, nec pacati quicquam in
terra inueniret; in Hispaniam re nauigauit.
Ibi nauibus prædatorijs Cilicum ad famam viri
confluentibus; Pityusam insulam aggreditur,
ejectisque inde Syllanis ducibus insula vi potitur.
Anius erat Syllanarum partium in Hispania
dux; hic classe comparata, cum quinque
millium exercitu aduersus Sertorium nauiga-
bat. Sertorius quanquam Cilicum naues, qui-
bus utebatur, non aliæ quàm piraticæ Myo-
parones erant; classe tamen cum eo configere
optabat: obstabant venti, qui totos decem
dies & noctes ita mari incubuerunt, vt tam le-
uibus nauigijs vix ad anchoras in mare stan-
di facultas relinqueretur, nedum congregi-
endi potestas fieret. Anio igitur inter medias
tempestates insula potito, Sertorius quum nul-
lum vsquam in mari Mediterraneo refugij por-
tum haberet, toto illo mari excessit, & per
fretum Herculeum ad mare Atlanticum, siue
Oceanum, fama hætenus quàm vsu Romanis
notiorem, enauigauit, & ad Occiduam Hispa-
niæ oram, qua Bætis fluuius in Oceanum effun-
ditur, applicuit: ibi nautæ quidam ei occur-
runt, qui recentes ex insulis Atlanticis ad-
uenerant.

Has insulas Plutarchus binas omnino fuisse Cap. 24.
tradit, breui sse freto à se inuicem disiunctas: sed
quæ decem millibus stadiorum, hoc est, octin-
gentis & amplius millibus passuum ab Africa ad
Occidentem distarent. Eas Beatorum siue

*Insula For-
tunata, siue
Canaria.*

Ee

Fortu-

Fortunatas insulas, & in illis campos Elifios ab Homero olim, alijsque vatibus Græcis pariter Latinisque decantatas, esse vult. Imbribus, inquit, modicis, idque raro rigantur; leuibus plerunque & roscidis ventis perflantur; non arationi modò & plantationi commodam terram præbent, sed & vltro omnis generis fruges effundunt, aer innoxius, annique tempestates mediocri & salubri mutatione variæ. Quippe venti qui à Borea flant propter viæ longitudinem positâ feritate lenius in illas ineidunt; Cauri autem & Zephyri sua natura placidi pluuias à mare modicas rarasque infundunt. Hæc Plutarchus. Loci autem situs, ejusque mixta in plerisque cum vero falsitate descriptio, faciliè ostendunt, has illas esse, quæ nunc insulæ Canariæ appellantur. Sunt autem numero septem: aeris quidem temperie & salubritate insignes omnes, & quales duæ illæ à Plutarcho fuisse memorantur: sed è septem vna est, quæ Ferro dicitur, in qua nullus fons, aut alia aquæ dulcis vena è terra scaturiens reperitur: arbor modò est in medio insulæ sita, quæ sub meridiem densa quadam nebula obducitur: hæc aquæ venam arbori infundit; inde quotidie quantum ad humanos vsus sufficit perennitèr hauritur. Altera verò est, quæ Teneriffa dicitur, in qua surgit quidam mons, leuiter à radice fastigiatus; vertex verò in tantam altitudinem attollitur, vt omnes terrarum montes acumine suo longè longèque superet. Et sunt reliquæ mira ad fruges, vineasq; & ficus, & diuersa malorum genera fertilitate omnes: plane

vt

*Insula
Ferro.*

Teneriffa.

inde istis usurpari possit quod de Alcinoi hortis apud Homerum in septimo Odyssæidis suæ libro prædicat Vlisses, Pira post pira, poma post poma toto anno maturefcere. Vina certè inde in omnes Europæ partes eo numero, ea nobilitate afferantur, vt quid in illis magis mirere nescias. Quæ naturæ miracula quum priscis temporibus, fama omnia in majus augente, ad poetarum aures atcidissent, fabularum materiem præbuerunt. Nec à fabula distat speciosus ille Platonis liber, qui Atlanticus inscribitur. Quem omnem sermonem Soloni Atheniensi acceptum refert Plato, Solonem verò à sacerdotibus Egyptijs de Atlante insula (quam Lybia longè maiorem fuisse vult) & Neptuni in ætemplo, ad integri stadij longitudinem extracto multa non solum ipsum hausisse, verum etiam literis prodidisse memorat. Enimverò extra fretum Gaditæum (Gaditanum posse Latini appellabant) ingentem quandam insulam ante nouem annorum millia, omnibus naturæ bonis, sed magis legibus floruisse, eam verò postea aquarum diluuium, vt ne vestigia quidem superessent, perijsse refert. Ego vt rebus tam profunda vetustate obrutis lucem me afferre posse non confido, ita si conjecturam meam inferre liceret, sic existimarem, Vnam olim amplissimâ eò loci insulam fuisse, vbi nunc septem illæ Canariæ insulæ visuntur. Has nunc veluti exesi corporis reliquias restare; corpus ipsum vel generali olim diluuium subdidisse, vel succedaneo maris impetu paulatim amississe. Quicquid est, nemo certè jam ea-

*Atlanticum
Platonis.*

Ec 2

PLATONIS

*Sertorius.**Mithridates.**Pirata.*

rum vsum Hispano nomini inuiderit, quam tam retrò acta antiquitate ad eas mercaturæ faciendæ causâ assueuerint, & patrum ferè, certè auorum nostrorum memoria, earum per tot deinceps sæcula veluti deperditarum possessionem, dum Americam exquirerent, veluti postiliminio receperunt. Sertorius quum ex nautis & mercatoribus omnia de ijs locis diligentius inquisiisset, incredibili statim hæc loca non explorandi modò, verumetiam incolendi studio flagrare cepit. Nam quid ei optatius foeliciusue contigisse potuit, quàm amissa per tyrannidem Syllanam patria, in amenissima terrarum orbis regione consenuisse? cujus animi inclinationem vt senserunt Cilices, sublatis statim velis in Africam abierunt. Sertorius veritus ne eorum exemplo à reliquo exercitu defereretur, vanas de insulis illis spes animo fouere destitit, & ad belli curationem reuersus, totam ferè Hispaniam armis suis occupauit. Sunt tamen qui eum non animo tantùm aspirasse, verumetiam opere ad insulas illas penetrasse ferunt. Id si ita est, facile adducere vt existimem, eum omnia ibi fama minora reperisse: eam causam fuisse, cur parùm exploratis locorum illorum rebus, reditum in Hispaniam maturauerit. Multa hoc tempore Mithridates mala Romanis intulit, nulla tamen re infestior fuit, quàm quòd præter classem suam, ingentem etiam piratarum vim in mare effuderat. Horum præcipua in Cilicia sedes erat: inde in vniuersum mare Mediterraneum excurrebant. Neque verò pestis hæc maris finibus se

conti-

continuit, sed in terram hîc illic improvisò
egressi, non solum agros & vicos depopulari
misi, verumetiam vrbes ipsas munitas diuersis
regionibus aggressi hostiliter diripuerunt. Sæpe
etiam iustis classibus cum Romanis Prætoribus
congressi, victoriam reportarunt. Itaque
quum res illa majus imperium requirere vide-
retur, P. Seruilius Proconsul cum magna classe
aduersus eos missus, ipsum belli caput Ciliciam
petit. In itinere, quamuis validam & Pro-
consulari imperio dignam classem ipse duceret,
piratæ nihil præter leues Myoparones haberent,
conserto nauali prælio, haud incruentam vi-
ctoriam retulit. Inde in Ciliciam excensio-
nem fecit, cepitque nonnulla eorum propug-
nacula. Inter cæteras arcem vnam, Isauron di-
ctum, expugnauit; quod tanti momenti opus
videbatur, vt ex eo Isaurici cognomentum, non
inpræsens modo, verumetiam ad posteros inue-
nerit. Sed hijs prælijs irritati sunt magis quàm
fracti piratarum animi; nec vllus hujus belli
aut modus, aut finis, aut gerendi ratio osten-
debatur. Erant enim numero infiniti, qui vt nul-
lum certum ducem habebant, ita inter se con-
cordes, humano generi bellum inferebant; jam-
que commercia omnia in mari sustulerant. Ne-
que enim mercator aliquis per tam infestas
prædonibus vndas vela facere audebat. Itaque
nec ex Sicilia, nec ex Ægypto, duobus Romani
imperij horreis frumenta ampliùs ad vrbem
subuehebantur. Ipsam denique Romanorum
classem ad Hostia stantem, nocte postum inue-
cti, incendio corruperunt. Quare ad cætera,

quibus tum Romana Respub. gravissimè affligebatur, incommoda, fames intus per accessit.

Cap. 27.

C. Pompeius

Erat ea tempestate vir vnus in vrbe Ca. Pompeius iuuenis, olim à Sylla, propter ingen, quod in eo emicabat, ingenij specimen, cultus, & cui soli in Senatum introeunti ferocissimus tyrannus assurgere soleret. Hic quum plurima antehac belli facinora in Italia, & Hispania edidisset, Sertoriumque sæpè fudisset, & Romani nominis, propter summam in eo cum virtute comitatem coniunctam deliciæ haberetur, ingenti omnium studio ad bellum Piraticum Dux & Imperator vnicus, data ei libera & absoluta bellum illud administrandi & gerendi potestate, in triennium creabatur. Imperium verò ei non solum in mare, verum etiam in insulas, tanquam maris partem, erat. Addita & continentis quaque versus à mare miliaria quinquaginta, ne piratæ à mare, hoc est, à solo suo profugi, extra Imperium & Iurisdictione eius vsquam ferè esse censerentur. Frustra enim ei tanquam magno Admirallo, imperium in mare demandatum fuisset, si nihil in littore, nihil etiam in terra, quum piratæ eò se eiecissent, pro imperio facere valuisset. Quinimo inutilis est omnis Admiralli in mare potestas, quæ maris ipsius finibus continetur. Pompeius ne imperium ingenio suo maius adeptus videretur, vniuersum statim mare, quod intra columnas Herculis est, animo complecti cepit. Itaque viginti quinque legatis bellum hoc gerendum distribuit. Hic Thusco mari cum classe præfuit, ille Siculo, tertius Gallico, quod

Mar.

Masylia adiacet; Tiberius Nero Gaditanum
 fretum tenuit; Marcellinus Ægyptum, Varro
 Ponticum, singuli suum in mari locum, à freto
 Phœniciam vique cum potestate & classe obti-
 nerunt. Hoc consilio per omnes æquoris por-
 tus, amfractus, sinus, & vt ita loquar, crepi-
 dines & angiportus quicquid piratarum erat,
 quasi indagine cincti tenebantur. Ipse Pompei-
 us incredibili celeritate, per omnia maris lit-
 tora cum instructissima classe discurrebat. Ita-
 que si piratæ vno loco deprehensi, alio vt con-
 fugerant confugissent, in nouas semper & qui-
 dem cumulas hostium stationes incidebant.
 Nec vllus in toto mediterraneo locus relin-
 quebatur, ad quem tutus illis appulsus relin-
 queretur: sed ferarum modo in casses & retia
 agebantur. Omnibus inspectis, Pompeius Cili-
 ciæ belli huius originem & fontem petit. Ci-
 licia ab omni vetustate rebus nauticis dediti, sed
 qui nullo vnquam duce aut nauarcho clareue-
 rant, Pompeio cum classe occurrere non dubita-
 bant; non quidem, vt puto, spe victoriæ, sed
 vt digni qui à tanto duce vincerentur videri pos-
 sint. Haud aliud periculosius Romanis bellum
 vllò vnquam tempore exarsit: Sed nec vllam
 vnquam pari celeritate & facilitate confectum.
 Quod triennij tempus flagitare videbatur, qua-
 draginta diebus compressum est; quod multo
 sanguine constitutum, nec minima quidem san-
 guinis vnciola redemptum est. Vsq; adeò in re-
 bus humanis præualet rei gerendæ recte insti-
 tuta ratio: quæ in omni negotio vnica ferè est,
 modo eam percipiendi mens, homini, vt nunc
 E c 4 Pompeio,

Pompeio, a summo numine tribuatur. Pirata, quum captos se vndique & constrictos cernerent, vltro se omnes fidei Pompeij commiserunt. Deditis Pompeius, fidem quam facile dedit, tam fideliter seruauit: multam modo illis irrogauit, vtilem planè & optandam vitis: Omnes in ciuitatibus procul a maris conspectu positis habitare iussit; nec illi tam facilem, tamque benignam victoris conditionem respuerunt. Sed abjecto maris, cui prius assueuerunt, desiderio, terras sibi addictas, non aliter quam si eas a patribus accepissent, diligenter omni vita coluerunt; Ingens virtutis, consilij, sceleritatis exemplum; & cui nihil vquam mare vel simile vidit, vel secundum.

Cap. 28.

Bello Piratico confecto, & deposito quod ad id bellum gerendum susceperat imperio, Pompeius aduersus Mithridatem, iterum iam rebellantem mittitur, in quo bello dum ille multa cum laude & gloria versatur, dum Regem ipsum non solum regno, verumetiam vita expellit, dum omne Ponti regnum, hoc est, quicquid terrarum inter duo maria Euxinum & Caspium, quicquid inter Tanaim & Volgā fluuios, vsque ad vastas illas Moscouiæ, Russiæque solitudines interiacet, in prouinciæ formam redigit, omnesque ad orientem populos ingenti rerum successu domat. Mare nouis iterum bellorum fluctibus agitari cæpit; in quo Romani post deuictos piratas Cretæ insulæ, quæ nunc Candia dicitur, bellum intulerunt. Crimini datum quod Mithridati duobus prioribus bellis (ter enim ille bellum populo Romano intulit)

Creta insula expugnatio.

colit) plus quàm Romanis fauisse viderentur. Ad hoc bellum missus primùm M. Antonius plures catenas quàm arma ad id bellum tulisse dicitur. Cretenses venientem oportune in mare nacti classẽ omnem capiunt, militesque ad antennas suspensos vrbi ouantes inferunt. Quam contumeliam vltus paulò post est Q. Metellus. Hic cum classe firmiore, meliusque instructa, quàm Antonius fecerat, rem aggressus, magni nominis insulam, multo incolarum sanguine inundauit. Cuius consanguineus alter Metellus Baleares insulas adortus, nouum prælij naualis genus expertus est. Baleares post extinctos Cilices suo nomine piraticam exercere ceperunt: ad hos perdomandos (domiti enim & antea sæpe fuerant) missus Metellorum alter: cui intrepide occurrerunt loci incolæ, ratibus quidem inconditis, sed fundis, quibus plurimùm à pueritia assueuerant, instructi. Hijs Romanos arcent, hijs conserto prælio venientium ora ita certo ictu conuulnerabant, vt rarò aliud in mare illis æquè molestum acciderit. Sed ista pugnarum ludibria, non vltra tulit Romana virtus. Alij alios hortati impressionem faciunt, comminusque congressi omnem fundorum vsum hosti eripuerunt. Itaque consanguineus consanguineo cognomine æquatus: vtque ille Creticus, ita hic à deuictis Balearibus, Balearicus appellatus. Restabat Cyprus omnium in mari mediterraneo post Siciliam insularum & maxima & ditissima, sed Ptolomeo Romani imperij pupillo subdita: huic bellum inferre placuit: cuius causa nulla erat, nisi quòd diuitijs

*Victoria
Cretensium
de Romanis.*

*Baleares
expugnati.*

*Cyprus à
Romanis
expugnata.*

diuitijs supra cæteras ex longa pace abundabat. Missus itaque cum classe M. Cato, insulam nomine repugnante intrauit: tulitque inde spoliolum quantum nemo unquam Romanorum dux ex vlla terra in triumphum tulerat.

Cap. 29.

C. Cæsar.

Armorica.

Venetis Gallorum.

Vannes.

Dum ista in mari mediterraneo ab aliis Romanis ducibus geruntur, C. Cæsar bellum in Gallia contra ferocissimas gentes ferociter & ipse gessit. Tertius iam ejus belli annus agebatur, quum Veneti qui Armoricam, hoc est, si vim verbi spectamus, oram maritimam, in occiduo Galliæ littore incolebant, rebellare ceperant. Venetorum autem sedes ea erat, quæ nunc à Britonum colonia, eò ex hac nostra, circa Constantini Magni tempora deducta, Britannia minor appellatur. Cæsaris verò tempore ipsa regio Venetia dicebatur: superatque adhuc in ea vrbs, quæ prisca vocabuli sonum retinens, etiamnum Vannes dicitur. Cæsar quum Venetos legatos suos retinuisse, hoc est, vt ipse interpretabatur, jus gentium violasse cognouisset, propter ex Italia in Galliam venit; quoniam verò hunc potissimum ex omni Gallia populum rei nauali studere non ignorabat, præcipuam classis parandæ curam & ipse habuit. Iam ante ejus aduentum M. Crassus, egregiæ indolis adolescens, quum naualem maximè contentionem cum Venetis fore præsensisset, omni studio classem in Pictonibus, cujus præcipua ciuitas maritima Rupella fuit, ædificabat. Cæsar quum in Galliam venisset, D. Brutum Crasso ætate parem (multis enim adolescentibus Cæsar, indolem potius quàm ætatem spectans legatis

gatis utebatur) classi præfecit: & quamprimū posset, in Venetos mouere iussit. Ipse eodem cum copijs terrestribus contendit. Tardius Brutus ventis aduersantibus peruenit. Interim Veneti & vsu maris pollentes, & locorum peritia freti, plus in maritimis quàm terrestribus copijs fiduciæ collocabant. Itaque quum Brutus eo tandem cum classe appulisset, Veneti cum ducentis viginti nauibus, in aduersum prodi-erunt. Nauium forma huiusmodi erat; carinae aliquanto planiores, vt vada & decessum citius facilius exciperent, & per breuia expediri ferrentur: Erat autem ora illa vt plurimum vadosa, nec maiorum nauium incuruis & acutis carinis subnixarum patiens. Proræ absque muribus admodum erectæ, puppes adhuc celliores erant, ad magnitudinem fluctuum tempestatumque quæ violentius multò, & maioribus aquarum molibus in oceano inferebantur, accommodatæ. Nec forma modò à Romanis differēbant, verumetiam materie: ex abiete illæ fiebant: quæ vt aduersus putredinem & cariem omnium arborum tutissima erat, nec solibus expositæ rimam facile ducebat, ita fragilis eadem, & ad rostrorum incurfantium ictus sustinendos futilis habebatur. Venetorum verò naues ex robore omnes erant. Quo factum est, vt non solū oceani & ventorum iniurias leuius perferrent, verumetiam incurrentium nauigiorum ex abiete confectarum vim mole ipsa & duritie sua retunderent. Nec aliter ad has illæ quàm ad cautes & scopulos alliderentur: pro funibus anchorarijs catenis ferreis utebantur:

*Brutus Na-
marchus a
Cæsare con-
stitutus.*

*Nauium
Gallicarum
forma &
apparatus.*

*Pugna na-
ualis prima
in oceanó
commissa.*

tur: vela non, vt alijs, ex lino erant, sed pelli-
cea. Rudentes non ex canabo, sed ex amentis
& alutis confecta. Brutus quid potissimum in
re noua faceret, aut quam pugnae viam iniret,
paulisper addubitabat. Rostris si incurrisset,
in certissimam perniciem ruiturum appare-
bat. Sed nec circumcursatio, quod in præ-
lijs mediterraneis fieri consuevit, aut remo-
rum hosti detergendorum ratio alicujus in
ea pugna vsus futura videbatur: non enim ibi
remis omnino, vt tum mortales, inter pug-
nandum, sed vt horum temporum ratio fert,
velis ad omnes inflexiones dexterrimè vteban-
tur. Porro tanta erat illarum præ Cæsarianis altitu-
do, vt non scandendi in illas, sed nec tela ex tam
humili loco in eas adigendi facultas Romanis
esset. Reliqua ~~vna~~ erat, salutis eadem & victoriæ
via, falces ferreas, longis admodum perticis affixas,
à Pictonibus & Santonibus, qui eodem littore ad
Austrum inter Ligeris flumini os & Garumnæ ostiū
habitant, admoniti, ex tempore comparabant.
Hijs ad latera nauium cum ingenti periculo su-
beuntes, funes chalatorios, seu opiferos, hoc est,
rudentes, quibus vela suspendebantur, præcide-
runt. Quibus præcis immobiles confestim in
mari stabant Venetorum naues, nisi quantum
æstu propellerentur. Nec iam amplius nauali
prælio similis res erat; sed castellorum oppug-
nationes ea pugna referebat. Et Romanus mi-
les, vallos reuellere, & urbium mœnia scande-
re assuetus, sublatis supra caput scutis testudine
in hostium naues euadebat. Iam omni parte
inæqualis pugna erat, & Romana virtus om-
nia

superabat. Addidit pugnantibus animos
exercitus in littore ad spectaculum effusi cla-
mor, & spectator Cæsar; quo tempore incidit
etiam tanta maris tranquillitas, ut cælitus ad
ipsa gentium à Venetis violarum vindicandum
immissa videretur. Itaque ex ducentis viginti
maximis fortissimisque nauibus vix vlla effu-
git. Pugna naualis multis casibus memorabilis,
nullo tamen memorabilior, quàm quòd omni-
um in mare extero, quem oceanum dicimus,
commissorum prima, quæ ad nostrum notitiam
peruenerit, celebratur. Maris enim vsum, &
non vulgarem rerum nauticarum notitiam pri-
us illis Oceani accolis fuisse, multis in eam
rem rationibus prolatis, confirmare possem. Ut
illud hic repetam quod paulò ante, dum Sertorij
res gestas ex Plutarcho referrem, protuli, quantæ
peritæ res erat, Beticæ in Hispania oræ
motas ad Canarias vsque insulas, procul omni
terræ aspectu abreptos ordinariæ mercaturæ fa-
ciendæ causa processisse? Iam Veneti isti in
Gallia, cum tam numerosa, tam instructa classe,
parumne indicabant se non nauigandi modò,
verumetiam in mare pugnandi vsum & ratio-
nem longè ante tenuisse? Scilicet; sine classe,
sine pugna, sine nautica disciplina, totam illam
Galliæ oram sibi vestigalem fecerant, & per-
petuam mercaturam in hac nostra Britannia
exercuerant. Sed enim ad hæc vsque tempora
mare illud conclusum rerum nauticarum vni-
cum in terris theatrum & scena fuisse videtur,
quòd res alibi in mare gestæ, nullis litera-
rum monumentis memoriæ nostræ commen-

dantur: posteriora deinde sæcula suum rebus in Oceano gestis splendorem pariter non inuidebant.

Cap. 30.

*Cæsar in
Britanni-
am transi-
tus.*

Cæsar sub eiusdem ætatis sine ad res in Morinis sedandas auocatus, & albentes ex aduerso Britannæ scopulos inde contemplatus, magno ejus, si non perdomanda, attamen pro tempore intranda & visenda desiderio tenebatur. Erant autem Morini, omnes à Somi in Gallia fluminis ore, ad Rheni vsque ostia populi. Cæsar igitur, contractis vndique ex Veneria, alijsque Armoricis, hoc est, maritimis (vnde recte Popellinierus in suo Galliarum Admirallo eam vocem interpretatur) regionibus centum circiter nauium classe, inde octo paulo minus horarum spatio in aduersum littus trajecit. Dum milites exponit acre in ipso littore prælium conferi ut. Fusis deinde Britannis Romani terram tenuerunt, vbi dum consilijs magis quam prælijs rem gerit Cæsar, acerrima tempestas, & eam partem classis qua equi ferebantur rejecit, & ipsam classem qua Cæsar trajecerat, non ea qua oportuit cura subductam & munitam, sed ad anchoras in solo temerè stantem, grauitè afflixit. Qua occasione moti Britanni, conceptam de opprimendo Cæsare cum tantillis copijs (octo enim erant, non amplius, millia) spe, pacta in quæ iam conueherat, ruperunt, & de obsidibus quos dederant parùm solliciti, bellum Romanis renouarunt. Cæsar proelio superior propter in Galliam remeavit, fugam magis quam victoriam, ut tum æmuli eius sermonibus ferebant, speciem præbens.

Proxima

Proxima deinde æstate cum mille nauium Cap. 31.

classē, ad eandem Britannix regionem appu-
lit. Quo tempore nouum Hippagogorum, hoc
est, ad equos transferendos nauigiorum genus
excogitauit. Etenim quum onerariæ omnes
ante illa tempora bellicis multò editiores essent,
cum nunc Cæsar, quum ad equos aliosque com-
meatus facilius vel excipiendos, vel exponen-
dos depressiores, tum ad maiorem oneris vim
ferendam, vterofiores fieri mandauit. Hoc
transitu nullum maris ventorumuè iniuriã sensit
Cæsar: nec descensum eius hostes impedierunt.
non enim classē Britanni, quam ei in mare op-
ponerent, habebant. Cæsare verò longiùs in ter-
ram ad Cassiuilani Regem summæ rerum à
ceteris insulæ Regulis præfectum quærendum
progresso, sauiissima tempestas naues partim
in mare deprehensas, partim in littore hæren-
tes vel demersit, vel confregit. Qua in re il-
lam suam felicitatem prædicat Cæsar, quòd
non milite, non commeatu repletæ, sed inanes
omnes perierunt; & captiuos quidē aliquot hac
expeditione inde retulit, diuitiarum reliquarum
nihil, præter natiuas littoris nostri margaritas,
ex quibus thoracem omni auro pretiosiores
Veneri, ad quam stirpem gens Iulia referebat,
Romæ dedicauit. Harum verò gemmarum vera
ab æuidis illis Romanorum manibus citò ex-
hausta penitus exaruit.

Margaritæ.

Cæsar perdomitâ Cantij prouinciã, ac Cap. 32.
ceptisque obsidibus, in Galliam redijt: vbi
bellum illud omni qua potuit celeritate confe-
cit, vt tam longa, tamque difficili militia indo-
ratum

ratum exercitum, ad bellum ciuile, quod cum
 Pompeio instabat, in Italiam deportaret. Cuius
 non solum non aduentum, sed ne aduentus
 quidem famam tulit Pompeius, sed arrepto
 Brundisium itinere, quum & urbem & portum
 communisset, Dirrachium in aduerso Epi-
 ri littore situm trajecit; ut duobus illis veluti
 Italiae Graeciaeque claustris occupatis, colligen-
 di se (erat enim hoc tempore ad tantum bel-
 lum, & contra tantum ducem suscipiendum
 imparatissimus) & copias terrestres naualesque
 ex Graecia totoque adeo Oriente contrahendi
 spatium nancisci posset. Abeuntis vestigia
 pressit Caesar, & instituta Brundisij, in qua Pom-
 peium esse cognouerat, obsidione ante omnia
 fauces portus, jactis vtrique molibus, & su-
 perinstructis turribus praclusit, ut siue inde
 abire pararet Pompeius, fugae copiam non
 haberet, siue obsidionem tolerare, commea-
 tum mari ei intercluderet. Sed ea Caesaris ope-
 ra Pompeius majoribus statim operibus disje-
 cit. Veruntamen quum Brundisiorum ani-
 mos communi Italiae inclinatione in Caesarem
 propendere animaduertisset, milites silentio
 nauibus impositos, Dirrachium transduxit.
 Caesar quum nullam nauium in praesenti copiam
 haberet, Romam redijt. Hispaniam inde peti-
 turus, quae a partibus Pompeij firmissime tum
 stabat, in itinere Marphyliam venit: vrbe reci-
 pi se petit. Marphylienses sua neutralitate se de-
 fendere, precari; rogare, ne urbem pacis & otij
 cupidam, & fidissimam imperij Romani omni
 tempore clientem, in bellum traheret: suae nec
 facultate

Marphyliam.

facultatis nec juris esse, vter duorum Cæsar an Pompeius causam foueret iustiore, existimare. Denique rem per se impetrabilem tam demissa insuper oratione, & à studio partium sic remota agebant, vt Cæsar de media aliqua ratione cogitare non grauaretur, qua nec illis necessitatem se recipiendi imponeret, nec ipse vi potius quàm voluntate incæpto destituisse videretur: quum subito Domitium partium Pompeianarum ducem cum classe portum intrantem, effusamque ad eum recipiendum omnem ciuium multitudinem conspexit. Ea res vt hostium numero à Cæsare haberentur, effecit. Quoniam verò omnis vrbs maritimæ obsidio sine nauibus hand rectè instituitur, ideo materiam confestim ex syluis cædi, & naues longas duodecim extemplo fabricari mandat: quibus trigesimo à securi die in mare deductis instructisque, D. Brutum, cuius egregiâ in re nautica operâ aduersus Venetos in Gallia vsus fuerat, præfecit; iussum vt obsidionis rem mare administraret. Terrestrem enim oppugnationem Trebonium curare iusserat. Ipse quum tantulæ rei occupationem Hispaniæ recipiendæ præponendam non esse existimaret, eò cum reliquo exercitu ad Afranium, Petreiumque & Varronem Pompeij legatos subjugandos terrestri itinere per Pyrenæi montis iuga contendit. Domitius, quum & quanti momenti rei maritimæ potestas esset non ignoraret, & Pompeio cætera omnia in mare tenente, si sua tantum pars auelleretur, flagitium fore duceret, classem Cæsareanâ ampliore comparat:

Ff

cam

Albigenses.

eam Albico milite complet. Erant Albici Gallia populus, qui montes supra Marfyliam positos incolebant; moribus, ut reliquæ tum Gallia partes, agrestioribus: sed magna præ alijs animi constantia & virtute præditi, ut ne quidem, quod ipse Cæsar non dissimulat, Romano militi pari congressu cederent. Hij sunt, qui temporis progressu Albigenses dicebantur, quique haud paulò atrocioribus pro fide Christi ventis & tempestatibus jactati, circiter annum domini millesimum trecentessimum non ingloriam rerum, vitæ, nominis denique ipsius, nisi quantum fama superat, jacturam faciebant. Hoc milite instructus Domitius, cum Bruto navali prælio congredi cupiebat: nec Brutus pugnae discrimen diffugiendum esse existimabat. Bis congressi, quum reliquis omnibus superior, virtute non impar Domitius esset, peritia Bruti & genere navium utroque prælio superatur. Toto mari pulsus miseros Marfylienses suis jam viribus stare jussit. Eos Cæsar ex Hispania deuicta omnium opinione celerius reuersus, vetere urbis fama & dignitate motus, deditos non occidit, non vrbe exiit, nec inclementius quicquam in eos statuit, quàm ut pecuniam in stipendium, eamque non magnam, pendere juberet.

Cap. 33.

Omniū ad Occidentem domitor Cæsar, citato itinere, & vrbe in transitu tantummodo salutata, Brundisium venit, inde in Epirum, quæ à Pompeio tum tenebatur, transfretaturus. Pompeius annum jam ad apparatus bellicos faciendos

ndendos nactus, exercitum quidem terrestrem magnum, copias verò nauticas immensas parauerat, quibus omnes ab Illyrico Peloponesum usque portus compleuerat. Id ea ratione fecit, ut Cæsarem transitu in Græciam prohiberet. Cæsar quamuis rerum nauticarum angustijs non mediocriter premeretur, nauibus tamen è Sicilia & omni Italiæ ora, quæ tota jam ejus erat, sine delectu accersitis, Pompeium belli caput & causam petere parabat. Quoniam verò copias omnes vno comœatu trajicere non valuit, idè ipse primùm cum parte exercitus transmissit. Eo tempore rei naualis Pompeianæ summæ præerat Bibulus, vir à Cæsare propter hebetiorem in rebus gerendis sensum jampridem contemptus. Is si portus omnes occupasset, omnia à Cæsare tuta fore existimabat. Cæsar autem omnem maris oram viro fortè portum esse ratus, vacuum littus, juxta Ceraunios, qui Oricum inter & Apolloniam medij montes jacent, nactus, eò se & exercitum, nihil dum sentientibus Pompeianis, eiecit, munitisque statim castris, naues Brundisium ad reliquum exercitum adducendum remisit: postero die, Oricum & Apolloniam, vrbes maritimas & portu opportunas se dedentes recepit; quas deinde tota ferè Epirus littoralis sequuta est. Id Bibulo documento fuit, non portus modò, verumetiam oras maritimas, si hostem transitu prohibitum vellet, classibus in posterum firmandas esse; idque postea diligenter administrabat. Diligentia præmium primo statim die tulit. Dum enim audito Cæ-

Ff 2

faria

faris ad Oricum appulsi, effusa omni classe mare occupat, forte fortuna in triginta onerarias ad secundum com meatum faciendum à Cæsare, sicut diximus, Brundisium remissas incidit: eas omnes indagine cinctas capit, captasque cum dominis & remigibus crudeliter incendit. Quæ res Brundisium perlata, metum trajiciendi legionibus iniecit. E diuerso Cæsar omnem oram maritimam, dispositis vbique præsidialibus cohortibus, seruabat, vt nullum Bibulus vel aquandi vel frumentandi facultatem toto Epiri littore haberet. Corcyra aquam accersere necessum erat: quæ quoniam tardius ex longinquo subuehebatur, tanta sæpe aquæ dulcis inopia classis ejus laborabat, vt rorem nocturnum corijs, quibus naues integebantur, infidentem, ad sitim pellendam lambere, ac sicubi major ejus copia appareret, vtribus excipere cogerentur. Ita nec mare Cæsari, nec terra Bibulo pro tempore patebat. Sed Bibulus dum præsens omnia lustrare & agere, & nocturnis diurnas vigilias continuare vult, prouectior alioqui ætate, & valetudine parum secunda usus, contracto mox morbo extinguitur. Inde rei navalis administratio, quæ ante vnus erat, plurium esse capit; quod Cæsari non incommodè cecidit. Dum enim ita suam quisque partem cum cohorte navali sibi attributa tueretur, vt nemo vnus ab altero penderet, summa rei negligebatur. Qua captata occasione Antonius Cæsaris legatus reliquam exercitus Cæsariani partem inter stationes hostium elapsus, & priusquam illi ad impediendum conuenire

nire possent, prope Lissum urbem, inter Dirrachium & sinum Rizonicum positam, quæque nunc, variato nomine, Alessio dicitur, exposuit. Veruntamen dum Dirrachium præteruehitur, Q. Coponius legatorum Pompeianorum vnus, & qui classi Rhodiz in eo portu præerat, eum conspicatus, naues properè educere, & Antonium insequi maturabat. Sed quum prior se Antonius tuto littore condidisset, fauissima mox ab Austro ingruens tempestas, vniuersam classem Rhodiam afflixit. Remiges & milites Rhodij qui naufragio supererant, omnes in Antonij potestatem venerunt; eos Cæsar dissimili à Pompeianis ingenio vsus, conseruatos in patriam remisit. At enim eodem tempore Octacilius Crassus Pompeianus, cum nauem vnâ Antonij, quæ cursu tardior reliquam classem non æquauerat, ad se dedendam, pactione salutis interposita, pellexisset, contra fidem datam omnes immanissimè trucidabat. Sequita deinde est Dirrachij obsidio, in qua Cæsar & Pompeius omnibus inter se militaribus & imperatorijs artibus ita certabant, facile vt constaret, neutrum eorum ab vllò tertio vinci potuisse. Quoniam verò minima hujus obsidionis pars maritima, aut naualis fuit, ideò eam, veluti rem à nostro instituto alienam tacitus prætermitto.

Eodem tempore Pompeius suis classibus omnia in mare obtinebat. Quo factum est, vt Cæsar non solum terra, verumetiam mari omni comœatu excluderetur: nequè quam spem Pompeius Cæsari in mari relinqueret, Cn. filium

Cn. Pompeius filius

classi *Ægyptiacæ*, propter eximiam in tam viridi ætate ad res marinas indolem, præfecit. Cn. Pompeius Magni filius cum class. statim profectus, longas naues Cæsaris ad Oricum subductas, expugnato repente portu, incendit, & inde Lissum profectus, triginta alias naues Gallicas (Pontones appellabant) pari peste absumpsit, vt si forte Pompeius bellum ex Græcia, quod quidam cum moliri existimabant, in Italiam transferre voluisset, nullam Cæsar ad insequendum facultatem reliquam habiturus videretur. Supererant adhuc duæ Cæsaris classēs, quarum altera ad Messaniam in freto Siculo, altera ad Vibonem in Hispania stationem habuit. Erat vtraque classis ad res Cæsaris in Græcia iuuandas parum utilis, non solum propter longinquitatem, qua aberant, verumetiam propter virium, si adfuissent, tenuitatem. Veruntamen ne quid reliquiarum toto mari Pompeius haberet, Cassium Messanam ad classem Siculam opprimendam misit. Cujus aduentu Pomponius, qui classi præerat, ita conterrefactus est, vt primum ejus impetum non sustineret, itaque classem ipsam nullo resistentente incendit, urbem ipsam occupaturus, (tanta erat intus trepidatio) si ad audendum animus Cassio non defuisset. Inde Vibonem in Hispania contento itinere abijt, vbi classem numero nauium aliquanto ampliorem (octoginta nauium classis erat) reperit: quam vniuersam primo aduentu expugnasset, nisi legionarij qui præsidio vrbi erant, classicorum ignauiam pertæsi, naues ipsi conscendissent, & strenuè magis quàm scienter

scienter pugnando hostem summouissent. Incertum tamen Cassius, nec cuiquam id dubium erat, breui peregisset, nisi Pharsalicæ pugnæ fama aduenisset. Ea res partes Pompeianas toto orbe afflixit: ipse Pompeius, fuga ad mare delatus, quum Syriam primò petere statuisset, certior factus omnia ibi post pugnam ad Cæsarem inclinare, in Ægyptum abiit. Quumque ab alto Ptolomæum Regem cum exercitu ad paludem Sirbonidem, inter Pelusium & Palæstinam mediam conspexisset, legatos ad eum misit, per hospitium paternum & suam amicitiam, rebus afflictis subsidium & opem petituros. Summæ rerum sub Rege puero præerat Achilles. Is humani ingenij more, pluris victorem, quàm victum faciens, nec ciuilibus Romanorum armis Ægyptum immisceri volens, misit, qui Pompeium, priusquàm terram tangeret, interficerent. Hij vili nauigio profecti, hortantur Pompeium vt ex naue prætoria in suam transcenderet, causati vadosum illud esse mare, & maiorum nauigiorum haudquaquam patiens. Vbi transcendisset, Septimius quidam, genere Romanus, sed qui pridem sub Gabinio Cæsaris amico stipendia fecerat, & tum Ptolomæo militabat, in auersum primum vulnus inflixit; pluribus deinde vulneribus confossus, integro tamen corpore ad terram Regi conspiciendus defertur. Ibi capite resecto & in aduentum Cæsaris reservato, reliquum in litore sub Casio monte sepelitur, quod ab Adriano postea imperatore, dum per illa loca ex Ægypto Syriam petens transiret, erutum, agnitum,

agnitum, & honestiori paulò sepulturæ traditum memoratur.

Cap. 35.

Interim Cato cum trecentarum triremium classe ad Corcyram stabat. Eò L. Scipio Pompeij socer, eò Labienus, & Scapula, eò denique reliqui Pompeij amici, prælio Pharsalico superstites contenderunt; rati Pompeium eodem potissimum, si copia daretur, appulsurum. Sed enim quum eum non solum tantæ classis, verumetiam maximarum in Africa copiarum immemorem Asiam & Ægyptum fuga petiisse, fama referente, accepissent, classem inter se partiti, diuersa petierunt. Scipio cum Catone in Africam, vbi Varus validissimas legiones Pompeianas tenebat, & Iuba Mauritaniæ Rex easdem partes multa virtute sustinebat, abiit. Sex Pompeius Magni filius natus major, cum Labieno, Scapula, & alijs in Hispaniam properabat. Cassius in Pontum nauigauit, ad Pharnacem Mithridatis magni filium, contra Cæsarem concitandum. Cæsar biduo Pharsali, ad cæsorū corpora humanda, & res Græciæ constitutas commoratus, vestigia Pompeij sequitur; quumque eum in Asiam trajecisse accepisset, ipse eodem paucis contractis nauibus transmisit. In itinere occurrit ei Cassius, septuaginta triremium classe instructus; ea enim iter in Pontum ferebat. Cassius notæ alioqui fortitudinis & audaciæ vir, quique Cæsarem odio acerrimo persequeretur, eum conspiciens, ratusque ad se opprimendum venire, quum lauream Pharsalicam Cæsaris capiti detractum suo imponere posset, vinci maluit, supplicesque ad Cæsarem

Cassius.

manus

manus tendens, vt sibi ignosceretur ab eo peti-
it, cui ipse, si animus fuisset, vel veniam dare,
vel vim facere pro arbitrio suo potuisset. Et
tamen hic ille fuit Cassius, qui hunc eundem
Cæsarem postea in curia Romana totius im-
perij Romani viribus succinctum, immani ausu
aggressus, primum ei vulnus inflixit. Cæsar
accepto in fidem Cassio, Mytilenem abijt. Eo
enim Pompeius ad Corneliam vxorem te-
tendisse acceperat. Sed ante Cæsaris aduentum
Pompeius cum vxore inde soluerat. Cæsar
paucis diebus Mytilene moratus, quum Pom-
peium ad Cyprum insulam visum fuisse intel-
lexisset, ratus, id quod erat, in Ægyptum pro-
fugisse, cum decem Rhodijs paucisque ali-
is ex Asia nauibus, maiestate Imperij. (Con-
sul enim erat) & rerum à se gestarum famâ,
quam viribus instructior, Alexandriam auo-
lat. Tertio quam Rhodo soluerat die Alex-
andriam peruenit. Ibi in sui gratiam Pompei-
um casum esse intellexit. Urbem ingressus,
fasces Romanos & secures anteferri iussit. Id
primùm stomachum Alexandrinjs mouit, Re-
giam maiestatem eo ausu minui haud frustra
existimantibus. Aliam deinde belli causam da-
bat Cæsar; Ptolomæus eo tempore bellum cum
Cleopatra sorore de Regno Ægypti habuit. E-
am controuersiam Cæsar, ad P. R. & ad se Cos.
spectare ratus, edixit, sibi placere vt vtrinque
ab armis discederetur Regesque apud se iure,
non inter ipsos bello, disceptarent. Id verò A-
chillas & Photinus, qui pupilli nomine libe-
ram rerum administrationem habebant, indig-
num

Cap. 36.

num planè, nec ferendum esse dicere. Itaque ad arma tota vrbe discurritur.

Erat quinquaginta, quæ triremium, quæ quinquerecium classis, apparatissimè instructæ, & ad Pompeium ante pugnam ad Pharsalum commissam auxilio à Rege missa: Hæc quum ad Græciæ oram peruenisset, intellecto pugnae euentu, Alexandriam eodem tempore redijt, quo prælium in vrbe inter Cæsarem & Achillam acerrimè conferebatur. Erant prætereà in portu viginti duæ naues, constratæ omnes, quæ ordinario vrbi præsidio erant. Par cura vtrumque ducem de hijs classibus sollicitum habebat. Achilles, si in classem Cæsarianam impetum fecisset, facilem sibi de ea (tantilla quum esset) certamque victoriam promittebat. Quoniam verò hoc quandocunque vellet, pro arbitrio patrari posse existimabat, à præsentī in vrbe certaminē diuertendum non esse censuit. Cæsar qui pugnae terrestris finem, navalis principium fore prouidebat animo, relictis qui hostium vim ad munitiones sustinerent, ipse cum classe sua profectus, naues omnes hostium non solum quas stantes in portu reperit, verumetiam in publicis naualibus inuentas succendit. Quod eò facilius fecit, quoniam quæ redierant naues fama viri terrebantur, & veluti injectis compedibus hærebant animis. Qui verò classi præsidariæ præerant, ideo consilium explicare, aut quid potissimum in re subita facerent statuere non valebant, quod hinc Cæsarem, & P. R. maiestatem, & cum eo Regem Ptolomæum, pupillum ipsum, & eius tutorem Photinum,

Photinam, illinc & Achillam, & quicquid Ægyptus virium haberet stare animaduvertebant. Itaque consilij incertos aggressus Cæsar, prius oppressit, quàm se colligere, & arma expedire possent. Nec eo contentus, eodem impetu Pharos *Pharus.]* occupauit. Erat Pharos insula quædam littori Alexandrino obiecta, quæque obiectu suo portum efficiebat. Hæc mille ferè passuum aggere iacto & ponte medio vrbi adiungebatur. In hac insula erant domus Alexandrinorum, & vicus, oppidi magnitudine: inter scopulos & vada angustus in portum introitus erat. Pharitis mos erat, si nauis peregrina, siue errore viæ, siue tempestatibus acta naufragium eo loci fecisset, eam veluti rem iuris sui factam diripere: quem morem, vt ab vsu ciuili alienum, aboleuit deinceps ius ciuile Romanorum. Sed vtiad Pharitas redeam, angustus adeo erat per eam insulam in portum Alexandrinum introitus, vt illis inuitis à nemine intrari posset. Itaque ea occupatâ liberum ab omni parte siue copijs, siue com meatibus accessum habiturus erat Cæsar; non occupatâ, omnibus ad belli vsum rebus necessariò carendum erat. Hæc ei causa insulam tam alieno, vt quidem videbatur, tempore, aggrediendi & occupandi fuit. Rebus in ea constitutis, ad suos in urbem redit Cæsar, quos ex mandato suo, pugnam sustinentes magis quàm cientes reperit. Vbi nox prælium diremisset, paucis horis ad quietem militi datis, rursus operibus in vrbe perficiendis insistit. Itaque continuatò ad lucem opere, vallum fossamque ea firmitate duxit, vt quam occupa-

uerat

uerat yrbis regionem, contra totius Ægypti vires facile se defensurum esse consideret. Tum ad classis curam conuersus, eam non solum tueri, verumetiam accersitis Rhodo nouis copijs augere statuit. Interim Alexandrini non sic classe amissa despondebant animos, vt de noua paranda omni studio non cogitarent: Itaque veteres quasdam naues ex antiquis Regijs naualibus deductas reficiebant. Nec vlli in tota vrbe Alexandrina, sua tam chara domus erat, vt non inde materiam, ad classem vel reparandam vel instruendam, detraheret. Inde factum, vt paucis diebus, præter Cæsaris ipem, ingens Alexandrinorum classis in portu, veluti mari enata appareret. Cuius potissimum robur erant quadriremes viginti duæ, quinque remes quinque, constratæ omnes: reliquæ enim & infra illâ magnitudinē erant, & apertæ. Classis, verò Cæsariana, nouem Regijs, Ponticis octo, ex Lycia quinque, Asiaticis duodecim constabat. Ex hijs quinquereemes erant quinque, quadriremes decem, cætera nauigia Alexandrinis, præterquam quod numero cedebant, paria.

Cap. 37.

Pugna navalis ad Alexandriam

Hij confusus Cæsar, dimicandi audax Pharon classe circumuehitur, aciemque in conspectu hostium dirigit. In dextro cornu Rhodians naves collocat: ijs præerat Euphranor dux, vir Cæsaris iudicio Romanis, quàm Græcis hominibus vel animi virtute vel belli vsu similior. Nec Alexandrini detrectabant, sed magnæ animi fiducia cum classe in medium procedebant: naues viginti duas in fronte collocant, reliquam multitudinem secundis tertijsque ordinibus

diibus in subsidij constitunt. Breuia erant
 inter duas acies media, angusto adeò alueo,
 ut utrimque nauigia in fronte caperent. Vtra-
 que prior transisset, periculum erat ne prius
 ab hoste circumuenta opprimeretur, quam
 socijs succurri aut subueniri posset. Euphra- *Euphranor.*
 nor quum anxium animi & consilij dubium
 habere Cæsarem animaduertisset, sic prior al-
 loquitur, Videris mihi, inquit, Cæsar, vereri,
 si hæc vada primus intraueris, ne prius dimi-
 ore cogaris, quam reliqua classis subsequi pos-
 sit, nobis Rhodij rem perimite: nos va-
 dum primi intrabimus, & impetum hostium
 tantisper sustinebimus, donec reliqua classis
 in pugnam succederit: nec tunc de nobis in-
 dium hac in re fallemus. Grata erat oratio
 Cæsari. Itaque nocte hac tua virtute, inquit,
 Euphranor esto: Perge bonis ausibus, & Rho-
 dia gentis in re nauali gloriam hodierna pug-
 na dijs iuantibus auctiorem reddere: simul pug-
 na signum proposuit: & Euphranor cum qua-
 tuor quadrigis alueum ingressus, vadum
 impigre quum transisset, tota statim Alexandri-
 na classis eum circumfudit. Sed tantis erat
 Euphranori in re nauali usus, ea nauium agilitas,
 remigum in remis, gubernatorumque in gu-
 bernaculis tractandis exercitatio, ut quacunque
 se inferret hostis aduersis semper prorsus
 eliceretur. Interim Cæsar cum vniuersa clas-
 si per vadum fauces in apertum mare trans-
 iit, aciem instruit. Tandem omnibus viri-
 bus concurrunt, mutuisque restorum ictibus
 atque, mutuis telorum ictibus viri conuul-
 rantur:

rantur : pugnam ipsam hinc Alexandrini, illi
 Romani, ex ædificijs, ex molibus, ex omni
 denique loco, vnde despectus in mare erat, (sub
 ipsis enim mœnibus gerebatur res) spectabant;
 magis illi, quàm qui pugnam miscebantur, trepi-
 di : vt qui rem fortunamque suam in aliena
 virtute & fœlicitate positam esse non ignora-
 rent. Itaque suis quique inclamabant : illi v-
 trinque strenuè rem gerere, & quiduis poti-
 ùs, quàm vulnera & mortem pertimescere;
 maximè Romani, quibus vel egregiè vincen-
 dum erat, vel in vestigio moriendum. Nulla
 enim tertia ostendebatur ratio: à fronte hostis,
 tergo & à lateribus vada erant. Omnium verò
 oculi maximè in Euphranore defigebantur: qui
 non solum audaci incerto conspicuus, verum
 etiam eodem virtutis tenore ad finem pugne in
 hostem grassatus, suis pariter & Ægyptijs me-
 randus apparebat. Et ipse Cæsar, ne nominis sui
 fulgore, & magistratus insignibus magis quàm
 virtute & rebus manu gestis splendere exteris
 videretur, quàm confertissima velabant tela, e-
 gregiè pugnandi exemplum suis & autor ad-
 rat. Nec Ægyptij se vel Ptolomæis Regibus,
 vel antiqua gentis suæ gloria indignos illo die
 ostenderunt. Veruntamen quum intolerabili
 impetu hinc Cæsar ipse, inde Euphranor se in-
 ferrent, post diuturnam pugnam Ægyptij for-
 tioribus, quod necesse erat, cedere coacti,
 paulatim primò pedem referebant, mox in
 fugam effusi ocius ad terram perfugerunt. Fu-
 gientibus instare Cæsar, nec prius abstinere,
 quàm hostis, fractis plerisque suis ad terram na-
 uibus,

nibus, in littus se inermes eiecerunt. Tum depressa magna parte hostium classe, quadriremes plurimas, & aliquot quinqueremes, ad suas pro more religatas, infra præsidia sua traxit: quo nullum vnquam tristius *Ægyptiorum* oculis spectaculum incucurrisse dicitur. Paucis inde diebus *Euphranor*, dum leui certamine cum *Ægyptijs* contracto, audaciùs ipse cum quadrireme sua in cohortem hostium inueheretur, reliqui segniùs subirent, vnus à pluribus circumuentus occiditur. Ita variante fortuna, Romanis tamen animos indies crescere, *Ægyptijs* haud quaquam minui apparebat. Nec multò post, quum *Cæsariani* extra munitiones progressi, tumultuariam in vrbe pugnam cieuisent, dum subsidia suis vtriq; mittunt, tandem *Cæsar* ipse, seu temerè seu consultò, ad manus cum hoste venit: quo conspecto, effusus mox vniuersus *Alexandrinorù* exercitus; *Cæsarianos* in fugam vertit. *Cæsar* ipse, quum liberum ea parte ad munitiones regressum non haberet, & suos à fuga retinere non valebat, ad nauem quæ non procul à terra stabat; se recepit, eodè & tota fugientium turba inclinabat. Id videns *Cæsar*, ne aut suos non recipere, aut communium receptis naufragio perire cogeretur, vltro in mare se dejecit, & nando (cujus ab ineunte ætate peritissimus erat) ad aliam, quæ longiùs ad anchoras in mare stabat, nauem incolumis euasit; inde scaphis comparatis, misit qui nantes susciperent, & quos possent, conseruarent. Sunt qui rei miraculum augentes, cum chartas quasdam memoriales læua manu supra caput

caput gestantem, dextra tantum enatasse scribunt. Id si fecisset, Hirtius, ut opinor, qui rei gesta intererat, tam memorabilem casum in suis de bello Alexandrino commentarijs non omisisset. Porro quid à vero tam absurdum, quam ad pugnam prodeuntem tabulas in sinu potius gestare, quam in scrinijs reponere voluisse? Quicquid erat, presentissimo periculo æque presenti ingenio se eripuit: statim enim in navem quam petebat receptus, alteram illam quam reliquerat, à multitudine in eam confugientium depressam, & injusto onere demersam aspexit.

Cap. 38.

Alexandrini quum Romanos, pridie victos, die postero prælium acrius instaurantes cernerent, quocum hoste res esset reputantes, legatos ad Cæsarem de pace mittunt: ad eam conciliandam Rege sibi remisso opus esse docent. Fore enim ut ejus presentia & autoritate populares moti omnes confestim in Cæsaris fidem & populi Romani potestatem concederent. Cæsar pensata aliquantisper re, Regem ad eos remisit. Quo recepto, Alexandrini non pacis arbitro, sed belli duce, quamvis incertæ adhuc libertatis juvene, utebantur. Nec id gravatè tulit Cæsar, speciosius se de Rege ipso, quam de Regis mancipio triumphaturum arbitratus. Prælium deinde in ipso Nili flumine, ad quod Rex castra habebat navale fuit. Ad quod spectaculum dum, qui in castris Regijs erant, oculos animosque intenderent, Cæsar per auersam castrorum partem militem immisit. Rex castra à tergo capta sentiens, lintremque nactus, transmissio Nilo salutis suæ consulere parabat. Sed

quum

quam incondita fugientium turba (nemini enim moriturus pareit) in eundem lintrem conuolasset, Rex depresso nauigio nusquam postea comparuit, & cum eo Ptolomæorum, qui à morte Alexandri Magni per ducentos nonaginta duos annos Ægypto scelicissimè imperauerant, nomen simul florere, simul esse desijt. Nam ad Cleopatram quod attinet, precarium modo illa, & veluti in pudicitiz Cæsari prostitutz præmium regnum illud aliquantisper obtinebat: Tota deinde Ægyptus in prouinciæ formam ab Augusto redacta fuit.

Dum verò Cæsar ipse Ægyptû armis Romanis superat, acce interea in Illyrico inter duarum factionum duces oritur bellum: neque enim extincto statim Pompeiõ partium arma conticuisse, sed multiplex pro vno bellum diuersis orbis terrarum partibus oriri cepit. Illyricum Cornificius & Gabinius ambo Cæsariani obtinebant: ad quos opprimendos, Octanius classis Pompeianæ præfectorum vnus nauigabat. Cornificius prouinciæ metuens Vatinius è Brundisio in auxilium properè vocat. Vatinius omni quidem studio Cornificium adiutum voluit, sed classem Octauianæ parem in promptu non habebat. Itaque in Achaiam fugâ Pompeij jam vacuam, ad classem conquiendam misit. Quoniam verò res Cornificij tantum moræ non recipiebant, ideo Vatinius nauibus actuarijs, quarum magnam tum fortè vim ad manum habebat, rostra addidit, vt isto saltem modo bellicarum non solùm speciem, verumetiam vsum pro tempore præberent. Ipse

G g

insigni

*Pugna na-
ualis inter
Vatinius
& Octavi-
um.*

insigni & egregia quinquere mi ferebatur. Ali-
quæ præterea longas habuit ; sed nec nouo
huic actuariarum rostratarum generi, nec lon-
gis nauibus, nec ipsi quinquere mi suæ, (quibus
omnibus se classi Octavianæ longè inferiorem
esse intelligebat) tantopere fidebat, quàm mi-
litum suorum robori & virtuti : legionarij
erant omnes & plerique veterani, longa Cæ-
saris militia durati. Hijs igitur confusus ad O-
ctavianum in aduerso littore quærendum pergit.
E diuerso Octavius, quum nihil eorum quæ
Brundisij agerentur ignoraret, classe concur-
rere toto animo desiderabat. Vatinius præter
Epiri & Macedoniæ oram, vt qui Octavianum
longè abesse existimaret, plenis velis nauigabat.
Octavius rei gerendæ occasionem captans, post
insulam quandam nomine Tauridem in insidijs
latuit. Quum verò per speculatores Vatinium
aduentare persensisset, paululùm progressus
venienti se opposuit. Vatinius vela properè
contrahit, antennas subducit, complanat om-
nia, tantumque moratus, dum naues suæ conue-
nirent, nulla habita ordinis artisque nauticæ ratio-
ne, ipse primus cum sua quinquere mi in quadri-
remem Octavianam, quantum remorum vi effi-
cere posset, incurrit : incurrentem rostro ad-
uerso excepit Octavius ; sed Vatiniæ, quum
& mole superaret, & vento insuper secundo
ferretur, Octavianæ rostrum decussit, ipsique
ejus proræ inhæsit : quo ducis facinore incita-
tus miles, cum sua quisque actuaria contemp-
tîm in hostium triremes irruit. Sed vna omni-
bus mens & ratio erat, si quam hostium na-
uem

nem attigissent, in eam vel transcendere, vel transilire. Quod eorum consilium eo potissimum iuuabatur, quod tota classis aduersa ad Octauium periculo eximendum se conglomerauerat. Itaque in eam, sic ut erat, stipatam, veluti in terram se eiciebant. Ibi varia virtutis exempla vtrinque edebantur. Nam & Octauiani summa vi resistebant, & Vatiniani rabie magis quam robore pugnare videbantur. Itaque Octavianos alios in ipsis foris jugulant, alios vmbonibus in mare proturbant: ipse Octavius, quum quadriremem suam admissis fluctibus subsidere sensisset, in scapham desiliit: sed quum reliqua etiam turba in eandem se trepidè coniecisset, ea depressa, ipse quanquam vulneribus grauatus, ad myoparonem non longè stantem enatauit: qua abreptus, quamuis amissa classe vitam tamen suam seruauit, sæpe fata non tam sibi quam Pompei senatusque causæ aduersa infestaque incusans.

Cæsar constitutis in Ægypto rebus, cum expedita militum manu, in Ponti regnum, ad Pharnacem Mithridatis à Pompeio jam olim deuicti filium debellandum auolauit: quem ut venit viditque, ita facile vicit, ut ipse quidem Cæsar tam insperatam victoriam hostium ignauix, Hirtius verò, qui prælio etiam interfuit, præsentis tum numinis potentix ascripserit. Inde opinione celerius Romam ad res in vrbe firmandas rediit. Quibus ut potuit pro tempore compositis, pari celeritate in Siciliam ad Messanam trajecit, à Messana pedestri itinere Lelybæum contendit, vbi defixo in littore ten-

Cap.40.

torio, ita vt fluctibus allueretur, ea veluti tessera suis significauit, Se in Africam ad L. Scipionem, M. Catonem, & Iubam Mauritanæ Regem, aduersæ factionis duces profligandos, remittente vento, nulla mora transmissurum. Solent medijs ferè tempestatibus venti ad tempus conticescere, majore mox & impetu & sonitu consurrecturi: id quod tum accidit. Cæsar enim silente mox vento, cum longis quas habebat, & onerarijs nauibus proficiscitur, jussu Allieno, vt cum reliquis quàm primum posset, sequeretur. Vix altum tenuit, quum fruior quàm priùs orta tempestas, vniuersam classem disiecit. Ipse cum paucis relictâ ad dextrum antiquæ Carthaginis sede, & Mercurij promontorio, Adrymettum ad Orientem apulit, quæ vrbs firmissimo tum præsidio à Scipione imposito tenebatur. Itaque Cæsar quum frustra eam oppugnationem tam exiguis copijs fore intelligeret, ei magis rei studebat, vt dispersos in mari suos colligeret. Nec studio euentus defuit. Rei maritimæ in illo littore Varus & Octavius, quem modò à Vatinio in sinu Adriatico fusum fugatumque dixi, præerant. Hij quum Cæsaris classem per mare Lybicum errare accepissent, classe freti, singulos carpebant: quumque eos non falleret, Cæsarem in Siciliam ad Allienum nuntium misisse, quo reliquas copias omni seposita excusatione ad se ocius transmitti imperaret, idque Allienus, non vt vellet, sed vt posset efficere curabat, classisque inopia, singulis quibusque nauigijs milites impositos in Africam mitteret, hij obseffo itinere, eas magna

magna parte interceperunt. Quod quum futurum Cæsar prouideret animo, cohortem nauium ad hostium impetus præuertendos emisit. Fortè euenit vt nauis vna è Sicilia missa à Varo caperetur, in qua Centurio quidam erat cum turma militum; eos omnes Varus ad Scipionem misit; Scipio pro tribunali sedens monere eos omnes, sed impensius Centurionem cepit, vt omisso Cæsare, suam potiùs & Reipub. causam sequeretur. Cui Centurio, Ego verò, inquit, ô Scipio, neque enim te Imperatorem appellare fas esse censeo, isto fortasse beneficio tuo vterer, nisi cum scelere conjungeretur. Monere deinde Scipionem cepit, vt abjecto partium studio Cæsaris, fidei se cõmitteret, bellisq; ciuilibus post tot clades finem faceret. Quo commotus Scipio, hominem in vestigio condidi iussit. Cæsar viri casum misertus, classis suæ præfectos, quòd stationibus seruandis minus intenti fuissent, cum ignominia exautorauit. Ipse deinde mare ingressus, & Varum & Octauium intra præsidia sua compulit, vt mare jam libero reliquæ deinceps copiar sine impedimento, sine periculo in Africam transfretarent. Quibus copijs auctus, bellum in Africa incredibili fœlicitate confecit. Inde Romam reuersus tertio Dictator creatus est, rebusque ibi constitutis, rursus in Hispaniam ad Pompeij liberos debellandos properauit: vbi difficili bello conflictatus, C. occidit, Sext. fugauit, Romamque reuersus quinque triumphos de diuersis gentibus, Gallis, Afris, Ægyptijs, Ponticis & Hispanis egit. Plurima

etiam spectacula populo exhibuit. Inter alia, pugnae navalis simulachrum, campo Martio effosso, & immisso in eum Tibere, dedit. Inde ad belli Parthici curam auersus, expeditionem in ultimum Orientem moliebatur: sed quarto quam ab urbe more majorum paludatus proficisci statuit die, in ipsa curia à Bruto & Cassio, alijsque senatoribus, pater patriae pridie salutat, nefario parricidio confossus periit.

Cap. 41.

Mortuo Cæsare, M. Antonius tum Cos. plebem primò aduersus percussores, atque adeo contra vniuersum senatum tanquam facinoris participem concitabat. Quem vt rursus deliriret, rei non plebi minùs quàm patribus gratæ adjecit animum, & de Sexto Pompeio, Magni filio natu minino, ex Hispania reuocando mentionem intulit. Ea verò res tam læta separatui fuit, vt præteritorum omnium Antonij maleficiorum memoriam pro tempore obliteraret. Sancitaque tum est, M. T. Cicerone auctore, de amnestia, hoc est, veterum hinc inde offensarum obliuione lex. Fit itaque Sc^m, vt maris imperium Sexto Pompeio, eodem titulo quo patri olim datum fuerat, decerneretur. Interim C. Octavius defuncti Cæsaris ex sorore nepos, adoptione filius, & hæres testamento nuncupatus, nihil de summa diligentia remisit, vt ad Consulatum, quamquam iunior annis, perueniret. Quam dignitatem eo consilio ambibat, vt Sc^m de amnestia in irritum reuocato, coniuratos parricidij reos faceret. Cos. factus omnes reos primo iudicio peregit, damnatosque, adhibito in consilium Antonio, bello perse-

Octavius.

persequendos in se suscepit. Quorum præcipua capita Brutus & Cassius erant. Hij viginti & amplius legiones habebant. Classẽ inſuper quã mare omne orientem verſus obtinebant, comparauerant: Ei Caſſius plerumque præerat. Brutus à Rhodijs ſubſidia per legatos petijt. Quibus negatis, apparatus clãſſe bellum intulit. Rhodij veteris in re nauali gloriæ memores, clãſſem è diuerſo adornabant. Clãſſis triginta duabus triremibus conſtabat: prælium acre ad Mindum committitur; ſed Rhodij à potentiore hoſte oppreſſi, in urbem amiſſa clãſſe refugerunt. Eam Brutus, quod nec Demetrius olim, nec Mithridates efficere valuerunt, vi cepit. Miſit deinde in Ægyptum, clãſſem copiasque alias à Cleopatra petens. Sed ea tota Cæſaris & Antonij fuit. Inde factum, vt Dolabellæ Cæſarianarum partium duci, in Aſia belũ gerenti copioſe omnia, & palam, præſertim quæ ad clãſſem inſtruendam pertinerent, ſubminiſtraret. Quæ res Caſſium diutius in Laodiceæ obſidione retinuit. Vrbis maritimæ Laodiceæ fuit, in iſthmo ſita, portu oportuna, in quo clãſſem apparatusſimam Dolabella habuit. Cum eo Caſſius quinquies prælio nauali directæ clãſſe pugnavit, & demum vicit, compulſumque in urbem obſidione preſſit, captaque demum vrbe Dolabellam ad voluntariam ſibi mortem conſciſcendam adegit. Ita captis duabus præclariffimis tota Aſia urbibus Rhodo & Laodiceæ, Caſſius cum victrice clãſſe Ægyptum petere inſtituit. Inſtitutum ruperunt, literæ à Bruto eodem tempore accep-

Brutum.

Laodiceæ

vrbs.

Pugnana-

nales inter

Caſſium

& Dolabellam

lani repe-

ſita.

te, quibus certior fiebat, Cæsarem & Antonium in Macedoniam cum parte copiarum iam transisse. Qua re cognita Cleopatra jam antea Cassio perinfecta, nunc verò recenti hac formidine incitata, cum ingenti classe ad Cæsarem, qui Dirrachij tum erat, nauigabat. Quod inceptum vt impediret Cassius, Murcum classis præfectum cum septuaginta nauium tectarum cohorte mare Ionium insidere iussit; simul vt Cleopatram freti aditu prohiberent, & copias Cæsaris dum à Brundusio Dirrachium transmitterentur interciperet in mandatis dedit. Quorum rerum neutram præstitit Murcus. Cleopatra enim siue viæ errore, siue ventis acta ad maiorem Syrtim appulit. Vbi maximâ classis suæ parte naufragio amissâ, ipsa ægrè elapsa in Ægyptum redijt. Cæsariani verò milites, quamuis onerarijs tantum veherentur, sic Murcum eundo pariter & redeundo (neque enim vno aut altero commeatu transmitti potuerunt) eludebant, vt ne vnam quidem ex illis nauiculam Murcus exciperet. Inde factum vt Murco Enobarbus imperij socinus cum quinquaginta nauium longarum classe adungeretur: vtrique in mandatis datum, Darent operam, ne commeatus ex Italia ad Cæsarem subueherentur. Nam ne aliunde subsidia ad bellum præberentur, satis jam satisque prouisum videbatur. Iamque pugna ad Philippos imminebat, qua Brutus & Cassius fusi, ne viui ciuium ora aspicerent, vltro sibi mortem conscuerunt.

Cap. 42.

Eodem die, quo fatalis hæc pugna in campis Philippicis commissa est, dignum memoratu, siue

siue prælium illud, siue naufragium appellare libet, in sinu Adriatico, Brundisium inter & Dirrachium accidit. Domitius Calvinus binas legiones onerarijs ad Cæsare ducebat. Erant præterea in illo comœatu duo Prætorianorum milia, sex alæ equitum, alijque selecti viri, qui ad Cæsarem Philippis sedentem, ne prælio abessent, properabant. Hijs in transitu occurrerunt Murcus & Ænobarbus, cum centum & triginta nauium classe. Longæ omnes erant, & ad pugnam instructæ, vt quæ maximè esse possent. Eos paucæ admodum, quæ primum agmen faciebant, vento secundiore fretæ effugerunt. Sed remittente mox vento reliquæ omnes consistere coactæ. Has Murcianæ primum omni vi circumfistunt: alias rostris perforatas deprimunt, alias, quandoquidem nullæ deditionem faciebant, vel capiunt, vel vulnerant. Hijs additæ præsidio fuerant triremes aliquot; sed propter paucitatem, non illæ reliquis auxilio esse potuerunt, quin ipsæ potius in partem cladis subito ab hostibus circumuentæ cessarent. Cæsariani quum ordines suos vbique perumpi, & singulas à pluribus oppugnari cerneant, ne id semper contingeret, alteræ primò alteris se applicabant. Deinde funibus se alligabant, tum vt ne ab hoste ampliùs perumperentur, tum vt rem ad stablile pugnæ genus & pedestri simile, virtutis fisci, reuocarent. Quo conspecto, Murcus & Ænobarbus ne suam occasionem hosti præberent, non jam ampliùs in eas incurrunt, sed eminus pugnando jacula ignita in eas certatim coniecerunt. Quo malo grauiter affecti

Pugna naualis.

affecti Cæsarani, suos sibi ipsi funes, quibus astringi tenebantur, præcidebant. Quo remedio ut aduersus incēdia opportunè satis utebantur, ita statim in antiquum circumuentionis malum reuolutæ, singulæ à pluribus oppugnabantur. Itaque frendentes se tam ancipiti malo premi, ne hostiū potius quàm suo arbitrio perirent, alij se ipsi iugulabāt, alij in mare præcipitarunt, alij illud sibi solatiij inter pereundū quærebāt, ut in hostiū potius quàm in suis nauigijs, & veluti intra vallum hostilē pugnantes expiraret: naues quoq; semiuolutæ, & vectoribus plenæ, quum ingruente nocte hostium conspectum effugisset, aliæ igne, quem in pugna conceperant perierunt, aliæ per mare errabundæ vectores suos fame & siti cruciabant. Erant qui submersis nauibus, antennis aut tabulis hærentes vel ad scopulos alliderentur, vel in deserta littora nudi & inopes ejicerentur. Constat in illo tam angusto freto non defuisse, qui ad quintum vsque diem in mare iactarentur, picem interim lingentes, aut vela funesque dentibus mandentes, donec vndis ad terram famelici appellerentur. Erant tamen, qui malis victi, deditionem demum facere non aspernarentur. In hijs decem & septem triremes erant; quæ omnes Murco sacramentum ex templo dixerunt. Ipse Calvinus medio hostium elapsus, quinto demum die Brundisium redijt, perijsse creditus. Incidit autem hoc prælium, ut postea, comparatione facta, compertum est, non solum in eundem diem, sed in idem ferè temporis momentum, quo pugna ad Philippos conferebatur: utraque etiam pugna

pugna in noctem extracta fuit, & par in utroque prælio strages edita: naualis tamen ista minore fama celebratur, quòd illa altera duces utrinque c'ariores, & ipsa belli capita, hinc Cæsarem & Antonium, illinc Brutum & Cassium habebat.

Bruto verò & Cassio defunctis, quum nulla coniuratis terra restaret spes, alter Cassius, cognomento Parmensis, inter doctos illius temporis viros census, & fœderatorum classi in Asia præfectus, cum Clodio, Toruio, Lepido, aliisque ducibus è prælio ad mare confugerunt; impletisque quotquot assequi possent nauibus, omnes ad Ænobarbū & Murcum contendebant. Hic rursus in duas partes à fœderatis discessum; Ænobarbus enim aucta classe sua, mare Ionium tenere, Murcus ad Sex. Pompeium in Siciliam abire maluit. Sex. enim Pompeius Senatusconsulto, ut diximus, reuocatus, magna per Hispaniam contractâ omnis generis nauigiorum vi, Marsiliam in Gallia primò venit, inde veluti è specula res Italiæ oculis ex propinquo subiectas prospecturus. Quum verò Triumviratum Antonij, Lepidi, & Cæsaris constitutum, optimum verò quemque ad necem quæri accepisset, Siciliam properè cum classe inuasit, eamque ejecto inde Bythinico lætis incolarum animis occupauit. Quumque classe sua vniuersum inter Italiam & Africam, Hispaniamque & Galliam mare, & utrumque freti Siculi latus, veluti possessionem suam obtineret, ingens proscriptorum multitudo tutum ad eum refugij locum inuenit. Quid? quod saluberrimo consilio na-

Cap.43.

Ænobarbū

Murcum.

nes tota Italiae longitudine emisit, qui ad mare temerè conuolantes exciperent: quo factu veluti Reip. naufragia colligere visus, verè se Pompeij Magni filium ciuibus ostendit. Interim Cæsar oppresso Lepido, & diuiso terrarum orbis cum M. Antonio imperio, in Italiam venit. Vbi paulo post graues contraxit cum L. Antonio Marci fratre tum Consule inimicitias, quæ in apertum mox bellum proruperunt: Eares M. Antonium ex Græcia in Italiam reuocauit. Priùs tamen quàm vela faceret, pacem cum Pompeio per legatos fecit. Qua firmata cum ducentarum nauium classe in mare Ionium venit. Quod quamuis ab Ænobarbo, à se dudum proscripto, teneri non ignorabat, temeratio tamen consilio vsus, cum quinque nauium cohorte, quæ reliquam classem velocitate anteibant, progressus, in totam Ænobarbi classem incidit. Erant qui suadebant, vt salutis suæ fuga consuleret: id verò se Antonius facturum pernegabat. Iamque è propinquo agnoscebant se inuicem prætoria: Quum lietor Antonij stans in prora, Ænobarbo vt inferiori, insignia vt detraheret imperauit: fecit vt iussus erat Ænobarbus, natemque suam ad Antonianæ latus sinistrum applicuit. Inde in nauem Antonij proscriptionis modo sui, & in sua iam potestate, nulla fide interposita, constituti transcendit, Imperatoremque salutauit. Sic firmata inter duos amicitia, de communi consilio legatos ad Pompeium mittunt: placere ostendunt, vt omnes maritimæ Italiae ciuitates, quæ Cæsarem reciperent, ejusmodi mandata

Antonius.

data facerent, hostium loco haberentur. Id eò impuniùs faciebant, quòd classe nuper ad Brundisium ab Ænobarbo, quà capta, quà incensa, nullam Cæsar toto mari nauem in potestate haberet. Confestim Pompeius Sardiniam, pertractis ad se duabus Cæsaris legionibus, quæ insulæ præsidio erant, inuasit. Tantam animorum inclinationē Pompeij cum Antonio coniunctio fecerat. Et verò Cæsar hac duarum legionum defectione magis animo commouebatur, quàm si ter binas in acie cæsas amisisset, veritus ne eorum exemplo plures ad similem deditionem faciendam traherentur. Itaque vt Antonium à Pompeio distraheret, amicitiam cum eo renouauit. Quo facto, rursus Pompeius & Ænobarbus suis priuatim opibus fidere cogeantur. Pompeius qui omne mare Inferum tenebat, id sedulo curabat, ne qua frumenti copia ex Hispania, Africa, Ægypto, Sicilia, alijsuè locis ad vrberem subueheretur, qua re breui effectum est, vt vrbs non annonæ iam, sed planè fame laborare cœperit. Cuius mali causam ciues non in Pompeium, (quid enim insons & extorris, & à Cæsaris cæde, quæ belli causa ferebatur, alienus faceret?) sed in Cæsarem & Antonium, qui priuata ambitione nouum belli incendium suscitauerant, reiecerunt. Itaque nunc minis, nunc precibus agebant vt pacem duces cum Pompeio facerent. Nec illi vltra tendere sustinuerunt; maior ferè difficultas in Pompeio ad pacem accipiendam pertrahendo fuit. Missa igitur ad eum est, vt olim ad Coriolanum, cum delectis quibusdā matronis, mater eius

Mutia,

Cap. 44.

Mutia, quæ nomine publico pacem flagitaret. Inclinatorum omnium ad pacem animis, Cæsar & Antonius Baias, urbem in Italia maritimam, balneis olim lauretisquæ nobilem descendunt: eodem Pompeius cum classe, ipse Hexere vectus, applicuit. Vbi defixis in mare palis bini Pontes, modico intervallo, desuper instructi sunt, in quorum alterum terræ contiguum Cæsar & Antonius, in alterum Pompeius eiusque socer Libo processerunt. Inter pontes tantum intererat, ut non nisi clara contentaque voce loquentes exaudiri possent. Quoniam vero ea opinione imbutus venerat Pompeius, fore ut in imperij societatem cum illis reciperetur, illi benignè se facere existimarent, si reditum in patriam profugo concederent, re infecta, vixque aspectu alteri alteros dignati discesserunt. Ingruente vero in urbe fame, iteratis populi clamoribus adacti sunt Cæsar & Antonius ad pacem cum Pompeio æquis conditionibus faciendam. Itaque rursus de pace tractaturi in maris littore conuenerunt. Summa erat, ut Pompeius Siciliam, Sardiniam, Corsicam, & si quas alias tum insulas habebat, eas omnes tot annos imperio teneret, in quot Cæsari & Antonio in continente prorogaretur imperium: absens Consulatum per amicorum quemlibet gereret, & in Pontificum collegium honoris causa cooptaretur. Mox alteri alteros inuitabant hospitio. Prior Pompeius fortitò, Hexere ad aggerem appulsa dubia si vnquam cæna excepit hospites. Erat quidam nomine Menodorus, Pompeij libertus, & in classis curatio-

en

Menodorus.

ne cæteris omnibus ab eo prælatus. Hic, quoties de pace in concilio agebatur, aduersam semper sententiam dixit, Murcum etiam, quo nemo vnus Pompeio vnquam fidelior erat, per scelus occidendi author fuerat. Hic dum in naue discumbere etur, Pompeium per nuntium monuisse dicitur, vt conuiuas aggressus in ipsa mensa patri fratrique inferias faceret. Cui Pompeius, Vtinam verò, inquit, Menodorus hoc sine me præstare vellet. Itaque consilium laudasse contentus, eo vt sibi parum conueniente, vti noluit, sed hospites suos hilaritè acceptos cum fide saluos & incolumes remisit. Sequentibus diebus Cæsar & Antonius, fixis in eodem aggere tentorijs, pari fide Pompeium conuiuijs exceperunt, tanta omnium hilaritate, vt noua tum lux Reipub. affulsisse videretur. Inde maria mercatoribus aperiri cæpta, tantaque repente non in vrbe modò, verum etiam tota Italia annonæ vilitas fuit, ac si profundissima iamdiu pace vfi essent.

Inde Antonius in Græciam expeditioni Parthicæ intentus redijt. Cæsar Italiam & Occidentem legibus firmare instat: Pompeium tamen mare tenentem diutiùs non sustinuit, & ipse Pompeius, mare piratis infestando rerum nouarum causam quærere vulgo ferebatur: quippe piratæ aliqui in mare capti, questione adhibita, se à Pompeio submissos fatebantur, & speculatores à Cæsare-missi, in occultis naualibus triremes ædificari, remiges exerceri, bellum denique indubiè parari referebant. Quibus rebus motus Cæsar, & ipse magnam nauim

Cap. 45.

Bellum inter Octavianum & Pompeium renouatum.

um viam Romæ, Rauennæ, alijsque in locis aperte comparabat. Quoniam verò id bellum contra fœdera moueri plerisque videbatur, id eò populum per literas, exercitum è suggesto edocebat, Fœdus à Pompeio aperte violatum, quòd ille prior per piratas mare infestasset, in quam rem & piratarum ipsorum inter tormenta confessiones, & Menodori, qui nuper à Pompeio ad Cæsarem traditis Sardinia Corsicaque insulis cum tribus legionibus, & non contemnenda classis Pompeianæ parte transfugerat, testimonium in medium afferebat. Nihil ego hìc de Cæsaris rationibus, quàm iustæ illæ iniustæue erant, edisseram, dum vltroneis transfugarum criminationibus, & expressis piratarum confessionibus fidem vel habens vel habere simulans, nuper ista fœdera turbare, & novum belli incendium toto orbe suscitare pergit. Rebus paratis Tarento, Siciliam inde petiturus, soluit: & Caluisius classis Cæsarianæ præfectus ex Hetruria, cum Sabino & Menodoro transfuga, eòdem, ex edicto, accelerabant. Pompeium nihil eorum quæ gerebantur, latuit. Itaque ipse ad Messaniam Cæsarem operiebatur. Caluisio Menecratem ex libertis alterum opposuit, eique legatum Democharem etiam libertum dedit. Habuit enim hoc Pompeius à patre veluti hereditarium, vt libertis plus semper quàm ingenuis fideret, eorumque magis quàm nobilium opera in rebus, siue suis, siue publicis vteretur. Prior Menecrates in conspectum Caluisij circa Cumas, vrbem maritimam, & Sybillę olim vaticinijs nobilitatam, venit.

*Caluisius
manarchus.*

Menecrates

nit. Caluifius quod jam aduersperafceret, in
finum, qui supra Cumas erat, se recepit. Mene-
crates ad insulam Enariam, (veteres Pithecufas
appellabant) applicuit. Caluifius, cui id vnum
in præfenti curæ erat, vt Cæsari ad Messa-
nam iungeretur oram finis in circuitu lunata
classe legebat, ne copiam pugnandi hosti face-
ret. Menecrates orto statim sole, instructa ad
pugnam classe, in finum Cumanum penitus in-
behitur. Quumque hostem littus vsque legen-
tem cerneret, facile eo indicio intellexit, Cal-
uifium nisi coactum pugnare nolle. Itaque suos
cohortatus quanta maxima potuit vi, in con-
fertissimos hostium ordines inuehitur. Caluifi-
us conuersis ad terram puppibus, proras nauium
ad excipiendos hostium impetus venientibus
obuertit. Quæ pugnæ ratio vt ducem timoris
& inertię arguebat, ita neutiquam par aut æ-
qualis erat. Liberum nempe Menecrati erat,
quoties volebat, se in altum ad nouum capien-
dum impetum recipere, & in vulneratarum
locum integras semper ad pugnam adducere;
hostiumque classẽ vbi vellet carpere, facta
denique impressione, si res successisset, ultra
tendere, sin minus, pedem vt in terrestri cer-
tamine referre, cursumque flectere, & pug-
nandi modum pro suo arbitrio & commodo
statuere; Quorum nihil Caluifio faciendi fa-
cultas relinquebatur. Interim Menecrates, suis
in dextro cornu vincentibus, ad sinistrum auo-
lat, vbi Menodorum transfugam pugnam acri-
ter cientem conspicatus, omiffis alijs, in illum
vnum cursum dirigit, suosque adhortatus: Ea

*Pugna na-
ualis ad
Cumas.*

H h

vobis

vobis, inquit, Menodorum Domini sui proditorem: Illum ego hodie vel viuum è libertate in Pompeij seruitutem retraham, vel mortuum Orco consecrabo, simul remos omni vi incitari, & milites animos parare iubet. Menodorus quum se à Menecrate peti animaduertisset, præuertendum ratus, ne ad anchoras stans cum reliquis deprenderetur, in altum prouehitur. Ibi ingentibus animis concurritur; Primo insultu Menecrates Menodoro rostrum nauis perfregit: Secundo Menodorus Menecrati remos deterisit; sic æquata ferè pugna ad manus veniunt: Harpagonasque inuicem & pontes injiciunt, vt sic alter alterum comminùs inuaderet, nec missilibus modò, verumetiam gladijs rem gereret. Dum inter confertissimos pugnant, Menodorus veruto brachium trahitur: quo celeriter extracto ille se rursus pugnantibus inseruit. Menecrati paulo post tragulo hamato femur vulneratur, quod quum extrahi non posset, eodem vestigio stans, quod solum potuit, hortatibus rem gerebat, donec Menodorus ipse viam in nauem eius pugnando aperuisset: quo conspecto, Menecrates ne æmulo viuus ludibrio esset, quæ proxima via mortis erat, præceps in mare defilit. Menodorus captam Menecratis nauem ad terram traxit. Interim Caluissius, quum per Menecratis absentiam lentius pugnatem hostem repulisset, & grauem in sinistro cornu pugnam misceri cerneret, ipse eodem cum suæ classis parte accurrat, & forte cohortem quandam hostium à reliquis seclusam adortus, eam in altum refugientem

entem persequitur. At Demochares, quem Menecrati legatum à Pompeio datum fuisse diximus, suos morte Menecratis territos cohortatus pugnam impigrè instaurat. Quumq; Caluifium longè in altum abreptum, Menodorum vulnere grauem ad terram delatum aspexisset, classem reliquam duce destitutam, cum suæ classis corpore aggressus, ingentem cladem & stragem dedit: Alias incendit, alias demersit, magnam etiam partem præcipites in scopulos & saxa egit. Sub vesperam Caluifius ab hoste nequicquam persequendo reuersus, suos vbique laborantes cernens, pugnam vt potuit restituit. Nox deinde vtrique gratum pugnandi finem fecit; in qua pugna cætera omnia superiora Pompeianis erant, præterquam quòd Caluifius maiore animo cladem suam, quam Demochares victoriam tulit: ille enim quamuis classem magna parte amissam, & si quid supererat, vulneratam & mutilam haberet, hostem tamen mane proximo in nauibus expectabat. Hic verò mortem Menecratis, veluti totius classis interitum flens, victique magis, quam victoris vultum præ se ferens in Siciliam ad Pompeium redijt. Quo comperto Caluifius refartâ, vt potuit pro tempore classe, nusquam alto se committere ausus, sed prope littus cursum tenens ad fretum Siculum iter intendebat.

Sub eodem tempore Cæsar cum classe egre- Cap. 46.
giè armata Messanam venit. Vbi Pompeium cum quadraginta tantum nauibus reperit. Erant qui Cæsarem vt Pompeium, sic vt erat, im-

paratum aggredereſſur monuerunt. Cui conſilio neutiquam aurem præbebat Cæſar. Sed Meſſanam præteruectus, fretumque ingreſſus, id vnum, vt videtur, agebat, vt cum Caluiſio primo quoq; tempore coniungeretur. Digreſſum Pompeius inſequutus, extremas carpendo vniuerſam turbabat claſſem. Cæſar quum neceſſario pugnandum ſibi eſſe cerneret, inſtarentque à tergo Pompeius, à fronte Demochares, eodem quo Caluiſius ingenio uſus, littori adhæſit, & proras obuertendo hoſtem excepit; quæ res in vltimum ſtatim periculum Cæſarem eiecit. Cæſar ipſe in ſcopulum iuxta ſtantem ſe eiecit. Multosque è ſuis qui diſtractis nauibus natando ad terram euaserant, conſeruauit. Cornificius autem & alij claſſis Cæſariæ præfecti, quum ſtando confici ſe & telis obrui animaduertent, in altum ſe proripuerunt: ſaltem vt pugnandò, ſi glorioſe vincere non poſſent, honeſtè morirentur. Cornificius Democharis triremi occurrit, & in eam impetum acerrimè fecit. Accidit verò, vt primo concuſſu tota Democharis nauis diſſunderetur, adeo quidem vt Demochares ipſe in aliam iuxta ſtantem nauiculam ſaltu ſe dare cogeretur: quæ res ei animum non minuit, ſed iram incendit. Itaque circumquaque curſando prælium omni parte accendebat, multasque hoſtium naues opportunè naſtus vel cepit vel demerſit. Jamque ſole ad occaſum vergente, nulla manifeſta, quæ quidem Cæſarianis conſtare poſſuit, cauſa, omiſſa ſubito pugna Pompeiani ſe recipere coeperunt. Cauſa autem erat quod quum

Cornificius.

Demochares.

quoto in sinu maris pugnaretur, hij altum tenentes Caluifium aduentantem conspexerunt. Cujus visum Cæsarianis promontorij objectus auferebat. Media ferè nocte intellectum est appropinquare Caluifium : quo nuntio, animum Cæsar quem penè desponderat recepit, manè verò surgens, horrendum visu spectaculum oculis subjectum habuit, totum, quæ prospectus erat, mare nauium militumque suorum cadaueribus constratum. Sed hanc tamen ægritudinem lenibat Caluifij per media naufragia, hora diei tertia appulsus, quum subito horribili tempestate ingruens Auster, (vt est totum illud Italiæ latus illi vento expositum) tam classis Cæsariæ reliquias, quam Caluifianas, alteras alteris, sed omnes littori & scopulis allisit: planè quasi in id fortuna classem Caluifianam eo appulisset, vt sub Cæsaris potissimum oculis naufragio perderetur. Neque verò hæc paucarum horarum tempestas fuit, sed & reliquum diei illius & noctem insequentem ad solis ortum tenuit, tanta vi, vt ne indigenæ quidem omni sua ætate similem accidisse confirmarent. Ultra mediam nauium hominumque suorum partem eo naufragio amisit Cæsar, Quod autem supererat ita infractum & debilitatum erat, vt inutile prorsus redderetur.

Naufragium.

Cæsar classe exutus non mediocriter rebus suis timere cepit. Itaque dimisit per vniuersam Italiam qui se superstitem esse confirmarent, & eleuarent verbis iacturæ magnitudinem: fufum Democharem, casum Menecratem: restare jam Pompeium, imperatorem ipsum

Cap. 47.

prelijs navalibus parum utilem, & ducibus quibus fidebat destitutum. Amicos verò ad se convocavit, veritus ne qua rerum novandarum occasio quæreretur. Maximum verò ab vrbe erat periculum, vbi passim civium audiebantur voces, non Pompeium magis, infontem ipsum, & falsis criminationibus appetitum, quam contra fœdera & deos susceptum bellum incusantium. Iamque fames, iterum clauso mare, longè quàm antea infestior urbem & Italiam inuasit. Quæ res ad pacem efflagitandam omnium animos exasperauerat. Quibus rebus commotus Cæsar, nuntium extemplo ad Antonium Athenis adhuc hyemantem misit, qui eum ad hujus belli societatem, amissa expeditione Parthica, pertraheret. Interim & amici priuatim, & civitates per Italiam publicè novam classem Cæsari magno studio parabant: nec Antonius difficilem se ad amicitiam cum Cæsare integrandam præbuit. Itaque ineunte verè cum trecentarum navium classe Tarentum venit, earumque potestatem Cæsari fecit. Cæsar autem quum jam cœpijs navalibus de suo abundaret, tantam classem, tamque benignè oblatam non accepit, nec de oblati gratias egit, planè ut vel munus Antonij, vel ipsum hominem à Cæsare fastidiri appareret. Id indigne tulit Antonius: veruntamen eo usque se animumque suum vicit, ut offensione omni remissa ultro Cæsarem de amicitia renovanda interpellare non gravaretur: nec eo contentus, Octaviam uxorem suam Cæsaris sororem, prudentissimam fœminatam ad eum misit, cujus interuentu amicitia

amicitia demum inter eos remissis offensionibus de nouo contracta fuit. Inter cætera centum viginti naues instructissimas Cæsari dono dedit Antonius, & Octania decem Phaselis triremibus (genus nauis Campanum erat inter longas & onerarias medium) fratrem donauit.

Pace firmatâ ad bellum Parthicum illicò reuertitur Antonius. Cæsar nihil antiquius in votis habuit, quam vt Pompeium debellaret. Jamque totus in classe paranda erat Cæsar, quum Menodorus, incertum qua occasione motus, fidem rursus ad Pompeium mutauit, & ad eum cum septem triremibus, nihil sentiente Caluissio transfugit. Quam rem ita grauiter tulit Cæsar, vt classis præfecturam Caluissio ademptam Agrippæ traderet: Vbi verò classem, quantum satis ad id bellum fore videbatur, comparasset, antequam vela faceret, eam more solenni Romanorum lustrandum curauit: cuius ritus formulam, quum eam semel in omni historia reperim, hic inserere abs re non esse existimaui. Altaria in littore, sic vt fluctibus alluerentur, extruebantur, naues plenæ classiarijs iusto ordine & magno silentio astabant, sacrifici mare, quantum satis erat, ingressi victimas mactabant, moxque scaphis accepti, ter circa classem lustramina ferebant, ducibus vnâ nauigantibus comprecantibusque, vt à classe populoque Romano ira deum, & infausta omnia in ea lustramina auerterentur: diuisis deinde sacro cultro extis, alteram eorum partem in mare porriciebant, alteram in altaribus, fausta omnia omnipante multitudine, adolebant. Erat autem à

Cap. 48.

Caluissius exantodatus.

Agrippa nauarchus a Cæsare constituitur.

Classis lustratio.

*Mensis
Iulius.*

*Multiplex
Cæsaris
manfragium*

Cæsare constitutum, ut ipse à Puteolis, Lepidus ex Africa, Taurus à Tarento diversis classibus Siciliam inuaderent, ut sic hostem ab Oriente pariter & Occidente, & à Meridie aggrederentur, præmonitis omnibus, ad quem diem Cæsar ipse Puteolis soluturus erat. Is verò fuit Calendis Iulij, faustam eam lucem omni tempore futuram ratus, propter Iulium Cæsarem, cuius memoriz mensis ille, abrogato Quintilis quo prius vocabatur nomine, consecratus fuerat: nec Pompeium fefellit ista omnia agitari. Itaque & ille partitis copiis Lepido ex Africa venienti Pleminium opposuit ad Lelybæum, robur verò classis, cui ipse præerat, ad Messanam tenebat. Calendis Iulij omnes è suo quisque portu ex condicto soluunt. Ex Africa Lepidus cum mille onerarijs & septuaginta longis nauibus iter arripuit, rectâ Lelybæum petens: Taurus è Tarento cum centum & duabus nauibus eodem cursum dirigebat, Cæsar Puteolis sacrificio peracto soluit, Neptunum precatus ut sibi contra parricidas Cæsaris proficiscenti propitius adesse vellet: inde præcursorias quasdam emisit, quæ sinus & anfractus maris scrutarentur, ne qui forte hostes post promontoria in insidijs laterent: mediam aciem ipse tenebat, agmen cogebat Appius, Lepidum verò ex Africa venientem feròx Auster inuasit, & magnam classis ejus partem fluctibus obruit: quæ cladi supererant, (quòd ventus quantumvis fœvus, tamen secundus Siciliam petentibus erat,) in Lelybæi portus conspectum venerunt quidem, sed prohibente Ple-

Pleminio eum intrare non valebant. Taurus, quum eundem Austrum sibi aduersum sensisset, nec contra obniti posset, retrò Tarentum, unde pridie soluerat, cursum flexit. Appio vero circa Mineræ promontorium nauiganti, pars nauium, eodem omnes urgente Austro, ad scopulos allisa est, pars hæsit in breuibus, reliquæ disiectæ magno numero perierunt. Cæsar ipse in sinum Velinum, qui propter circumductum promontorium tutus ab Austro erat, se recepit: sed quum eodem momento Auster in Africam vertisset, isque sinus ab Austro tutus, Africo apertus esset, ingentibus statim fluctibus efferrî cepit, plurimasque ibi Cæsar naues vel profundo absorptas, vel ad littora contractas amisit. Quibus incommodis mendum quum totos triginta dies insumpisset, & æstas iam vergeret, expeditionem Siculam in æstatem proximam differre statuit: Sed quum multi gemitibus fremitus, & voces Romæ, propè vt Puteolis exaudiri possent, Ergone fame æstatis reliquum & in ver usque, Pompeio interim mare claudente, laborabimus? in omnibus circulis exigentium, jacerentur, mutato repente concilio, classem in id modò reparauit, vt exercitum in Siciliam transmitteret, eam belli cum Pompeio sedem habiturus.

Cap. 49.

Pompeius tot tantisque hostium cladibus elatus, in omnem laticium se effudit, Neptunoque sacra instaurauit, vestem etiam, abjecta purpura, cæruleam sumisit, filius scilicet curiatis Nereidum comitijs à Neptuno adoptatus. Neque enim sine illius numine tot nau-
fragia

fragia alia super alijs Cæsari aduersus se nauiganti incidere potuisse : sed quum Cæsarem nauas ad remum reuocare inaudisset, turbatus animo, quod sibi cum inexpugnabili virtute, & cuius vires Hydræ in morem damnis subinde crescerent, rem esse intelligeret, & ipse ad bellum gerendum totis viribus se comparabat. Eodem tempore Lepido, quatuor legiones quas priore commeatu non transduxerat, in Siciliam onerarijs adducebantur. In eas Papias legatorum Pompeij vnus non procul Lelybæo incidit, plusque media earum parte depressit. Vectores si qui fluctibus delati enatauerant, à Lelybæi præfidiarijs jugulantur : quo patrato facinore ad Pompeium Messanz classem teneantem redijt Papias, cumque lato rei nuntio impleuit. Diximus superius Menodorum Pompeij libertum primum ab eo ad Cæsarem transfugisse, mox deinde in Pompeij fidem redijisse. Idem jam quum non eodem quo prius loco apud Pompeium esse se, sed defuncto Menecrate, Democharem & Apollophanem & Papiam, sibi prælatos cerneret, rei indignitate motus, iterum ad Cæsarem transfugium parat. Nec Cæsar tam perditæ fidei hominem, dummodo Pompeio eum adimeret, lucrari dedignatur. Rebus omnibus paratis Cæsar præfectorum suorum alijs diuersis in locis Siciliam, vt pro se quisque inuaderet, imperabat. Ipse cum Agrippa, sine quo nullam posthac maioris momenti rem aggrediebatur, Strongylem (insula est in vicinia Siciliæ posita) cum classe transmisit. Vbi paululum demoratus, in continen-
tem

tem breui post reuertitur. Quo absente Agrippa è Strongyle ad Hieram Insulam transmisit, eamque pulsus inde Pompeianis occupauit, eo consilio, vt inde postridie profectus Papiam cum quadraginta nauium classe ad Mylas, Siciliæ locus erat, stantem aggrediretur. Quod ne fieret veritus Pompeius, Apollophanem eadem nocte Papiæ cum alijs quadraginta nauibus suppetias ferre iussit: ipse paulo post cum quod roboris in classe erat, eodem contendit. Iamque Agrippa cum media classis suæ parte, quam ad Papiam opprimendum satis superque fore existimabat, Hiera soluerat, quum & Apollophanem & ipsum Pompeium cum sua quemque classe à Messana Mylas tendentes conspiceret: itaque celeriter Cæsarem per nuntium instare pugnam certiore facit, aciem instruit: reliqua classis ex Hiera accurrit, medium ipse agmen maioribus nauigijs firmatum tenuit, cæteris, vt quæque ab Hiera subibant, in ordines receptis. Erat apparatus vtrinque magnificus, impositis à prora puppique turribus: ipse tamen Pompeius prælio non interfuit, sed montem in propinquo mari imminentem, inde pugnam spectaturus, conscendit. Signo dato clamor tollitur, & magna ab vtraque parte vi concurritur; agiliores Pompeianæ erant; mole Cæsaris naues præualebant. Itaque vt illæ eminus pugnando superiores erant, ita si quando congredirentur, hæ & certiora & grauiora vulnera inferebant. Accessit eodem, quod Cæsarianarum turres & propugnacula multo quàm hostium celsiora erant. Itaque

*Pugna nā-
ualis ad
Mylas.*

*Agrippa
victor.*

que manus ferreas & cornus & pontes ex loco superiore in subjectas Pompeij tremeas facilius injiciebant. Quibus ex causis factum est, ut commisso statim certamine tota acie à Pompeianis laborari captum sit. Ante omnes insignis erat ipsius Agrippæ pugna, qui cum Papiæ singulari certamine congressus nanem ejus suo rostro percussum ad carinam perfregit: propugnatores qui in turribus stabant excussi omnes, & thalamitæ aqua in navis alveum accepta obruti, superiorum verò ordinum remiges perfractis tabulatis natatu evaserunt, & scaphæ circummissæ nantes exceperunt. Papias ipse in nanem proximam acceptus rursus in proelium redit. Pompeius è montis vertice, quum suos undique labare, & virtute pares, genere navium superari animadvertisset, suis signum dedit, ut servatis ordinibus se reciperent. Illi in loca vidiosa juxta littus se receperunt; fore sperantes, ut Agrippa in brevia illa majoribus nauigijs inuectus rei bene gerendæ occasionem daret. Agrippa verò à locorum peritis admonitus, anchoras in alto jecit; quumque hostes ultra non prodirent, fessus demum stando, receptumque illum fugam hostium & formidinem & victoriæ confessionem interpretatus, multa cum gloria Hieram, unde mane soluit, serò vespere reuertitur. Pompeius verò suos consolatus, eos non virtute, aut arte militari, sed mole navium aduersarum superatos fuisse docuit. Itaque non secus quàm victores & laudavit publicè, & præmijs donavit. quatenus nec incerta hæc pugna Agrippæ fuit, quinque navibus submersis,

&

& fortissimo quoque militum in proelio amisso.

Cæsar iam ante ab Agrippa certior factus Pompeium à Messana Mylas profectum, Tauromenium per absentiam Pompeij adoriri & expugnare statuit. Quoque magis falleret, noctu rem aggredi instituit. Quùm verò rumoribus omnia in maius augmentibus, fufum Pompeium, classemque eius omnem, non pulsam fugatamque, sed profligatam penitus & deletam accepisset, mutato consilio, rem palàm & interdium (id enim victori magis conuenire existimabat) exequi parabat. Itaque quantum potuit militum nauibus imposito, à Leucopetra, quò breuissimus ex Italia ad Tauromenium traiectus, soluens, eò luce aperta contendit. Quumque in conspectum venisset, misit qui deditionem à prefidarijs fieri postulerent. A quibus reiectus, milite exposito, subductaque classe, collem ex aduerso vrbs occupauit, ibique castra munire cœpit. Erat autem Tauromenium vrbs ad freti Siculi orientale: latus sita, quemadmodum Mylæ ad occidentem; inter duas vrbes media Messana fuit. Pompeius qui post aduersam ad Mylas pugnam, quid Cæsar paraturus esset, coniectura assequebatur, statim à cœna, Messanam se conferebat. Quumque Cæsarem postridiè summo mane Tauromenium profecturum ex speculatoribus comperisset, ipse classe eodem contendit: Iussu equitatu iuxta sequi, & exercitum eodem, quàm maxime potuit celeritate contendere. Et forte accidit, vt sub vesperam & classis Pompeiana à vrbe, & exercitus cum equitatu à terra se ostenderent.

Tauromenium vrbs.

derent: Equitatus primo aduentu cum impetu
 illatus in munientes pugnabat: quod si pede-
 stres copiarum cum classiarijs in terram egressis
 parem operam nauassent, quantum humano iu-
 dicio aestimari posset, actum plane illa nocte de
 rebus & fortunis Cæsaris fuisset. Sed quum
 naues iactis anchoris segnem in salo stationem
 facerent, copiarum pedestres sibi castra munire,
 quam cœptas hostium munitiones oppugnare
 & reuellere pararent: equitatus à reliquis desti-
 tutus languidiùs primò in pugna versari, mox
 se recipere & loca tuta petere cœpit. Cæsar
 ignauia hostium pro occasione vsus, castra an-
 te mediam noctem perducto vallo communi-
 uit, & antè lucem, veritus ne à tot simul exer-
 citibus clauderetur, relicto ad præsidium ca-
 strorum Cornificio cum parte copiarum, cum
 reliquis ad classem, maris fortunam aduersus
 Pompeium tentaturus silentio descendit: im-
 positoque milite, dextro cornu præfecit Titi-
 nium, læuo Carcium: ipse Liburnica circa
 classem volitans omnibus hortator ad rem stre-
 nue gerendam aderat. Quo facto ad mediam
 aciem, quam tuendam ipse desumpserat, reuer-
 titur, positis insignibus, vt in maximo & vr-
 gentissimo periculo constitutus, ne ab hosti-
 bus agnosceretur. Vbi illuxit, nondum firmatis
 cibo corporibus ad pugnam veniunt. Acri v-
 trinque edito proelio, & neutram in partem
 inclinante se fortuna, sub meridiem fessi se, re-
 ciipiunt: pransi iterum in pugnam redeunt, &
 certamen in noctem extraxerunt: idque Cæ-
 sar aduerso iam Marte vsus sedulò faciebat, vt
 noctis

*Pugna na-
 ualis ad
 Taurome-
 nium.*

noctis beneficio, vel honestius pugnandi finem faceret, aut etiam, si res ferret, tutius profugeret. E diuerso Pompeiani rem semel inclinatam videntes, ante vesperam transigere cupiebant. Itaque omnibus viribus conuulsi triremes Cæsarianas alias magno numero capiebant, alias ignibus immixtis incenderunt. Quo conspecto, reliqua statim classis sublatis velis, frustra inclamante & retinente Cæsare, Italiam cursu petierunt. Sed eas Pompeius magna celeritate consequutus omnes ferè ceperat. Quod si qui interram iuxta Tauromenium enataissent, eos ab equitibus Pompeianis qui littus seruabant, obtinebantur. Ipse Cæsar ad multam noctem actuaria iactatus (nam & sua nauis depressa fuerat) incertus Cornificiumne per media naufragia ad Tauromenium in castris persistentem peteret, an in Italiam rediret, fortuna magis quàm consilio, medijs tenebris ad porticulum quandam in Italiæ littore iuxta fretum, cum vnico armigero deuenit: ibi illum quidam è suis, è proximis collibus ad rem cognoscendam decurrentes, corpore simul animoque fractura inuenerunt: Veruntamen bono animo esse iussim, & à tugurio in tugurium obliquis tramitibus, quo magis hostem, qui omnia littora scrutabatur fallerent, translatus tandem ad Messalam, quæ ad Leucopetram substiterat, incolumem deduxerunt. Hic finis fuit pugnae nāualis ad Tauromenium, qua proxima ad Mylas clades ab Agrippa accepta abundè Cæsari redita videbatur.

Cæsar tanto vulnere graviter affectus, à proce- Cap 51.
lijs

*Ultima
pugna na-
ualis inter
Octavianum
& Pompei-
um.*

lijs maritimis, quantum licuit, deinceps abstin-
nebat. Interim legiones alias post alias in Sicilia
transmisit, donec totas viginti legiones ex-
pleuisset. Pompeius quum se, si bellum trahere-
tur, ipsa multitudine ad Caesarem ex Italia
confluente, obrutum demum iri prospiceret,
semel aleam iacere, & fortunam pugnae expe-
riri statuit. Itaque nuntium ad Caesarem misit
percontatum, num vellet decertare nauali pro-
lio? Caesar quamuis Neptunum parum æquum
hactenus expertus, prouocatus tamen diem
dixit, quo cum trecentis hinc inde nauibus,
inter Tauromenium & Leucopetram iuxta fre-
tum Siculum concurrendum esset, vel laborum
ibi, vel vitæ finē expectaturus. Ingens erat pug-
nae apparatus, ingentior hominum de hoc pro-
lio expectatio. Inter cætera Agrippa nouum
Harpagonis genus excogitauit. Manus olim
ferreae longurijs inferebantur: ea nauibus inie-
ctæ facile illas, quod vnum quærebatur, attrahe-
bant: sed cum hastilia ex ligno essent, nec
longè ea pertingebant, & securibus facile præ-
cidebantur. Agrippa verò quinque cubitorum
hastile ferreum pro ligneo fabricari fecit. Cir-
culus in fine erat: cui cuiusvis longitudinis re-
stes innectebantur: sic comparata balistis in na-
ues hostiles è longinquo quamuis immittebant.
Cuius inuenti vsus ad summam victoriæ pluri-
mum conferebat. Vbi dies venisset, orto sta-
tim sole, armatae vtrique procedunt classes.
Priusquam pugna inciperet, remigum erat,
naues summa arte è longinquo versantium, o-
stentatio: inde procursum vtrique, & missili-
bus

has certari cæptum, saxaque magni ponderis, & sagittæ grandes, & ignita iacula, non arcubus missæ illæ, non hæc manu vibrata, sed machinis excussa omnia, magna vtrinque strage volabant. Demum vero quum brachia con-
caluissent, incensique ad pugnam animi essent, magno inter se impetu aduersisq; rostris concurrebant. Vbi concurrissent, ita statim duæ inter se miscebantur classes, vt ducibus ipsis suas cuique naues aut ordines in tam confusa multitudine cognoscendi non facile constaret ratio. Pari enim apparatu, paribus armis, eadem fere lingua, omnes utebantur: in qua tam tristi alioqui & terribili pugna, solo vtrinque igne abstinebant. Idque faciebant, non villo imperio, sed suo quisq; periculo admoniti, quum hostium naues inflammare non possent, vt non ipsi incendio hausti pariter conflagrarent. Vnum hoc intererat, quod Pompeiani missilibus mallerent: Cæsariani, Agrippæ instituti memores, vt rem ad pugnam campestri similem renocarent, Harpazines suas, veluti tela, in aduersos, balistis ad id paratis, intorquebāt: quæ si quæ fixæ hæssissent, milites statim naues prehen-
sas multâ ad se vi adducebant. Tum secures Pompeiani expedire: sed quum Harpazines ex ferro omnes, ad quinque, aut amplius cubitorum longitudinem essent, frustra omnem securium vim, quum ad restes non pertingerent, esse comper-
tum est. Hastas vero falcatas, quibus Brutus olim in pugna contra Venetos vsum fuisse superius diximus, ad nouum istud Agrippæ com-
mentum eludendum Pompeiani in promptu

non habebant. Quod solum poterant, remorum vi se retrahebant: nec aduertebant animo, eâ operâ hostem se impensius ad se trahere. Quum ergo nulla extricandi se ostenderetur ratio, magnis & ipsi animis ad prælium comminûs conferendum se parabant. Congressi alteri in alterorum naues desultabant, gladijsque res geri cœpta ingentem vtrinque stragem dabat. Nona iam erat diei hora, quum Agrippa, omnia oculis circumspiciens, ex turrium coloribus, quo vno discrimine dignosci possent, plures è Pompeianis desideratas esse cognouit. Id suis commonstrans, victoriam in manibus esse clamat: simul milites Victoriâ, Victoriâ ingeminabant. Ea vox Pompeianos, pugna diutina fessos, & vulneribus confectos auertit: fugientes insequuti Cæsariani magna cæde in eos grassabantur. *Ex omni numero septem modo & decem naues, deiectis turribus quo expeditius id facerent, ad fretum Siculum aufugerunt. Reliquæ ab Agrippa interclusæ: hæ partim in propinquum littus se eiecerunt, easque Agrippa quum arenis impactas auellere non posset, ipso loco, immixtis ignibus incendit: partim in salo adhuc perstabant. Quæ viso sociarum nauium incendio, deditionem mox Cæsari fecerunt. Ingens inde à classe Cæsariana, vt in plena victoriâ, sublatus clamor: nec minor à pedestri exercitu in terra redditus. At Pompeius prælio nouali ex provocazione victus, simul animum, simul spem in futurum omnem abiecit. Nec diutius in terra consistere ausus, nauigium ad incertos casus in occulto

occulto maris sinu abditum conscendit. Et vili amiculo indutus, per medias hostiū stationes & suorum cadauera, Asiam fuga petijt: vbi paulo post iussu Antonij interfectus est, ne nouarū inter ipsum & Cæsare discordiarū superstes causa fieret.

Cap. 52.

Cæsar difficili hoc bello liberatus, nullo enim vno tot capitis discrimina adiuerat, omnes mox curas ad Antonium opprimendum conuertit. Multæ huius belli in speciem ferebantur causæ: priuatæ aliæ, aliæ publicæ. E priuatis illa maximè Cæsarem mouere videbatur, Quod pulsa Octauia Cæsaris sorore, Cleopatram Ægyptiam, non iam vt amasiam, sed iustæ vxoris loco Antonius habere cæperat. Ex publicis verò, quòd se planè pro Ægypti & totius orientis Rege ferebat Antonius. Etenim Alexandriæ foro publico, confluente ad rei spectaculum populi totius multitudine, duos aureos thronos in tabulato argenteo collocauit: alterum sibi, alterum Cleopatraz. Alios deinde liberis, & priuatim illius, & communiter suis, sed humiliore fastigio positos. Addita & præconis vox erat, quâ Cleopatra Ægypti, Cypri, Africæ totius, & Cælosyriæ Regina appellabatur; collega ei addito Cæsare, quem ex maiore Cæsare Regina susceperat. Suos deinde ex ea filios, alterum Alexandrum, Mediæ, Armeniæ, & Parthiæ, quamvis nondum deuictæ Regem nuncupauit: alterum nomine Ptolomæum, Phœnices, Syriæ & Ciliciæ Regem salutare iussit. Ferebantur & voces, Eum Cleopatraz Romanum imperium in dotem constituisse. Quæ res omnes, siue veræ

illæ, siue, quod tantundem erat, vulgò creditæ, instigante Cæsare populum Romanum non mediocriter sollicitum habuerunt. Itaque magistratus ei, quamuis absenti, & inaudito, abrogatur; & ille, vt quam in Cæsarem non potuit, in eius saltem sororem iram effunderet, misit extemplo Romam, qui Octauiam cum liberis è domo sua eiceret: Simul ipse cum Cleopatra è Syria Ephesum venit, vbi classis illi octingentarum nauium instructissima occurrit. E quibus ducentas Cleopatra præbuit, cum viginti millibus talentorum, frumentoque quod ad tantum exercitum alendum satis esset. Ab Epheso statuit Alexandriam cum Cleopatra nauigare, simul ne mulierem in tanti belli discrimen traheret: simul etiam, vt si quid aduersi in prælio accideret, tutum ad eam in Ægypto receptum haberet. Illa verò muliebri ingenio vsa, & ne per suam absentiam cum Octauia in gratiam rediret Antonius verita, precibus, lachrymis, sed quo maxime telo valuit, amicorum, quos precio corruperat, intercessione apud Antonium pugnabat, vt cum eo ad id, quicquid erat, belli periculorum socia proficisci posset. Quæ sententia quum vicisset, Epheso soluit. Sed quum rectà in Italiam cum classe & exercitu profectus, Cæsarem pecuniarum illo tempore indigentissimum, & cæteròquin imparatissimum opprimere forsan potuisset, ille Samum trajiciens, æstatis tempus festis & choreis, sacrificijsque & omni luxu genere, famæ, salutis, rerumque suarum oblitus, absumsit. Quibus satur demum cum Cleopatra Ambraciam in Epiro

Epiro cum classe venit. Eodem & terrestris exercitus, quo maiorem instructioremque raro ullus Romanorum imperator habuisse memoratur, venit. Cæsar dum Antonius Cleopatras amoribus indulgens Sami demoratur, omnia ad bellum exquisitissima cura comparabat, classem, remigem, exercitum, pecuniam: quibus instructus, ut animi viriumque suarum fiduciam ostenderet, misit ad Antonium, qui rogaret, ut cursum in Italiam maturaret; se portum ei ubi vellet præbiturum, & unius diei iter à mare recessurum, quo securius ille copias in terram exponeret, & castra pro arbitrio communiret. Quod quum Antonius recusaret, eumque vicissim, vel ad singulare certamen, vel ad Pharsalum, ubi pater ejus olim, & Pompeius concurrerant, prouocaret, contemptam ejus ignam Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Ibi exposito in terram milite, & Ambraciam, ubi tum erat Antonius, contendere jussu, ipse eodem cum classe cursum dirigebat. Erat sinus Ambraciæ longè optima nauibus toro illo Græciæ tractu statio, trecentorum stadiorum spatium in circuitu continebat: os tribus circiter stadiis latum erat, ad cujus latus dextrum Actium ciuitas erat, & in ea templum Apollini sacrum, quæ ciuitas hodie Figalo nuncupatur: ad sinistrum verò ignobilis quidam & innominatus viculus erat. Dextrum igitur latus cum classe & exercitu occupauit Antonius: alterum Cæsar ex aduerso tenuit, cum quacunque parte virium arbitrio Antonij configere paratus. Erant qui Antonio vehementissimè suaderent, ne copiis

naualibus plùs quàm pedestribus, quibus ad Philippos & mille alijs locis victoriam peperisset, confideret. Quid? quod terrestri milite abundabat, remiges verò & nautas, ne quidem, qui ad diuidium ejus numeri nauium sufficerent, habebat: quos autem habuit, non illi ad rem nauticam exercitati, sed calones, messores, vinitores, senes alij, alij quibus vix certa constaret pubertas, de via ad remum, quem fortasse nunquam ante viderant, tractandum abrepti. Sed quid consilium, quid ratio, aduersus infauistæ illius & abominandæ Syrenis vocem posset? scilicet; magnam illius classis partem ipsa præbuerat: vt illâ potiùs virium parte Antonius suus vinceret, optabat: & ipsa prælium nauale nunquam ad illumiendi viderat. Itaque quum stetisset consilium, naualis prælij fortunam experiri, vterque suam classem ante sinus Ambraciensis os concursuri educunt; alter spe plenus, & fœlicibus auspicijs latus; tristior alter, & quum aduersa suorum voluntate, tum tacito animi augurio mœstus, & diris insuper portentis territus. Hirundines in puppe Antoniadis, (nauis ea erat Cleopatæ prætoria) nidificauerant: pridie quàm pugnandum erat, magna hirundinum alienarum vis, non solum dominas nidis suis expulerunt, verum etiam nidos ipsos distraxerunt, & pullos in illis repertos, inspectante exercitu, deplumatos occiderunt. Mane verò ipso in prælium exituro Antonio vetus miles, suus multis cicatricibus aduerso ore & pectore conspicuus, occurrit, lachrymisque obortis, Et cur tu, inquit, Imperator,

*Prælium
Adriacum.*

perator, cicatricibus istis, aut huic gladio diffusas, in lignis illis (naues ostendebat) spernere? Ægyptij & Phœnices in mare certent, nobis terram da; in ea stantes, vel mori, vel vincere Romani consueuimus. Eum verò consolatus Antonius bono animo esse iussit, sed simul magistris, vt vela in naues comportarent, edixit; planè quasi jam tum non pugnam, sed fugam adornaret. Quumque magistri, illud verò præter morem, si quidem pugnandum esset, fore contenderent, rem dissimulans, Atqui, inquit, sine velis quomodo hostem fugientem persequemur? nec tamen illo die pugnatum est, subito enim exorta tempestas, omnem non solum pugnandi, verum etiam gubernacula tractandi potestatem ademit: ea verò maris turbatio toto quadriduo tenuit. Quinta demum luce, cadente vento, vtrinque ad pugnam processum est. Dextrum cornu Antonius, læuum Cælius, mediam M. Octavius & M. Iulius aciem tenuere: Cæsar sinistrum cornu Agrippæ tuendum delegauit, dextro ipse præfuit. Sunt qui Antonio quingentas naues attribuunt, è quibus octeres & deceres multæ erant, quæ sua celsitudine, turribus à puppi & prora constructis, terribilem aspectum præbuerunt. Florus ducentas tantum illi tribuit, sed omnes à senis ad nouenos remorum ordines fuisse ait. Quod quidem esse non potest, si verum sit quod Plutarchus ex Cæsaris ipsius scriptis narrat. Narrata autem trecentas, ne minus, naues, eo prælio in Cæsaris venisse potestatem. Florus autem qui ducentas modò Antonio dat, quadringen-

tas Cæsari tribuit, sed à ternis eas ad senos, non amplius, remorum ordines excreuisse refert. Illud certè inter omnes constat, numero nauium Cæsarem, mole Antonium longè superasse. Quin & Antonius præter turbam nauticam, viginti grauis armaturæ millia, bina sagittariorū & funditorum, classi imposuit. Cæsar classem expeditam magis, quam grauem habuit. Prior Antonius classem eduxit, sed eam juxta fauces portus tenuit. Posterior Cæsar aciem explicuit, longius progressus vt maiorem pugnandi potestatem faceret. Antonius leui Phaselo, circa classem suam, vt stabat instructa, volitans, milites hortabatur, vt nauium mole freti, tanquam ex mœnibus, aut alio summissimo aggere pugnarent; idem gubernatores admonebat, vt stantes impetum hostium exciperent, nec rostra nauium aduersarum in tanta suarum firmitate & robore pertimescerent. Cæsar suos ne cum tantæ molis nauibus rostris cōcurrerent, sed circumcursando nunc has nunc illas carperet, admonebat. Rebus vtrinque constitutis, mirari Cæsar, quòd hostis in ipsis portus faucibus usque se tenebat. Etenim is erat classis Antonianæ aspectus, qualis ad anchoras stantium esse solet. Idque aliquandiu ita esse Cæsar existimabat, eamque ob causam mille ab hoste passibus se tenuit, vtpote qui, nisi aperto liberoque mari concurrere non auderet. Sexta jam erat diei hora, quum Antonius moræ impatiens, signa canere, & læuū cornu in altum moueri mandabat. Quod vt vidit Cæsar, lætus animo, cornu dextrum, in quo ipse pugnaturus erat, pedem

dem referre iussit, ut hostem à faucibus in apertum mare penitus elicitum, non à fronte modo, verum etiam à tergo omnibus viribus aggredetur. Commissâ pugna nulli navium concursus aut collisiones fuere: quippe Antonianæ, ne si id maximè quidem cupiissent, incitari potuerunt, ingentes adeò erant, & ipsâ mole immobiles, præsertim remigio minùs, quàm in tanto periculo constitutis par erat, instructæ. Cæsarianæ autem, propter leuitatem suam, siue in aduersas, siue in auersas incurrere non audebant: aduersarum enim rostra ærata horrebant, nuda verò earum latera impetere frustra erat: facilè enim navium suarum rostra manigijs, quæ ex magnis quadratis lignis & solido robore constabant, impacta suo impetu dissiliissent. Quòd si propiùs successissent, ingentem telorum saxorumque vim ex loco superiore, omni fulgure violentius intortam sentiebant: sin alienatis à mortis sensu animis, navium muros per audaciam subiissent, feruentè in eos, vel picem, vel arenâ, planè ut ab obsessis urbium mœnibus fieri solet, hostes undiq; effundebant. Quibus rebus territi paulisper Cæsariani missilibus, quamuis impares, eminùs certabant, circumque cursando, nunc has, nunc illas, ut admoniti erant, carpebant, tresque simul aut quatuor, omni genere militiæ singulas adortæ oppugnabant, & propugnatores, à prora, à puppi, à lateribus, ancipiti prælio distinebant: maximè verò Antonianis ignita Cæsarianorum tela nocuerunt: semel enim igne

ne correptæ naues, nullam vel è prælio excēdendi, vel haustis è mari aquis flammam restinguendi facultatem reliquam habuere: densa adeo Cæsarianorum acies circumstabant, & in perturbatos impetum omni parte faciebant. Orto verò pluribus simul partibus incendio, quum Cæsariani omnium animos consternatos animaduertissent, factis vbique testudinibus succedebant, & in altissimas nauium, veluti in muros, vt cuique facultas dabatur, cum clamore & conuicio scandebant. Quamuis verò ingens jam in resistentes cædes edebatur, impetum tamen & flammarum & armorum Antoniani fortiter, & vt viros decuit, seruatis vbique ordinibus sustinebant: donec Cleopatra, aurata naue, purpureisque velis inter omnes conspicua, cum sexaginta præstantissimarum nauium cohorte fuga se proripere cæpisset. Hoc primum ordines (omnibus de viâ Regina decedentibus) aperuit; quibus è vestigio Cæsariani se, ne rursus coirent, insinuabant. Hic primùm Antonius, se nec ducem, nec omninò virum, sed turpissimæ libidinis mancipium esse commonstrabat; simul enim ac Regiam fuga abreptam conspexisset, ex prætoriam quinquere mem desiliens, proditis desertisq; suis, qui fortissimè vsq; pugnâtes mortē pro eo tota classe magnis animis oppetebant, immemor etiam centum viginti millium peditum, duodecimque millium equitum, quos in vicino litore, atque adeo in conspectu, pugna prius, nunc ignauia, & turpitudinis eius spectatores habuit,

Inuit, Reginam sequebatur. Illa venientem
 præsolata, quum venisset, haud aliter quàm
 si in Nilo suo voluptatis causa nauigaret, gra-
 tulabunda recepit. Ille autem, nec illam nec
 aliorum quemuis, vel alloqui, vel intueri susti-
 nuit: sed in proram navis mœstus concessit, ibiq;
 caput amiculo obuolutus decubuit, donec Li-
 bûnicæ Cæsaris insequentes apparuerunt: tum
 e cubili se prorapiens proram obuerti iussit,
 quumque reliquas, veluti leuiiores, facîle repulsi-
 set, vnus Eurycles genere Spartanus ei acriter
 instabat, edito navis loco stans, & hastam, ve-
 luti in ipsum coniecturus, vibrans: quumque
 quis esset, qui ipsum tam infesto animo pete-
 ret, ab Antonio interrogaretur, Ego verò, in-
 quit, Eurycles sum, Lacharis viri Spartani fili-
 us, qui nunc ira mea, fortuna verò Cæsaris ad
 patris mei per iniuriam olim à te cæsi mor-
 tem vindicandâ vtor. Ipsam tamen Antonij na-
 uē invadere non audebat: aliâ verò iuxtâ nauig-
 antem æreo rostro in puppe ictam circûegit,
 eumq; in latus versâ cepit. Mox deinde aliâ, pre-
 tiosa ambas Cleopatré supellectile omnes diui-
 tias superante onustas cepit: cui adseruandæ dū
 immoratur Eurycles, iterum Antonius in suum
 se cubile veterno indulgens recepit, totoque
 triduo decumbens, Cleopatram non alloque-
 batur, sed capite, vt priùs, obuoluto, (siue ira
 hoc fecit, siue verecundia) iacuit. Verunta-
 men Tœnarum in Græcia cum venisset, ibi ad
 pristinas sordes reuolutus, non solum sermo-
 nes cum eâ, verumetiam concubitus miscere
 cepit

capit, prorsus quasi Cæsari fidem facere voluisset, cuius nota illa erat, & in concionibus ad populum frequens vsurpata vox; Antonium Cleopatra venenis delibutum, non solum mentem, qua plurima olim valebat, verum etiam sensum hominis, &, præter formam, omnia exuisse. Iam eodem, ex nauibus aliquot incendio elapsæ, & in illis amicorum nonnulli conuenerant: classem omnem, atque etiam exercitum in Cæsaris fidem concessisse, & ipsum Cæsarem ad eum opprimendum venire nuntiantes. Itaque in Ægyptum properè traiecit. Ante discessum nauem onerariam, multa pecunia, aureaque & argentea suppellectile refertam amicis donabat, iussis vt ea inter se partirentur, salutisque suæ, vt videretur, consulerent. Hæc est illa pugna Actiaca, omnium quæ vnquam in mari commissæ sunt, non cæsorum numero (neque enim vltra quinque hostium millia in ea cæsa feruntur) sed euentu maximè memorabilis. Hac enim victoria Ianus geminus Romæ clausus, & pax illa (de qua tot, tamque clara in ipsis sacris literis vaticinia reperiuntur) terrarum orbi parta fuit; qua constante, Seruator noster Iesus Christus, Dei Filius, de Virgine nasciturus erat. Cæsar, in littore vbi castra metatus fuerat, urbem condidit, quam ex re, Nicopolim appellauit, nunc Dardanello dicitur. Commissa autem fuit hæc pugna, anno ab vrbe condita, septingentesimo vicesimo secundo, secundo mensis Septembris die: à quo tempore Romanum sub Cæsaribus Imperium cense-

feri

seriæpit. A Diluuiò verò (vnde nostra hæc
historia initium capit) ad hanc pugnam, bis mil-
le ducenti octoginta quatuor censentur anni. In-
cidit etiam in annum circiter tricesimum ante
Christum in carne reuelatum. In Eo naufragi-
orum nostrorum spes, in Eo salutis communis
portus constituitur: in hunc portum ego
meam hanc carinam, tot maria pera-
grando fessam, pro tem-
pore subduco.

Historia Naualis Antiqua Finis.

Deo Opt. Max. sit omnis honos
laus & gloria.

Errata.

Pag. 11. Acneide lege Aeneide. pa. 18. pa. 22, l. nacla. pa. 24. mil-
 tibz, l. milibus. pa. 53. repereris, l. repereris. pa. 81. quidem, l. qui-
 dam. pa. 91. portium, l. portum. pa. 97. poterant: Ex, l. poterant ex.
 pa. 123. conspiceretur, l. conspiceretur. pa. 124. quidam, l. quidem.
 pa. 144. electa, l. delecta. pa. 145. singularum, l. singularum. pa. 151.
 adleratus, l. delectatus. pa. 161. accepto, l. excepto. pa. 65. raram, l.
 rata. pa. 168. viri, l. vini. pa. 169. iqi, l. itaq; pa. 170. longa, l. longè.
 pa. 176. egrè, l. integre. pa. 187. nomine, l. nomini. pa. 190. im-
 purum, l. insepultum. pa. 194. Aegyptiz, l. Aegypti. pa. 195. maxime, l. ut
 maxime. pa. 264. fortitè, l. fortitè. pa. 272. inquirant, l. inquirunt.
 pa. 278. commoratos, l. commorato. pag. 279. Austrio, l. Austro. pa.
 280. &, l. vt. pag. 287. nec, l. ne. ead. pa. confetti, l. inferri. pa. 288. z.
 quimalibus, l. aquimalibus. pa. 291. quz, l. qui. ead. pa. habita, l.
 habiti. pag. 300. sine, l. siue. pag. 318. longanticum, l. Longanticum.
 pa. 335. Hispanicas, l. Hispanias. pa. 367. onustam, l. onustarum. pa.
 374. inunciarum, l. annunciarum. pa. 403. constituto, l. constituta.
 ead. pa. corripuissent, l. corripissent. ead. pa. perui, l. perui. pa. 414.
 Roman, l. Roman. pa. 425. exposita, l. exposita. pa. 426. ibi, l. illi.
 pa. 443. cogeris, l. cogaris. pa. 450. deitram, l. dextram. pa. 454. pro-
 hibet, l. prohiberet. ead. pa. onerarijs, l. onerarijs. pa. 458. sinistrum,
 l. sinistram. pa. 468. fretumque ingressus, l. fretoque egressus. pa. 468.
 mlla, l. omilla. pa. 477. eo, l. ij. ead. pag. Messalam, quz, l. Messa-
 lam, qui.

*Alia si occurrerint, tu, quæso, lector, facili ma-
 nu corrige.*

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.
51.
52.
53.
54.
55.
56.
57.
58.
59.
60.
61.
62.
63.
64.
65.
66.
67.
68.
69.
70.
71.
72.
73.
74.
75.
76.
77.
78.
79.
80.
81.
82.
83.
84.
85.
86.
87.
88.
89.
90.
91.
92.
93.
94.
95.
96.
97.
98.
99.
100.

HISTORIA NAVALIS ANTIQA,

Libris quatuor.

Autore THO. RIVIO, *Regis*
in Anglia Aduocato.

*Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit
seculo semen natiuitatis, lib. Sapient. cap. 14.
v. 6.*

LONDINI

Apud ROBERTVM BARKER,
Typographum Regium: Et
Hæred. IO. BILLII.

Anno 1633.

tis periculi sensu, animi moderatio, ut nihil recusarent. Veruntamen, turbatis postea in Græciarebus, cupidius semper quam par erat belli ansam arripiebant: præsertim postquam æmulus Cimonis Pericles ad reip. gubernaculum accessit: multæque cædes, per occasionem iuvandi socios, alijsque quæsitis hinc inde coloribus, ab alteris in alteros edebantur. Semel etiam Lacedæmonij cum non contemnendo navium Atheniensium numero fortuito occurso congressi, victoriam retulerunt; quam cladem, aucta paulo post classe, Athenienses cumulatam Spartanis reddiderunt, nec ante tricesimum & sextum à pugna ad Salaminem editâ annum certa inter duos populos cõstabat pax. Hoc demum anno, triginta annorum fœdus (quod Euboicum dicebatur) inter duos populos ictum est, captaque loca invicem restituta.

Cap. 36.

Bellum Atheniensium contra Samios.

Aspasia.

Sexto deinde anno post, bellum inter Athenienses & Samios ex alienis simultatibus ortum est. Victi à Samijs Milesij Athenas veniunt, gravemque contra eos querelam apud populum deponunt, minime ad rem tantam, ut fama erat, valituram, nisi Aspasia ad Periclem banditiæ & preces eodem accessissent. Fuit Aspasia illâ tempestate Athenis scortum nobile, formosum, procax, ingenio insuper & eloquentia, non muliebri, sed quæ summos in illa rep. viros non dedeceret, prædita: Socrati quidem ipsi propter summas alioquin animi dotes non incognita; Pericli verò corporis etiam consuetudine conjunctissima. Extat porrò Platonis dialogus qui Menexenus

nexus inscribitur, in quo Socrates, ioculari quodam modo Periclem Aspasiæ discipulum, orationem quandam funebrem multiplici rerum notitia plenam ab ea acceptam, pro sua, ad populum recitasse narrat. Hujus igitur intercessione & precibus adjuti Milesij, tantum apud Periclem valuerunt, ut bellum Samijs indiceretur. Commisso acri prælio, Pericles quadraginta quatuor navibus suis hostium naves septuaginta superavit, ac egregiam de Samijs victoriam reportavit. Victor etiam hostem insequutus, simul portum occupavit, & urbem obsedit. Alia deinde classis Athenis missa quum advenisset, devisa bifariam classe & parte ad urbem obsidendam relicta, ipse cum triremibus sexaginta mare petit, ut Phœnicum classis Samijs auxilio venienti occurreret, & quàm posset longissimè ab Samo cum ea tráfigeret. Pericle igitur cum tantâ classis suæ parte aucto, Samiorum Prætor, five navium relictarum paucitate, five ducû ipsorû imperitia motus, suis persuasit, ut Athenienses summa vi aggrederentur. Facto prælio, Samij victoria potiti sunt, multis hostium navibus captis, multis perfractis demersisque. Simul castra, quæ nullo vallo munita reliquerat Pericles, adoriuntur, eaque nemine prohibente incendunt, totoq; circa ea loca mari dies quatuordecim potiuntur, quæ volebāt interim importâtes & exportantes. Ceterum Pericle cum classe sua victrice reverso, rursum circûsessi & cōclusi sunt. Adveniūt non multò post ab Athēarū urbe subsidio aliæ quadraginta naves, à Chio verò & Lesbo triginta; Cum hac tanta classe, Samij

Pugna ad Samum.

Samiorum de Atheniensibus victoria.

*Periclus de
Samis
victoria.*

Samij virtutis suæ magis quàm virium memores, concurrere non veriti, gravi prælio superati, non à cæpta obsidione mense expugnati, se dedunt, obsidibusque datis, mœnia ipsi sua dimittunt, naves tradunt, & magnam pecuniarum vim, poscenti Pericli belli in sumptum pendunt.

Diximus superius triginta annorum fœdus inter Athenienses & Lacedemonios fuisse pactum. Sed tam longum otium inimicitia non tulerunt. Itaque alij alios, nunc terra, nunc mari, hostilem in morem deprædabantur; nec ad apertum jam bellum quicquam præter nomen deerat. Ista autem omnia Cimone in exilio agente contigerunt: is reversus res composuit. Quamvis enim nulla illi tanta ostracismi sui causa fuerat, quàm quod Spartanorum causæ plus æquo in disceptationibus ad populum favere videbatur, tamen ut erat vir bonus & patriæ amans, & singulari in rebus agendis constantia notis, ubi primum Athenas redijt, renitente licet Principe tum civitatis Pericle, amicitiam cum Spartanis suasit, quæ vivo eo, summa cum fide & religione utrinque colebatur, mortuo vero, ad intestina bella ab oratoribus novis, stultis, adolescentulis pertracti, & inter se commissi, validissimas Græciæ vires mutuis cædibus attenuabant, & gladios, toties Persarum & Medorum sanguine cruentatos, in suis ipsorum & communis Græciæ visceribus condiderunt.

Cap. 37.

Huius mali origo fuit à Corinthijs & Corcyraeis, ijs quos omnium mortalium primos classibus inter se concurrisse diximus. Causa erat, quod cum Coreyræi Epidamnum civita-

tem,

tem, quæ postea Dirrachium, nunc Durazzo dicitur, Coloniam suam à se descendentem ulcisci vellent, Corinthij non verbis sed armis interceserant. Octoginta erant Corcyæorum triremes, Corinthiorum septuaginta quinque. Hæ quum ad Actium, quod est Epiri in Græcia promontorium, infestis animis occurrissent, graue inter se prælium conseruerunt. In quo victi Corinthij quindecim triremes amiserunt. Magna ut in tenui fortuna, clades: pugna tamen ipsa non tam clade notabilis, quam vel loco vel eventu: Loco, quod ibi commissâ sit, ubi post aliqua deinde sæcula, Cæsar Augustus ingenti prælio Antonium & Cleopatram debellavit, pacemque terrarum orbi victoriâ restituit: Eventu verò, quod longi illius difficilisque belli, quod inter Lacædemonios & Athenienses gestum à Thucidide celebratur, causam præbuit. Etenim quum Corinthij ad Actiū, ut diximus, superati, vindictæ cupidine incensi maiorem quàm antea classem cōpararent, veriti Corcyræi, ne tantis apparatibus per se pares non essent, socios sibi adsciscunt Athenienses: è diverso Corinthij Lacædæmonios adiungunt: quorum illi navalibus, hi terrestribus copijs reliquos Græciæ populos longè antebant. Iamdudum Athenienses Periclis orationibus impulsī, rerum novarum causas circumspiciebant. Nec Lacædemonij, quum jam Cimone defuncto neminē Athenis pacis cupidum restare cernerent, à belli studijs abhorrebant. Sed (quæ dixi) fœdera obstabant, quo minùs apertè in mutuam perniciem & bellum ruerent. Ea enim quum in triginta annos pacta essent, deci-

Corinthiorum & Corcyæorum pugna ad Actium.

Belli Peloponiaci origo.

num quartum à tempore passionis annum non exceſſerant. Fœdere autem cavebatur, *ne Lacedæmoniꝝ & Athenienſes alteri alteris, utrorumve ſocijs bellum inferrent. Qui autem illo fœdere non continebantur, eos alterutra parti novos ſocios aſſumere liceret*, Iam Corcyræi nec horum nec illorum ſocij erant, ſed quales nos hodie neutros ſeu neutrales appellamus. Hos igitur ſocios aſſumere, & pro iure ſocietatis aſſumptos defendere, ſalvo fœdere, ut videbatur, potuerunt Athenienſes. Id verò ita de iure fieri poſſe dicebant Corinthij, niſi ipſi prius cū illis bellū cōtraxiſſent: rupto autem contra Corinthios fœdere, quin eadem opera contra Lacedæmonios rumperetur, haud ambigui juris erat, quandoquidem illi fœdere cum Spartanis comprehenſi erant. Re Athenis per legatos biduò ſermonibus & ad populum in concione agitata, ita diſcedunt Corinthij, quaſi rem in incerto pro tempore reliquiſſent. Itaq; cum inſtructa centū quinquaginta triremium claſſe Corcyram verſus vela faciunt. Nec Corcyræi, cum in conſpectum veniſſent moram pugnæ faciebant.

Cap. 38.

*Pugna na-
va is inter
Corinthios
& Corcy-
ræos.*

Stabant vtrinque claſſes triplici ordine veluti in pedestri acie inſtructæ: quum ſubitò ſe oſtendunt in dextro Corcyræorum cornu decem triremes Athenienſium, duce Lacedæmonio, (id erat nomen) Cimonis nuper defuncti filio; quos quum conſpexiſſent Corinthij, tanquam Deos maris horrentes, remos primò inhibuerunt: mox à Spartanis volonibus qui aderant confirmati, quicquid erat in claſſe roboris in ſiniſtrum cornu ſuum transferentes, Athenienſibus

ensibus opponunt. Dato utrinquè signo, infestas proras dirigunt: atrox pugna committitur: non arte Rhodia, quâ postea cœpit gaudere Græcia, sed Marte & virtute, eratque illa pugna campestri & statario prælio similis: nam quum inter se concurrissent, non facilè jam explicare se, vel recipere, vel procurrare, nedum remos detergere, aut alteri alteros remigio eludere valuerunt, sed milites in tabularis & turribus, corbisque navium collocati, mutuis se inde vulneribus in vestigio hærentes conficiebant; sæpè etiam alteri in alterorum naves gradu invadebant; & aduersis se invicem umbombus urgebant; ubique magnus tumultus & confusa demitatio erat: interim naves Atticæ sicubi Corcyræos, novos socios, laborantes conspicerent, auxilio aderant; terrorem quidem hosti sui præsentia incutientes, sed à pugna tamen abstinabant se: id enim in mandatis, domo profecti, à populo acceperant. Iamque Corcyræi, in lævo cornu Megarenses Corinthiorum socios in fugam verterant, sparsimque disiectas viginti eorum naves in terram vsque prosequuti fuerant; quo animadverso, Corinthiorum Duces mediam statim hostium aciem, ea parte nudatam, multitudine superantes, circumveniunt. Athenienses, quum Corcyræos suos ultra vires jam premi cernerent, missis ambagibus, apertè opem laborantibus ferunt; ante tamen cavebant, ne ipsi priores aliquem aggrederentur: at postquam palam fuga Corcyræorum facta est, & Corinthij fugientibus instabant, nec se dedentes vivos caperent, sed ad stragem conversi, quoscunque

cunque ceperant, more barbaro, obtruncarent, tum verò & illi venisse tempus rati, Corinthios hostiliter invadunt, victoriamque frementibus multo cum sanguine eripuerunt. Erat hæc pugna, non quidem prælijs ad Salaminem & Eurymedonta fluvium, contra Barbaros editis, par aut similis: sed quæ inter Græcos ipsos ante illum diem commissæ fuerant, sive hominum, sive navium, vel multitudinem vel stragem spectes, longè omnibus præferenda. Septuaginta, ne minus, naves ex Corcyrensisibus, vel captae, vel depressæ; ex Corinthijs, triginta desideratae, magna vis hominum vtrique cæsa: non prælio finem fecit, victoriam in incerto reliquit. Postero die, Corcyraei, classe rursus in altum educta, hostibus pugnandi copiam faciunt. Id eâ fiducia faciebant, quòd post hesternâ pugnam, sera nocte viginti triremes Athenis missæ, auxilio advenissent: quo comperto, Corinthij stationibus se tenuerunt: certi non pugnare, nisi coacti: nuntium tamen, sine caduceo, ne ut hostes interpellare viderentur, mittunt; qui celoce advectus, Athenienses injuriarum & violati fœderis leniter arguebat: illi pro se haud ferociter respondent: se nec injuriarum, nec adversus Corinthios temerati fœderis reos esse: venisse jam, non Corinthios oppugnandi, sed Corcyraeos novos socios defendendi causa: si aliò quàm Corcyram navigare, si alios quàm Corcyraeos oppugnare velint, quò minus id faciant, Athenienses non intercedere. Hac accepta conditione, Corinthij mox sublatis velis ante ora Corcyrensiū transeunt, & Atheniensibus

sibus in transitu militariter salutatis, domum redeunt. Reversi, omnia statim Græciæ conciliabula, præsertim verò Lacedæmoniorum conventus, questibus & clamoribus adversus Athenienses implent: Nec longæ apud Lacedæmonios disceptationis res erat. Rupta fœdera, bellum Atheniensibus inferendum esse decretò statuunt: nec mora, inferunt.

Cujus tantæ tamque insolitæ, ut inter Spartanos, lentum & cunctatorium in consilij expediendis genus, præcipitationis ratio fuit, non (quod vulgò ferebatur) Corinthiorum injuria, sed quòd Athenienses ad intolerabilem iam in mare potentiam crevisse viderentur. Nam ut vetera omittantur, modò duobus prælijs navibus devictâ Samo, quantum eorum gloriæ? quantum viribus accesserat? Tanti nimirum momenti res videbatur, ut major Samo subacta Periclis, quàm exciso olim Ilio Agamemnonis gloria fuisse vulgò jactaretur. Quid igitur, si ad Samum Corcyra nunc, mox ad Corcyram Corinthus adjiceretur? quid restare, nisi ut oppressâ Græciæ libertate, pro Persis domini Athenienses recipiantur? nec Spartanos latuit, quantoperè illo potissimum tempore Athenienses navali studio incumberent. Nempe si quis in commissum fortè incidisset, non ternerè aliam delinquenti pœnam, quàm triremem unam pluresvè, pro personæ aut facti qualitate ædificandam, mulctam irrogabant, pro coronide habituri, si Corcyram, quæ post Corinthios aliquid in mare posse videbatur, rebus suis adjunxissent. Id scilicet Pericles, & popu-

*De Peloponnesiacis
guerris.*

lus Atheniensis æquali studio, sed diuerso consilio ambiebant. Stultus populus, si Corcyrā occupassent, Carthaginis & Siciliæ, & Italiæ, à qua non totū unius diei iter distabat, Corcyra, imperiū animis præcipiebāt. Pericles verò insulam illam & navali potentia, & loci situ, ad bellum Peloponnesiacum, (quod toto animo agitabat) opportunam, si non subditam, attramen beneficijs & societatis iure adstrictam habere expectabat. Quibus rationibus inducti Lacedæmonij, occupant bellum facere. Anno igitur à bello Medico, ut vult Thucidides, quinquagesimo, à federe Euboico, quod in triginta annos pactum fuisse diximus, decimo quarto, ruptis inter Spartanos & Athenienses pacis legibus, bello Peloponnesiaco uniuersa Græcia conflagrare cœpit. Primi Lacedæmonij magno cum exercitu per Corinthum in Atticam irruerunt, sedamque & deformem ei vastitatem intulerunt; neque prædam potius quam pugnam expetisse videntur, hostem munimentis se tenentem ad pugnam provocant. Id verò indignè pati Athenienses, & pugnam poscere. Instantibus obstabat Pericles; scilicet ultionem in tempus vindictæ opportunum differendam esse monuit. Paucis inde diebus, hoste adhuc Attica vastanda occupato, centum quinquaginta nauium classem silentio profectam, in Peloponnesum mittit. Hi totam illam regionem, quā ad mare vergit, circumvecti, navalia incendunt, urbes diripiunt, longius etiam in continentem progressi, agros lare depopulantur: non aris, non focis, non sexui, non ætati parcunt; id modo solliciti, ne minorem

minorem quàm accepissent, cladem reddidisse viderentur: magna deinde strage utrinquè edita ita utrique domum redeunt, ut melius non exisse fuerit. Altero deinde anno similem incurSIONEM in Atticam faciunt Spartani, tantò atrociorē, quantò magis iam ex cladium acceptarum sensu exacerbati fuerant. Pericles verò, in eadem semper sententia perstare, hosti in acie non occurrere: sed tamen ne quod mouisset bellum, non & gessisse videretur, non iam alios mittere, sed ipse cum centum triginta triremibus, præter Hippagogas, quibus tricenosequos transmissurus erat, in Laconicam proficisci statuit: quo quum pervenisset, ingentem vicissim stragem dedit; prorsus ut in contemplatione damnorum longè major ultio fuerit quàm iniuria; quasi vero illud esset vincere, non sua tueri, sed minimo suo commodo maximā hostem calamitate afficere; Paulò inde post moritur Pericles; suscitato incendio, quod non civium Atheniensium sanguine, sed ipsarum Athenarum ruinā restinguendum erat.

De quo viro subit animum meum cogitatio, Cap. 39.
quæ in illo intuentes bona, veterum nonnulli, De Pericle
tam amplis eum laudibus & præconijs extulerint. Nam & Thucydides, eum civibus suis, & considera-
dum viveret, gratissimum, & post fata desideratum fuisse, scribit; & Plutarchus in suis Parallelis Fabio Max. (ingens ad laudem comparatio) 110.
æqualem facit. Equidem ingenium & artem quandam tractandi homines, civiumque suorum animos, vel sedandi, vel, si oportet, concitandi non mediocrem in eo vim & facultatem fuisse

fuisse non negauerim ; (quanquam & his ipsis, five naturæ, five disciplinæ dotibus, ad Cimonis, Thucididis, & aliorum præstantiū virorum fraudem & exitium quotidie abutebatur) sed quæcunque tandem erant, erant illa oratoris magis quā Principis boni argumenta. Fabio vero Max. quid habuit comparandum ? constantiam credo & cunctationē. Fabius statim Consul factus, cum exercitu profectus, simul ac castra castris conjunxisset, nunquam vestigiū ab hoste abcessit; commeatu eum interclusit; sociorum agros populationibus prohibuit: Hannibalem ipsum cum ratione insultantem tulit; temerē se inferentem, virilitē repressit, victoriāque illi sæpe de manibus extorsit; utque fortunæ, toties à Romanis infelicitē tentatæ, rem committere noluit, ita leuibus subinde certaminibus ex occasione, & cum ratione contractis, Trebiæ, Ticini, Thrasimeni, ipsarum denique Cannarum, suis dolorē & oblivionem, hosti lætitiā & memoriam dempsit. Pericles verò, quum se hostis in Atticā sæpius effudisset, non castrorum vallo, sed urbis mœnibus se continebat; ibi tanquam in vivario, dux prudens, & cautus delituit; hostem verò in Attica, atque adeo sub ipsis Athenarum mœnibus æque libere licenterque vagari passus est, ac si omnis civitas Atheniensium iterum navibus imposita ex oraculo emigrasset: Scilicet, militem Atheniensem classe imprimis bonum, Spartano in acie parem non esse cogitabat. Non enim Miltiadem, non Aristidem, sed Periclem ducem habuerunt. Illis enim ducibus, non minus ad Marathonem & Pla-

Plataas, quàm ad Salaminem, & Eurymedonta fluvium emiuit Atheniensiu virtus; Pericle imperâte jacuit: Pericle imperante Athenienses, non ordines servare, non pedè inferre, non hostè ferire, acie vincere nò valuerunt. Nā quod ad res ab eo mari gestas attinet, Samum captam si exceperis, opprobriū est commemorasse. Et isto quidè modo Galloni olim Reges cum nostris illorum temporum Normanniæ ducibus belligerabant: sed adeò ad extremum Principes utrorumque socios, huius rei depuduit, pœnituitq; , ut Regibus ipsis coram dicere non vererentur, se tam inhonesto militiæ genere amplius implicari nolle. Itaque vel domi suspensis armis desidebant, vel ad terram sanctam sanctiore ibi titulo militaturi, properabant. Vt quid autem Pericles Lacedæmonios ruptis fœderibus ad bellum invitos & reluctantes traxit, si non contra hostem armatum de Græciæ principatu armis contendere, sed satis, pecoribusque, & intermi multitudini, tanquam infaustum aliquod sidus pestem inferre cogitabat? melius Lacedæmonij; qui quum hostem in agris non inveni-
rent, in mari quærendum censuerunt.

Itaque ut ad institutum redeam, quum Spartani, nullā suā agrorum vastatione hostem in aciem perlicere possent, virtute confisi, maris fortunam tentare statuunt. Centum, quā suis, quā sociorum navibus in mare deductis, Zacynthum, quæ nunc Zant est, insulam nobilem, divitem, opportunam, classe aggressi Atheniensibus eripiunt. Mox cum quadraginta navibus solventes, viginti Atheniensium triremibus
occur-

Cap. 40.

& ad maris occasiones non incommodum occupavit. Inde toto triennio Ericem varia fortuna fatigabat : jam tertium Romani è mare excesserant, omnesque vires suas ad Lelybæum terra expugnandum conuerterant. Interim Carthaginienses, quum jam amplius æmulum in mari non haberent, more ingenij humani, omnia quàm prius negligentius in hac parte administrabant : non eam in nauibus fabricandis, non armandis, non in remige vel deligendo vel exercendo curam adhibebant. Contrà Romanos maris quartò experiundi libido cepit, nullum planè huic bello finem imponi posse prospicientes, quousque hostis mari potiretur : sed enim tantæ erant ærarij ex tam diuturno tamque damnofo bello angustia & difficultates, vt classis parandæ copia ex eo non suppeteret : reipub. igitur inopia priuatorum facultatibus subleuanda erat : omnibus circulis fremebatur, ærarij difficultatibus rem salutemque publicam & communem patriam premi, prodi, deserui. Itaque multi ciues, quibus amplior res erat, quinquereemes singulas priuatis opibus ædificabant : vbi singuli non sufficerent, plures ad vnam extruendam stipem conferebant : tantus erat communis patriæ amor, tantus singulorum ciuium ardor, & reipub. tuendæ tota vrbe desiderium. Senatus animaduerso populi studio, nauem Rhodiam, & illam alteram quadriremem, vtramque olim ad Lelybæum captam, & à Consule in Italiam, spectaculi magis quàm vsus causa transmissam, nauali extractas, in medium proferri mandat. Naupegis ad illud exemplar

emplar classem omnem fabricare iubet; ita brevi tempore ducentarum quinquaginta velocissimarum quinqueremium classem conficiunt: sed ad tantam classem instruendam remiges idonei deerant.

Iam quartus supra vicesimum hujus belli a- Cap. 26.
gebatur annus: qui annus Q. Luctatium Catulum, & A. Manlium Torq. Consules habuit. Mœstis & stupentibus rerum inopia patribus, Luctatius eam rem sibi curæ fore dixit. Is igitur classi cum imperio præfectus, repetito veterum more, remigem quotidie in littore Italico exercebat, vt ex vsu remum tractandi peritiam, ex peritia fiduciam compararent: vbi classem instructam remigemque & militem paratos vidit, rectâ Drepanum contendit, portum improuisò inuadit, urbem expugnat, omnia inter Drepanum & Lelybæum loca hosti adimit: omniaque protinus toto mari infesta hostibus efficit. Pœni tam subito aduentu, tamque insperato successu Consulis territi, quoniam Amilcarem ab Erice, quam obsessam tenebat, abstrahi, è repub. non esse videbatur, secundum ab Amilcare virum Annonem classi præfectum dant. Is ingentem classem frumento alijsque rebus necessarijs implet, & cum ea ad insulam Hieronesum nauigat; vt inde nihil sentiente Consule Ericem contenderet; simul & Amilcarem rerum inopia laborantem reficeret, & leuatis onere nauibus, nauale proelium cum Consule confereret. At Luctatius aduentu hostium cognito, quàm Annonem circa Hieronesum moram trahere accepisset, quid pararet

*Aegates
Insula.*

raret facile conjectura assequebatur : itaque cum tota classe Ægulam insulam petit. Tres sunt insulæ ad Occidentem à Lelybæo promontorio sitæ, Hieronesius, Ægula, & Phorbantia, quæ omnes vno nomine Ægates Insulæ à Romanis dicebantur. Occidentior Ægulæ pars, Hieronesium ferè attingit ; ibi stationem capit Lutatius Consul, ut si Anno inde moueret, id se infcio facere non posset, simul milites ad pugnae discrimen se parare jubet ; mane proximo quum ventum quidem Annoni secundum, & ad Ericem ferentem, sed mare turbidum & procellosum, nec ad prælium committendum commodum esse animaduertisset, quid potissimum faceret incertum habuit. Re aliquantisper & apud se, & cum suis deliberata, subibat animum, si in hac procella maris cum Annone confligeret, prælium duntaxat cum Annone, & cum nauali turba, & cum impeditis grauiusque & onustis nauibus fore ; sin tranquillum mare expectando, Annonem nunc è manibus amitteret, cum eodem mox expeditam classem habituro, & cum delecto ex Amilcaris exercitu milite, forsitan & cum Amilcaris audacia, (qua nihil illo tempore terribilius Romanis erat) conflicturum : statuit igitur quamuis feruido & infesto mari cum Annone transigere. Anno ventum commodum ad nauigandū nactus, vela Ericem versus facit. Consul classem ex aduerso opponit. Poeni quindecim jam & amplius annorum spatio Romanos in mare vincere affueti, nullam pugnandi moram faciunt : contractis velis inclinatisque malis remos aptant, & tan-

*Pugna na-
ualis ad Æ-
gates insu-
las.*

& tanto cum contemptu in hostem feruntur, vix vt hostes agnoscere viderentur. Crescente certamine, mirari primum Anno nauium Romanarum celeritatem, mox deinde solito majorem remigum in nauigando vim & disciplinam: interim ingentibus vtrinq; animis concurritur, dum Anno tot annorum in mare dominium retinere, Luctatius veterem Romanorum gloriam recipere conatur. Sed nulla parte virium par Pœnus Romano erat: non milite, non remige, non ipsa nauium, vt onusta non fuerint, agilitate: etenim Pœnus, vt diximus, quandoquidem Romanos toties in mari fufos, nunquam postea quicquam in illo genere molituros existimabat, veterem suam, quâ tot sæcula res Punica stetit, rei navalis curam, superfluam veluti abjecerant; ni fecissent, nunquam illi naues bellicas in onerarias vertissent, non inconditam multitudinem ad remos vocassent, nouum denique militem & tironem exercitum veterano hosti in mari non obiecissent. Itaque nullo egregio facinore edito à Romanis superantur, naues quinquaginta in prælio submersæ, septuaginta, omni commestum & apparatus bellicorum genere replete, capiuntur, reliquæ fuga elapsæ, Hieronem fugam repetunt. Hæc est illa pugna quæ apud Egates insulas commissæ in Romana historia tantopere celebratur, quaque L. Luctatius Catulus Consul Romanus Lyfandro Spartano, triumphatis ad Ægospotamos Atheniensibus, omni laudis genere comparatur; vtraque certè euentu quàm certamine memorabilior: vt enim
illa

illa Peloponesiaco, ita hæc primo bello Punico finem imposuit. Parta victoria Consul cum classe Lelybæum redit, ibi prædam inter suos partitus, spem vrbs potiundæ propinquam habere cæpit.

Cap. 27.

Carthaginienſes, accepto tantæ cladis nuncio, quum præter Lelybæum urbem, & ipſum caſtrorum juxta Ericem ſolum, nullum jam in Sicilia locum poſſiderent, legatos ad Amilcarum cum liberis mandatis mittunt, vt pacem quibus poſſet, & ei videretur, conditionibus cum Romano faceret. Amilcar legatos ad Luſtatum de pace miſit; nec Luſtatiuſ tanti belli à ſe finiti laudem aſpernatus, tantum virum pacem vltro petentem non audiendum eſſe cenſuit. Fœdere conuenit, amicitiam Romanis Carthaginienſibusque eſſe, ſi ita populo Romano videretur. Excedere omni Sicilia Carthaginienſes. Habita etiam eſt in illo fœdere Hieronis Syracuſarum Regis ratio, ne Carthaginienſibus Hieroni aut ejus ſocijs belli inferendi juſ eſſet. Captiuos Pœni ſine pretio redderent, bina millia argenti talentorum intra annos viginti penderent. Haſ conditiones Romam miſſas populuſ Romanuſ ratas non habuit. Conditionum ſcribendarum cauſa legati in Siciliam miſſi. Hij quum veniſſent, de ſumma rerum nihil immutarunt, mille talenta, breuiori omnia ſpatio pendenda, addiderunt: nec Sicilia modò, ſed omnibus quæ inter Siciliam & Africam ſunt inſulis Carthaginienſes decedere juſſi. Inde Lelybæo præſidia deducta, & Amilcar, cum exercitu nauibus impoſito, relicta, quam

*Fœdus Ro.
diſcordanti
cum Pœnis.*

quam tot annos Pœni tenuerant, Sicilia, Carthaginem redijt. Durabat hoc bellum, continuis quatuor & viginti annis: omnium quæ ad illud usque tempus gesta fuerant longè maximum; in quo semel quinquereimis ex vtraque parte amplius quingentis, iterum septingentis ferè pognatum fuit. Amiserunt in hoc bello Romani quinquereimes septingentas, Pœni quingentas; præter quadriremes, triremes & onerarias, quarum ratio inita non erat, nec præ multitudine iniri potuit. Hic memorabit fortasse aliquis, Antigoni, Demetrii, & Ptolomæi classes: quæ vt non contemnendæ, ita cum Romanorum & Carthaginensium classibus neutiquam comparandæ erant: Persarum & Græcorum res in mari gestas alius vtique demirabitur: sed quid habuit illorum temporum triremis, cum quinque septemue remibus Romanis conferendum? octo illæ & decem, hæ quingentos milites singulæ habuerunt. Cæptum est hoc bellum, id quod ex Polybio constat, Olympiade centesima vigesima nona, anno ab vrbe condita, quadringentesimo octogesimo octauo, vt author est Titus Liuius Romanæ historiæ libro trigesimo primo: inde ab eodem, non vno in loco ad finem huius belli viginti quatuor numerantur anni: cui numero, quamuis ex Chronologicis non desint, qui demant vnum, etiam & vnum demant, mihi tamen vnus Liuius Romanæ historiæ pater illis omnibus in Romanæ historiæ re pluris fuerit.

Romanis bello Punico defunctis tot tantorumque laborum & periculorum præmium Sicilia

Cap. 28.

*Teteca Re-
gina Illyri-
orum.*

*Illyriorum
latrocinia.*

cilia imperio adjecta fuit. Hæc Romanos pri-
ma docuit quam præclara res esset, gentibus
exteris imperare. Hujus dulcedine affecti, ul-
tra tendere, & aliarum deinceps transfinitia-
rum regionum & regnorum cumulo, imperi-
um Romanum ampliare statuerunt, satis persua-
si, quicquid progredierentur, nusquam militi-
am Punicâ duriores, aut hostem sine usu, sine
ingenio bellicosiores inuenturos. Erat illo
tempore Illyriorum Regina Teteca, postremo
mariti sui judicio regnum adepta: cum regno
validam Liburnicarum (quæ propria gentis illius
navigia erant) classem acceperat, & erat gens
ipsa, quæ mare accollit, rerum maritimarum im-
primis studiosa; cujus rei ex loci ipsius situ ad-
monebantur, in intimo sinus Adriatici recessu
ad Aquilonem positi: per opportunitatem ad omnes
maris occasiones loco, nisi dispari ingenio uti
incolæ, latrocinij magis quam mercaturis faci-
endis operam dare maluissent. Mulier regnum
adepta, muliebri ingenio omnia statim admi-
nistrabat. Enimvero quasi ludus ista & jocus
essent, nec ad rerum humanarum summam pertine-
rent, liberam suis potestatem veterum more,
promiscuas ex mare prædas agendi fecit; nec
eo contenta, suam ipsa classem instruxit, eam-
que aduersam Italiæ oram omnem, omnem
Epiri, & Græciæ deinceps regionem continuis
excursionibus fatigare jussit: nam ad mercato-
res quod attinet, omne inter Græcos & Italos,
mare Adriaticum latrocinij infestando com-
mercium jamdudum sustulerat. Quibus de re-
bus multiplices sociorum questus in senatu Ro-

mano

mano jamdiu audiebantur: sed propior tūc cura de bello Punico patres tenuit: qua mox liberati sociorum injurias non vlerā jam dissimulandas esse censuerunt. Itaque legatos in Illyricum C. & L. Coruncanos fratres miserunt. Hij facta ad Teucam dicendi potestate, de injurijs senatui populoque Romano & eorum socijs à gente Illyrica illatis, grauitèr & liberè querebantur. Medium erat Reginz responsum, crimen obiectum nec diluentis nec defendentis: daturam se ait operam, ne qua deinceps ab Illyriorum gēte Romanis hominibus injuria publico consilio fieret; liberum esse mare; liberā in eo, quod quisq; velit faciendi mortalibus esse facultatem: suos verò nec priuatim è mari quam quisq; posset, vtilitatè caperet, prohibere infre- tam Regibus rem esse. Ad ea Reginz verba L. Coruncanus, ætate & natura ferox, Quoniā verò Romanis mos est, de priuatis injurijs publicam vindictā sumere, dabimus & nos (inquit) ope- tam, vt breui consuetudines istas Regias cor- rigere, & in melius mutare, Regina discas. Regina Græcis hætenus ingenijs assueta, Ro- mani hominis in disceptando libertatem non tulit: vultu tamen magis quā verbis iracun- diam in præsens testata, se proripuit: sed in ab- euntes legatos satellites immisit, qui tam fe- rocis responsi autorem Lucium obtruncarunt. Cujus rei nuncio Romam perlato, alteroque Coruncatio, eadem non legati modò verum- etiam fratris ad Senatum primò, deinde in con- cione ad populum vt par erat accusante, omnes confestim tribus bellum Illyrijs conferri jubent.

Regina

*Coruncanum
ab Illyrio-
rum Regina
caesum.*

Cap. 29.

Regina admissi contra jus gentium facinoris
 secura, proximo vere majorem quàm prius
 Lemborum classem in Græciam prædatum
 mittit. Eorum pars Corcyram nauigant, alij
 Dyrrachinum portum petunt, vbi dum se a-
 quandi causa venire simulant, nefarium vrbis
 loci occupandæ consilium ineunt. Dyrrachi-
 ni, nihil ab amicis, ijsque vt videbantur iner-
 mibus, suspicati, venientes hospitalitèr in urbem
 accipiunt. Illi intus recepti gladios vasculis æ-
 quiminalibus conditos ingenti clamore edito
 stringunt, proximum quemque obtruncant,
 portam ad mare ducentem & moenia occupant,
 captumque peregissent facinus, ni ciues pro-
 pere ad arma conclamassent, & multitudine sua
 cum virtute freti, sceleratos hospites vrbe præ-
 cipites exegissent. Illyrij inde trepidè profecti,
 suis ad Corcyram sedentibus se adiungunt. Cor-
 cyræi ab Achæis auxilium nauale petunt: illi
 cataphractas decem milite apprimè instructas
 mittunt: rati aduentu ipso obsidionem solui,
 & prædonum manum dissipari posse. Illyrij
 Lembis suis aduersus cataphractas, hoc est le-
 uibus & apertis nauigijs, contra naues maiores
 & tectas fidere non ausi; ab Acarnanibus (po-
 pulus erat ex aduerso Corcyræ in Græciæ con-
 tinente positus) subsidium postulant. Illi sep-
 tem tectas mittunt, quibus acceptis, Illyrij fi-
 dentèr in prælium aduersus Achæos eunt. Pau-
 cæ vtrinque naues ingentium classium specimen
 dederunt; pares animis Acarnanes & Achæi,
 diu in certamine perstiterunt. Sed quum A-
 chæi cætera pares cataphractarum numero præ-
 starent

*Pugna na-
 ualis inter
 Illyrios &
 Achæos ad
 Corcyram.*

starent, Illyrij feruente jam pugna quaternos Lembos singulis hostium cataphractis circumfuderunt. Hij remos detergendo, turbandoque, & metum quàm vim maiorem inferendo, nec dubiam nec difficilem Acarnanibus de Achæis victoriam tradiderunt. Inde ad vrbs oppugnationem conuersi, eam per deditionem capiunt. Ea verò capta, ad Dyrrachium, vrbs item maritimam, omnibus viribus expugnandum redeunt. Corcyræ præsidium, & præsidij præfectum, Demetrium Pharium relinquunt.

Interim paratis omnibus cum ducentarum nauium classe soluit C. Fuluius Consul, & rectà Cap. 30. Corcyram contendit, ratus se Illyrios in vrbs obsidione adhuc hærentes reperturum. Insula erat de qua variæ olim inter Lacedæmonios & Athenienses, florentibus adhuc Græciæ rebus, contentiones & pugnæ fuerant: quibus jam utrisque per successores Alexandri oppressis, terrarumque orbis oculis in Romanos post patrum bellum Punicum conuersis, omnium Græcarum prima hæc eorum amicitiam & opem experierat. Nec vlla erat in mari insula Romanis Græciam jam & Orientem spectantibus opportunior. Nouem non amplius horarum iter Brundisio aberat; inde breuissimus siue in Epirum, siue in Peloponesum, siue ad ipsam Corinthum, qua Peloponesus cum reliqua Græcia committitur, trajectus. Fuluius vrbs ab Illyrijs captam quamuis comperit, in insulam tamen cum exercitu descendit. Etenim Demetrius vrbs, vt diximus, præfectus constitutus,

*Corcyra
Romanis
tradita.*

constitutus, quum se apud Reginam inuidorum obrectationibus lacerari non ignoraret, muliebre ingenium veritus, clam Romam miserat, qui, fide accepta, Romanis si eò cum classe appulissent, se & urbem & insulam traditurum confirmarent. Nec longi negotij res erat: cognito enim civium studio, quo ad Romanos propendebant, Demetrius & urbem & insulam & ipsum Illyriorum præsidium Romanis tradit. Eodem tempore A. quoque Posthumius terrestrem exercitum Brundisio Corcyram transmisit: ita junctis copijs Apolloniam trajiciunt, inde Dyrrachium, ad soluendam obsidione urbem pergunt. Illyrij audito Romanorum aduentu fugiunt. Ita ab Apollonia totum maris Ionij Adriaticique sinus, qui nunc sinus Veneticus dicitur, oram, ad Græciam & Illyrium spectantem, partim se dedentem in amicitiam recipiunt, partim vi expugnatam Romani capiunt. Regina tantam rerum suarum ruinam sentiens, Rizonem primò, urbem regni Illyriorum validissimam confugit: sed quum Mediterraneas regni vrbes, eodem quo maritimas fato ruentes, & vel vi, vel voluntate Romanorum juris factas cerneret, ineunte vere legatos de pace Romam misit. Romani quamvis legati cædem auctricis sanguine piatam cuperent, idque ad majestatem populi Romani apud exteras gentes pertinere existimarent, tanto tamen & tam felici rerum in Græcia gerendarum ingressu in præsens læti, ultra odijs non tendebant, quàm vt eam gravi multa onerarent; pacem his conditionibus

dant,

stant, vt omni Illyrio, paucis quibusdam, quæ
foedere continebantur, vrbibus exceptis, Re-
gina excederet; vt quotannis tributum Roma-
nis penderet, neue vltra Lissam, (vrbs erat iu-
ter sinum Rhizonicum & Dyrrachium media)
transigere liceret, nisi cum duobus Lembis tan-
tum ijsque inermibus. Quorum retum fama in
Græciam perlata, maximæ vbique gratiæ Ro-
manis habitæ, quod eorum beneficio pax mari
reddita, & sublati Illyriorum latrocinij com-
merciorum libertas restituta esset.

*Federis
cum Leuca
inita conui-
sionis.*

Hoc eodem tempore, Cathaginienses gra-
ui bello domestico laborabant. Etenim Amil-
car, quum exercitum ab Erice reliquaue Si-
cilia deductum in Africam trajecisset, citò in-
tellexit, non se eò copias suas, sed pestem pa-
trix apportasse. Mercenaria exercitus turba erat,
ex varijs dissonisque gentibus collecta; quæ mi-
litari disciplina habita, strenuâ duci operam na-
uarunt. Isdem verò quum bello in Sicilia finito,
hostem in Africa, cuius metu continerentur, non
haberent, & stipendia propter ærarij inopiam
aliquandiu insoluta essent, duobus de corpore
suo Mathone & Spendio ducibus creatis, po-
pulo Carthaginensi, ipsisque adeò Carthaginis
mœnibus bellum inferunt: quod totos annos
quatuor tantis animis tantoque rerum successu
gerebant, vt actum penè apud omnes gentes
de re Carthaginis esse videretur. Hoc bello
mercatores quidam Itali, belli famam sequuti,
frumentum & comestum reliquum in castra
Rebellium deferebant: Quos quum Pœni ad id
missi interceptissent, captos omnes (quingenti

Cap. 31.

*Matho &
Spendio.*

*Romani
mercatores
a Pœni in-
tercepti.*

V 2

numero

numero erant) in diuerfos carceres detruserunt; quam rem grauius & iniquiore, quam causa erat, animo Romani tulerunt. Veruntamen legatos Carthaginem miserunt, qui tribules suos reddi peterent. Pœni benignè omnes remiserunt. Quam rem grato adeò animo in præfenti acceperunt Romani, vt confestim captiuos omnes Carthaginensium, qui ex toto bello Siculo remanserunt, tota Italia conqueri, & sine pretio liberari iusserint: mercatoribusque suis, quanquam id fœdere incautum fuerat, vt frumentum Carthaginem portarent, permiserint, in hostium verò castra perferre interdixerint. Quumque eodem ferè tempore Pœnorum mercenarij, qui in Sardinia præsidij causa relictæ fuerant, reliquorum in Africa infaniam sequuti, defecissent, legatosque misissent, qui eam populo Romano traderent, Romani, seu fœderum nuper percussorum iura reueriti, seu officijs certantes, longè recusarunt. Quibus rebus effectum est vt Rebelles à Romanis vbique destituti, à Pœno milite quarto demum anno funderentur, & pax Africæ, Mathone Spendioque captis & in crucem actis redderetur.

Cap. 32.

Bello Africo finito, Pœni duce eodem Amilcare, qui rem in Sicilia, quoad bellum erat, impigerrimè & fortissimè gesserat, freto ad columnas Herculis transmissa, Hispaniam, quæ tota post prælium ad Ægateis insulas commissum rebus nouis studuerat, armis recipere & subjugare statuunt. Nec dici hic attinet, quanta cum virtute & fœlicitate, bellum illud A-

milcar

Amilcar administrabat; breui certè effecit, vt tota illa terra in Pœnorum potestatem concessura videretur. Qua re animaduersa, Romani non jam ampliùs officijs certandum, sed cum Pœno bellum, siue ex causa, siue nulla causa, omninò renouandum esse statuunt. E diuersò Pœnis id vnum curæ fuit, ne qua occasione Hispaniam amitterent. Itaque poscentibus Romanis Sardiniam etiam tradunt: quasi & ista inter Siciliam & Africam posita fuisset insula, ut sic fœdere comprehensa censerì posset: quo veluti bolo deliniti in præsens Romani quieuerunt: eo magis quòd, ipso illo tempore, bello Gallico in Italia tenebantur. Eo verò, virtute primùm Emilij ad Pisas, deinde geminata Marci Claudij & C. Cornelij ad Acerras & Mediolanum victoria confecto, & Amilcare, quem solum Pœnorum metuebant, in Hispania mortuo, rursus Carthaginenses ad nouas pacis conditiones adegerunt. Fœderibus adiectum, ne Pœni Iberum amnem in Hispania transirent. Id, fœderis author Asdrubal, quàm diu vixerat, seruabat. Eo verò mortuo Annibal Amilcaris filius, fatalis iuuenis, defuncto Asdrubali successor in Hispania datus non tulit, sed transito Ibero Saguntum urbem populi Romani sociam expugnauit, non ea fœdera sed injurias esse interpretatus, quæ post leges pacis à Luctatio Consule in Sicilia conscriptas, præter jus & fas Pœnis fuissent irrogatæ.

A primo bello Punico cæpto, ad Sagunti Cap. 33.
excidium, quod secundo initium præbuit,
quinquaginta ferè numerantur anni, qua tem- *Orientis res*
poris

*Ptolomæus
Philadelphus*

*Eius Bibliotheca,
& Bibliorum
in eam
data versio*

*Eiusdem
classis.*

poris intercapedine, inter Alexandri successores bella per Græciam, Asiam, Ægyptum, multo cum sanguine urbiumque & regionum ad Orientem positarum omnium vastatione gerebantur. Ptolomæus Philadelphus, Ptolomæi Lagi filius, quo tempore Appius Claudius Mamertinis auxilium laturus in Siciliam trajecit, circiter viceſimum regni agebat annum: is quum regnum firmissime à patre constitutum accepisset, multo illud ornatiùs posteris reliquit. Hic est ille Ptolomæus, qui Bibliothecam longè omnium pulcherimam instruxit: cujus regni anno decimo septimo, Græca sacrorum Bibliorum versio, qua etiamnum vitimur, à septuaginta duobus interpretibus elaborata, in lucem prodijt. Enimvero id vnum agebat, ut in omni, quam agendam susceperat, re, omnes ante se Reges magnificentia anteciret. Argumento sit classis, quam sic ingentem, sic paratam instructamque in mare emisit, ut nemo unquam Rex aut Imperator, eam numero pariter & magnificentia æquauerit. Hoc puero miratus fuerat terrarum orbis sedecimremes D. m. trij. Hic statim duas triginta ordinum naues extruxit, viginti ordinum vnam, tredecimremes quatuor, duodecimremes duas, undecimremes decem & quatuor, enneres triginta, hepteres triginta septem, hexeres quinque, quinquere mes decem & septem, à quadriremibus ad triremium hemiolias, hoc est, ambiguit inter quadriremes & quinquere mes magnitudinis, totius hujus numeri duplum: tota itaque classis Regia, tantæ molis trecentarum

tarum triginta sex nauium erat. Hæ omnes Ægypti littora seruabant, & ordinarium regni præsidium à mari erant. Nam præter has, quæ vrbium in Lycia, & insularum ei adjacentium tutelæ diuersis in locis inseruiebant, quatuor, ne minus, firmissimarum nauium, Regis impensis paratarum instructarumque, millia censebantur. Hujus soror Berenice Antiocho Theo secundis nuptijs tradita fuerat: quo defuncto, ejus filius Seleucus, accepto statim paterno regno, nouercam sustulit. Cujus tam acerbi tamque indigni casus miseratione, omnes Asiæ ciuitates à Seleuco ad Ptolomæum Evergetem Berenices fratrem defecerunt. Itaque cum instructissima classe aduersus Seleucum nauigat Evergetes; sed domestica seditione reuocatus, sororis suæ manes inultas paulisper errare patitur. Qua re cognita Seleucus cum valida classe ad supplicium de desertoribus sumendum accellerabat. In itinere atrox & parricidio ferè par

Naufragium.

tempestas orta, totam vlttricibus vndis obruit. Solus tanti sceleris autor cum exiguo comitatu ad terram elabitur, vbi paulo post equo effusus, fractisque ex casu ceruicibus, nefariam animam efflauit.

A tempore mortis Alexandri magni, Ægypti Cap.34.
ti Syriæque Reges atrocissima inter se gerebant bella, de quibus multa clarissimaque in propheta Daniele jam olim extabant vaticinia. Ideo autem tempora hæc à diuino vate tam signanter notata fuisse puto, quod præcipua malorum illorum vis miro Dei judicio in populum suum effundenda erat; quorum pleraque in Machabæorum

Sed quanto interim scelere eos ciues implicauerunt, qui patriæ suæ salutem cum fide Romanorum conjunctam esse arbitantes, priuata hæcaduersæ factionis consilia ad eos deferabant? nempe dum patriæ suæ saluti Romanorum amicitie & fœderibus confisi studebant, exitij causam præbuerunt. Crimini datum erat, quod exercitum & naues contra fœdera comparassent: sed & contra Masanißam fiducia Romanorum vim subinde inferentem ea comparata fuisse haud ambiguae disceptationis res erat, & illi suam cum Rege litem Romanorum arbitrio semper mittebant, & ad naues, si quæ restabant, vltro tradendas paratos se efferebant, mitterentur modò qui deditas acciperent, qui conciderent, qui cremarent. Quamquam naues fabricatas & instructas omninò non habuerunt: crimini modò dabatur, quod materiem ad classem fabricandam in naualibus comportatam habere dicerentur. Vltima accusatio erat, quod Gulussum Masanißæ hostis sui filium, & ipsum hæreditarium ciuitatis suæ hostem inter reliquam legatorum Romanorum comitiuam urbem suam ingredi volentem repulerant, scilicet isto facinore legatos suos a Pœnis violatos, & ius gentiũ sublatũ fuisse querebatur.

Cap. 14.

Itaque quum bellum placuisset, sexcentesimo ab vrbe condita anno tertium & vltimum bellum Romani Pœnis inferebant: missusque Cenforinus Consul in Siciliam, cum mandatis, vt inde in Africam ad delendam Carthaginem transmitteret. Pœni cognito Consule in Sicilia jam esse, legatos Romam properè mittunt:

ibi

ibi fœdera deosque testati, fallax tandem & improbum, & oraculis Delphicis simile senatus Consultum obtinuerunt, Si trecentos nobilissimos suæ ciuitatis pueros intra trigesimum diem Consuli in Sicilia obsides tradidissent, fore, vt liberi suis legibus vterentur. Læti senatus cōsulto Carthaginem quantum remis velisq; facere valuerunt, redeunt. Delectos obsides in Siciliā transductos coram Consule infra tempus præfinitum sistunt, simul Senatus decretum porrigunt. At Cōsul literas interim à senatu acceperat, vt senatus, decreto non obstante, à mandatis in vrbe acceptis ne discederet. Itaque obsides acceptos Romam cum omni festinatione mittit, Pœnorum fidem & diligentiam laudat, gratam eam rem patribus futuram spondet. Reliqua Vticam cum venerit expositurum ait : interim bono eos animo esse iubet, simul milites nauibus imponit, tantaq; celeritate in Africam contendit, vix vt ejus aduentum nauicula profugientes legati prauertere potuerint. Octoginta millium exercitus Romanorum erat : hij quinquaginta quinquere milibus, centum hemiolijs, multis insuper apertis nauibus, cercuris, & onerarijs impositi, Vticam in conspectu Carthaginis positam appulerunt : eodem & legati Pœnorum venerunt. Consedit Consul : nec legati ad salutandum propius admissi, sed ad funem in subcelliorum vicem transductum stare, ibi si quæ vellent, dicere jubebantur. Princeps legationis & vetera & noua fœdera commemorabat; quicquid esset de veteribus, noua certè à Pœnis sanctissimè obseruata, ipso Consule, ipso exercitu,

exercitu, ipso denique populo Romano in testem vocato, per omnia currendo, confirmabat. (Deos enim, apud homines omnium præterquam jam ante præceptæ dominationis & tyrannidis oblitos citare quid attinebat?) si Masanissæ causa moueret, Pœnos & olim omnium cum illo controuersiarum ipsum populum Romanum iudicem tulisse, & nunc ferre. Vt quid cum exercitu, cum classe, contra pacatos, contra iussa populi Romani veluti deorum in terris mandata facere volentes transmitterent, flebiliter exigebant. Denique si quam adhuc multam amplius miseris irrogarent Romani, vltro eam Pœnos subituros aiebant. Ibi Consul exercitorem verius, quam Romani exercitus ducem agens, quod obsides celeriter, & cum delectu misissent rursus laudare, si vero bellum gerere ex animo non cogitatis, quid armis, inquit, vltà vobis opus est? arma tradite. Quum legati, enimvero id sibi per Masanissam non licere respondissent: tum Consul id verò senatui populoque Romano curæ fore dixit. Itaque & legati arma se quoque tradere aiebant, missusque ad ea accipienda Scipio Nasica, quo solo inuito & aduersante hoc bellum motum fuerat, sed patriæ jam necessarium magis quam honestum præbuit ministerium: transducta igitur sunt ducenta armaturarum millia, gladio- rum insuper, telorum & jaculorum numerus, qui firmiri non posset, infinitus. Catapultum insuper quibus vel grandiora spicula vel saxa vibranda erant, bina millia, quæ si deducta non fuissent, nunquam illis Censorinus, aut

vir

vir alius Censorino melior è manibus extorfisset. Plaustra quibus in castra Romana deuehebantur, tanquam patriæ suæ funus sequebantur primores ciuitatis. Vbi ad Consules venissent, ecquid amplius imperarent, supplices interrogabant. Tum Censorinus, Recte, inquit & ex ordine fecistis, Carthaginienses, obsides prius, nunc arma tradendo: sed quid longis ambagibus opus est? Cedite Carthagine, migrate, sedes ad alium quemuis ditionis vestræ locum, modo duodecim, nè minus, millibus à mare distantem transferte, ibi aliam Carthaginem extruere, certum enim est nobis hanc diruere. Ad quam vocem legati omnes attoniti prociderunt, ora, manusque & capita ad terram offendentibus, cœlos verò ipsos ejulatibus & clamoribus, pudore posito (nam quis in talibus pudor esse potuit) implentes, adeò quidem vt ex ipso Romano exercitu, multi lachrymis non temperauerint. Tandem Hanno cognomento Gilla, ea familia natus quæ semper Romanam fouerat amicitiam, collecto animo, eam ad Romanos de fœderibus, de dijs, de jure gentium, de innocentia Pœnorum orationem habuit, vt quos illa non mouisset, nullam vnquam orationem moturam esse appareret. Non inferam hîc viri imaginem: extant ejus apud Appianum Alexandrinum, in bellis Punicis orationes. Siue gentis ea erat disciplina (errant enim qui Carthaginem, armorum magis quàm bonarum artium & disciplinarum officinam fuisse putant) siue, inquam, illud ex gentis suæ disciplina hauserat, siue dolor plus solito disertum fecerat, nihil vnquam

vnquam vel ad rationem firmitus, vel ad misericordiam, si homines non belluas, ad quos loqueretur, nactus fuisset, mouendum accommodatius vllibi reperitur.

Cap. 15.

Castris excedere iussi, vbi in ciuitatem reuerfi Consul is mandata exposuissent, tota vrbe clamor, non aliter quàm si cum legatis hostes irruissent, exaudiebatur: à fletibus deinde ad furorem & arma versi, toto quinquennio Romanos difficilimo bello fatigabant. Tantum erat autem pro aris focisque, & patrio solo dimicandi desiderium, vt quum ferrum ad arma non esset, aurum & argentum ad ea fabricanda comportarent; & pretiosis sæpe vulneribus hostem, vel conciderent, vel arcerent. Quid viros loquor? in catapultas, quum amenta & funes non superessent, ipsæ matronæ crines suos recisos ad hos vsus præbuerunt. Nec malè hos belli sumptus à se factos ex euentu interpretantur: adèò enim primo statim belli ingressu ignauissimum hostem repulerunt, vt omnem mox & annonæ & armorum copiam non minus liberam & abundantem haberent, quàm ante Censorini in Africam appulsum habuerunt. Quoniam verò naues ipsi non habebant, idèò pedibus mare ingressi (vadosum plerunque erat) naues hostium manibus aggrediebantur. Qui conatus, quum non satis ad delendam hostium classem virium habere viderentur, scaphas quas saltem ex fœdere retinuisent, post sua mœnia ne ab hostibus cernerentur, farmentis, stuppaque repleuerunt, piceque & sulphure, aut si quod aliud aptius flammæ alimentum

mentum habuerunt, eò scaphas, & quicquid in illis erat, perfuderunt, deinde notato prius vento circumactas, passis velis sicut erant, ardentes in hostes immiserunt, quo subito correpta Romana classis tota ferè conflagrauit. Sub exitu anni Censorinus Romam reuocatur, magno Carthagiensium gaudio, quòd deceptæ quidem, si qua illa laus erat, non etiam expugnata Carthaginis gloriam ex Africa reportaret, & si fata Carthaginem stare nollent, alia tamen quam perfida illa Censorini manu & sibi & vrbi pereundum esset.

Annus proximus Consules habuit Calpurnium Pisonem & L. Mancinum minimè Romanum ingenij viros. Itaque qua inertia ipsi agebant pari licentia militem habuerunt: quare grauib; subinde cladibus affligebantur Romani; & crescebat indies Pœnorum ex successibus. Nimirum in aperto res erat, cædi sæpe ad internecionem potuisse Romanas legiones, nisi vnus vir per socordiam & ignauiam in præsentissima pericula sæpe ruentes, vel manu vel consilio eripuisset. Is erat P. Scipio Æmiliij Pauli, qui Macedones diuicit, natura filius, sed Scipionis Africani qui Annibalem diuicit, adoptiuus ex filio nepos, cui exitium Carthaginis fati deberi vulgo credebatur; quæ opinio adeò omnium animis tam ad exercitum quam in vrbe infederat, vt nec illi alium ad finiendum hoc bellum ducem poscerent, & populus adilitatem petentem, Consulem, idque ad Carthaginem, (sic enim palam sermonibus ferebant) delendam crearet. Multis Scipio jam inde

Cap. 16.

inde ab initio belli, & egregijs facinoribus, non exercitus inodò Romani, verumetiam ipsorum hostium oculos in se conuerterat: semel Mancinum, qui audaci incepto in urbem perdirutum à se murum penetrasset, nauibus aductus, tanquam è cœlo dimissus liberauerat. Cæteris etiam ante se Consulibus omnibus egregiam operam nauauerat. Ipse verò jam Consul factus, quum exercitum accepisset, paucis diebus ad corrigendam disciplinam militarem sumptis, per ceruicem, qua Isthmus continenti jungitur, duplicem fossam à mari ad mare perduxit, quam sic præsidijs turribusque muniuit, vt nullus planè è continenti commeatatus inferri possit. Restabat adhuc liberum commeatibus importandis mare. Quamuis enim classis Romana, præfecto Serrano, portum, qua fieri potuit, diligentia seruabat, tamen, vel noctu, vel captata ventorum & tempestatum occasione naues frumentariæ in portum subinde penetrabant. Scipio, quum in eo positam victoriæ spem haberet, si mare illis penitus eriperetur, eò animum aduertit, vt oportus, quod Occidentem & Vticam spectabat, objecta mole obstrueret.

Cap. 17.

Produxit igitur longum aggerem in mare demersis defixisque ingentibus saxis, quæ fluctus marinos etiam à vento concitados sustineri possent: aggeris latitudo viginti quatuor pedum erat in fastigio, fundamentum quadruplum ejus continebat. Quem ejus conatum vrbana Pœnorum multitudo risit. Asdrubal verò quum agger indies incrementum capere

ne

nec omnia versanti ejus impediendi constaret ratio, aliò statim aduertit animum, vt in a-
uersa vrbis parte qua peninsula procurrit in pe-
lagus, & qua molis propter maris altitudinem
perducendæ spes nulla hostibus ostendebatur,
fodiendo portum nouum aperiret. Neue mi-
lites ea occasione à murorum præsidij auoca-
rentur, mulieres & pueri, nulla sexus, nulla
ætatis excusatione noctes diesque in hoc opere
versabantur. Interea temporis, & dum por-
tus effoditur, triremes in naualibus fabrican-
tur. Quoniam verò paratam ad hoc materiam
non habebant, idè vt quæque in ciuitate do-
mus optimè materiata videbatur, ita eam po-
tissimum & promptissimis ipsorum dominorum
studijs diruebant. Inde trabes ad carinas, inde
ad transtra, statumina, tabulas, remos ligna
comportabant, ad anchoralia verò funesque
alios nauticos, quicquid capillorum balistis &
catapultis instruendis matronis superfuerat, id
omne resectum pro se quæque nuptæ innuptæ-
que conferebant. Quæ omnia in naualibus
clausis & occultis, adeò clam omnibus & se-
cretò fiebant, vt ne captiui quidem Scipioni,
quid in vrbe pararetur, dicere possent, strepi-
tum modò in naualibus noctes diesque audiri,
domos priuatas publicasque dirui, feruere
omnia hominum studijs, sed quid in manibus
quidue in animis magistratus & principes ciui-
tatis haberent, se vel scire, vel coniectura as-
sequi posse pernegabant: quum subitò, aperto
alio, quo minime putabatur portus ostio, pri-
mo mane quinquaginta triremes, cercuræ ve-
rò

rò myoparones, & alia nauigia numero infinita
eruperunt, sic instructa omnia, vt facile
crederes tantam classem non nisi ex materia
multum diuque ante preparata & congesta ex-
trui & fabricari potuisse. Quæ res tanto ad
præfens terrori & miraculo Romanis fuit, vt si
Pœni classem eorum, sicut erat, in mari stantem,
nec quicquam minùs quàm vim naualem metu-
entem aggressi fuissent, magnam cladem illa-
turi viderentur. Sed quid facies? quum deus
exercituum, gentem vel ciuitatem manibus
pedibusque vinctam, hoc est oculis animis-
que captam, hosti à se misso delendam tradit?
Pœni, quum Romanos tam improviso casu tre-
pidantes adoriri possent, eos risu & cachinnis,
quàm telis & armis incessere præoptarunt, qua
tandem voluptate saturi, in portum suum se re-
ceperunt, satis habentes hostem terruisse:
quum etiam, si mens affuisset, perdere potuis-
sent. Tertio dein die, omnem classem portu
eductam in mari explicuerunt, aduersus quam
Scipio suam, omni jam rerum apparatu longè in-
structissimam, emisit, vt qui illo potissimum
proelio fatum Carthaginis stare intelligebat.
Nam si vincerent Pœni, non solum apertum ad
commeatus accipiendos mare habituri erant,
verumetiam aggerem tanto labore in mare ja-
ctum, nullo negotio distracturos apparebat
forfan & in fossam, quæ de mari ad mare tante
molimento perducta fuerat, impetum vtri-
que facturi, & finem obsidioni imposituri vi-
debantur. Concorrebat igitur magnis vtrin-
que non ducum magis & præfectorum, quàm
militum

militum & nautarum animis, & maria ipsa clamoribus & hortatibus hinc Pœnorum ab vrbe, illinc Romanorum ab aggere & à castris infonuerunt. Pœni in suis tum manibus conjugum, liberorum, ipsiusque Carthaginis communis patriæ salutem positam esse cogitantes, nihil ad summam virtutem artemque nauticam reliqui fecerunt. Quoniam verò triremibus aduersus Romanorum quinqueremes haud quamquam par pugna erat (nam nec transiliendi in aduersas ex inferiore loco facultas erat, & tela in sublime iacta minore vi in hostes ferebantur) ideò alio se verterunt, & vel gubernaculis vel remis detritis hostium naues lacerabant, & in thalamitas, qui soli, vtpote infimorum ordinum remiges, triremium ictibus patebant, vim suam exeruerunt. E diuerso Romani ex quinqueremibus suis, veluti ex muro vel aggere pugnabant, grauiusque multò, non modò certius, in subjectos tela incidebant. Nec thalamitas illi suos, ad rei summam quod attinebat, magnopere curabant: gubernacula etiam sibi detergi, & in eo vires suas hostem consumere facile patiebantur, vtpote qui in loco arcto rem ad pugnam stabilem reuocassent: sæpe tamen in triremes Punicas desiliebant, & manu rem conficere potiùs, quàm telo eminùs pugnare optabant: nec vllò vnquam prælio nauali tantum vel sui, vel hostium sanguinis profuderunt, & in fessorum, vulneratorum, & defunctorum locum noui semper & recentes, ab vrbe, à castris certatim submittebantur. Itaque per varia & egregia omni parte belli facinora, nulla intermis-

fione edita, aut spatio ad respirandum sumpto, eodem tenore à mane pugna extrahebatur: dubio si aliàs vnquam Marte, & neutram in partem inclinante se fortuna. Sub vesperam Romani, nulla alia re superiores, constantia, qua sola victores in omni grauiore bello euaserant, superabant. Quoniam enim eos tam iustæ pugnae non poenitebat, & in quo victi non essent prælio, in eo victores se esse cogitabant, nihil illi de impetu ad seram noctem remittebant, parati pugnam, vsque dum in alterutram partem inclinaret se res, continuare: simul si pedem retulissent, ne hostis confestim in aggerem vim faceret, metuebant. At Poeni magnam se & egregiam laudem adeptos rati, quod tam strenuè manum in conspectu liberorum & conjugum toto die conseruissent, feruente tum maximè prælio receptui signum subito cecinerunt. Multis belli casibus compertum est, nimis celeres receptus ingentium cladum causam fuisse. Vis & impetus, dum pes infertur, adsit. Presso gradu & vultu semper in hostem verso receptus fiat: aliter qui facit, suis sæpe formidinem immittit, hosti fiduciã semper dat. Id quod nunc accidit: cursus enim celeritas fugæ speciem hosti præbuit. Itaque Romani sublato clamore, veluti tum primum pugna capisset, ferociter cedentibus instabant. Poeni quamuis celeritèr, seruatis tamen aliquantisper ordinibus abibant, sed quum maiora nauigia portui appropinquassent, nulla illis subeundi facultas relinquebatur: quippe minora confestim priùs irruendo, portus os obstruxerant, & in arcto

ut sit, hærebant. Inde pavor & trepidatio
Pœnis orta, & difficilis consilia explicandi
ratio.

Erat in propinquo agger, quâ mercaturæ Cap. 18.
è nauibus exponebantur, Quaias vulgò dicimus.
Huic aggeri Pœni, ab initio statim belli quòd
depressior paulo erat, murum aliquantulæ
altitudinis pro vallo superstruxerant, eique lo-
ricam, quales parapettas nunc dicunt, imposu-
erant, ut media sui parte tecti fidentius inde
tela in hostem subeuntem ingererent. Huc Pœni
portu suo exclusi confugerunt, puppibusque ad
aggerem versis, proras hostibus objiciebant.
In has Romani omni vi inuehebantur, & quia
nulla ictus declinandi ratio hostibus erat, inde
factum, ut nullum cassè telum incideret. Sed
quum Romanorum quinquereemes recipere se
vellent, & inter recipiendum obliqua & nuda
latera præberent, in eas Pœni vicissim incur-
sando haud paulò grauiora, quàm quæ accepe-
rant, vulnera inferebant, & milites insuper
præfidiarij aggeri, quem diximus, superstantes
telorum nubem omni grandine densiorem in
subeuntes pariter & stantes & abeuntes Roma-
nos effundebant. Et aduersus hos quidè nulla fa-
cilitas aut commoda ratio à Romanis iniri po-
tuit. Contra naues verò Pœnorum hoc remedij
inuentum est. Quædam eorum quinquereemes
paulò in altum prouectæ, ibi anchoris firmaban-
tur, à quibus ubi cæteræ longos rudentes re-
ligassent, rursus in Punicas inferebantur, quas
quum ad suas vicissim religassent, non circum-
flexo cursu, ut prius, abibant, sed à quinque-
remibus

remibus in alto stantibus attrahebantur; ut
Herculis olim boues in Caci speluncam caudi-
tractos fuisse memorant. Media ferè nocte
prælium finem cepit. Haud satis certa ne tum
quidem victoria, potior tamen erat Romano-
rum causa: nam & plures Pœnorum naues peri-
erant, & finito statim certamine, naues Punicae
in portum suum refugerant. Scipio verò mane
proximo vix dum certa luce ad aggerem, ubi
plurimum nocte incommodi accepisse videba-
tur, cum classe & omni tormentorum genere
redit, & ariete iunctis quinquere misibus tum
primùm imposito, & murum aggeri, & lori-
cam muro superædificatam magna parte de-
cussit, diruitque, aggerem verò ipsum quater
non potuit. Scipio toto die pugnando fessus
sub vesperam in castra se recepit; at Pœni
quamvis continua duorum dierum pugna fati-
gati, nihil tamen actum putabant, nisi machinas
hostium in aduerso littore constitutos illa nocte
flammis corripuissent; In intimo sinu versò
continentem vnda marina leniter effusa stag-
num faciebat: aqua supra arenas pectore ten-
eminebat, nauium cuiuslibet magnitudinis hauri-
quaquam patiens, pedibus iter ingressis fac-
præuia. Pœni alij alios adhortati, altera man-
faces sed mortuas, altera ferrum portantes
secunda vigilia ad machinas taciti subeunt.
Custodias somno oppressas obtruncant: tum
funalia & faces ad ignem, quem ferreis quibus-
dam trullis, ut non emicaret, inclusas attulerunt.
accensos machinis immittunt, picemque
aridam aliam materiam iniiciunt. Iam flammæ
machinas

machinas, terror castra occupauerat, fœdæque ex littore in terra fuga fiebat: quum Scipio ex- citus, properè fugientibus occurrit, stareque & in pugnam redire iubet, pauorem & turpem fugam increpitans: minæ deinde erant, in cer- tam perniciem ruituros ni dicto pareant. Postre- mò dat signum suis, vt primos fugientiũ cædant. Romani ancipiti metu circumuenti, in pug- nam redeunt, & Scipio cum suis pedem infert. Iam collucentibus vndique machinis hostem conspicerè dabatur. Quos vt numero non mul- tos, cosque inermes aspexissent, audaciùs iam in eos ruere; & Pœni vtpote nudi ab armatis cre- bra vulnera accipiebant. Itaque peractò ad quod venerant negotio, mare repetunt, parsque radendo, pars natando, paucis desideratis, re- liqui ouantes in vrbem redeunt. Scipio omni- us terra marique frustra tentatis, quum iam machinæ incensæ conflagissent, & hyems ma- ritimæ oppugnationi haud cœquam commoda instaret, paucis ad speciem oppugnationis in castris relictis, ad vrbes in continenti expugnan- das abit. Vbi re fœliciter gesta, omnique Africa in potestatem redacta, primo vere Carthagi- nem redijt, eamque exclusis terra marique com- meatibus, ferro & fame debellauit; debellatam incendio omnem absumsit. Vrbem antiquam, *Carthago* *delicta.* diuitem, potentem, Africæ Reginam, Romæ emulam, perfidam ipsam, sed a gente, sancta- tactenus, fœderumque & iuris obseruantissima, perfidia & scelere, priùs quàm bello & armis superatam: vrbem, in quam, cognomento mag- nam, & de qua verè effari licet, nullum vnquam

vel regnum vel populum maris vsu fuisse comparandum. Qua deuicta quinimò & deleta, facilis iam & declinis erat Romano nomini ad vniuersi terrarum orbis imperium via.

Cap. 19.

Deleta Carthagine ingens sequutum est in mare silentium. Quamuis enim bella alia post alia longè atrocissima in Romano Imperio exorta fuerant, erant tamen illa terrestria omnia. Huius generis erat Macedonicum contra Andricum, à Cæcilio Metello, Hispanicum à Iunio, Gallicum à Mario, Corinthiacum à Mummio, alia ab alijs gesta & perpetrata. Nedum illa ex agrarijs legibus suscitata incendia quibus Gracchus primum, deinde Scipio Nasica, ille in foro, hic in lecto trucidatus periit, maria sanguine polluerunt. Donec Mithridates Ponti Rex, dormientem, vt ita loquar, Neptunum excitauit. Hic anno ab vrbe condita sexcentesimo & sexagesimo, cum quadringentarum nauium classe, quarum trecentæ tectæ erant, in mare descendit: quas omnes per Bosphorum Thracium, & Hellespontum in mare Mediterraneum effudit. Cuius belli initio habuerunt & Romani suam classem sub Minucio Rufo & C. Popilio præfectis, sed quæ neutiquam satis virium ad Mithridatem sustinendum haberet. Itaque non solum totam Asiam fulgure citius terra penetrauit, verumetiam copijs in Europam transmissis, omnem fere Græciam Archelao duce suæ potestatis fecit. Paratus inde in Italiam, nisi Sylla Cos. propere occurrisset, trajicere; Interim Rhodij vrbi suæ à Mithridate omnia classibus obtinente metuentes, eam

Mithridates.

omni

omni munitionis genere instruunt, simul naues aptant, & portam firman: jamque aderat cum classe Mithridates. Et Rhodij partim suo ingenio ad res mari tentandas proni, partim quò suum erga populum Romanum studium testatius facerent, in aduersum prodeunt. Id conspicatus Mithridates, quia nauium numero longè superabat, eas in cornua extendit, vt Rhodias circumueniret: Quod quum agi cernebant Rhodij, paulatim gradum referebant, mox cursu in portum se receperunt, Hostem deinceps non iusta acie, sed ex occasione aggressuri. Forte accidit, vt oneraria Regia in còspectu vrbs præterueheretur, in quam quum biremis Rhodia portu euecta incurrisset, aliæ statim ex classe Mithridatica suis subsidio veniunt. Idem & ex portu Rhodiensi factum: donec tandem crescente certamine, quicquid vsquam naualium copiarum erat, in vniuersæ pugnæ discrimen descenderet. Nauium numero Mithridates, nauticorum arte & virtute præstabant Rhodij. Nec metus erat ne Rhodij, pauciores numero quòd essent, à pluribus circumuenirentur: quandoquidem in ipsis ferè portus faucibus pugna conferebatur. Ex hoc certamine Rhodij vnā triremem Regiam captā trahentes, læti in urbem redierunt: sed cum classem deinde suam recensentes, è quinqueremibus suis vnā desiderassent, ignari eam vicissim ab hostibus fuisse captā, sed aliò delatā putantes, sex confestim velocissimas triremes ad eam quærendam emiserunt; eas conspicatus Mithridates, conuertit se. Dux Rhodius

Pugna naualis ad Rhodum.

*Demagoras
naumarchus
Rhodius.*

dius erat Demagoras : is nauium velocitate fretus retrò cessit, ita tamen vt sui potiundi spem hostibus faceret. Regij, quum iam aduersperasceret, se ab hoste eludi sentientes, retro cursum flexere. Demagoras vt auersas vidit, in abeuntes magno impetu infertur, & binas ex Regijs rostro percussas ipso loco demersit, totamque deinceps noctem insequendo, nunc has, nunc illas incurSAT, vulnerat, lacerat, & oriente demum luce Rhodum se recepit, frustra indignante Rege, quod tantis opibus quum esset, à tam exiguo populo non repulsus magis, quàm laceffitUS & contemptus videretur.

Cap. 20.

In hoc tumultu nocturno, nauis quædam Chia, Regis auxiliaris, in quinquereMEM qua Rex ipse ferebatur temerè illata eam non-nihil concussit. Quis injuriam illam, vel nocturnis tenebris, vel ventorum, si qui tum flabant, turbini, vel fortunæ denique & casui non imputasset? Mithridates non solum gubernatorem & proretam, reliquamque nauis turbam ad antennam suspendit, verumetiam totam Chiorum gentem, in hujus injuriæ scilicet vindictam à sedibus suis penatibusque anulsam, vltra pontum Euxinum in desertissimas solitudines transducendas nauibus imposuit. In itinere Heraclienses (ciuitas illa Græca, sed in ponti confinio ad mare posita) cum classe occurrunt, Ponticasque naues leui prælio expugnant. Vbi verò eas captiuas, & quidem Chijs, hoc est Græcis, amicisque priuatim suis plenas inuenissent, eam verò rem omni præda iucundior

diozem interpretati, vinculis solutos hospitio primùm benignè acceperunt, pulsisque mox a L. Licinio Lucullo Ponticis, in vrbes agrosque suos restituerunt. Paulo deinde post Mithridates copias terrestres ad Rhodum operibus à terra oppugnandum accersit: hæ nauibus impositæ ad Regem vela faciebant, sed insulæ appropinquantes sæuissima tempestas adorta variè afflixit. Rhodij classẽ Regiam tempestate adhuc turbatam disiectamque cernentes portu suo egressi maximam quidem eorum partem capiunt, alias vel rostris inuecti deprimunt, vel immissis ignibus incendunt. Quà re grauiter commotus Mithridates, alijs statim copijs (quibus affatim in omni genere abundabat) accersitis, vrbis oppugnationem accerrimè instituit. Sed enim vrbs quæ Demetrii Poliorcetæ vim olim sustinuerat, Mithridatis impetum non magnopere reformidabat. Animos obsessis fecit, non solùm insita genti virtus, & gloriæ per tot annos quæsitæ ad posteros transmittendæ cura, verumetiam Romanorum, & præcipuè L. Cassij Asiæ Proconsulis præsentia. Etenim Mithridates Romano nomini infensissimus, datis ad omnes per vniuersam Asiam ciuitates, vrbes, castella, vicos literis, omnes Romani, atque adeò Italici nominis homines, masculos, foeminas, seruos, ingenuos, condicto tempore, horæ momento trucidari mandauerat. Quod non crudelius à Rege mandatum, quàm ab incolis acceptum fuerat. Octoginta millia hac peste absorpta fuisse traditur. Proconsul verò cum paucis

paucis cæde elapsus Rhodum perfugit. Ea vna
vrbs in tam exitiali rerum tempestate salutis
portus nomini Romano tota Asia fuit. Itaq; Mi-
thridates quum Proconsulem Romanū intus esse
cognouisset, ne tempus ibi omne tereret, obsidi-
onem terra mariq; soluit, & ad Græciā præfidijs
obtinendam se conuertit. Eodem tempore Sylla
Consul cum exercitu in Græciam transgressus,
nihil antiquius habuit, quàm vt Athenarum vr-
bem, quæ nulla Romanorū injuria ad id impulsā
Regi portas aperuerat, in potestatem redigeret.

Sylla.

Cap. 21.

Pyræum.

Vrbs erat apprimè munita, Pyræum verò
(nauale illud & emporium erat, longis vt vo-
cabantur muris per aliquot stadia ductis vrbi
iunctum) longè munitissimum: murus qua-
draginta cubitorum altitudinis erat, totus saxo
quadrato extructus. Sunt qui illud à Pericle
Atheniensium principe, quum bellum Pelopo-
nesiacum (quo ciuitas illa postea conflagrauit)
moliretur, sic extructum fuisse memorant:
quod mihi neutiquam persuasum esse potest.
Nam præterquam quòd Thucydides Pericli coe-
taneus, & temporum illorum scriptor diligen-
tissimus, tantam operis magnificentiam silentio
neutiquam præterijisset. Frustra postea Lysan-
der, vrbis muros demolitus esset, si tam fir-
mum præsidium indejectum populo reliquisset.
Erant autem tria naualia toto orbe celeberrima:
Carthaginense, Syracusanum, & hoc, de quo
nunc agitur, Atheniensium Pyræum: quorum
illa plures naues capiebant. Erant forsitan & ve-
nustiora, murorum verò celsitudine & robore
hoc vnum omnibus præcellebat. Sed non is
erat

Naualia.

erat L. Sylla, qui mœnium celsitudine ab oppugnatione deterreri posset. Athenas igitur obsidione & fame domuit, Pyræum quod liberum & apertum ad commeatus mare haberet, non aliter quàm oppugnatione & operibus capi potuit: itaque aggerem ad murorum altitudinem extruxit. Nec ullius unquam loci vel oppugnatio vel defensio memorabilior in historia reperitur. Primum murum ex lapide, ut diximus, quadrato constructum ariete dejecit Sylla; sed interiorē semper murum Archelaus objecit, ut nullum oppugandi finem Sylla inuenturus videretur, donec consumpto reliquo omni Pyræi solo, Archelaus ad eam solam partem quæ fluctibus cingebatur cum suis occupandum adigeretur: quam etiam Sylla oppugnare jacta per aquas mole quum instituisset, Archelaus tam ferum hostem ultra non sustinuit, sed cum classe profectus ad exercitum in Thessalia properabat. Eum verò Sylla paulo post duobus terrestribus præliis, altero ad Cheronæam, altero ad Orchomenum ita concidit, ut centum sexaginta millibus amissis ipse Archelaus, vir fortissimus, sed Sylla minor, vix effugerit. Nihil Sylla in hoc bello molestius accidit, quam quod nauibus destitueretur. Lucillum certè tum legatum, magni postea nominis ducem, Rhodum ad classē comparandam misit. Illi pro classe consilium dederunt; ut ad Ægyptios & Phœnices auxilia petitum pergeret: parum enim in se opis aduersus Mithridatem cum quadringentarum nauium classe omnia obtinente esse aiebant. Itaque
Lucillus

Lucillus.

Lucullus nunc seruili, nunc nautico habitu amictus, scapha piscatoria, eaque sæpius mutata, per medias hostium stationes elapsus in Ægyptum venit. Alij aliter hanc eandem rem narrant; cum sex nauium classe profectum, diuerso itinere in Cretam primò descendisse: Inde in Cyrenaicam traiecisse: A Cyrenis verò aucta aliquantulum classe in Ægyptum nauigasse. In itinere in piratarum classem incidit, à quibus fœde laceratus, maiore parte classis amissa, cum reliquis Alexandria portum utcunque tenuit; Qua re cognita, obuiam ei Ptolomæus Rex cum classe textilibus cæteroq; luxu ornata processit, hospitiumque in Regia præbuit; nec tamen classem, ad quam petendam venerat, Mithridatis metu dedit; cohortem modò nauium, ad piratarum in itinere vim arcendam, quæque in Cyprum deducerent, commodauit. Lucullus contracto ex Phœnicia aliquantulo nauium numero, quum piratas viam omnem à Cypro Rhodum ferentem insidere cognouisset, classem omnem subduxit, & veluti in insula hyematurus, circum vrbes de Hybernis & comeatibus militi, socijsque naualibus parandis misit. Cuius rei fama quum ad piratas peruenisset, & ipsi stationes negligentius solito habere cæperunt. Lucullus mare vacuum nactus, deducta properè classe, oram soluit, & interdiu quidem remis, ne candore velorum proderetur, noctu velis etiam vsus, Rhodum incolumis peruenit. Vbi amplioribus copijs naualibus instructus, Chion, Samum, aliasque in eo tractu & insulas, & vrbes ad ma-

re

re positas, & à Mithridate nuper occupatas, recepit. Interim Sylla hostis à Senatu iudicatur & Fimbria Marianæ factionis Consul cum exercitu in Asiam venit. Vbi paucis diebus Mithridatem magno prælio victum, intra Pitane-*Fimbria.* nem, urbem ad mare Ægæum supra Gnidum positam, compulit, urbemque ipsam, quantum à terra fieri potuit, obsidione cinxit. Sed inutilis erat omnis à terra oppugnatio, quamdiu Rex liberum à tergo mare, & portum ipsum classe plenum possideret. Literas igitur ad Lucillum Consul dedit: quo in statu res Syllæ essent, edocuit; rogabat ut classem adduceret, eamque portui Pitansenfi objiceret: ita portum, classem, urbem, Regem denique ipsum vel viuum, vel mortuum in populi Romani manus venturum; facinoris laudem, & finiti huius belli gloriam, ut utrique communem, ita ipso Fimbria concedente, maiore sui parte, propriam Luculli fore; Lucillus quamvis sat opimam gloriæ spem in oculis haberet; Hædem tamen Syllæ datam fallere, & aduersæ factionis Consuli suis opibus gratificari noluit. Itaque soluta obsidione Fimbria abiit, & ipse Mithridates cum classe profectus est. Quod ubi sensit Lucillus, vestigia premens, classem Regiam circa Troada assequutus, egregie fudit fugauitque. Postero vero die Neaptolemum nauarchum Regium ad iustam pugnam circa Tenedum, notissimam fama insulam, pertraxit; magnoque prælio superatum classe exiit. Inde profectus, Syllæ ad Chersonesum traiectione se adiunxit. Sylla omisso Mithridate Fimbri-

am

am tota Asia quæsitum profligauit, & occidit; Mithridati verò pacem petenti non difficilem se præbuit, priuata conuentione sexaginta naues à Rege accepit, & exhausta pœne facultatibus omni Asia Ephesum venit. Inde tertio die Athenas venit, vnde circummissa Dyrrachium in Epiro classe, ipse eodem per Thessaliam & Macedoniam contendit, vbi imperatis ex omni Græcia nauibus, cum mille quingentorum nauigiorum classe in Italiam trajicere parabat: fecissetque, si res vrbanae, tantisper dum contraherentur, moram recepissent. Modica igitur classe trajiciens, incredibili fortuna Marianos in itinere fudit fugauitque: Romam verò ingressus, non solum forum & urbem, verum etiam vniuersam Italiam vel sociali, vel ciuili sanguine repleuit.

Cap. 22.

Sylla verò mortuo, Senatus sibi redditus pacem ab eo cum Mithridate factam antiquauit. Anno sequente Consules Aurelius Cotta, & Lucius Lucullus erant. Bello Mithridatico gerendo dux Lucullus designatur; Cotta, vt Bythiniae, & classi ad Propontidem tuendam præficeretur, tenuit, Mithridates cum quadringentis ære rostratis nauibus præter alias minores, quæ duplum eius numeri efficiebant, ex mare Pontico in Propontidem descendens, toti mari se superfuderat. Neque verò classis hæc, vt prior illa, vel auro & tapetibus exteriùs fulgebat, vel intus balneis & gynecæis struebatur, sed ære & armis vndique horrebat. Circa Chalcedonem, urbem Byzantio ex aduerso positam, eodem die, cum Cotta Cos. terra
marique

marique conflixit; & vtroque vicit. Pugna
 nauali octo millia ciuium Romanorum cæsa,
 quatuor mille & quingenti capti à Photio in
 Excerptis Memnonis memorantur. Quo vul-
 nere fractæ Romanorum res tota Asia conci-
 dissent, nisi Lucullus restaurata properè classe,
 Regis impetum cohibuisset. Pugna enim ad
 Tenedum successu elatus Rex, classem sub a-
 cerrimis ducibus ad Italiam inuadendam missu-
 rus erat, & Hispaniam Ponto (ascito Sertorio)
 iungere parabat. Sed tantis conatibus ad Cre-
 tam insulam obstieit Triarius dux à Lucullo
 missus. Qui, cum classis Regia pugnae metu
 retrò in Pontum vela faceret, eius velut fu-
 gientis extremum agmen in Egeo mari carp-
 sit; Ad Tenedum verò totis viribus concur-
 sum est. Septuaginta Triario, Regijs octogin-
 ta ferè naues erant; quas omnes Triarius sum-
 ma virtute vel cepit, vel depressit. Qua vi-
 ctoria ereptum planè est Mithridati maris
 dominium; aliam deinde ejus classem ipse Lu-
 cullus ad Lemnum insulam concidit, & ipse
 Mithridates dum cum classis suæ reliquijs Pon-
 tum & interiora regni peteret, horrenda tem-
 pestate omnem amisit; ipse etiam, quum exi-
 mia quadam naue veheretur, sed quæ nec ma-
 re propter seruitiam tempestatis ultra pati, nec
 pro sui magnitudine ad litus tuto appellari
 posset, in nauiculam piraticam fortuito oc-
 currentem descendit, salutemque suam ho-
 minum generi infidissimo credere, pessimo
 debere etiam cogebatur. Reliquæ Luculli vi-
 ctoriæ terrestres omnes erant, quibus ita non

*Pugna na-
 ualis ad Te-
 nedum.*

Triarius.

*Pugna na-
 ualis ad
 Lemnum.*

solum huius quem dixi, verumetiam Tigratis Armeniæ Regis res afflixit, vt facilem de vtrisque victoriam successori traderet; longius processurus, nec Euphratem, sed Indum fluuium Romano imperio terminum positurus, nisi eum milites sui, in medio maximarum rerum cursu, inclinatis omnium ad Pompeium animis, destituisent. Mille tantum & quingentos milites secum è prouincia Romana; eosque inuitos, deportauit. Cum hoc tam exiguo numero, magno tamen patrum & bonorum omnium consensu, triumphauit; inter cætera naues æreis rostris aptæ centum & decem in triumpho transductæ. Spectaculo fuerunt, non tam ipsæ naues, quàm ærea earum rostra, tunc primum Romæ visa: nouam certè rem eo sæculo fuisse, vel eò apparet, quòd quò tempore Lucullus primum ad Troada cum Mithridaticis concurreret, Rhodiorum nauarchus Demagoras; vir alioqui non contemnendus, rei insolentia territus, & æreum incurrentis rostrum metuens, non sine risu spectantium, puppim ferienti obuertit.

Ærea rostra.

Cap. 23.

In hac rerum turbatione Q. Sertorius magnæ autoritatis tranquillis reipub. rebus Senator, sed Syllanarum partium inimicus in Hispaniam, quam Prætor obtinebat, profugit. Cuius res in ea gestæ, à Plutarcho in eius vita, & ab Appiano Alexandrino sic describuntur, vt magnum planè, & Romano nomine dignum virum agnoscas; primo statim aduentu magnam rerum difficultatem passus est, & à Syllanis pulsus cum tribus hominum millibus per fretum Gadi-

Găditanum in Mauritaniam abiit, vbi quum Barbari, milites ejus aquationis causa in littore expositos trucidarent, nec pacati quicquam in ea terra inueniret, in Hispaniam renaugauit. Ibi nauibus prædatorijs Cilicum ad famam viri confluentibus, Pityusam insulam aggreditur, ejectisque inde Syllanis ducibus insulâ vi potitur. Anius erat Syllanarum partium in Hispania dux; hic classe comparata, cum quinque millium exercitu aduersus Sertorium nauigabat. Sertorius quanquam Cilicum naues, quibus utebatur, non aliâ quàm piraticæ Myoparones erant, classe tamen cum eo configere optabat: obstabant venti, qui totos decem diēs & noctes ita mari incubuerunt, vt tam leuibus nauigijs vix ad anchoras in mare standi facultas relinqueretur, nedum congregiendi potestas fieret. Anio igitur inter medias tempestates insula potito, Sertorius quum nullum vsquam in mari Mediterraneo refugij portum haberet, toto illo mari excessit, & per fretum Herculeum ad mare Atlanticum, siue Oceanum, fama hæctenus quàm vsu Romanis notiozem, enauigauit, & ad Occiduam Hispaniæ oram, qua Bætis fluuius in Oceanum effunditur, applicuit: ibi nautæ quidam ei occurrunt, qui recentes ex insulis Atlanticis aduenerant.

Has insulas Plutarchus binas omnino fuisse tradit, breui & freto à se inuicem disiunctas: sed

quæ decem millibus stadiorum, hoc est, octingentis & amplius millibus passuum ab Africa ad Occidentem distarent. Eas Beatorum siue

Insula Fortunata, siue CANARIA.

Ee

Fortu-

Fortunatas insulas, & in illis campos Elisios ab Homero olim, alijsque vatibus Græcis pariter Latinisque decantatas, esse vult: Imbribus, inquit, modicis, idque rarò rigantur; leuibus plerunque & roscidis ventis perflantur; non arationi modò & plantationi commodam terram præbent, sed & vltro omnis generis fruges effundunt, aer innoxius, annique tempestates mediocri & salubri mutatione variatæ. Quippe venti qui à Borea flant propter viæ longitudinem positâ feritate leniùs in illas incidunt; Cauri autem & Zephyri sua natura placidi pluias à mare modicas rarasque infundunt. Hæc Plutarchus. Loci autem situs, ejusque mistâ in plerisque cum vero falsitate descriptio, faciliè ostendunt, has illas esse, quæ nunc insulæ Canariæ appellantur. Sunt autem numero septem: aeris quidem temperie & salubritate insignes omnes, & quales duæ illæ à Plutarcho fuisse memorantur: sed è septem vna est, quæ Ferro dicitur, in qua nullus fons, aut alia aquæ dulcis vena è terra scaturiens reperitur: arbor modò est in medio insulæ sita, quæ sub meridiem densa quadam nebula obducitur: hæc aquæ venam arbori infundit; inde quotidie quantum ad humanos vsus sufficit perennitèr hauritur. Altera verò est, quæ Teneriffa dicitur, in qua surgit quidam mons, leuiter à radice fastigiatus; vertex verò in tantam altitudinem attollitur, vt omnes terrarum montes acumine suo longè longèque superet. Et sunt reliquæ mira ad fruges, vineasq; & ficus, & diuersa malorum genera fertilitate omnes: planè

*Insula
Ferro.*

Teneriffa.

vt de istis surpari possit quod de Alcinoi hortis apud Homerum in septimo Odysseidis suæ libro prædicit Vlisses, Pira post pira, poma post poma toto anno maturescere. Vina certè inde in omnes Europæ partes eo numero, ea nobilitate afferuntur, vt quid in illis magis mirere nescias. Quæ naturæ miracula quum priscis temporibus, fama omnia in majus augente, ad poetarum aures accidissent, fabularum materiem præbuerunt. Nec à fabula distat speciosus ille Platonis liber, qui Atlanticus inscribitur. Quem omnem sermonem Soloni Atheniensi acceptum refert Plato, Solonem verò à sacerdotibus Ægyptijs de Atlante insula (quam Lybia longè maiorem fuisse vult) & Neptuni in ea templo, ad integri stadij longitudinem extracto multa non solum ipsum hausisse, verumetiam literis prodidisse memorat. Enimverò extra fretum Gadiricum (Gaditanum postea Latini appellabant) ingentem quandam insulam ante nouem annorum millia, omnibus naturæ bonis, sed magis legibus floruisse, eam verò postea aquarum diluuiò, vt ne vestigia quidem superessent, perijsse refert. Ego vt rebus tam profunda vetustate obrutis lucem me afferre posse non confido, ita si coniecturam meam inferre liceret, sic existimarem, Vnam olim amplissimā eò loci insulam fuisse, vbi nunc septem illæ Canariæ insulæ visuntur. Has nunc veluti exesi corporis reliquias restare; corpus ipsum vel generali olim diluuiò subsidisse, vel succedaneo maris impetu paulatim euanuisse. Quicquid est, nemo certè jam ea-

*Atlanticus
Platonis.*

Cap. 35.

agnitum, & honestiori paulò sepultura traditum memoratur.

Interim Cato cum trecentarum triremium classe ad Corcyram stabat. Eò L. Scipio Pompeij focer, eò Labienus, & Scapula, eò denique reliqui Pompeij amici, prælio Pharsalico superstites contenderunt; rati Pompeium eodem potissimum, si copia daretur, appulsurum. Sed enim quum eum non solum tantæ classis, verumetiam maximarum in Africa copiarum immemorem Asiam & Ægyptum fuga petiisse, fama referente, accepissent, classem inter se partiti, diuersa petierunt. Scipio cum Catone in Africam, vbi Varus validissimas legiones Pompeianas tenebat, & Iuba Mauritanæ Rex easdem partes multa virtute sustinebat, abiit. Sex. Pompeius Magni filius natu major, cum Labieno, Scapula, & alijs in Hispaniam properabat. Cassius in Pontum nauigauit, ad Pharnacem Mithridatis magni filium, contra Cæsarem concitandum. Cæsar biduo Pharsali, ad cæsorū corpora humanda, & res Græciæ constitundas commoratus, vestigia Pompeij sequitur; quumque eum in Asiam trajecisse accepisset, ipse eodem paucis contractis nauibus transmisit. In itinere occurrit ei Cassius, septuaginta triremium classe instructus; ea enim iter in Pontum ferebat. Cassius notæ alioqui fortitudinis & audaciæ vir, quique Cæsarem odio acerrimo persequeretur, eum conspicatus, ratusque ad se opprimendum venire, quum lauream Pharsalicam Cæsar capiti detractum suo imponere posset, vinci maluit, supplicesque ad Cæsarem

manus

Cassius.

manus tendens, vt sibi ignosceretur ab eo peti-
it, cui ipse, si animus fuisset, vel veniam dare,
vel vim facere pro arbitrio suo potuisset. Et
tamen hic ille fuit Cassius, qui hunc eundem
Cæsarem postea in curia Romana totius im-
perij Romani viribus succinctum, immani ansu
aggressus, primum ei vulnus inflixit. Cæsar
accepto in fidem Cassio, Mytilenem abit. Eò
enim Pompeius ad Corneliæ vxorem te-
tendisse acceperat. Sed ante Cæsaris aduentum
Pompeius cum vxore inde soluerat. Cæsar
paucis diebus Mytilenæ moratus, quum Pom-
peium ad Cyprum insulam visum fuisse intel-
lexisset, ratus, id quod erat, in Ægyptum pro-
fugisse, cum decem Rhodiis paucisque ali-
is ex Asia nauibus, maiestate Imperij (Con-
sul enim erat) & rerum à se gestarum famâ,
quam viribus instructior, Alexandriam auo-
lat. Tercio quam Rhodo soluerat die Alex-
andriam peruevit. Ibi in sui gratiam Pompei-
um casum esse intellexit. Vrbem ingressus,
fasces Romanos & secures anteferri iussit. Id
primum stomachum Alexandrinis mouit, Re-
giæ maiestatem eo ausu minui haud frustra
existimantibus. Aliam deinde belli causam da-
bat Cæsar; Ptolomæus eo tempore bellum cum
Cleopatra sorore de Regno Ægypti habuit. E-
am controuersiam Cæsar, ad P. R. & ad se Cos.
spectare ratus, edixit, sibi placere vt vtrunque
ab armis discederetur Regesque apud se iure,
non inter ipsos bello, disceptarent. Id verò A-
chillas & Photinus, qui pupilli nomine libe-
ram rerum administrationem habebant, indig-
num

num planè, nec ferendum esse dicere. Itaque ad arma tota vrbe discurritur.

Cap. 36.

Erat quinquaginta, quà triremium, quà quinqueremium classis, apparatissime instructa, & ad Pompeium ante pugnam ad Pharsalum commissam auxilio à Rege missa: Hæc quum ad Græciæ oram peruenisset, intellecto pugnae euentu, Alexandriam eodem tempore redijt, quo proelium in vrbe inter Cæsarem & Achillam acerrimè conferebatur. Erant præterea in portu viginti duæ naues, constratae omnes, quæ ordinario vrbi præsidio erant. Par cura vtrumque ducem de hijs classibus sollicitum habebat. Achilles, si in classem Cæsarianam impetum fecisset, facilem sibi de ea (tantilla quum esset) certamque victoriam promittebat. Quoniam verò hoc quandoquæque vellet, pro arbitrio patrari posse existimabat, à præfenti in vrbe certamine diuertendum non esse censuit. Cæsar qui pugnae terrestris finem, navalis principium fore prouidebat animo, relictis qui hostium vim ad munitiones sustinerent, ipse cum classe sua profectus, naues omnes hostium non solum quas stantes in portu reperit, verumetiam in publicis navalibus inuentas succendit. Quod eò facilius fecit, quoniam quæ redierant naues fama viri terrebantur, & veluti injectis compedibus hærebant animis. Qui verò classi præfidiariæ præerant, ideò consilium explicare, aut quid potissimum in re subita facerent statuere non valebant, quod hinc Cæsarem, & P. R. maiestatem, & cum eo Regem Ptolomæum, pupillum ipsum, & eius tutorem Photinum,

Photinum, illinc & Achillam, & quicquid Ægyptus virium haberet stare animaduertebant. Itaque consilij incertos aggressus Cæsar, prius oppressit, quam se colligere, & arma expodire possent. Nec eo contentus, eodem impetu Pharon *Pharus.]* occupauit. Erat Pharus insula quædam littori Alexandrinò obiecta, quæque obiectu suo portum efficiebat. Hæc mille ferè passuum aggere iacto & ponte medio vrbi adiungebatur. In hac insula erant domus Alexandrinorum, & vicus, oppidi magnitudine: inter scopulos & vada angustus in portum introitus erat. Pharitis mos erat, si naus peregrina, siue errore viæ, siue tempestatibus acta naufragium eo loci fecisset, eam veluti rem iuris sui factam diripere: quem morem, vt ab vsu civili alienum, abolens deinceps ius civile Romanorum. Sed vt ad Pharitas redeam, angustus adeò erat per eam insulam in portum Alexandrinum introitus, vt illis inuitis à nemine intrari posset. Itaque eâ occupatâ liberam ab omni parte siue copijs, siue com meatibus accessum habiturus erat Cæsar; non occupatâ, omnibus ad belli vsum rebus necessariò earendum erat. Hæc ei causa insulam tam alieno, vt quidem videbatur, tempore, aggrediendi & occupandi fuit. Rebus in ea constitutis, ad suos in urbem redit Cæsar, quos ex mandato suo, pugnam sustinentes magis quam cientes reperit. Vbi nox prælium diremisset, paucis horis ad quietem militi datis, rursus operibus in vrbe perficiendis insistit. Itaque continuato ad lucem opere, vallum fossamque ea firmitate duxit, vt quam occupa-
uerat

uerat vrbs regionem, contra totius *Aegypti* vires facile se defensurum esse consideret. Tum ad classis curam conuersus, eam non solum tueri, verumetiam accersitis *Rhodo* nouis copijs augere statuit. Interim *Alexandrini* non sic classe amissa despondebant animos, vt de noua paranda omni studio non cogitarent: Itaque veteres quasdam naues ex antiquis *Regijs* naualibus deductas, reficiebant. Nec vlli in tota vrbe *Alexandrina*, sua tam chara domus erat, vt non inde materiam, ad classem vel reparandam vel instruendam, detraheret. Inde factum, vt paucis diebus, præter *Cæsaris* ipsem, ingens *Alexandrinorum* classis in portu, veluti mari enata appareret. Cuius potissimum robur erant quadriremes viginti duæ, quinqueremes quinque, constratae omnes: reliquæ enim & infra illâ magnitudinē erant, & apertæ. *Classis*, verò *Cæsariana*, nouem *Regijs*, *Ponticis* octo, ex *Lycia* quinque, *Asiaticis* duodecim constabat. Ex hijs quinqueremes erant quinque, quadriremes decem, cætera nauigia *Alexandrinis*, præterquam quod numero cedebant, paria.

Cap. 37.

Pugna naualis ad Alexandriam

Hijs confusus *Cæsar*, dimicandi auidus *Pharon* classe circumuehitur, aciemque in conspectu hostium dirigit. In dextro cornu *Rhodias* naues collocat: ijs præerat *Euphranor* dux, vir *Cæsaris* iudicio Romanis, quam *Græcis* hominibus vel animi virtute vel belli vsu similior. Nec *Alexandrini* detrectabant, sed magna animi fiducia cum classe in medium procedebant: naues viginti duas in fronte collocant, reliquam multitudinem secundis tertijsque ordinibus

dinibus in subsidijs constituunt. Breuia erant inter duas acies media, angusto adeò alueo, vix vt bina nauigia in fronte caperent. Vtra pars prior transisset, periculum erat ne prius ab hoste circumuenta opprimeretur, quam à socijs succurri aut subueniri posset. Euphranor quum anxium animi & consilij dubium hæere Cæsarem animaduertisset, sic prior alloquitur; Videris mihi, inquit, Cæsar, vereri, si hæc vada primus intraueris, ne prius dimicare cogaris, quam reliqua classis subsequi possit; nobis Rhodijs rem permitte: nos vadum primi intrabimus, & impetum hostium tantisper sustinebimus, donet reliqua classis in pugnam successerit: nec tuum de nobis iudicium hac in re fallamus. Grata erat oratio Cæsari. Itaque macte hac tua virtute, inquit, Euphranor esto: Perge bonis auibus, & Rhodiæ gentis in re nauali gloriam hodierna pugna dijs iuantibus auctiorem redde: simul pugnae signum proposuit: & Euphranor cum quatuor quadriremibus alueum ingressus, vadum impigrè quum transisset, tota statim Alexandrinorum classis eum circumfistit. Sed tantus erat Euphranori in re nauali vsus, ea nauium agilitas, & remigum in remis, gubernatorumque in gubernaculis tractandis exercitatio, vt quacunque parte se inferret hostis aduersis semper prors indueretur. Interim Cæsar cum vniuersa classe per vadum fauces in apertum mare transgressus, aciem instruit. Iamque omnibus viribus concurritur, mutuisque rostrorum ictibus naues, mutuis telorum iactibus viri conuul-

Euphranor.

rantur : pugnam ipsam hinc Alexandrini, illinc Romani, ex ædificijs, ex molibus, ex omni denique loco, vnde despectus in mare erat, (sub ipsis enim mœnibus gerebatur res) spectabant; magis illi, quàm quì pugnam miscebantur, trepidi : vt qui rem fortunamque suam in aliena virtute & fœlicitate positam esse non ignorarent. Itaque suis quique inclamabant : illi vtrunque strenuè rem gerere, & quiduis potius, quàm vulnèra & mortem pertimescere; maximè Romani, quibus vel egregiè vincendum erat, vel in vestigio moriendum. Nulla enim tertia ostendebatur ratio: à fronte hostis, a tergo & à lateribus vada erant. Omnium verò oculi maximè in Euphranore defigebantur : qui non solum audaci incepto conspicuus, verum etiam eodem virtutis tenore ad finem pugne in hostem grassatus, suis pariter & Ægyptijs mirandus apparebat. Et ipse Cæsar, ne nominis sui fulgore, & magistratus insignibus magis quàm virtute & rebus manu gestis splendere exteris videretur, quàm confertissima volabant tela, egregiè pugnandi exemplum suis & autor aderat. Nec Ægyptij se vel Ptolomæis Regibus, vel antiqua gentis suæ gloria indignos illo die ostenderunt. Veruntamen quum intolerabili impetu hinc Cæsar ipse, inde Euphranor se inferrent, post diuturnam pugnam Ægyptij fortioribus, quod necesse erat, cedere coacti, paulatim primò pedem referebant, mox in fugam effusi oculis ad terram perfugerunt. Fugientibus instare Cæsar, nec prius absistere, quàm hostis, fractis plerisque suis ad terram navibus,

nibus, in littus se inermes ejecerunt. Tum depressa magna parte hostium classe, quadriremes plurimas, & aliquot quinquere-
mes, ad suas pro more religatas, infra præsidia sua traxit: quo nullum vnquam tristius Ægyptiorum oculis spectaculum incucurrissè dicitur. Paucis inde diebus Euphranor, dum leui certamine cum Ægyptijs contracto, audaciùs ipse cum quadrireme sua in cohortem hostium inueheretur, reliqui segniùs subirent, vnus à pluribus circumuentus occiditur. Ita variante fortuna, Romanis tamen animos indies crescere, Ægyptijs haud quaquam minui apparebat. Nec multò post, quum Cæsariani extra munitiones progressi, tumultuariam in vrbe pugnam cieuis-
sent, dum subsidia suis vtriq; mittunt, tandem Cæsar ipse, seu temerè seu consultò, ad manus cum hoste venit: quo conspecto, effusus mox vniuersus Alexandrinorù exercitus; Cæsarianos in fugam vertit. Cæsar ipse, quum liberum ea parte ad munitiones regressum non haberet, & suos à fuga retinere non valebat, ad nauem quæ non procul à terra stabat; se recepit, eodè & tota fugientium turba inclinabat. Id videns Cæsar, ne aut suos non recipere, aut communi cum receptis naufragio perire cogeretur, vltro in mare se dejecit, & nando (cujus ab ineunte ætate peritissimus erat) ad aliam, quæ longiùs ad anchoras in mare stabat, nauem incolumis euasit; inde scaphis comparatis, misit qui nantes susciperent, & quos possent, conseruarent. Sunt qui rei miraculùm augentes, cum chartas quasdam memoriales læua manu supra caput